

© NPRO2B440

గుర్జాడ రచనలు

మహాకవి ధీరబు

CI

1 NPROTB440

మహాకవి డైరీలు

(ఆంగ్లమునకు తెలుగు)

రచన :

గురజాడ అప్పారావు

సంకలితము :

అవసరాల సూర్యారావు

కృష్ణాజిల్లా పెనమలూరు గ్రామస్తులు
చిగురుపాటి బుచ్చిరామయ్య గారు
డా॥ చంద్రశేఖర్ గారు
బహుకరించిన పుస్తకం

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం,

బకింగ్ హామ్ పేట (పోస్టు) :: విజయవాడ-2

2.

ప్రథమ ముద్రణ
నవంబరు, 1954
ప్రచురణ నెం. 92

894.827

ప్ర.సు-క్ష

8614

వెల: రు 2-8-0

స్వతంత్ర ఆర్థ
ప్రింటర్స్,
విజయవాడ-2.

ముందుమాట

‘డ్యూరీయం’ అనే లాటిను శబ్దమునుండి పుట్టిన ఆంగ్లపదము ‘డైరి’. దీనిని తెలుగున మనం ఆంగ్ల సమముగ వ్యవహరించుకుంటున్నాము. ఒక వ్యక్తి ‘దినచర్యను’ తెలిపేవి ‘డైరీలు’. తొలుత యివి వాతావరణాది పరిస్థితులను తెలిపే భోగట్టాలుగా వుంటూ, రానురాను ప్రస్తుతాథములో రూఢి అయినవి.

ప్రతిరోజూ తాముచూసే, వినే సంఘటనలను, లోనయే అనుభవాలను, మరుగున పడనీయక, లిఖితరూపమున కొందరు వ్యక్తులు వాటినివెలయిస్తూవుంటారు. ఐతే వీటిని దిన దినమూ వ్రాసితీరాలనే నియమంమాత్రం లేదు. ఏమీ అంటే, ఎంతటి మహాపురుషుని జీవితంలోనైనా కొన్నిరోజులు, లేదా నెలలు పేర్కొన తగిన ఎట్టి సంఘటనలు సంభవించకపోవచ్చును. కాని ఏవేళ జరిగిన సంఘటనలను ఆ వేళే పేర్కోవడమనేది, డైరీల రచనకు ఒక సామాన్యసూత్రం.

లేఖన సాధనములు వచ్చిన తరువాత, ఏదో. వొక రూపంలో, యివి వ్యవహారములో వెలసినవని చెప్పవచ్చును. పదిహేడవ శతాబ్దిలో యూరపులోనూ, ముఖ్యంగా యింగ్లండు లోనూ యివి ప్రాచుర్యము వహించి, ‘రినైజాన్సు’ దినముల

అనంతరము, సాహిత్యములో వొక విభాగముగా యివి ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చినది. విట్లాక్ (1605-75) రచించిన డైరీ, ఎంతో ప్రధానమైనదని ఆంగ్ల సాహిత్య విమర్శకులు పేర్కొంటున్నారు. పేర్సియరు సమకాలికుడైన జాన్ ఎవిలీన్ (1620-1706) డైరీ ఎప్పటికప్పుడు వ్రాసింది కాకపోయినప్పటికీ అందులో కొన్ని స్థానిత్యములున్నా ఆంగ్ల సాహిత్య చరిత్రలో ప్రశస్తిని పొందింది. ఇది డబ్ల్యుసంవత్సరాల ఆంగ్ల దేశ చరిత్రను తెలిపే డైరీ. యథార్థతకు, రచయిత వ్యక్తిత్వ నిరూపణకు ఉదాహరణగా శామ్యూల్ పెపీన్ (1633-1703) రచించిన డైరీని పేర్కొనదగునని ఆంగ్ల విమర్శకుల అభిప్రాయం. సుప్రసిద్ధకవి జాన్ బైరన్ (1692-1763) గుప్తపరచుకున్న డైరీ ఎన్నికైనది. ఇవన్నీ నాటి ఆంగ్ల దేశ సాంఘిక రాజకీయ స్వరూపమును ప్రతిబింబించే అద్దములవంటివి.

డైరీలు, నాటి దేశ పరిస్థితులను తెలుసుకోవడానికి మాత్రమేకాక, అవి రచించిన ఆ, యా వ్యక్తుల జీవిత వృత్తాంతాలను గ్రహించడానికి ఉపకరిస్తవి. వారి జీవిత చరిత్రలను లిఖించుటకు ఇతరులకివి లోడ్పడతాయి. లియోటాల్ స్ట్రాయ్ డైరీలను ఆధారంగా తీసుకుని, ఆయన మనమరాలు, తనతాత గారి జీవిత కథను రచించినది.

అయితే డైరీల ప్రాధాన్యము అవి రచించిన వ్యక్తుల ప్రాముఖ్యమును బట్టి నిర్ధారితమవుతుంది. వ్యక్తుల ప్రాముఖ్యము ఫట్టుకవల్ల వచ్చేదికాదు. సామాజిక సమస్యలపట్ల వారు అవలంబించిన నైఖరీ, దేశభ్యున్నతికి, ప్రజాహితమునకు వారు చరిత్రలో నిర్వహించిన పాత్ర, జీవితముపట్ల వారు

వహించిన తాత్త్విక దృక్పథమూ, కావించిన ప్రజాసేవా, వీటిని బట్టి యిది కలుగుతూ వుంటుంది.

ఇటు సమాజంలోనూ, అటు సాహిత్యంలోనూ సదా పురోభివృద్ధినే కోరుతూ, దానికోసం ఎడతెరిపిలేని పోరాటాలను సాగించిన యుగపురుషుడు మహాకవి గురజాడ. కాలాన్ని వెనక్కి తిప్పే ప్రతి మూఢ సిద్ధాంతాన్నీ, అంధ విశ్వాసాన్నీ ప్రతిఘటించి, “నాది ప్రజల వృద్ధ్యమము; దానిని యెవరిని సంహోషపెట్టడానికైనా వదులుకోలేన” నే మాగ్నా కార్తా ప్రకటనతో ప్రగతి శక్తులకూ, వొక కొత్తతరానికీ, యుగానికీ, గీతానికీ, సంగీతానికీ, సింహద్వారం తెరిచిన నిండు వ్యక్తి గురజాడ. అట్టి ఆంధ్ర జాతీయ మహాకవి డైరీలు యివి.

రచనలలో కవి, ‘కవితామూర్తి’ని సందర్శించినంత ప్రస్ఫుటముగా, అతని వ్యక్తిజీవితాన్ని మనం వాటిలో దర్శించలేము. మహాకవుల, కృతి వొక గొప్ప భవంతిలో డ్రాయింగు రూమువంటిది. అందులో వంటిల్లు వంటిది డైరీ. డైరీలు సామాన్యమైన పాఠకునికి సైతం, మహాకవులతో ఎంతో చనువును కల్పిస్తవి. కనకనే డైరీలలో కవుల వ్యక్తిత్వము తేటగా కనబడినట్లు, వారి యితర రచనలలో గోచరించదు.

‘కన్యాశుల్కము’లో ‘ముత్యాలసరముల’లో ‘ఆనె ముత్యాల’ కథలలో మహాకవి గురజాడ కో మనకు ఏర్పడిన ఆత్మ బాంధవ్యమూ, చనువూ, ‘మహాకవి డైరీలు’ చదివిన వెంటనే హాకింతకు పదింతలవుతాయి.

ఇవి ఆయన ఆత్మప్రచోదనార్థము, పరిశీలనార్థము వ్రాసు కున్నవి కనక యీ సంపుటి మహాకవి జీవితమునకు 'రేఖా పటము' వంటిది.

ఆయన జీవిత రేఖాపటము స్థూలముగా రెండు విభాగ ములు. అవి ప్రథమ, ద్వితీయ పాదములు. - విద్యార్థిదశ అనంతరం 1887 నుంచి 1896 జూన్ నెల 5 వ తేదీవరకు యీ తొమ్మిదేళ్ళకాలమూ ఆయన జీవితంలో ప్రథమపాదం. తదనంతరం 1915 వరకూగల కాలం ద్వితీయపాదం. మహాకవిగా, గొప్ప నాటక రచయితగా, భాషావేత్తగా, విద్యావేత్తగా, విమర్శకునిగా, ఆధునిక ఆంధ్రవాఙ్మయ యుగపురుషునిగా, తత్త్వవేత్తగా పరిణతి చెందే రెండవదశకు మొదటిదశ నాంది. గొప్ప సాహిత్యవేత్తకు కావలసినవన్నీ ఆయన కీపూర్వరంగమే ప్రసాదించింది. గ్రాంథిక భాషావాదులపై, సనాతన మతానుసారులపై తిరుగుబాటుజరిపి విప్లవక సాహిత్యాన్ని సృష్టించే, సమాజ చైతన్యాన్ని మార్చివేసే మనోబలాన్నీ, ధైర్యాన్నీ, సాహసాన్నీ, భాషా సారస్వతాలపై అధికారాన్నీ, వినూత్న దృష్టినీ ఆయన కీచ్చిన దశ యిదే! మున్నందు మహాకవి కావోతున్న ఆయన భవిష్యత్తునకు యిది మౌక పూర్వరంగం.

ఈ ప్రథమ పాదములో అత్యంత ప్రధానమైనవి 1895వ సంవత్సరపు డైరీలు. మహాకవి ఆత్మతేజస్సు అనేక విషయాలలోనికి ప్రసరించింది. నాటకములు, సభలు, సమావేశములు, సాహిత్యము, కళలు, తర్క-వితర్కములు, ఉపన్యాసములు, సూక్ష్మాసూక్ష్మ శీలపరిశీలనలు, విద్వంసోష్ఠులు, కళాశాలలు, విద్యావిధానము, శాసనములు, చిత్తగువులు, గాన కచేరీలు,

అన్నిటా వారి దృష్టి మళ్ళినది. ఈరోజులలోనే ఆయన భాషా శాస్త్ర విషయములను, భాషల వింగడింపును సునిశితముగా పరిశీలించుతూ వచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. గ్రీకు రోమను సారస్వత విజృంభణమువల్ల యూరపులో స్వదేశీయ సాహిత్య విస్తరణము కలిగినట్లు, ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావమువల్ల భారతదేశంలో మన వాఙ్మయమేల వికసించకున్నదీ, తమిళ దేశములో త్యాగయ్య కృతులే ప్రచారములో వుండనేల, నాటకములను అభినయించు నటులు వచన రూపకముల స్మరంతికే పోరేమి; ఇనన్నీ ఆనాడు ఆయన తనను తాను వేసుకున్న ప్రశ్నలు. మహాకవి మాటలలోనే “పరస్పర వ్యత్యాసముగల, విభిన్న సంస్కృతులు రెండింటి మధ్య” ఆనాటిజనులు జీవించవలసి వచ్చినది. ఇవి ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సంస్కృతులు: “ఇందులో వొక సంస్కృతి పూర్తిగా చివికి శల్యానశిష్టమైనది, తనకు గల సంకుచితత్వమేదాని మర్బలత్వమునకు హేతువు. పాశ్చాత్య నాగరికత కొన్ని అంధవిశ్వాసాలను పోగొట్టుతున్న మాట యథార్థమే అయినప్పటికీ, అది ప్రబోధించే స్వాతంత్ర్యము సాంఘిక ప్రగతి శూన్యమైనది. ఇది అన్యులకు చోటివ్వదు. ఇది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము గాదు. నామ మాత్రమైనది”.

కనుకనే ‘చదల చీకటి కదల’ బారగ ‘తూర్పు బల బల తెల్లవారగ’ స్వచ్ఛమూ నిసర్గసుందరమూ అయిన తీయ తీయని గొంతుతో “కొత్త పాతల మేలు కలయిక, కొమ్మె రుంగులు జిమ్మగా” ‘యెక్కడనో వొక్కచెట్టుమాటున నొక్క కోకిల పలుక సాగి’నది. “పలుకులను విని దేశమందభిమానములు మొలకలెత్తి”నవి.

మహాకవి డైరీలను వొక సంపుటిగా అచ్చొత్తించి
ఆంధ్రప్రజలకు అందివ్వ గలుగుతున్నందుకు మేమెంతో
ఆనందిస్తున్నాము.

ఇటు సంఘములోనూ, అటు సాహిత్యములోనూ
మహాకవి ప్రారంభించిన విప్లవమునకు ఏయే హేతువులు
ఆధారమైనవీ, గొప్ప సాహిత్యపురుషుడుగా ఆయన పరిణతి
చెందడానికి యే పరిస్థితులు దోహదపడ్డవీ, నాటి సమకాలిక
ఆంధ్రదేశ స్థితిగతులను, ఆనాటి 'రినైజాన్సు' దినములలో
అంతర్గతముగ ప్రవహించే ధోరణులను, భావాలవెల్లువలను,
దేశ సామాజిక జీవితమునూ ప్రతిబింబించే నిలువుటద్దము
యీ సంపుటి.

అద్దమును ఒకసారి దర్శించడమే పాఠకుడి కిక తరవాయి !

—అవసరాల సూర్యారావు.

8A

శుభ నాథ ఆస్థానం

88

1

మ హా క వి

దై రీ లు

2.

1889

16 ఆగస్టు :

మహారాజావారి ఆస్థానములో 'డిబేటింగుక్లబ్' ఏర్పడినది. ఉపాధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకోబడితిని.

6 సెప్టెంబరు :

సెలవు వాకనెల పొడిగించితిని.

16 సెప్టెంబరు :

శర్మగారివద్దను నా ప్రాక్టీసాఫ్ ఎలక్యూషన్ (వక్తృత్వాభ్యాసము) అనే గ్రంథం తేవలెను. 'లివింగ్ ఆథర్స్' (సజీవకవులు), 'హిస్ట్రీ ఆఫ్ ఎలక్యూషన్' అనే పుస్తకములు ప్రిన్సిపాలుగారివద్ద వుండిపోయినవి. ఎ లుక్ రాండ్ లిటరేచర్ (సాహిత్యసమీక్ష) ఎనాలిసిస్ ఆఫ్ యింగ్లిష్ లాంగ్వేజి (ఆంగ్ల భాషావిమర్శ) ప్లెజర్ ఆఫ్ డిసల్యూటరీ రీడింగ్ (ఇచ్ఛానుసార పఠనమందలి ఆనందము) గ్రంథములను చదివితిని.

4 అక్టోబరు, శుక్రవారం :

విజయదశమి పండుగ. రెండుసంవత్సరముల క్రిందట ఈరోజున నాకీప్రస్తుత ఉద్యోగము లభించినది. అందువల్ల నాకెట్టి మనశ్శాంతికలిగినదో మహారాజావారికి తెలిసివుండదు. మహారాజావారిని పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక *సి. సి. గారి కొరకు నా ప్రార్థనలు.

*శ్రీ సి. చంద్రశేఖరకామ్రైగారు.

6 అట్టోబరు, ఆదివారం :

మహారాజావారు ♦ జె. యస్. కో, 'ప్రతివారమూ హార్పులో కవిత్వము వ్రాయరాదా?' అనిరి. మానవులలోగల పశుప్రవృత్తిగిగురించి చర్చజరిగినది.

7 అట్టోబరు, సోమవారం :

గతనెల మొదటి తేదీ నుంచి నాకు జీతంలో అయిదు రూపాయల యింక్రిమెంటు వచ్చింది. ఆర్థు నెంబరు 118. కళాశాలలో చరిత్ర పాఠములను బోధిస్తూ పున్నంతకాలమూ యిది అమలులో వుంటుంది.

8 అట్టోబరు, మంగళవారం :

నా కింతకంటె హెచ్చు యింక్రిమెంటు యియలేక పోయినందుకు ప్రిన్సిపాలుగారు తమ విచారమును వెలిబుచ్చిరి.

కోటలో యివాళ "జ్ఞానప్రదమైన సాహిత్యము, శక్తి వంతమైన సాహిత్యము" అనే సంప్రదాయ సిద్ధమైన సారస్వత విభాగమును గురించి చర్చ జరిగినది.

27 అట్టోబరు, ఆదివారం :

కాంగ్రెసు మీటింగు. బ్యాంకు ఏజంటు మాక్ట్ నలుగారికి నా ఉపన్యాసము పంపవలెను. మాధవరావుగారికి 'హార్పు'లో ప్రచురించడానికి ఉపన్యాసపు కాపీ కావలెనట.

• శ్రీ జిడ్డు సుందరావు పంతులుగారు.

8 నవంబరు :

మహారాజావారి నాటక సమాజమువారు, 'శకుంతల' ప్రదర్శించిరి. మహారాజావారు ప్రదర్శనమునకు విచ్చేసిరి.

10 నవంబరు :

మహారాజావారు విజయనగరంనుంచి బయలుదేరారు.

1891

30 జూన్ :

దేవరపల్లిలో రాజమ్మ వివాహమహోత్సవం.

1892

17 అక్టోబరు :

మహారాజావారిపద్ద రెండువేల రూపాయలు బదులు పుచ్చుకున్నాను.

1893

10 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఉదయము 5 గంటలుకు ఆడుతూ పాడుతూ భోజనం చేసి 7 గంటలుకు విజయనగరంలో రెయిలు యెక్కడమైనది. రెయిలు పడివరకు యెప్పుడు పడునని ఆసక్తితో యెదురు చూచుచుంటిమి; గాని రెయిలు పడ్డతర్వాతకూడ గొణగ డముకు కావలసినన్ని అవకాశములు రెయిల్వేవారు కల్పించి నారు. ఊళ్ళదగ్గర స్టేషనులు వుంటే ఉపద్రవము వస్తుందని

కాబోలు; యోచించి కాళ్ళకు కసరత్తు కలిగి పురజనులు దృఢముగా వుండగలుగుటకు ఊళ్ళకు కడుదూరముగా స్టేషనులు వుంచినారు. కొన్నిచోట్ల తునితగువులుకూడ చేయుచు వచ్చిరి. అలమండ స్టేషను వూరికి రమారమీ రెండుమైళ్ళ దూరము; సింహాచల స్టేషను వూరికి మూడు మైళ్ళు. వాల్తేరు స్టేషను త్రిశంకుస్వర్గమువలె వాల్తేరుకు విశాఖపట్నముకు అంటివుండక రెంటికీ యెడమగా వున్నది. విజయనగరంనుంచి అనకాపల్లి వెళ్ళగోరువారు అసావాదిత్యోబ్రహ్మ అని అనకాపల్లి త్రోవవదిలి వాల్తేరు స్టేషనుయాత్రచేసి హాక గంట ఆస్థలమును సేవించి, తిరిగి వదిలిపెట్టి అనకాపల్లి, త్రోవవరకు వెనుకకు తొక్కి అక్కడనుండి అనకాపల్లి వెళ్ళేసరికి మధ్యాహ్నము కాగా, ఆ యెండలో వూరికి అద్దెబళ్ళకుగాను బండి వారలతో అద్దెనుగురించి పోరాడి, వూరుచేరి మూడురూముల లోగా యిన్ని మెతుకులు కడుపులో వేసుకొన్నయడల కృతార్థులని యోచించ తగును.

1895

శి జనవరి, లక్ష్మీవారం :

జనవరి నెలకు నాకు రావలసిన అలవెన్సు యిదివరకే షరీఫువద్ద పుచ్చుకున్నాను. సోమరాజు బావ నాకు యివ్వవలసిన సొమ్ము పంపించమని ఉత్తరం రాశాను. 10 రూ॥లు నగదు, స్టాంపుకోసం పుచ్చుకున్నది 10 రూ॥లు, రిజస్ట్రేషను

రుసుం, 10, మందులకు 150, ఆకుఫర్డు పుస్తకాలకు 8 రూ॥లు, పెళ్లికి సామానులు కొనేందుకు 23, మొత్తం 211 రూ॥ లు.

ఇవాళ కోటలో ఫేన్సిడ్స్ వినోదములు, విందు.

5 జనవరి, శనివారం :

కృష్ణాజిల్లాలోని వీరవల్లి స్టేషనుసమీపాన వొక కొలను కలదు. గట్టుచుట్టూ తుమ్మచెట్లు, యీతచెట్లు. చాలా చెరువులు అలాగునే వున్నవి. రాజమండ్రివద్ద గోదావరి అవతల ఒడ్డున రోడ్డుకిరువంకలా తుమ్మచెట్లకింద “పచ్చికమాసికలు” కనిపించినవి. బెజవాడ సమీపంలో ఎన్నోతుమ్మచెట్లు, పచ్చిక బయలు. ఎంతో ఏవుగా పెరుగుతున్న ఆగడ్డి ఏమిటిచెప్పా! బెజవాడవద్ద సీమచింత మొక్కలవరసలను చూశాను.

9 జనవరి, బుధవారం :

విజయనగరంనుంచి సాయంత్రం ఆరుగంటలకు బయలుదేరాను.

10 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

ఉదయం ఆరుగంటలకు రాజమండ్రి వచ్చాను.

11 జనవరి, శుక్రవారం :

ఉదయం ఏడు గంటలకు బెజవాడ బయలుదేరాను. విజయనగరం మహారాజావారి ట్రెయినులో ఎక్కాను.

(శ్రీ) మోహనురావు చాలా మంచి వ్యక్తి. తన కొడుకును ఎంతో ఆప్యాయంగా ముద్దుముద్దుగా పెంచుతున్నాడు.

12 జనవరి, శనివారం :

ఇంకా మార్గమధ్యంలోనే వున్నాము. నంద్యాల దాటింది రైలు. నంద్యాల ప్రాంతం సాగసుగావుంది. కొత్తగా బాగుచేసి దున్నిన అడవిప్రదేశం చాలాకనబడుతూ వుంది. ఆముదపుపైరు; కంది వ్యవసాయం కనబడదు. ఈ జాతి ఆముదపుమొక్కలే యీ భూమిలో ఎక్కువగా పెరుగుచుకాబోలు ! కంకరభూమి. ఎక్కడ చూసినా ఆముదాలపైరే !

13 జనవరి, ఆదివారం :

ఉదయం మద్రాసు చేరుకున్నాము. అడ్మిరాల్టీహౌసు. అలదమైన భవనం. మహారాజావారు, బిల్డింగంతా మాకు చూపించారు. తమ ఉద్దేశాలను, ఊహలను, ఆశయాలను, విధానాలను కొంతవరకు మాకు వివరించారు. భూములమీద, భవనాలమీద డబ్బు పెట్టుబడిపెట్టడం, దానికిగల ప్రాధాన్యత. మెట్రోపాలిస్లో మొట్టమొదటసారిగా భవనంకొన్న మహారాజా యీయనే. మిగిలిన రాజులుకూడా యీయన్ని అనుసరిస్తారనుకుంటాను. అయితే 'సిటీ' అభివృద్ధి అవుతుంది. మహారాజావారి భవనం, మద్రాసులోకల్లా దివ్యమైనదని అంతా పరిగణిస్తున్నారు. ఇందుకు శ్రీ బాలయ్యనాయుడిగారిని అభినందించక తప్పదు. మహారాజాకు తగినభవంతి.

14 జనవరి, సోమవారం :

అడ్మిరాల్టీహౌస్వలె *ఫూల్ బాగ్ను ఎందుకు అభివృద్ధి పరచకూడదు ? భవనంమాటకాదు; తోట సంగతి.

* విజయనగంలో వున్న పెద్ద ఫూలతోట. చూ. అప్పారావుగారి 'మీ పేరేమిటి' అన్న కథ.

16 జనవరి, బుధవారం :

కేశనపల్లి నరసింగరావు పంతులు ఇవాళ సాయంత్రం రమ్మనమని నాకు కబురంపాడు. ఈనెల 17, 18, 19 వ తేదీల బేటా, ఆరూపాయిలు శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు యిచ్చారు; ఇమ్మనమని నే నడగలేదు.

18 జనవరి, శుక్రవారం :

శ్రీ మాధవరావుగారిని చూస్తున్నకొద్దీ ఆయనమీద నాకు గౌరవం హెచ్చుతూవుంది.

నంబు శి2, తంబుచెట్టివీధినుంచి శ్రీ జి. నారాయణ మూర్తిగారి లేఖ.

19 జనవరి, శనివారం :

జె.యం. గ్లీసన్ ఎస్కేర్, నూపరెండెంటు, సెయింటు జార్జి కెథడ్రల్ రోడ్డు, తేనాంపేట.

శ్రీ మాధవరావుగారివద్ద 27 రూపాయలు చేబదులు పుచ్చుకున్నాను.

21 జనవరి, సోమవారం :

ఇవాళ బి. ఏ లను గురించి, ఎలక్షన్లగురించి తమ అభిప్రాయాలను మహారాజావారు మా యెదుట వ్యక్తపరచారు.

ఉదయపూర్ దివాన్ పన్నాలాల్ జీకి స్వాగతమిచ్చాను. దివానుగారు వృద్ధులు. కాని మంచి ఆరోగ్యవంతులు. నవ్వుతూ కనిపించారు. ఆయన తాతగారే కాబోసు, మహారాజావారికి

లోగడ ఉదయపూర్నుంచి ఉత్తరం వ్రాస్తా. మహారాజావారు తాము కూచున్న కుర్చీలోంచి కొంచెంలేచి ఆయనకు సమస్కరించారు. కుర్చీ చూపించి కూచోమని శౌరవించారు. దివాను గారు రాజా వారియెడల ఎంతో శౌరవం కనబరిచారు.

31 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

మహారాజావారు విజయనగరం బయలుదేరారు.

7 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మీవారం :

టిఫిన్ ఏడణాలు.

లిటరరీ సొసైటీ నుంచి శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులు తెచ్చిన పుస్తకాలను వొక వాల్యూంతప్ప, మిగిలినవన్నీ వాపసు చేశాను. మహారాజావారి వద్ద లేనివి మూడు గ్రంథాలు యిక్కడ వున్నాయి.

8 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

పోద్దున్నే వొక మోతాదుమందు.

కోచ్ వానికి అణాముక్కాణీ యిచ్చాను. పోస్టేజీ నాలుగణాలు. లిటరరీసొసైటీ లైబ్రరీనుంచి ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ వాల్యూములు పట్టుకొచ్చాను. కంపోజిటరుకు ఒక రూపాయి యీనాంయిచ్చాను. పసిచూస్తే చాలావుంది. చేతినిండాపనే. అయితే వున్నది మాత్రం ఒక్కడు. మిగిలినవాళ్ళంతా ఎవళ్ళ పనుల్లో వాళ్ళు ములిగివున్నారు.

టిఫిన్ నాలుగణాలు.

9 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

టిఫినుకు ఏడణాలు. రాత్రి, మాత్రవేసుకున్నాను.

10 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

విజయనగరం టెలిగ్రాం. రెండు మోతాదుల కాడ్ లివరాయిలు. ఒక్కొక్క మోతాదు చెప్పుడేసి. మోతాదుతోపాటు రాత్రి మాత్ర.

12 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

వంటలక్కకు అయిదు రూపాయాలు. రూపాయా రెండణాలుపెట్టి అరరీము కాగితం కొన్నాను. టిఫిను నాలగణాలు. రెండణాలకు రెండు కొవ్వొత్తులు.

13 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

క థ లు.

దూడ, గడ్డి, వూక తినుట
పరమానందయ్యగారి శిష్యులు
ఏనుగు, కాకి, రెండుపావురములు
తోప

వంటపాత్ర
చీమానెమలి నేస్తం
రాజూ, అడవిమనిషీ

తనభార్యను రోసినరాజు

17 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

ఓరియంటల్ లైబ్రరీ కేటలాగుకోసం శ్రీ శేషగిరి శాస్త్రియర్ యింటికి వెళ్ళాను. అక్కడ మైసూరు శేషన్న వీణ, జలతరంగిణి. వాయిద్యం ఎంతో బాగున్నది.

18 ఫిబ్రవరి, సోమవారం :

ట్రీటీ త్వరగా రాధాబాబు సాహేబ్ కు పంపించమని కలకత్తానుంచి తెలిగ్రాం.

శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు కబురు తోలేశారు. వంట లక్కకు అయిదు రూపాయీ లిచ్చాను.

19 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

టిఫిను, బిస్కట్లు రూపాయీ బేడా. బి. యస్. గారికి తెలిగ్రాం. రాత్రి అడ్మిరాల్టీకి తిరిగివచ్చాక తెలిగ్రాం చూశాను. ఎనిమిదణాల పోస్టేజి.

20 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

మహారాజావారి కిచ్చిన తెలిగ్రాంకు మూడు రూపాయీలు. పుస్తకాలు కొన్నాను. గ్రామరు; వాగ్విధాయిని; కథాసప్తతి. డిక్షనరీ పది రూపాయీలు. మొత్తం పద్నాలుగు రూపాయీలు. సుల్తాన్ హాలువద్ద వేలంపాటలో కొన్న వస్తువులకు రెండు రూపాయీల పదిహేనణాల పరకా. ఒక ఫిల్టరూ, నాలుగు స్పూనులూ, టీసెట్టూ, పిల్లలకు రెండు ఆటబొమ్మలూ.

అడ్మిరాల్టీకి వచ్చేసరికి నా కోసం నిర్క్షిస్తూ కూచున్న శ్రీ సుందర్రావు కనిపించాడు. తన స్నేహితులు బాబూజీ,

అయ్యంగార్లను కలుసుకోమని చెప్పారు. వివేకానందుని శిష్యులలో వీరిద్దరూ ప్రప్రథములు. మీటింగులు, వక్తృత్వము, లిటరరీ సొసైటీలను గురించి మేమిద్దరం చాలసేపు ప్రసంగించుకున్నాము.

21 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మీవారం :

ఫైనల్ పూఫ్లను పోస్టుచేశాను. రూపాయి పన్నెండు డణాలు యిచ్చి వొక జోళ్ళజత కొనుక్కున్నాను.

22 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

పి. సీతారామరాజువద్ద నాలుగు రూపాయలడిగి తీసుకున్నాను. టిఫిను ఎనిమిదణాలు. పుస్తకాలకు రెండ్రూపాయల పదమూడు డణాలు. కోచ్ వానికి బేడ.

23 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

పుష్పప్రదర్శనం. గొట్టుముక్కల వెంకటరామరాజువద్ద పదిరూపాయలు చేబదులు.

ఔలిగ్రాం, పిల్లలకు బొమ్మలు.

24 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

ట్రెస్లి కేనులో బోటు ఫెస్టివల్. పదణాలు బట్లకుకీ, వెంకట నాథానికి రెండ్రూపాయలు, కొవ్వొత్తులు రెండు డణాలు. అయిదు రూపాయలు వంటమనిషికి. రెండ్రూపాయలు పుస్తకాలకు.

26 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

చాకలాడికి తొమ్మిదణాలపరక. ఇరవై రెండుబట్టలు వేశాను.

27 ఫిబ్రవరి, బుధవారం .

మిస్టర్ అండర్ వుడ్ కు కథలు; వైద్యుడు గుర్రం; వైద్యుడు కరక్కాయ; రాజు మంగలిని మంత్రిని చేయుట; మిడుతంభట్లు; సవాతి; ముందూ వెనకా; జ్యోతిష్కుడు; మంచిగంధసృచ్చెట్లు అమ్మడం; ససేమిరా; ఏకః పంథానుకర్తవ్యం; రాజభార్య రాజును చంపుట : మంత్రి భార్యా బతికించుట; పక్షులు మాట్లాడుకోవడం; రాచకన్యల తాలూకు బట్టల నిమిత్తం కుమారుడు.

2 మార్చి, శనివారం :

(శ్రీ) కళ్యాణ రామయ్యకు మాకు టికెట్లు యిచ్చారు. స్త్రీలు చక్కగా అభినయించారు.

3 మార్చి, ఆదివారం :

రాజగోపాలాచారిని చూశాను. కాళేజీలో మీటింగుకు వెళ్ళాను. శశిపాదబెనర్జీ కాన్ఫరెన్సుకు బయలుదేరాం.

9 మార్చి, శనివారం :

బంతి, బాడిద, మందార, పూతపూసిన మామిడి.

పరమేశ్వరన్ పిళ్ళేగారిని ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో కలుసుకున్నాను. ఆయనతో నాకు పరిచయమయింది.

10 మార్చి, ఆదివారం :

కథలు, గారడీవిద్య, విక్రమాంకుడు దొంగతనం, అతను సాని యింటికి వెళ్లుట; రాజు దొంగతనం నేర్చుట; నక్కలు,

రాజు; రాజు కొమాకుడు వుండు యిల్లు; పురోహితుడి కుమార్తె; బాచిగాడు నెల్లూరి ప్రయాణం; మంత్రి బంగారం గిన్నె యెత్తుకుపోవుట; గొడ్డు గోతబడ్డది.

11 మార్చి, సోమవారం :

లోకల్ న్యూస్ లో అతిముఖ్యమైన సమాచారం కనబడ్డది : ఆపరేషన్.

13 మార్చి, బుధవారం :

క్రిష్ణంరాజుగారితో రిజప్ట్రీషనాఫీసుకు వెళ్ళాను.

సెనేటుహాసులో సుందర్రావు పంతులుగారిని చూశాను. అక్కడనుంచి బీచికి వెళ్ళాం. సాయంకాలం. సంజ చీకటి. చల్లనిగాలి. గాలిచల్లదనాన్నీ, సంజచీకటినీచూసి ఆనందించాం. అనేక విషయాలపైకి మా ప్రసంగం మళ్ళింది. అత్యంత మధురమైనవేళ.

గంటకుపైగా అక్కడనే వుండి గాలీ, చీకటీ అనుభవించి సుందర్రావుపంతులు యింటికి వెళ్ళాం.

14 మార్చి, లక్ష్మీవారం :

డబ్ల్యు. కెన్. ఎమ్. ఏ. యమ్. ఆర్. ఏసీ, ఎగ్రికల్చరల్ కాలేజి ప్రిన్సిపాల్.

మెమోరియల్ మీటింగుకు వెళ్ళాను. ఉపన్యాసములు చాలామటుకు పాడుగానే వున్నవి. శ్రీ పరమేశ్వరన్ పిళ్ళే ఉపన్యాసం చాలా ఉత్తేజకరంగా వున్నది, కాని ఉపన్యాసం చెబుతూ మాటిమాటికి ఉద్రేకపడ్డారు. మనిషిలో అలసట కని

పించింది. కొందరి ఉపన్యాసములలో హుందాతనమూ, జౌచిత్యమూ లోపించినవి.

తరవాత యింటికి బయలుదేరాను. వెంకటపతిరాజు గారి వద్ద పదిరూపాయలు చేబదులు. ట్రీటీబుక్కుకు నాలుగు రీముల కాగితం.

15 మార్చి, శుక్రవారం :

అడ్మినిస్ట్రేటో బాలస్వామినాయుడుగారిని కలుసుకున్నాను. ఆయన సన్నెతో ఆదరించారు. నూతనభవనం సరికొత్త డిజైన్లతో బాగుంది. ఎదుట తోట మరీ బాగుంది.

నాలుగువందల రూపాయలు డ్రా చేశాను.

19 మార్చి, మంగళవారం :

ఉదయం తొమ్మిదీ పదిగంటలమధ్య బసనుంచి బయలుదేరి క్రిస్టియను కాలేజీకి వెళ్ళితిని. దిగువ గదులలో పిల్లలు రణగొణ ధ్వని. పెంకు లెగిరిపోయేటట్టు వీళ్ళింత గోలగోల చేస్తూవుంటే వింటూ ఊరుకున్నాను. విద్యార్థులు పెంకె ఘటాలే, స్కూలు గోడలనిండా పెన్నిళ్ళతో ఏవేవో రాసి నానా ఖంగాళీ చేశారు. డాక్టరు మిల్లరు పిల్లల్ని కట్టు ఖాయిదాల్లో వుంచుతాడనే వింటినే !

క్లాసు గూములు చిన్నవి. ఎత్తు తక్కువ. పిల్లలతో క్రిక్కిరిసి వున్నాయి. సొగసైన బెంచీలు. కొందరికి బెంచీలతో పాటు డస్కులుకూడా వున్నాయి. ఇనప కమ్మలతో డస్కుల తీరు బాగున్నవి.

డాక్టరు మిల్లరు దొర ప్రయివేటు రూము చాలా చిన్నది. ప్రొఫెసర్లు వాఠాలు చెబుతూవుంటే నూతిలోనుంచి మాట్లాడుతున్నట్టే వుండి. తాము చెప్పేదంతా పిల్లలకు వినబడునో లేదో అని నా సందేహం.

రిఫరెన్సు లైబ్రరీ, పుస్తకాలతో నిండుగావుంది. గది కవతల గోడ కెదురుగా పుస్తకాల జాబితా; చక్కటి షెల్ఫులలో పుస్తకాల పేర్లు; అక్కడనే ఒక బంక్రోతు నించుని వున్నాడు. ఇతనికి కొంచెం యిగిలీషు వచ్చునుకాబోను. పిల్లలకి కావలసిన పుస్తకాలు ఇతనే యిస్తావుంటాడు. తమకు ఏదో పుస్తకాలు ఎప్పటిలోగా కావలెనో విద్యార్థులు చిన్న కాయితం ముక్కమీద రాసి వుంచుతారు.

విద్యార్థులు పుస్తకాలను చక్కగా పఠిస్తున్నట్టే కనబడుతున్నది. లయిబ్రరీలోవున్న గ్రంథాలను బాగానే వినియోగించుకుంటున్నారు. జనరలులయిబ్రరీలో చెప్పకోతగ్గ విశేష మేమీ నాకు కనుపించలేదు. అలమారాలు బహు అందంగా వున్నాయి. చెక్కడపుపని బాగున్నది.

20 మార్చి, బుధవారం :

మిస్టరు కూపర్ ఓక్లీని చూస్తిని. మనషి గట్టివాడు. దాపరికంలేకుండా యిష్టాపత్తుగా మాట్లాడినాడు. పచ్చయ్యప్ప కాలేజీకంటే ప్రెసిడెన్సీ, క్రిస్టియను కాలేజీలే నయమట! తన విద్యార్థులు పేదతనంవలన క్లాసు పుస్తకాలు కొనుక్కోజాలకున్నారట. మా కాలేజీ అంటే ఆయనకు చాలా గౌరవ భావమున్నది. నన్ను పాఠములు విననివ్వవలసినదని కోరితిని. అందుకు తమ తాబేదారులు యిష్టపడలేమో అన్నారు.

21 మార్చి, లక్ష్మీవారం :

ఉదయం తొమ్మిది గంటలకు డాక్టరు మిల్లరును చూడ వెళ్ళితిని. నేను వెళ్ళి వెళ్ళగానే నన్ను చేతులతో ఆప్యాయంగా పట్టుకున్నాడు. వీపు తట్టాడు. ఎంతో మర్యాదతో మన్నన చేస్తూ పలకరించాడు. కుశలమడిగాడు. విజయనగరంలోవున్న తన పాతవిద్యార్థుల యోగక్షేమాలను భోగట్టాచేసి తెలుసుకున్నాడు.

కాలేజీలో కాస్సేపుండి, తిన్నగా అక్కడనుంచి రామ స్వామిచెట్టి అచ్చాఫీసుకు వెళ్ళాను. అతని తమ్ముడు ఆఫీసులో కూచునివున్నాడు. ఇద్దరం అవీ యివీ ముచ్చటించుకుంటూ కొంతసేపు కాలక్షేపం చేశాము.

నాలుగోఫారం మళ్ళీ అచ్చువెయ్యమని చెప్పాను.

కాన్వోకేషనుకు హాజరవుతున్నానని తెలియచేస్తూ సెనేటు కొక దరఖాస్తు పంపించాను. శ్రీ శ్రీనివాసశాస్త్రి గారికి లేఖ రాశాను.

23 మార్చి, శనివారం :

‘చంగాంగడి’ వద్దవున్న థియేటరులో బాలామణి జట్టు నాటకప్రదర్శనం. రమ్మనమని శ్రీ బాలస్వామి నాయుడుగారు నన్నూ, శ్రీనివాసాచారిగారినీ ఆహ్వానించారు. ఇక వెంకట్రావు పంతులుగారు సరేసరి! రానంటోన్నా బలవంతంమీద కిందటి శనివారం రోజున నన్నక్కడికి లాక్కపోయారు. జింకుషీట్లతో కట్టిన హాలు. మధ్యమధ్యన యినపవాసాలు. కాని థియేటరున్న సందు మురికివాసనతో అడుగుపెట్టడానికే రోతగా ఉండెను.

పోయిన శనివారం ప్రదర్శనానికి బోలెడంతమంది జనం వచ్చారు. హాలు కిక్కిరిసిపోయింది. హాలు వెలుపల తొడ దొక్కిడి లావుగావుండెను. లోపల కూచుందుకు జాగావే దొరికిందికాదు.

‘మాస్కాను’తోటలో బాలామణి ప్రదర్శించిన శకుంతల నాటకం కూడా చూస్తామి. మేం వెళ్ళేసరికి తృతీయాంకం ప్రదర్శింపబడుతున్నది. శకుంతలను విడిచి దుష్యంతుడు తన నగరుకు వెడలిపోతున్న దృశ్యం అభినయిస్తున్నారు. బాలామణి చెల్లెలు దుష్యంతుడి పాత్ర ధరించింది. ఆమెరూపం వికారంగా వుంది. నడకలో రంగేలా. కంఠం విప్పితే ఆడదని యిట్టే తెలిసి పోతుంది. బాలామణి తప్ప ఆ జట్టులో చెప్పకొతగ్గ మరివక మనిషి కనబడదు. మిగిలినవాళ్ళంతా ఎందుకూ పనికిరారనే చెప్పవచ్చును.

బాలామణి రూపం నీవిగావుంది. మనిషి నాజూకుగా దర్శనీయంగావుంది. ముఖంలో కొంత యశావనలోపం కనబడు తున్నా లావణ్యం కలదు. వాచికం మధురంగానేవుండును కాని, కొంతయూస లేకపోలేదు. కంఠం మార్చగలశక్తి వున్నట్టు నాకు తోచదు. శాంతము, ఓరిమికల విషాదభూమికలను నేర్పుగా అభినయించగలదు. కరుణరసం వొప్పించడం అంత సహజంగా వుందనజాలను; కొంత “అతి” వున్నది. అభినయించేటపుడు అనవసరంగా చీకీకీ మాటికీ దుఃఖిస్తూవుంటుంది. శకుంతల ఇలాగున తరుచు దుఃఖిస్తూవుండాలని మూర్ఖతతో నాటకపుజట్టు నాయకుడు శాసించేడో, ఏమోమరి! మొత్తంమీద బాలా మణినిచక్కని ‘విషాదనటి’అని చెప్పలేను. విషాదనాయిక పాత్రను

రమ్యంగా నటించగలదో లేదో నాకు సందేహమే. కాని మనిషి బాగున్నది. వేషము ధరించడంలో మంచి అభిరుచి వున్నట్టు తోచింది. అలంకరణ సాగసుగా కనిపించింది. పాత్రోచితమైన ఆహార్యము.

మద్రాసులోవున్న మోటు మనుష్యులను మెప్పించడం కొసమే కాబోలును, యీ జట్టులు ఆడే నాటకాలలో బండ హాస్యమూ, మోటు శృంగారమూ వుత్పన్నము లవుతూ వుంటవి. మంచి రసవత్తరమైన ఘట్టములలో కొనకు విషాద సన్నివేశాలలో సైతం విదూషకుడు, సహజంగా నడచిపోతున్న కథకు అడ్డు తగిలి అసంబద్ధ ప్రలాపాలతో రసాభాస చేస్తాడు.

బాలామణిజట్టులో మిగిలినవాళ్ళ వేషధారణ చాలా హీనంగా వున్నది. పాపం, మదరాసీలలో తక్కువ కులస్థులని చెప్పబడేవాళ్ళు అంత అందంగా వుండరు. అందుచేత నాటక రంగంమీద కాస్త కంటికింపుగా కనిపించేందుకు ఆర్భాటమైన అలంకరణ వీళ్ళకు అవసరం కాబోలు !

నాటక ప్రదర్శనలో సంగీత వాయిద్యాలు లెక్కకు మించినన్ని. సంగీతం అంతా వొట్టి అల్లరి. గడబిడగా తేలింది. ప్రహ్లాదనాటకలక్షణం బాలామణిజట్టు యిక్కడకూడా పోనిచ్చుకో లేదులావుంది.

పంచమాంకంలో దుష్యంతుడి దర్బారుదృశ్యం వొకంతకి తేమిలిందికాదు. శకుంతలా దుష్యంతుల సమావేశం గంటల తరబడి నడిచింది. ప్రశ్నమీద ప్రశ్న. ప్రశ్నలవర్షం ! సమాధాన పరంపర ! ఈ పంచమాంకాన్ని కాళిదాసు యెంతో నేర్పుతో

నిర్వహించాడుకదా! అంత రసవత్తరఘట్టాన్నీ అవలీలగా పాడు పాడు చేసి విడిచిపెట్టారు.

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను. భరతుడు వేషం వేసిన గుంటడు కొండముచ్చలా వున్నాడు!

పోయిన శనివారం బాలామణిజట్టు ప్రదర్శించిన నాటకం కొంతసేపు చూశాక కళ్యాణరామయ్యకు నాటకానికి వెళ్ళాం. అతని జట్టు ఆడుతున్న ద్రౌపదీనస్త్రాపహరణంలో చీరవొలుపు నీను చూద్దామని కుతూహలం. బాల్కనీకి అవతలప్రక్క- దూరాన ఆఖరు క్లాసులో కొన్ని సిముషాల పాటు నిలబడితిమి. ఈ నాటకపు జట్టుకు విలువైన దుస్తులే వున్నవి. కాని వేష రచన అసంబద్ధముగానూ, వికారముగానూ కనిపించింది. తలవెంట్రుకలు ముడిచి పెద్దకొప్పుగా చుట్టుకుని, నెత్తిని టోపీ పెట్టుకుంటే రాచరీతి కనబడదు. రాజవేషము వలె బొత్తిగా వుండదు. ఇక దుశ్శాసనవేషము! పెద్ద మీసాలు, గడ్డము, వింత తలపాగా, ఇత్తడి బెల్టులు; మా ప్రాంతపు పాములవాడి వేషమును తలదన్నుతున్నది. దీనికి తోడు మరాటీ కంపెనీలలోని రాక్షసవేషములవలె, దుర్యోధనుడూ, దుశ్శాసనుడూ పీండించుకొని గావుకేకలు పెట్టారు. బాలామణి తప్ప యీ మదరాసు నాటకకంపెనీలలో సహజంగా వచనం చెప్పగల నటిగాని, నటుడుగాని వొక్కడూ కనబడలేదు. వచనం సరసంగా, సహజంగా, ప్రశోచితంగా యాసలేకుండా చెప్పడము వీల్లేవళ్ళకీ తెలియదు. స్కూలు పిల్లలు పరీక్షాధికారి యెదట యేకమవుపెట్టినట్టు అనవలసిన ఆ నాలుగుమాటల్ని గబగబ తరుముకుపోతారు. ఉచ్చారణలో

నిలుపులు సక్రమంగా వుండవు. ఎవరి కేదితోస్తే అది; ఎంత తోస్తే అంత. మాట యాస. ఇదివరకు కల్యాణరామయ్యరు జట్టు నాటక ప్రదర్శనాన్ని యింత పరిశీలనగా చూడలేదు. గత శనివారం కొద్దిసేపే వుండి యింటికి వెళ్లిపోయినాను. ఆవేళా యింతే! దుశ్శాసన పాత్రధారి గుక్క తిప్పుకోకుండా పీండించు కుని గగ్గోలుపెడుతూ నానా రభసా చేశాడు. ద్రౌపదిముందు కుప్పిగంతులు వేస్తూ భయంకరంగా పులి గాండ్లుపెట్టినట్టు ఊరికే అరుపులు!

ఈమదరాసీలకు దీర్ఘోపన్యాసములు, వందలకొద్దీపాటలూ హోరెత్తించే సంగీతమూతప్ప మరేవీ రుచించవనుకుంటాను. కేవలం వచన నాటకమంటే వీరా స్మరంతికే పోరేమో!

ఈవేళ తన చాకచక్యమంతా చూపి కల్యాణరామయ్యరు అభినయిస్తున్నాడు. మనిషి వొడ్డూ పొడుగూ బాగానే వున్నాడు. ముచ్చట గొలుపుతున్నాడంటే పొరపాలుకాదు. వేషధారణ ఆకర్షణీయంగా వుంది. వేసుకున్న తెల్లని సిల్కు దుస్తులు, సన్నని జరీ నాకు నచ్చినవి. బట్టరంగు, కంటికి యింపు గొల్పుతున్నది. కాని వచ్చిన చిక్కల్లా అతని కళ్ళతోనే; కళ్ళూ ముక్కు తీరుగా లేకుండుటచేత వేషానికి లోపం కలుగుతున్నది. కళ్ళు బండిచక్రల్లా గుండ్రన. ముక్కు చప్పిడి. దూరంనుంచి చూస్తే విగ్రహం కంటికి కాస్త నజరుగానే కనిపిస్తుంది. అయ్యరుకంఠంలో మృదుత్వంలేదు. పాట సున్నితమూ కాదు; రెండుకురెండే!

The first part of the story, telling
 of the first meeting, is written
 in a very simple and direct
 style. The second part, which
 describes the journey, is written
 in a more descriptive and
 picturesque style. The third
 part, which describes the
 journey, is written in a more
 descriptive and picturesque
 style.

228

చెప్పితే విచిత్రంగా తోచునేమోకాని, అతని నటన అంతా మంచి చలాకీలయిన పడుపుకన్య రకముగా వుంది. బాలామణి శకుంతల వేషంలో బిడియ, నమ్రత కనిపిస్తాయి.

నాటకపుజట్టలలోనికి పడుపుకన్యలను చేరదీయుట హానికరమనే నా ఊహ. అందకలైయై తెల్లినైన నటి పడుపు కన్యయైతే, సంఘమునకు చాలా ముప్పు తెస్తుంది. ఆమెకే కనక యెన్నికైన సౌందర్యం, లావణ్యం వుంటే ఆమె చేసే అల్లరకు హద్దూ పద్దూ వుండదు.

కల్యాణ రామయ్యకు నాటకప్రదర్శనం కొంచెంసేపు చూసి, అక్కడనుంచి బాలామణి ప్రదర్శిస్తున్న నాటకం చూడ వలెనని బయలుదేరాం. వెళ్ళినవాళ్ళం బాలయ్యనాయుడి గారితో పన్నెండుమందిమి. హాల్ కిక్కిరిసివుంది. కూచుందుకు ఒక్కడికి కూడా సీటు లేకపోయింది. నింకోడం అసాధ్యం. ఈ అసాధ్యాలను యిట్టే సాధించగలవాళ్లెవరైనా వున్నారా అంటే ఆయన బాలయ్య నాయుడుగారొక్కరే! మహారాజా వారి ఉద్యోగులలో యింకొకరిక యీ చాకచక్యం లేదు. ఆయనపేరు చెబితేనే చాలును, కూచుందుకు చోటుతోపాటు ఆదరణకూడా లభిస్తుంగ. ఆయనపేరు వింటే అందరికీ ఆకర్షణ కలుగుతుంది.

స్త్రీలు కూచున్నట్టున నెనకభాగంలో మాకు చోటు దొరికింది. రిజర్వుడు క్లాసుకు వెళ్ళాం. టిక్కెట్టు ఖర్చంతా నాయుడుగారే పెట్టుకున్నారు.

బాలామణి 'డంబాచారి విలాస'. ప్రదర్శనానికి చాలా ప్రసిద్ధి కలదు. నాయిక పాత్రధారిణి హోషుగ్గావుంది. గొబ్బి ఆట బాలామణి ఎంతో నేర్పుతో సున్నితంగా ప్రదర్శించింది. ఇందులో ఒకదృశ్యంలో ఆమె యించుమించు దిగంబరిగా వచ్చి డంబాచారికి అభ్యంగనం చేయిస్తుంది. ఇది చూడడానికి చాలా మంది వస్తారు. ఇంగ్లీషు బ్యాలటువనితవలె బనియనులు వేసుకొని రంగంమీదకు దూసుకొనివస్తుంది.

ఆమె ముఖవర్చస్సు బాగున్నది. తల నున్నగా నాజూకుగా దువ్వుకొని సింగారించుకుంది. తలమీద సూర్యచంద్రుల ఆభరణాలు. ఇవి లేకుంటే యింతకంటే నయమనిపించును. నగ్నంగా యింగ్లీషుబ్యాలటువనితవలె బనియనులు ధరించి యీమె రంగంమీదకు రావడం నాకు నచ్చలేదు. వేషధారణ సహజంగా లేదు. పాశ్చాత్య వేషధారణ అనజాలను. శృంగారవిలాసవిజృంభణ మృగ్యం. చలాకీతనం కనపడదు. మదనసుందరిగా అంతకంటే స్ఫురించదు. అభినయంలోను నడకలోను ప్రశాంతత ధీమా, సొగసూ వున్నవి. చిత్రమేమంటే యే మదరాసీ బంగారు పిచికనో యే చెట్టియారునో సర్వనాశనం చేసిన యీ భోగం పడుచు యీ 'డంబాచారి' నాటకంలో అట్టి సర్వనాశనము చేసే పడుపుకత్తెవేషం అభినయించి తన జీవితమునే గర్హింపజేసే నీతిని బోధించుట !

అయితేనేమి ఈమె పేర్కొనతగిన స్త్రీలలో వొకతె !

ఈ వేళ పొద్దున్న వొక కుర్రాడు యిక్కడకు వచ్చి బాగుచేస్తాననే నెపంతో తెలిఫోను “జింక్సు” ను అటూ ఇటూ తుడిచేడు. బాగుచేయడంమాట దేవుడికెరుకగాని, తీరా వాడూ నెల్లొక తెలిఫోను చెడిపోయింది !

తెలుగు మాట్లాడుతున్నపుడు తమిళుల ఉచ్చారణ : పదాలలో కలిగే మార్పు

వుండాది. పూడుస్తాడు. బెసిఅయింది. వెధవకొడుకు. తీస్తిని(Bought) అద(అదిగా) యక్కడనో (కో)సామి (అయ్యా)

ఉచ్చరించేటపుడు పదములోని మొదటి అక్షరంమీద ఊనిక పోచ్చు :

రెండుమనిషి; బిల్లుయత్తు; చేస్తిని; వెసుకుంటమూ; యేమిదందుగ; కత్తిదారపోసినాడు (Lost, mislaid) నెను మాచివాడు; లక్షణంగా.

మార్చి 24, తేదీ ఆదివారం :

(శ్రీ) బాలయ్యనాయుడుగారు కొంతమంది స్నేహితులను వెంటబెట్టుకొని యిక్కడకు వచ్చారు. నాకు వీరందరితోనూ పరిచయంకద్దు. సుబ్బారావుగారు జావళీలు చక్కగా పాడతారని ప్రసిద్ధి. కామస్వామినాయుడు, పగ్గుగంచెట్టియార్లు ఎంప్రెస్ ఆఫ్ యిండియా ప్రెస్సుకు చెందినవారు. శ్రీనివాసాచారిగారు కొంతకాలం నాతోనే వుండిరి. మేమిద్దరం హాయిగా కొన్నాళ్ళు గడిపాం. సుబ్బరాయనుగారు మాతోపాటే.

రోజూ రెండుమూడు బిలియర్డుస్ గేములు ఆడుకునేవాళ్ళం. ఇక టెన్నిసు ఆటకు మితమేలేదు. బాలయ్యనాయుడుగారు బంతిని బహు తమాషాగా కొడతారు. బహు నాజూకయిన స్ట్రోక్సు. కాని ప్రాక్టీసు చాలదు. కామస్వామినాయుడుగారి ఆట ఫరవాలేదనిపిస్తుంది. సుబ్బారావుగారిది ప్రశాంతమైన వ్యక్తిత్వం. నిశ్చలమైన స్వభావం; ఆయన మాకు * మొజార్టు వంటివాడు.

షణ్ముగంగారిని చూడగానే చటుక్కున నాకు వెంకటాద్రి నాయుడుగారు జ్ఞాపకానికి వస్తారు. ఇద్దరి ముఖలక్షణాలూ వొకేతీరున వుంటవి. దేనినీ లెక్కచేయనన్నట్టు ముఖంలో వొక ధీమా గోచరిస్తుంది. పిడుగు మీదిపడ్డా చలిం చని ధీమా తొణకిసలాడుతూ వుంటుంది. నాయుడుగారు కలుపుగోరు మనిషి. అందరితోనూ కలివిడిగా వుంటారు.

తమిళదేశం, సంగీతంలో తెలుగుదేశంకంటె మిన్నకదా, అయినప్పటికీ తమిళులు పాడే పాటలన్నీ తెలుగుకృతులే అయి వుండనేల? దీనికి కారణ మేమిటయి వుండునో అని యిక్కడి మిత్రులను చాలామందిని అడిగాను. తమిళముకంటె తెలుగు భాష యెక్కువ సంగీతమయంగానూ, మధురముగానూ వుండ

* గొప్ప వాగ్గేయకారుడు. సాల్జ్బర్గ్ లో జననం : 1756; పుట్టుకచేత కర్మచు - ఆస్త్రియను జాతీయుడు. బాల్యంలోనే సంగీతజ్ఞుడుగా ప్రసిద్ధిబడసిన వ్యక్తి; 600 సంగీతకృతులకు కర్త. వీటిలో మూడు సంగీత రూపకాలు కూడా కలవు. అవి : దిమారేజి ఆఫ్ ఫిగారో, డాన్ గియోవన్నీ, ది మాజిక్ ఫ్లూటు అనే పేరు గలవి. రిక్వీయం మాస్ అనేది అతని ఆఖరి కృతి. దీనిని రిహార్సలు చేస్తున్న సాయంకాలం ట్రేగ్ లో ఈయన మరణించాడు. సంవత్సరం: 1791.

డమే దీనికి హేతువని మిత్రులు చెప్పుకొస్తున్నారు. ఏమైనప్పటికీ యిది పూర్తి నిజమనజాలను. తమిళభాష యేవిధం గానూ సంగీతమయం కాకపోదు. తెలుగు కృతులను తమిళులు పాడడానికి హేతువు 'యిదే'నని సమాధానం చెప్పుకోజాలను. దీనికి యింతకంటే బలవత్తరమైన కారణాలేవో వుండితీరాలి. వొకదేశం తన రహదారిని వొదిలి మాతృభాషను త్యజించి అన్యభాషను యెందుకు స్వీకరిస్తుందో సరియైన సమాధానం గ్రహించవద్దామరి!

ముసల్మానులు, యూరోపియనులు దక్షిణదేశంలో సామ్రాజ్యాలను స్థాపించుకోకపూర్వం అక్కడి పరిస్థితులు ఏలాగున వుండేవో గమనించినట్లయితే, యీ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము లభించగలదని నా ఊహ. ఆనాటి దక్షిణదేశ స్థితి గతులే యిందుకు ప్రబలకారణమై వుండునని నాకు తోస్తున్నది. అప్పుడు దక్షిణదేశాన్ని పరిపాలించిన యేలికలు తెలుగువాడు. అనగా మధురనాయకరాజులు, కంచిని ప్రధాన నగరంగా చేసుకొన్న చోళచాళుక్యులు; విజయనగర రాజులు.

తెలుగుభాషకు కొన్ని అవకాశాలు కలమాట నిజమే; సందేహంలేదు. ఎట్టి పరిమితులు లేకుండా తెలుగు, సంస్కృత భాషాపదములను స్వీకరిస్తుంది. తెలుగు అజంతభాష. అచ్చుల ఉచ్చారణము హెచ్చు. తమిళభాషలో కంఠ్యములు మిక్కిటము. 'ర' తరుచు వినిపిస్తూవుంటుంది. 'ర, శ, డ'లకు ప్రాచుర్యము అధికము. సంయుక్తాక్షరములుకూడా తరుచు వినిపిస్తూనే వుంటవి. చాలాశబ్దములు హలంతములు.

*

*

*

ఔలిఫోను సరిగ్గా పనిచేయడంలేదు. మహారాజావాడు కలకత్తానుంచి బయలుదేరారట. సగం సగం మాటలలోనే, మాట పూర్తిగా చెప్పకుండానే అకస్మాత్తుగా ఔలిఫోను మూతి బిడాయించుకు కూర్చున్నదే!

మార్చి, 25 తేదీ సోమవారం :

ఇవేళ యింటినుంచి యెక్కడికీ కదలేదు.

పాత్రలు :

ఏకాంగి : ఈయనొక యోగిపుంగవుడు. స్ఫోటకపు మచ్చల ముఖము. కొంచెము పొడుగైన నల్లని తలగుడ్డ; చక్కరంగు జరీ. మేలురకము కాషాయపు అంగీ ధరించి మహా జ్ఞానివలె నటిస్తూ వుంటాడు. అబ్బో! మనిషికి కొన్ని యింగ్లీషు ఫేషనులుగూడా పట్టుబడ్డవి. మాటలధోరణి సాగుతూ వుంటే చీటికీ మాటికీ చేతిరుమాలు తీసి వాడుతూ వుంటాడు. యెవరైనా ప్రశ్నిస్తే మహాపండితునివలె తల పంకిస్తాడు. పాపం; ముసలి కృష్ణంరాజుగారి కీతనివల్ల చాలా డబ్బు దండు గవుతూ వున్నది. ఏకాంగిస్వామివారికి, దయపుట్టి యిటు వచ్చి నప్పుడల్లా రెండురూపాయలన్నర బండీ, అద్దెకే ముదుపు చెల్లించుకుంటున్నారు. స్వాములవారు తెలివితేటలు గలవాడే. తెలివితేటలు వున్నవికాని, వక్తకాదు. మాటల ధోరణి తెచ్చి పెట్టుకున్నదికాని సహజమైనదికాదు. పామరజనాన్ని బాగా ఆకర్షించగలడు. మావద్దకు వచ్చే బ్రాహ్మణులకు, వైష్ణవులకు యితనంలే రోత. ఇతనంత సుళువుగా కొట్టి పారవేయవలసిన

మనిషికాడని చెప్పేందుకు యిదే దాఖలా. శూద్రు లీతని పాదాలకు మ్రొక్కుతారు.

కృష్ణంరాజుగారి వెంట వొక వైష్ణవ భిక్షువుకూడా తిరుగు తున్నాడు. వాడు పచ్చి దొంగ. శుద్ధస్కాండల్ !

మార్చి, 26 తేదీ మంగళవారం :

వినోలియా సబ్బొకటి కొనుక్కుంటిని. బులుసు సూర్య నారాయణపంతులుగారికోసం మూడు రూపాయల పదనాలు పెట్టి వొక గడియారం కొన్నాను. రామస్వామిచెట్టి షాపులో ఎనిమిది పాతవస్తువులకు ఎనిమిది రూపాయలు చెల్లిస్తాని. 'వెస్టు' ఫోరుమెనుకు రెండున్నర షీటుల పేపరుకోసం రెండున్నరరూపాయలు యిచ్చాను. 'ట్రీటీ' నాలుగున్నర ఫారములు.

♦ ♦ ♦
ఏకాంగి పునర్దర్శనం !
♦ ♦ ♦

* శలవు (expenditure) అన్నీ తడిసిపోయింది;

విచారించుట (enquire) తీర్తిని (bought)

నువపిండుకో (chewing betel leaves)

రైల్వేస్టేషనుకు వెళ్ళాను. ఎంతబరువున్నానో తూచు కున్నాను. ఎనభై ఎనిమిది పౌనులు. ఏడు పౌనులు పెరుగుదల.

మార్చి, 27 తేదీ బుధవారం :

కృష్ణంరాజుగారి వెంట తిరిగే వైష్ణవభిక్షువు చేతిలో యేదో జ్యోతి పెట్టుకుని తక్కుతూ తారుతూ నా గదిలోకి

* తమిళులు మాటలాడే కొన్ని తెలుగు పదములు : వింత అర్థములు.

వచ్చాడు. దేవుడికేదో చేస్తాడట; అందు కతనికి యెంతో కొంత నా మనసుకు సచ్చినంత యివ్వవలెనని సూచించినాడు. అలా గునా అని అతనికి కొంతతత్వబోధ చేశాను. మారుమాటాడక వైష్ణవభిక్షువు మెల్ల మెల్లగా జూరుకున్నాడు.

వెంకటనారాయణరాజుగారీవేళ నాకో ముచ్చట చెప్పారు. కథ వినడానికి కుతూహలంగా వుంది. అది, వెనక తమ బంధువులకూ, వారి విరోధులకూ జరిగిన యుద్ధ కథ. వెంకటనారాయణరాజుగారొక పాత్ర. మంచి నవ్వుతాలమనిషి. ఎప్పుడూ కులాసాగా వుంటారు. ఏదన్నా హాస్యంగానే తీసు కుంటారు. కాని తాను గౌరవిస్తున్న వ్యక్తి ఎవరైనా ఆయనతో పరుషంగా మాట్లాడితేమాత్రం విభ్రాంతు లాతారు; 'మొహం వెలవెల బోతుంది. రాజుగారి సంభాషణలో మాండలికపదాలు హెచ్చు. పలుకులో యాస; సెసెచి; సొం; యెటి; యిత్యాదులు.

ఆయన చెప్పిన సోల్లర్ల ముచ్చట బాగానేవుంది !

మాడుగులలోవయు, పార్కులో జరిగిన అగ్నిప్రమాద మును యేదైనా వొక నవలలో చిత్రించతగ్గవి.

*

*

*

ఇవాళెందుకో మనసు బాగుండలేదు. విచారం ముంచు కొస్తున్నది. మనసు పరిపరివిధాల పోతున్నది. మామావగారి కుటుంబం ! ఎంతమంది పోయారు ! వాళ్ళందరూ తలపుకు వస్తున్నారేమో మరి ! అందులోనూ చిన్నపిల్లడు చిట్టిబాబు ! పాపం !

మర్చిపోకుండా ఇవాళ గిడుగు రామమూర్తిగారికి ఉత్తరం రామాలి. ఆయన్ని తలచుకుంటే నా కెంతో విచారంగా వుంది. ఈ దేశంలో శారవంగా బతికిన కుటుంబాల పరిస్థితులన్నీ యింతే! కుటుంబయజమాని, ఆ వున్నకాస్త పెద్దదికూడా మరణించేసరికి, కుటుంబమంతా అవస్థలపాలు కావల్సిందే! ఈ దేశపు పోకడే అంత!

మార్చి 28 తేదీ లక్ష్మీవారం:

రామస్వామిచెట్టిగారి యింట ఆనందాచారిగారి కుమారుడు శ్రీనివాసాచారి కనుపించినాడు. మంచి యువకుడు; ఉత్సాహి. తన ప్రతికానిర్వహణపద్ధతులు, కవితకు ముఖ్యంగా ఆధునిక కవితా వికాసానికి చక్కగా ఉపకరించడం లేదని అతనూ అంగీకరించాడు. ఇదే పద్ధతిలో కొనసాగించి నట్లయితే ప్రజల దృష్టిని యెంతమాత్రమూ ఆకర్షించలేమని అన్నాడు. ఆంగ్ల సాహిత్య గ్రంథాలను, కావ్యాలను సమర్థతతో అనువదించగలవాడు ఆట్టేమంది లేరని చెప్పాడు. కావ్యాలను సాధారణంగా మాతృకలతో సరితూగేటట్టు తర్జుమా చేయడం దుర్లభమని, అనువాదాలు జయప్రదం కావడం అరుదని అన్నాడు. ఆమాటా నిజమేనని అంగీకరించాడు. దేశంలో స్వతంత్రతరచనాశక్తి క్రమ క్రమంగా మృగ్యపశాతున్నదని విచారం వెలిబుచ్చినాడు.

*

*

*

ఇవాళ తెలుగుసంవత్సరాది. మహారాజావారిని దేవుడు అనుగ్రహించుగాక! లోకంలో పరిపూర్ణానందం వెల్లివిరియుగాక!

మార్చి 29 తేదీ శుక్రవారం :

కాన్వోకేషనుకు హాజరయితిని. ఏర్పాటులేమీ సం
తృప్తికరంగా లేవు.

మార్చి, 30 తేదీ శనివారం :

డాక్టరు బ్రౌనింగు వచ్చాడు.

నాయుడుగారివద్దనుంచి సైసుల ప్రయాణపుఖర్చులకు
గాను ఏభయ్యా, మార్చినెల జీతాలనూ 'డా' చేస్తాని.

ఈవేళ సాయంకాలం స్కూలుపిల్లల సమావేశానికి
వెళ్ళాను. స్వామినాయుడుగారి స్మారకసభను విద్యార్థులు, టవును
హాలులో యేర్పాటుచేశారు. సభకు మిస్టర్ నార్త్ ను అధ్యక్షత
వహించవలసియుండెను; కాని ఆయన సభకు రాలేదు. శ్రీ పర
మేశ్వరపిళ్లే గారు అధ్యక్షతవహించిరి.

* ది పిక్ పోకెట్.

రాత్రి ధియేటరుకు వెళ్ళాను. జేబుదొంగ నాటక
ప్రదర్శనం. పాత్రధారులు చాలా నెమ్మదిగా మాటలాడిరి.
సంఘటనకు తగినవిధంగా పాత్రధారులు నటించ లేకపోయారు.
కథ ఏమంత ఆసక్తి కలిగించలేదు.

* ఇది మూడు అంకాల మోదాంత నాటకం. రచయిత : జి. పి.
హావలే. ప్రదర్శనాకాలం మూడుగంటలు. కేవలం యాదృచ్ఛిక సంఘటనలపై
ఆధారపడిన కథ.

31 మార్చి, ఆదివారం :

అడ్మిరాల్టీ హావుసులో విందు జరిగింది. విందు యేర్పాటు చేసిన వారిలో శ్రీపరమేశ్వరనుపిళ్ళేగా రొకరు. భోజనం బహు కుచిగావుంది. నడ్డించిన పదార్థాలన్నీ చవులూరిస్తున్నవి. ముందు బ్రాహ్మణులకు వడ్డన. భోజనం చేసిన తరువాత మిగిలినవారు విదారగిస్తూవుంటే వారి ప్రక్కన కూర్చుని కులాసాగా కబుర్లు చెప్పేందుకు మేమంతా వెళ్ళాం. విందు ముగిసేవేళ యింతమందిని ఆహ్వానించి చక్కని ఆతిథ్యమిచ్చిన శ్రీ పరమేశ్వరన్ ప్రభృతుల ఆయురాకోగ్యాభివృద్ధిని కోరుతూ స్తుత్రంగా ఉపన్యసించాను. తరువాత అందరమూ సోడాలను తాగేం.

శ్రీనివాసాచారిగారూ, సుబ్బారావుగారూ కొంతసేపు కృతులను గానం చేశారు. నాయుడుగారికి మహారాజామీద గౌరవం హెచ్చు. ఆయన గొప్పతనాన్ని శ్లాఘిస్తూ కొన్ని పాటలు పాడవలసినదిగా నాయుడుగారు, శ్రీనివాసాచారి, సుబ్బారావుగారలను కోరారు. మహారాజావారినితప్ప మరెవ్వరి నైనా వారెంత గొప్పవారైనా కీర్తించడం తనకు అభిమతం కాదనీ, యింతటి గౌరవం చూపదగిన వ్యక్తి మహారాజావారే ననీ నాయుడుగా రన్నాడు.

నాయుడుగారికి తాము ఆనందంగా వుండడం మెలాగో తెలుసును. ఇతరుల ఆనందాన్నే తమ ఆనందంగా భావించు కునేగుణం ఆయనకు కలదు.

గిండిలోని డాక్టరు బ్రౌనింగు బంగళా. డాక్టరు యింటి వద్ద లేడు. బంగళాకు తూర్పుదిక్కు కభిముఖాన ఆఫీసురూము వున్నది. గది ఎంతో చల్లగా వుంది.

గిండిపాక్కు కంటికి యింపుగా లేదు. నేలమీద పచ్చిక యెండిపోయింది. చెట్లు వొకదాని కింకొకటి యెడం యెడంగా వున్నవి. దూరదూరంగా వుండడానికి తోడు, వికృతమైన పెరుగుదల. చాలా అందవికారంగా కనిపిస్తున్నవి.

బ్రౌనింగు గదిలోవున్న అలమారానిండా పుస్తకాలు; చాలావరకు 'మెడికల్ గ్రంథాలే. షేప్పీయరు నాటకాలు గూడా కలవు. గదిచేత బట్లరు నించుని వున్నాడు. అతనితో కొంతసేపు మాటలాడితిని. బట్లరుకు దొరమీద ప్రేమ మిక్కుటముగా వున్నట్టు కనిపిస్తున్నది.

కేసులను పరీక్షించడంలో డాక్టరు బ్రౌనింగుకు మంచి ప్రసిద్ధికలదు. రోజులతరబడి వొక్కొక్కప్పుడు కేసులను నిదానంగా పరీక్షిస్తాడు. ఆలోచించి జాగ్రత్తగా పరిశీలించినమీదట కాని యే నిర్ణయానికీరాడు. వచ్చిన నిర్ణయాని కిక తిరుగు వుండదు. వైద్య వృత్తిలో ఘటికుడనే ప్రతీతి. తాను యేమి అనుకుంటున్నదీ మహారాజావారితో ముక్కుకు సూటిగా మాట్లాడగల నిర్మోహమాటి. ఈ నేర్పు కొద్దిమందికే వున్నది. మహారాజావారు లేనప్పుడుకూడా, మామూలు ఫీజుకంటే హెచ్చుగానే వసూలుచేశాడని బాలయ్యనాయుడుగారు నాతో చెప్పారు. బ్రేన్ ఫోర్డ్ దొరకు రోజులు కలసిరాక, పేరు మరుగున పడిపోయిన తరువాత, వైద్యవృత్తిలో డాక్టరు బ్రౌనింగు బాగా పేరులోకి వచ్చి రాణిస్తున్నాడని, మదరాసులోవున్న

No St. Gray letter sp
 to be built. side. Let the in charge
 but it is my opinion that you
 should not be in the College do
 not upon yourself - other sum. You
 may, however if you do not before
 yourself continue or leave it out.
 you will get strong. Do not for a
 for a - but not a circle

348

మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఈయన మెడికలు జర్నలులో
వ్యాసాలు వ్రాసి ప్రచురిస్తున్నాడు. ఘోషా ఆస్పత్రి యితని
అజమాయిషీక్రింద బాగుపడింది. వాళ్ళువంచి పనిచేసే స్వభావం.
ఇతని వోర్మిని ఆసక్తిని చూసి గవర్నమెంటుకూడా మెచ్చుకున్నారు.

*

*

*

ఇవ్వాలి నారాయణమూర్తిగారిని పరమేశ్వరను పిల్లేకి
పరిచయం చేశాను.

*

*

*

*“మీ అవయవాలకు వచ్చిన ప్రమాద మేమీ లేదు.
అవి బాగానే వున్నాయి. కాని మీ నరాలుమాత్రం ఎక్కడి
వక్కడ విడిపోయినట్టు ధ్వంసమయ్యాయి. సాధ్యమైనంతవరకూ
లైగింక సంబంధం పెట్టుకోవద్దు. ఇప్పుడు మీరు పెప్పిను
పోడరు పుచ్చుకుంటున్నారా; ఆమందే యింకా కొంత
కాలం వాడితే యిక ఆ మందు అవసరమే వుండదు, అవునండీ;
మీరు బాగా పశ్చరసం తీసుకోవాలి. సోడాకూడా మంచిది.
మీరు కాలేజీనుంచి విరమించాలని నా అభిప్రాయం. ఎంత
మాత్రం మీరిక కాలేజీలో పనిచేయకూడదని, వెంటనే
విరమించాలని నా సలహా. నే నీమాట అన్నట్టు మహారాజా
వారితో స్పష్టంగా చెప్పండి. శరీరానికి యెండతగలడం మంచిది
కాదు. ఎండపోడ మీ శరీరానికి పడదు. అంతగా ప్రయాణం
చేయవలసి వస్తే చేయండి కాని, వంటికి ఎండా రోజుగాలీ
తగలనీయవద్దు. శరీర దారుధ్యానికి కాడ్ లివరాయిలు సేవిం

* డాక్టరు బ్రానింగు పేరుపడ్డ స్టడెంట్. ప్రభుత్వోద్యోగి. అప్పారావు
గారి ఆరోగ్యస్థితిని పరీక్షించి ఆయన యిచ్చిన సలహాలు.

చండి. కొన్నాళ్ళు పుచ్చుకుంటే మీ ఆరోగ్యం చక్కబడుతుంది. సత్తువ కలుగుతుంది. పేటెంటు మందులని ఊరికే చెబుతూ వుంటారే, వాటిజోలికి పోవద్దు. అవన్నీ వట్టిమోసం, దగా, హంబ్ ! వేసవికాలంలో చన్నీళ్ళస్నానం చేయవచ్చును. సైకిలు తొక్కితే గుండెకు ప్రమాదం వాటిల్లుతుంది. మీ మూత్రంలో జబ్బువున్నదో లేదో భోగట్టా మీరు తెలుసు కున్నందువల్ల ప్రయోజన మేమీ లేదు. అది యేమిటో తెలుసు కుందామనే శారీరకశాస్త్ర ఆసక్తితో అడుగుతున్నారు తప్ప, అది యెంతమాత్రమూ మీ ఔషధసేవకు యెట్టిభంగమూ కలుగజేయదు. అది తెలుసుకోకపోయినంతమాత్రాన మీజబ్బు నిమ్మళించకపోదు.”

3 ఏప్రిల్, బుధవారం :

ఇవాళ మదరాసునుంచి బెంగుళూరుకు ప్రయాణమయ్యాను. రామస్వామిమొదలి సత్రపులో భోజనం దొరికిందికాదు. బెంగుళూరుకు సరాసరి పోయే రైళ్ళలో సెకండుక్లాసు కంపార్టు మెంటులు లేవు. కనక మెట్టుపాళియం రైలును ఎక్కాను. కంపార్టుమెంటులో మంచి యూరోపియనుస్నేహితుడే దొరి కాదు; పేరు సి. హెన్రీ.

ఆర్కోణంలో వొక సంఘటన జరిగింది. జాలార్ పేటలో బండి మారాను.

4 ఏప్రిల్, లక్ష్మీవారం :

బెంగుళూరు చేరుకున్నాను. బాలయ్యనాయుడిగారి కిక్కిడ వొక మంచి యిల్లువుంది. అందమైనదే. ఆయన

యోజంటు వెంకోబరావుజీదేశమున నేనంటే శ్రద్ధాసక్తులు కనపరిచాడు. ఎంతో మర్యాద చేశాడు.

సత్రవునానుకుని వొక వక్రుషాపు కలదు. మదరాసులో కంటే యిక్కడి పాటకజనం మంచి బట్టలనే ధరిస్తారు. రంగు రంగుల రకరకాల చీరలను ఆడవాళ్ళు కట్టుకుంటారు.

ఇక్కడున్న నూతులు పాతాళంలో వున్నట్టు చాలా లోతు. ఒకదానితో యింకొకటి జతపరిచి నాలుగు పెద్ద పలక రాళ్ళతో చుట్టూ నూతిగోడలు కట్టారు. నూతి వారలు రాతితోనే నిర్మించుకున్నారు.

వీధిబడులలో పిల్లలకు తేలుగుకూడా బోధిస్తున్నారు.

సముద్ర తీరంలో సైతం ఉష్ణోగ్రత తొంభై డిగ్రీలదాకా పెరిగిపోతున్నదని వెంకోబరావు ఫిర్యాదు !

ఇక్కడ ఫిర్యేటల్లు, నేటివుక్లబ్బులు, స్వభాషా పత్రికలు వున్నవో లేవో దర్యాప్తు చేయాలి.

బసకు వెళ్ళగానే ముందు మొహం కడుక్కుందామని వెంకోబరావుగారిని పండుంపుల్లి అడిగాను. నల్లటి టూతు పొడకు యింత పట్టుకువచ్చి ఆయన, నా చేతిలో పోశాడు. పండుంపుల్లి నా కెంత అనివార్యమో ఆయనకు బోధపడింది కాదు.

సరేనని వెంకోబరావుగారు నౌకరును పిలిచి వేపపుల్ల విరుచుకురమ్మన్నాడు. ఇంటి ఆవరణలోవున్న అంతచెట్టాయెక్కి నౌకరు, అంగుళం వలం పండుంపుల్ల విరుచుకువచ్చాడు !

*

*

*

వీలుంటే నతేశశాస్త్రిగారిని, రైస్ దొరనూ కలుసు
కోవాలి. సెయింటుజోన్న స్ట్రీటులో వున్నారట. డాక్టరు
హుల్లు, నందిదుర్గోడ్డు; మిస్టర్ రే : రాయలు ఆర్టిలరీ మెన్సు.

మిస్టరు ఆడమును మద్రాసులో తప్పక చూడాలి.

* * *

బెంగుళూరు సెంట్రల్ స్టేషనులో సోడా దొరకదే !

* * *

డాక్టరు హుల్లుగారి బసలో శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారిని,
వెంకయ్యగారిని కలుసుకున్నాను. దొరబంగాళా బెన్సనురోడ్డు
సమీపాన నందిదుర్గవీధిలో వుంది. కొండ పడమటివారికి చెందిన
కొన్ని శాసనములను ఎత్తి వ్రాసుకున్నాను. తిరిగి యింటికి
వచ్చేసరికి సాయంకాలమయింది.

బస్తీ చూడ మనసయింది. కొంతసేపు అటూ యిటూ
తచ్చాడాను. నగరం ఏమీ అందంగా కనబడలేదు. వో వరసా
వాడీ లేకుండా యిల్లు. వొక తీరూ తెన్నూ కనబడని వీధులు;
పైగా యిరుకు; మురికి. ఇంచుమించు ఇళ్ళన్నీ మట్టితో కట్టినవే.
మేడలు సైతం మట్టివే. అయితే అక్కడక్కడ నూటికి కొటికి
వొకటో రెండో మంచియిల్లు లేకపోలేదు. మదరాసు, విశాఖ
పట్నాలలోకంటే యిక్కడి పాటకజనపుస్త్రీలు మేలిరకపు
ఉడుపులు ధరిస్తారు. చక్కగా ఆచ్ఛాదించుకుంటారు. మనుషులు
చూడడానికి సొగసుగావున్నారు. స్ఫురద్రూపులు. బజారేమీ
బాగుండలేదు. ఆకర్షణీయంగా కనబడలేదు. మిఠాయి దుకా
ణాలు మదరాసులోకంటే నయం. పకోడీలు బహు దుచిగా
వున్నాయి. సోడా తాగడానికి వీల్లేనంత దరిద్రంగా వుంది.

శ్రీనివాస రీడింగు రూముకు వెళ్లాను. పఠనాలయంలో వున్న తనికి నెలకు ఏభయిరూపాయలు యిస్తారట. రీడింగు రూములోకి వెళ్లిన ప్రతివాడూ సంతకంచేయాలి. గది వెడల్పు తక్కువేకాని పొడుగుపెచ్చు. పరిశుభ్రంగా వుంది గది. వచ్చే ప్రతికలు : అమృతబజారు, బెంగుళూరు మెయిలు, ట్యూడే ప్రిండ్లు.

ఇక్కడి మనుషులు మంచి మర్యాదస్తులు. ఉపకార బుద్ధి వున్నది. ఉపకారమంటే ఊరొదిలిపెట్టిపోయే స్వభావం కాదు. ఏదైనా చెబితే వింటారు. మనుషులలో సరసతవుంది.

పురావస్తు పరిశోధనశాఖలో హెడ్డుగుమాస్తాగా పని చేస్తున్న ఒకాయన తారసపడ్డాడు; పేరు 'స్వామి'ట. నాతో కొంతసేపు ప్రసంగించాడు; ప్రసంగం మధ్యలో అడిగానుకదా: "ఏమండీ! ఇక్కడ యిళ్ళింత జౌకుగా కట్టుకుంటారేం? ఎందుకింత అసహ్యంగా వున్నాయ్?" అతను బిత్తరపోయాడు. పాపం; నేరం వొప్పుకున్నాడు!

ప్రాచీన శిల్పఖండాలనుగురించి, శిల్పకళనుగురించి ఆయనతో కొంతసేపు ముచ్చటించాను.

సూయిలు ప్రతాలనుగురించి మిత్రులను ప్రశ్నించాను. వారి కేమీ తెలియదని సమాధానమిచ్చారు.

ఆనందమహల్ కు వెళ్లాను. బహు సొగసైన దీక్షైత భవనం.

నిజంగా బెంగుళూరులో కొందరు ఆడపిల్లలు ఎంతో మురిపెంగా వున్నారు.

5 ఏప్రిల్, శుక్రవారం :

కాఫీ తాగినతరువాత బండియెక్కి సెంట్రలు కాలేజీకి వెళ్ళితిని. భవనం అందంగావుంది. చుట్టూ పెద్ద జాగా; విశాలమైన ఆవరణ. ఆడుతున్న బంతి అవతలకు పోకుండా అడ్డుటకు టెన్నిస్ కోర్టు కిరువైపులా యెనిమిదడుగుల యెత్తున రెండు యినపతివ్వల వలలు కట్టివున్నవి. కాలేజీ, హైస్కూలు డిపార్టుమెంటులు రెండూ వొక్కచోటనే ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. నాలుగువేల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి వొక ఫలహారశాలను నిర్మించారు. అస్తబలు, మరుగుదొడ్లు కలవు.

టీచర్ల వెయిటింగు రూములో మాథమిటిక్సు లెక్చరరు శ్రీ వెంకటస్వామినాయుడుగారిని కలుసుకున్నాను. శ్రీ మోహనరావు, విజయరాఘవాచారీ, రామానుజాచార్యులుగార్లను ఆయన ఎరుగుదురట! నాయుడిగారి జీతం మూడు వందలు.

బెంచీలు, కుర్చీలు అంత బాగాలేవు. వాటిని జాగ్రత్తగా ఉపయోగించుకున్నట్టు కనబడదు. విజయనగరంలో కంటే యిక్కడి బెంచీలు మరీ పాడుగావున్నవి. టీచర్ల వెయిటింగు రూములోవున్న సరంజామా మరీ అవుకు. రీడింగు రూములోవున్న బెంచీలను వొకచోట జతపరచి వాటినే వ్రాతబల్లులుగా వాడుకుంటున్నారు.

ఇవి పరిశుభంగానే కనబడుతున్నవి. లైబ్రరీయను జీతం నెలకు పాతిక. లైబ్రరీలో మూడువేల పుస్తకాల ప్రత్యేక ప్రతులు వున్నాయి. ఒక అలమరానిండా బైండుచేసిన పత్రికా

సంపుటాలు. ఇంతకుమించి లైబ్రరీలో గమనించతగ్గ విశేషాలేమీలేవు.

మాధమిటిక్సు సెక్షనులో మొత్తం యెనమండుగురు, ఫిజిక్సు సెక్షనులో పాతికమంది విద్యార్థులు వున్నారు.

ఇంగ్లీషు ప్రొఫెసరు టెయిటుగారితో వొక గంటపేపు సంప్రదించితిని. ఈ ప్రాంతపు విద్యార్థులకు ఆత్మాభిమానం మృగ్యమని ఆయన అన్నారు. స్వదేశస్థులైన మన విద్యార్థులకు తమ వ్యక్తిత్వంపై తమకే గౌరవభావంలేదని, ఆయన యెంతో బాధపడుతూ నాతో చెప్పకొచ్చారు : “వొకళ్ళతో వొకళ్ళు కలసిమెలసి తిరగరు. ఎవరిదారి వారిదే. కలిసికట్టుగా వుండక పోతేమానె! పోనీ తమ ప్రొఫెసర్ల చెంతకన్నా వస్తూ పోతూ సందేశాలు తీర్చుకుంటారా అంటే అదీ కనబడదు. చదువు కునే రోజుల్లో యిలాగున మే మెప్పుడూ ప్రవర్తించి యెరుగం. అందరం కలసిమెలసి మసిలేవాళ్ళం; ఆడుకునేవాళ్ళం. ఎవరితో నైనా జట్టీ వచ్చిందా అంతా కాకికట్టు.”

“ఉన్నతమైన వ్యక్తిత్వం, గుణసంపద, లోకజ్ఞానం, పాండిత్యంగలవ్యక్తులతో విద్యార్థులకు పరిచయం వుండాలంటాను. అట్టి సహవాసం వారినెంతో ముందుకు తెస్తుందని నా అభిప్రాయం.”

“అవును; మీరుచెప్పింది నిజమే”నన్నాడు దొర.

‘విద్యార్థులు, ఇతరుల అభిప్రాయాలు తమకు భిన్నంగా ఉన్న వన్నంతమాత్రాన వాటిని ఎంతమాత్రం సహించలేనంతటి తీవ్రస్వభావులుకారు. తార్కికదృష్టి తీవ్రదృక్పథం వారి కలవడు

తున్నది. అయితే తమ మతచరిత్రకుగల కొన్ని సత్సంప్రదాయాలను వారు ఉపయుక్తం చేసుకోవడంలేదు. తమజాతిలో ఉద్భవించిన మహాపురుషుల 'గుణగణాలను సంప్రదాయాలను వారు అలవర్చుకోవడంలేదు. ఇందువలన విద్యాస్థులలో గౌరవభావం, ఆత్మాభిమానం క్రమక్రమంగా సన్నగిలిపోతున్నదని' చెబుతూ, నేను ప్రసంగవశాత్తూ నార్తనుదొర అజమాయిషీలో వున్న విద్యాస్థులను గురించి ముచ్చటించాను. 'అవును; ఇది ఎంతో విచారకరమైన విషయమే' టెయిటుదొర అన్నాడు.

ఇదివర కోసారి నాతో మాట్లాడుతూ డాక్టరు మిల్లరు 'విద్యాధికులైన హిందువులలో నైతికశక్తి, కార్యదీక్ష, పట్టుదల కొరవడినవని' అన్నాడు.

“చిన్నతనంలోనే వివాహంకావడంవల్ల భారతీయ విద్యాస్థుల జీవితాలు దుఃఖభాజన మవుతున్నాయి. దీనికితోడు దారిద్ర్యబాధ వారిని మరి కృంగదీస్తున్నది. అందువల్ల మా భారతీయ విద్యాస్థులు హాయిగా కులాసాగా ఆనందంగా కనిపించరు. జీవితంలో యెదుర్కొంటున్న కష్టాలను అధిగమించలేకపోతున్నారు. కష్టాలను తేలికగా తీసుకుని, నవ్వుతూ వాటిని దాటలేకపోతున్నారు. మీ ఇంగ్లీషు యువకులకీ చతురత స్వభావసిద్ధమైన లక్షణం. ఈ గుణం మా విద్యాస్థులలో ఎలాగ కనిపిస్తుంది మరి?”

నేను చెప్పినదంతా నిజమేనని టెయిటుదొర సమాధానమిచ్చాడు.

వొకసారి ఆయన్ని వొక విద్యార్థి తనను పైక్లాసులోనికి ప్రమోటు చేయవలసిందిగా ప్రార్థించాడట. తనకు పరీక్షలవు

I ~~had~~ asked him how he accounted for ~~lack~~ the lack of any extraordinary productivity in the vernacular literatures under the influence of Egypt & concentration. He told him that if Latin & Greek works could produce an outburst of literary activity in the European countries with the aid of the Renaissance, would it not necessarily have the influence of such a great literature upon the vernacular? He could not see his way to any answer.

42-1B

తున్న సమయంలో తన బిడ్డ చనిపోయిందని, తన కా పసిపాప మరణం యెంతో 'దుఃఖం కలిగించిందనీ, అందువల్ల తాను పరీక్షపేపర్లు బాగా వ్రాయలేకపోయా'నని ఆ విద్యార్థి టెయిటుతో మొరపెట్టుకున్నాడట !

ఈ విషయం టెయిటు యెంతో విస్మయంతో నాకు చెప్పినమీదట నేను మా ప్రిన్సిపాలుగారి సంగతి ముచ్చటించాను. విద్యాభ్యాసం చేస్తుండగా విద్యార్థులు వివాహం చేసుకుంటే వారి కిచ్చిన స్కాలరుషిప్పులను రద్దుచేయడం ఆయన పద్ధతి. వివాహితులైన విద్యార్థులకు సర్వసాధారణంగా చనువివ్వడం అరుదు.

గ్రీకు రోమను గ్రంథపఠనమువల్ల రినేజాన్సుదినములలో యూరపులోని అన్ని దేశాలలోనూ స్వదేశీయ సారస్వత విజృంభణము వొక్కమాదు ప్రతిభానంతమైనదిగదా, అట్లే ఆంగ్లం ప్రసిద్ధ సారస్వత ప్రచారంవలన, విద్యాప్రభావం వలన, అట్టి విజృంభణము, మన దేశభాషలలో చెప్పుకోతగ్గ ఫలిత మేమీ కానరాకపోవడం వింతగా తోచడంలేదా? ఇందుకు కారణం మీరేమని ఊహిస్తున్నారని ప్రశ్నించాను.

ఈ దృష్ట్యా ఆయన ఆలోచించి దీనికి సమాధానమియ్యకుండాను : "మళయాళీ భాషలో చెప్పుకోతగ్గ నవలే వెలువడిందికదా, మరి."

"దీని నంతవిశేషంగా చెప్పుకుందుకు కారణం మరేమీ లేదు; వొక యూరోపియను ఆ నవలను అనువదించడమే ! మదరాసులోవున్న మళయాళీ మిత్రులతో యీ నవలను

గురించి చర్చించాను. వారి దృష్టిలో యీ నవలేమీ గొప్పది కాదు ! ”

“ఆ నవలలో మంచి హాస్య సంభాషణ లున్నాయ్ ! వొక విద్యావిహీనునికీ, విద్యావంతునికీ మధ్యజరిగిన సంభాషణ హాస్యంగా లేదా ? ”

“కొందరు యూరోపియనుల కీ నవల యెందుకు నచ్చుతుందో నాకర్థమయింది. వాళ్ళకి హాస్యమంటే అభిరుచి హెచ్చు. కాని నవలా శైలిలోనూ, వస్తు నిర్వహణలోనూ యేమైనా సాగను వున్నదా ? కళా చాతుర్యము వుట్టిపడుతున్నదా ? ”

“నా కాసంగతి తెలియదు; బహుశా వుండకపోవచ్చును.”

“వొక వేళ యీ నవల బాగున్నదనుకున్నా భాషా వికాసాని కీవొక్క నవలా సరిపోదు. స్వదేశీయ సారస్వత విలువైతను కారణం వొకటై వుంటుందనుకుంటాను. సాహిత్య పాఠములలో విద్యాథులకు శైలిలోను, వస్తువిన్యాసములోను యిదిమంచి, యిది చెడ్డ అని విడదీసి వాటి బాగోగులను బోధింపకుండుట, విమర్శగా చదువుట నేర్పకుండుట, స్వతంత్ర యోచనా శక్తిని పురికొల్పేదిగా బోధనాక్రమ ముండకపోవుట, రసానుభవమూ, వివేచనా లేకుండుట కారణమని నా ఊహ. కాలేజీ విద్యాథులకు చెప్పే పాఠాల తీరూ, బోధనా పద్ధతులూ చాలా దుష్టంగా వుంటున్నవి.”

మీరు చెప్పినదంతా నిజమేనంటూ మిస్టర్ టెయిటు తనకు సాహిత్యపాఠాలను చెప్పడం రుచించడం లేదన్నాడు. గ్రంథాల పేర్లూ, కవులకాలాలనుగురించి తప్ప మరిదేనినీ

బోధించడంలేదనీ, యిది చాలా విచారించతగ్గ విషయమనీ అంటూ మిస్టరు టెయిటు “క్లాసులో విద్యార్థుల కేమీ బోధ పడకపోయిందా, వెంటనే నిలబడి చెప్పేపాఠాలకు అడ్డు వస్తారు.”

‘మనం గొప్ప గొప్ప కావ్యాలను విద్యార్థులచేత చదివించడం మంచిది. ఏదో వొక యుగపు వాఙ్మయ చరిత్రను పాఠ్యభాగంగా వేస్తే చాలునని’ నే నన్నాను.

టెయిటు దొర యీ విషయం వొకప్పుడు డాక్టరు మిల్లరుకు సూచించగా ఆయన “ఇప్పటికే విద్యార్థులు చదవ వలసిన పుస్తకాలు తడిసిమోపెడుండగా మరి నాలుగు పుస్తకాలు చదవమని వాళ్ళని బాధించలేం” అన్నారట ! “పిల్లలు చాలా పుస్తకాలు చదవవలసివుండినమాట నిజమే ! కాని మీ సూచనలను ఆమోదించినట్లయితే, యీ పుస్తకాల సంఖ్య తగ్గివుండేది; మంచి గ్రంథాలను పిల్లలు చదవనూ చదివేవారు.”

“అవునవును; మీరన్నది వాస్తవమే మరి ! మీరు ఏ యే పుస్తకాల్ని బోధిస్తున్నారు ?” మిస్టరు టెయిటు తన టేబిలుమీదవున్న గ్రంథాన్నొకదాన్ని చేతపుచ్చుకుని నన్ను ప్రశ్నించాడు. ఆయన చేతనున్న పుస్తకపు ఆకారాన్నిబట్టి అది లాంగ్మెన్సు బుక్కు అయివుంటుందని పోల్చుకోవచ్చును. “అది లాంగ్మెన్సు బుక్కేకదూ ?”

“సరే; మీరు తెలుసునన్నమాటే ! ఇందులో కంఠస్థం చేయతగ్గ మంచి విషయాలు చాలావున్నాయి. అదీ యీ పుస్తకంలోవున్న సొగసు !”

“మా విద్యార్థులచేత, బడిలేని టైములో జనరలు పుస్తకాలను చదివిస్తాం. కాలేజీ లెక్చర్లలో ఒకాయన యీ పుస్తకాలను ఎలాగున పఠించవలెనో బోధపరుస్తూవుంటారు.”

“ఇది మహామంచి పద్ధతి.”

క్లాసులను నిర్వహించడం బహుకష్టమైపోతున్నదనీ, విద్యార్థులు వ్రాసే కాంపోజిషనులోని ప్రతిదోషాన్ని దిద్దడం దుస్సాధ్యమవుతున్నదనీ, మిస్టరు టెయిటు నాతో అన్నారు. “విద్యార్థులకాంపోజిషనులో ఏ, యే తప్పులు ఉన్నాయో చూపించినంతమాత్రంవల్ల లాభం శూన్యం. తను చేసిన పొరపాటేదో విద్యార్థికి తెలియకుండా పోతున్నది. పోనీ ప్రతి తప్పు దిద్దుతూ కూచుందామా అంటే అదీ సాగడం లేదు. ఇక యూనివర్సిటీ సరేసరి! జనరలు యింగ్లీషు పేపరు వ్రాసే అది ఎత్తడంలేదు. జనరలు యింగ్లీషు పేపరు వొక అవకతవకగా తయారయింది. ప్రశ్నా పత్రాలలో ఏది అడగాలో, ఏది అడగకూడదో ఎవరికీ బోధపడదు; అంతా అయోమయం. ఎక్జామినర్ల యిష్టానిష్టాలపై యివి ఆధారపడుతున్నాయి.”

‘మదరాసు కాలేజీలలో వున్న ప్రొఫెసర్లు తమ విద్యార్థులకు బోధించే పాఠాలకంటే హెచ్చు విషయాలను మేము మా విద్యార్థులకు బోధిస్తున్నామని’ నే నన్నాను: “మదరాసు ప్రొఫెసర్లు ఎక్జామినర్లుగా వుండడంవల్ల మాకు వుండే శ్రమ దమాదులు వారికుండవు. స్కీటు శబ్దశాస్త్రమూ, కెల్లెన్సు వాక్యరచనాపద్ధతీ మదరాసు ప్రొఫెసర్లు యింకా తమ విద్యార్థులకు చెప్పనేలేదట! నాలుగయిదేళ్ళ క్రిందటే ఆ గ్రంథాలను

మా విద్యార్థులకు పాఠం చెప్పి, వాటిపై నోట్సు తయారుచేసి
యిచ్చాను. వింత యేమంటే, నిరుడూ, యియేడూ స్కీట్సు
మీద విద్యార్థులను ప్రశ్నలు అడిగారు. కెల్లెను గ్రంథంపై ఒక్క
ప్రశ్నకూడా యింతవరకూ రాలేదు.”

కొంతసేపు ప్రసంగించిన తదుపరి, తాము పాఠములు
చెబుతుండగా వినవలెనని వున్నదని మిస్టరు టెయిటును సూచన
ప్రాయంగా కోరితిని. నా కోరికను మన్నించినఎడల నేనెంతో
కృతజ్ఞుడనని చెప్పితిని. తనకు ధర్మఅనకు యింగ్లీషు క్లాసు
వున్నదని చెబుతూ, టెయిటుదొర నా సూచనకంత అభిముఖు
డను కానని సూచించాడు. మరి నేనా విషయం ప్రస్తావించక
అంతటితో నా కుతూహలాన్ని వొదులుకున్నాను. కాని లీనార్డు
దొర పాఠములను బోధిస్తుండగా వింటిని. ఆయన చాలా
అసమర్థుడు. పాఠాలను బొత్తిగా చెప్పలేడు. మిస్టరు టెయి
టునుగూర్చి గొప్పగా వింటిని. కొంచెం మోటుమనిషనీ, కోపిష్ఠి
అనీ పిల్లలు అంటారుగాని చాలా మర్యాదస్తుడుగా కనపడ్డాడు.
నాతో అదేపనిగా మాట్లాడినాడు. అయితే అది వాచాలత
కాదు. నేనే చాలావరకూ అనేక విషయాలను ప్రస్తావించి
ఆయనను సంభాషణలోనికి దించితిని. ఆంగ్ల, ఆంధ్ర భాషా
విషయాలు వచనభేదాలను గురించి ఆయనకు తెలియ
చేశాను. కాలేజీలోవున్న కన్నడభాషాపండితునితోగూడా
కొంతసేపు ప్రసంగించితిని.

మా సమావేశానంతరం, యిక సెలవు పుచ్చుకుంటా
నని నేనే మొదట కుర్చీలోంచి లేచాను. టెయిటు దొర
చాలా ఆప్యాయతతో కరస్పర్శ కావించాడు. ఇంతసేపూ

ఏవేనో విషయాలను ముచ్చటించి ఆయన పనికి ఆటంకం కలిగించినందుకు మన్నించవలసినదిగా కోరాను. “కాదు కాదు; మీతో సంభాషించడంవల్ల నా కెంతో ఆనందంగా వుంది. మీ పరిచయం కలిగినందుకు నాకెంతో సంతోషం.”

6 ఏప్రిల్, శనివారం :

ఈ వేళ ఉదయం ప్యాలసును చూస్తే. భవనం చాలా అందంగావుంది. కాని లోపల వస్తు సామాగ్రి విజయనగరం లోని మోతీమహాలుకు తీసికట్టే. మహాలు కొన్ని చోట్ల హుందాగా కనిపిస్తూ ప్రశాంతతతో తులదూగుతున్నది. మేడ మెట్లలో కొన్ని ఔకుగానూ అందవిహీనంగానూవున్నవి. బల్లలతో కట్టిన వరండా. అదీ బాగులేదు. మహాలులో చెప్పుకోతగినన్ని వర్ణచిత్రాలులేవు. మహారాజావారిలై బ్రీలో ఆట్టే పుస్తకాలు లేవు. వున్న ఆ కొన్ని పుస్తకాలయినా కులాసాకి చదువుకునే నవలలు. పేలసు వొక తమిళపిత్యే అజమాయిషీకింద వుంది. అతను ధరించిన బట్టలు దరిద్రంవోడుతూ వున్నవి. పేలసు గేయలను మూసివుంచమనీ, ఎవరినీ లోనికి రానీయవద్దనీ మహారాణి హుక్మాం జారీ చేసిందట! ముందే నాకీ సంగతి తెలిసివుంటే, నే నింతదూరం వచ్చేవాడినీకాను; లోనికి వెళ్ళేవాడినీ కాను.

పిత్యే అంటే అందరికి ఎంతో ప్రేమ; గౌరవం. మహారాణికి ఇంగ్లీషు, కన్నడం, తెలుగు చక్కగా వచ్చును. ఈ మూడు భాషలలోనూ ధారాళంగా మాట్లాడగలదు; వ్రాయగలదు. ఆవిడ భాషాసంపన్నతకు మనదేశం గర్వించ

వచ్చును. ఆమెకు అయిదుగురు పిల్లలు. వీరి కుటుంబం వర్ధిల్లాలనీ, తమ తల్లిదండ్రులవలె, పిల్లలు కీర్తిప్రతిష్టలు ఆర్జించు కోవాలని నా కోరిక.

ఈ మహారాజు చాలాకాలం క్రితం కలకత్తాలో మరణించాడు. మా మహారాజావారి భవనంలో అతిథిగావుంటూ మందు పుచ్చుకునేవాడు. జబ్బు నిమ్మళించలేదు. ఆయన మరణించాడని ఒకనాడు మా మహారాజావారికీ తెలిగ్రాంవచ్చింది. తన మిత్రుని మరణవార్తవిని మహారాజావారు యెంతో విచారించారు. ఆయనంటే యీయనకెంతో గౌరవం.

తనభర్త మరణానంతరం, మహారాణి, కలకత్తానుంచి వెళ్ళిపోవస్తూ తన కృతజ్ఞతను మా మహారాజావారికి తెలియ చేయవలసినదిగా బాబూసాహేబును కోరింది; ఆయన ఆవిధంగానే తెలియచేశాడు. “కలకత్తానుంచి తమ స్వస్థలానికి బయలుదేరుతూ మీకు తమ కృతజ్ఞతను తెలియచేయవలసినదిగా మహారాణి అభ్యర్థించింది. తమభర్త తన అవసానదశలో మీ బసలోనే వున్నందుకు, మహారాణికి కొంత ఊరటకలిగింది. ఇదివరకటివలెనే, ఇప్పుడూ ఎప్పుడూ మన రెండు కుటుంబాలకూ గల స్నేహం వర్ధిల్లగలదని ఆమె ఆశిస్తున్నది.”

మహారాణి వాక్యాలలోగల సౌహార్దమునకు మా మహారాజావారు మిగుల ఆనందించారు.

కీ. శే. మహారాజు ఏమంత చెప్పకోతగ్గ ధీశాలి, పండితుడూ కాడు.

మ్యూజియమును చూడ వెళ్ళితిని. అక్కడవున్న ఆఫీసరు చాలా మర్యాదస్థుడు. మ్యూజియములోని దంతపుపని మిగుల బాగున్నది. విజయనగరం మహాలులో ఉన్న వాటికంటె యిక్కడివే సొగసుగా కనబడుతున్నవి.

బ్రష్తో రాతిపలకను చక్కగా తుడిచి నీళ్లతో కడగవలెను. కాగితమును నీటిలో ముంచి, పైకితీసి, శాసనపు పలక మీద జాగ్రత్తగా నిండుగాపరిచి, బ్రష్తో వొత్తవలెను. శాసనములోని అక్షరములు కాయితంమీద పడేవరకు బ్రష్తో అదమవలెను. నీళ్లలో కాగితాన్ని ముంచేటప్పుడు దానిని టబ్బులో బాగుగా వుంచాలి.

నౌకరు మొదట నాసిక్ పేపరును వుంచాడు. దానిపై ప్రింటింగు పేపరును పరిచాడు. రాయి మోటుగా వుండి అక్షరములు స్ఫుటముగా పడనప్పుడు, వొక నీసాలో దీపపుమసీ, యింకుపొడరూ వేసి సిరావలె తయారయేటట్టు నీళ్ళుపోయాలి. పేడ్ పై కొద్దికొద్దిగా యీ సిరాను చిమ్ముతూ మెల్లగా వొత్తవలెను. అక్షరములు స్పష్టపడేవరకూ అలాగున యింకును పోస్తూనే వుండవలెను.

...

...

...

ఈ వేళ సాయంకాలం రైలులో వొక పటాలం వెళ్ళి పోతుండగా చూశాను. సిపాయిలను సాగనంపుటకు వారి బంధువులు వచ్చారు. బంధువులు, కుటుంబస్థులు మిగుల దుఃఖిస్తూ వుండిరి. చాలా హృదయ విదారకమైన దృశ్యం.

సిపాయీలను యెక్కించుకొని రైలు బయలుదేరింది. ఇవతల నిలబడివున్న తమ ఆస్తులను, బంధువులను రైలు పెట్టెలలో నుండి తొంగి తొంగి చూస్తూ సిపాయీలు జేబు రుమాళ్ళను ఊపుతూ వుండిరి !

*

*

*

(శ్రీ) కృష్ణశాస్త్రిగారు చాలా మంచిమనిషి; ఒకరికి తనకు తెలిసిన విషయాలను చెప్పేందుకు, ఇతరులవలన మరి కొన్ని విషయాలను తెలుసుకునేందుకు సదాసంసిద్ధులు. మనిషిలో లేనిపోని నటన, భేషజమూ లేవు.

కాని ఆయన యివాళ వస్తానని చెప్పి యింకారాలేదు. ఇక నాకు మిగిలినదల్లా వెంకయ్యగారి సాన్నిధ్యమే. ఈయనకు నాపనిమీద శ్రద్ధలేదు; సానుభూతీలేదు. ఎప్పుడో యేదో పురావస్తు తత్వశాస్త్ర విషయాలలో ములిగి తేలిపోతున్నట్టూ, తనకేమీ తీరిక లేనట్టూ ప్రవర్తిస్తాడు. తన శక్తి సామర్థ్యాలను గురించి తానే కొంచెం గొప్పగా పొగుడుకుంటూ, కాస్త యీర్ష్య ప్రదర్శిస్తూవుంటాడు. మనిషికి యీసు లావు. రికార్డులు చూస్తానయ్యా బ్రహ్మదేవుడా అంటే, అవి చూడ్డానికే ఆయన నాకవకాశమియలేదు.

ఇలియట్ దొరగారి తెలుగుశాసనసంపుటి కావాలని అడిగితిని. హుల్లు దొరగారు వాటిని తీసుకువెళ్ళి వుంటారని ఆయన సమాధానం. “బెజవాడ, నాదెండ్ల శాసనాల నొకసారి తిలకించమని” వెంకయ్యగారన్నారు. వాటిల్లో నాకు కావలసిన ప్రధాన విషయాలేవీలేవు. సింగవంశపు శాసనాలను కావాలని

అడిగాను. “అవీ లేవు; వొకటేదోవుంటే, అది ఎడిటుచేయడాని కని కీల్వారనుదొరకు పంపించాము.” ఈ రెండు శాసనాలు సూయిలులో కలవని నేనన్నాను. “అబ్బే! అది పొరపాటై వుంటుంది!”

మొదటి పదిరోజులు వెంకయ్యగారు, డాక్టరు హుల్లు దొరను పొగడడం తప్పితే, మారుమాటేమీ పలకలేదు. ఆ పది రోజులూ పొగడ్తలతోనే ఊసుపోయింది. “ఆయన గొప్ప సంస్కృత పండితుడు. రాజేంద్రచోళమిత్రుడు గొప్ప సంస్కృత భాషా పండిత్యం కలవాడు కాదని హుల్లుదొర చెప్పినారు; సంస్కృత వ్రాతప్రతులను గురించి భండార్కరు వ్రాసిన నోట్సు లలో కొన్ని దోషములున్నట్లు నేను కనిపెట్టాను. అయితే నేనింకా నా సంస్కృతభాషా పరిజ్ఞానాన్ని వృద్ధిచేసుకోవాలను కుంటున్నాను. చోళరాజరాజుకూ, ఆయన అక్క కుందనదేవికీ మధ్య కొంత సంభాషణను ఊహించి వ్రాయాలని నా అభిలాష. రాజరాజు శక్తి సామగ్ధ్యాలను, ప్రతిభను ఉగ్గడిస్తూ కొన్ని వ్యాసాలను వరుసగా ప్రచురిద్దామని తలపోస్తున్నాను.” ఇలాగ ఎంతోసేపు వెంకయ్యగారు ప్రసంగిస్తూ కాలం వెళ్ళబుచ్చారు.

“తెలుగులో కొన్ని చారిత్రకనాటకాలను నవలలను వ్రాయు తలపెట్టాను. అందుకోసం ఎట్టి విప్రతిపత్తిలేని దక్షిణ భారతదేశ చరిత్ర నాకు అవసరం; సరియైన చారిత్రకయితి వృత్తం, పథకం నా నాటకాలలో నవలలలో స్వీకరించాలని నా తలంపు” అన్నాను. తనకూ యిట్టి ఊహకలదని వెంకయ్య గారు చెప్పారు.

I said I wanted
to have a correct sketch of the history
of Southern Sweden for that - I might ~~give~~
give a historical French work & some
plays and novels I intended to write
in French

528

కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలలకు సంబంధించిన శాసనాలను రికార్డులను యీయవలసినదిగా వెంకయ్యగారిని నేను వచ్చిన రోజునే అడిగాను. కాని ఆయన నాకా సదుపాయం కలుగ జేయలేదు. నాకు వున్న వ్యవధి చాలా తక్కువ. ఆ కారణమునీ ఏదో వొక సంభాషణలోనికి నన్ను దించుతూ ఆయన హరించివేశాడు. కాలయాపన చేద్దామనే కాని నే నడిగిన దేమిటో పరిశీలించి యిద్దామనే తలంపు వెంకయ్యగారికే కోశానా లేకపోయెను !

ఒక శాసనంలోని తెలుగులిపిని పరిశీలిస్తూ కొన్ని మాటలకు అర్థం చెప్పవలసినదిగా ఆయన నన్ను కోరాడు. శాసనపు లిపిని పోల్చుకోవడంలో ఆయనకు నాకు చేతనైనంత సహాయం చేశాను.

* కరికాలచోళుడు అనేది వొక బిరుదునామమనీ, దానిని అనేకులు ధరించారనీ శ్రీ వెంకయ్యగారి ఊహ. కావేరి నదిపై ఆనకట్ట, లేక వంతెన కట్టినది ఎవరో ఆయనకు తెలియదు. కరికాలచోళుడు బహుశా యీ నదిపై కట్టలు

* క్రీస్తుశకము 450 ప్రాంతంలో కావేరినదీ ప్రాంతాన్ని పరిపాలించిన చోళరాజు. చోళులు తమిళదేశాన్ని యేలిన రాజులలో అత్యంత ప్రాచీనులు. ప్రజలలోంచి ఉద్భవించి ప్రజల యోగక్షేమానికై పాటుపడిన పరిపాలకులు. శైవమతస్థులు. వీరికి, పల్లవ సామ్రాజ్య స్థాపకులకు అనేక యుద్ధములు జరిగినవి. ఉత్తరదేశసంస్కృతిని, సంస్కృతభాషను దక్షిణదేశంలో నెలకొల్పి ప్రయత్నించిన పల్లవరాజులలో త్రిలోచన పల్లవుడు అగ్రగణ్యుడు. ఈ త్రిలోచన పల్లవుని, కరికాలచోళుడు ఓడించి కావేరినది ఆనకట్ట నిర్మాణ సందర్భంలో యితనిచేత మట్టితట్టు మోయించాడని వొక ప్రతీతి కలదు. కావేరి ముఖద్వారమునగల 'కావేరి పూంపట్టం' కరికాలచోళుని రాజధాని.

పోయించివుంటాడని ఆయన అభిప్రాయం. కరికాళచోళుని గురించి ఆయన కేమీ తెలియదు. స్థానిక శాసనాలు, దాఖలాలు అంటే ఆయనకు విలువలేదు.

ఇలియట్లు తెలుగు శాసనముల సంపుటి, యిలియట్లు దొరగారు ఆఫీసుకు పంపించివేశారు. ఈ శాసనసంపుటిని యెవరూ పరిశీలించినట్టు తోచదు. ఇందులో కొన్ని శాసనములలో దానముల ప్రసక్తి వున్నది. కాని, వాటి మూల ప్రతులు పోయినవి. రెండు వందల సంవత్సరాలకు పూర్వము చేసిన వొక దానమునుగురించిన భోగట్టా యందు కలదు. బహుశా యిది ప్రక్షిప్తమయి వుంటుంది.

నాకు కొన్ని పేడ్స్, బ్రష్లూ కావలసివుంది. ఆయన వీటిని ఆర్డరిచ్చి తెప్పించి నా కీయగలడు గాని, అలా చేయలేదు. డాక్టర్ హుల్లుస్ దొరకు వ్రాసి తెప్పించుకోవలసిందిగా చెప్పాడు. అక్కడి ఆఫీసులో కూచుని నేను సేకరించిన భోగట్టాను యెంతమాత్రమూ ప్రచురించవద్దని వెంకయ్యగారు నన్ను కోరారు. కారణం హుల్లుస్ దొరగారి అనుమతి లేనిదే నకళ్లు అవీ ఆయన నా కిచ్చారట. డాక్టరుగారు ప్రివిలేజీలీవుమీద బెంగుళూరులో వున్నారాయె! కొన్ని శాసనపు నమూనాలకు, ఫోటోగ్రాఫులు యెత్తవలెనని నేను అనుకున్నాను. దానికికూడా

ఆ సగర ప్రాచీన శిథిలాలు నేటికీ నిలచివున్నాయి. తెలుగుదేశంలో వివిధ ప్రాంతాలలోవున్న రేనాటి చోళులు, వెలనాటి చోడులు తదితరులందరు కరికాలచోళుని తమ వంశకర్తగా కీర్తించారు. పొల్కురికి సోమనాథుడు, తన నవనాథచరిత్రలోను, తిక్కన తన 'నిర్వచనోత్తర రామాయణము'లోనూ ఇతనిని గురించి ప్రస్తావించారు.

హుల్లుస్సదొర అంగీకారం అవసరమట ! రాసిన ఉత్తరాలకు సమాధానమిచ్చే అలవాటు హుల్లుస్సదొరకు సర్వసాధారణంగా లేదు. “ఇదేమిటండీ వెంకయ్యగారూ” ఆయన “దొరకు పరాకు లావండీ ! గడియకోలాగ వుంటాడు. నేనేం చేయను?” అని సమాధానం. డాక్టరు హుల్లుస్స స్వభావ మేమిటో ఈయనకీ తెలియదు. దొరకు దూరప్రయాణాలంటే యిష్టంలేదు. కమాను వెళ్ళడమంటే యజ్ఞం చేసినట్టే.

“పోనీ సూయిలుదొర సంపుటాలు వొకసారి చూడ నిద్దురూ” అని అడిగాను. అవి యేమిటో ఆయనకు తెలియదు!

“సరే, గవర్నమెంటు యీ మధ్యనే సేకరించిన శాసనాలూ దానిమీద, వ్రాసిన నోట్సు, వుంటే యియ్యండి”

ఇవీ ఆయనకు తెలియదు. “బహుశా ‘రావు’ గారు పట్టుకుపోయి వుంటారేమోనండీ” అని సమాధానం.

“కనుక్కోలేక పోయారామరి ? ”

“కనుక్కున్నానండీ. రావుగారి అసిస్టెంట్లు నడిగితే అవి తన ఆఫీసులో లేవన్నాడూ ! ”

రావుగారు పండితుడుకాడనీ, ఆయనచేసే పనల్లా భవనం జాగ్రత్తగా వుంచడమనీ, శాసనాలను చెడిపోకుండా కాపాడడమనీ మిస్టరు టెయిటుగారు యిదివర కొకసారి నాతో చెప్పారు.

నటేశానికి శాస్త్రీయపద్ధతుల ప్రకారం కార్యభారాన్ని నిర్వహించడం చాతకాదట. మనిషికి శాస్త్రీయపద్ధతుల ఆలోచనల కంటే ఊహగానం విపరీతమట. ఆయన “జానపద చరిత్ర” కేవలం ఊహగానం. ఇలాంటి కేవల ఊహల్పై రచించిన

గ్రంథంవల్ల యెట్టి ప్రయోజనమూ లేదు. శాస్త్రీయపద్ధతులు వొదిలిపెట్టి ఊహలతో పరిశోధనలను సాగించడంవల్ల లాభం కనిపించదు.

ఆఫీసులో భోగట్టా సంపాదించడం బ్రహ్మాండం. ఆ మాటా యీమాటా చెప్పి, కేవలం యుక్తిగానూ, పదేపదే నొక్కి నొక్కి ప్రశ్నిస్తూ వొత్తిడిచేయడంవల్లనూ ఎలాగై తేనెం, కొంత సమాచారం సంపాదించగలిగాను.

* కోటరాజులనుగురించి వెంకయ్యగారి కేమీ తెలియదు. ♦ రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డిరాజులు వియ్యంవల్లకాక కేనలం కొండవీటి రెడ్డిరాజులను జయించి రాజ్యాన్ని స్థాపించారని ఆయన ఊహ. ఈ విషయంలో శ్రీ వీరేశలింగం పంతులు గారి అభిప్రాయమే నిజమైనదని ఆయన భావం. రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డిరాజులు కోమటి వేమారెడ్డితో యుద్ధంసలిపినమాట నిజమే;

* చాళుక్యరాజ్య పతనానంతరం గుంటూరుజిల్లా ధరణికోట ప్రాంతాన్ని పరిపాలించిన మాండలికప్రభువులు. తరువాత కొంతకాలానకు వీరు కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి సామంతరాజులుగా మారిపోయినారు.

♦ కొండవీటి రెడ్డిరాజుల్లో అత్యంత విలాసపురుషుడైన కుమారగిరిరెడ్డి తన బావమరది కాటయ వేమారెడ్డికి రాజమహేంద్రవర రాజ్యాన్ని బహూకరించాడు. కుమారగిరిరెడ్డి అనంతరం కొండవీటిరాజ్యాన్ని పరిపాలించిన కోమటి వేమారెడ్డికి, రాజమహేంద్రవరాన్ని పాలించిన కాటయ వేమారెడ్డికి అనేక యుద్ధాలు జరిగాయి.

swell business. ~~work~~ To do literary work
is my aim - But I should prefer to work
independently.

568

* గణపతి, “మహామండలేశ్వర” అనే బిరుదు వహించుటకు కారణమేమి? చోళులు అనంతరం, కాకతీయులు పరాక్రమవంతులయినను, ప్రసిద్ధికెక్కిరని వెంకయ్యగారికి తెలియదు. “ఇటీవలనే ఇండియను ఆంటిక్వరీ” వాల్యూములో తూర్పు చాళుక్యులపై ప్లీటునొర వ్యాసం వ్రాసిరిగదా? సాగి వంశస్థులనుగురించి మీ కేమైనా భోగట్టా తెలుసునా?”

“ఉహూ!”

విజయనగర పరిపాలకులలో ఆఖరివాడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. ఆయన తరువాత వచ్చిన రాజులు కొన్ని గ్రామాలను మాత్రమే యేలినప్పటికీ తాము మహాచక్రవర్తులమని ప్రకటించుకొన్నారు.

పరిశోధనకు తెలుగు అసిస్టెంటు నొకరిని నియామకం చేయవలెనని ఇందుకు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులును నియమించవలెనని హుల్లస్సినొర మొదట అభిప్రాయపడ్డాడు. కాని ఆంధ్రదేశంలో పరిశోధించవలసిన శాసనాలు మిక్కుటముగా లేవని భావించి శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారిని తరువాత నియమించాడు.

నా కే ఆశలూలేవు; నాకు విశ్రాంతి కావాలి. సాహిత్యకృషిని, కొనసాగించడ మొకటే నా ఆశయం. అయితే

* కాకతీయ గణపతిదేవుడు. ఇతడు కాకతీయ రాజ్యాన్ని విస్తరింపచేసి సమగ్రాంధ్రదేశాన్ని పరిపాలించాడు. అనేకమంది మండలేశ్వరులు యితనికి సామంతులు. వివిధ మండలేశ్వరులపై చక్రవర్తిత్వమును వహించి అందుకు చిహ్నముగా కాకతీయ గణపతిదేవుడు ‘మహామండలేశ్వర’ బిరుదమును వహించాడు.

సాహిత్య రచనను నేను సర్వస్వతంత్రుడుగా వుంటూ సాగించ వలెనని నా అభిమతం.

సర్కులకు రిపోర్టులనుగురించి మ్యూజియములో విచారణ చేశాను. ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాలో ప్రచురింపబడేవాటికి పేజీకి అయిదు రూపాయల చొప్పున యిస్తారట. ఆయన శాసన పరిశోధక డిపార్టుమెంటులో ఉద్యోగానికి దరఖాస్తుపెట్టాడట. “నా దరఖాస్తుమీద ఏమి రిమార్కులు రాశాడో హుల్లు దొర ! గవర్నమెంటు నా జీతం హెచ్చించింది. ఇప్పుడు రెండు వంద లిస్తున్నారు. ముందుముందు రెండువందల యాభైదాకా పెరుగుతుంది.”

ఈ హుల్లుదొర పెద్ద పండితుడేమీ కాడని శ్రీనివాసయ్యంగాను చెప్పారు. ఈ పదవిని పెర్మనెంటుచేయవలసిందిగా ఆయన దరఖాస్తు పెట్టాడట. లేకపోతే పెన్షన్ నై నా యివ్వడన్నాడట. ఇంతవరకూ ప్రభుత్వం యిందుకు సమాధానం చెప్పలేదు. అతని పదవిలో వుండేదీ లేనిదీ అతనుచేసే పనిని బట్టి వుంటుందని ప్రభుత్వం ఆయనకు సూచిస్తున్నట్లుంది. అందుకే దొర పిటిషనుమీద యేమీ మాట్లాడలేదు.

పినవీరన్న, అప్పన్న మంత్రులనుగురించి కొంత భోగట్టా చెప్పవల్సిందిగా నన్ను ఆయనకొరాడు. సరేనని అంతా చెప్పాను.

7 ఏప్రిల్, ఆదివారం :

రైలు బెంగుళూరునుంచి మద్రాసు వచ్చేసరికి యింకా భళ్ళున తెల్లవారలేదు. సెంట్రలు స్టేషనులో కాఫీతాగాను. స్పెన్సరు హోటలునుంచి టెలిఫోనుచేస్తాని. కాని సెంట్రలాఫీసు

నుండి ఏమీ ప్రత్యుత్తరం రాలేదు. ఇంకా బాగా తెల్లవారక పోవడంవలన ఆఫీసుకు ఎవరూ రాలేదనుకుంటాను. ఇంతవేగిరం బసనుంచి ప్లేషనుకు బండివచ్చే సాధనమేమీలేదు. త్వరగా యింటికిపోవడం మంచిదని, వొక గుర్రపుబండిని కుదుర్చుకున్నాను. తీరా గుర్రపుబండి యెక్కేసరికి, గేటు అవతలవున్న సార్జెంటు వొకడు, బండిని అడ్డివేశాడు. 'ఎందుకాపావంటే' 'ప్యాసు చూపించ'మన్నాడు.

“లగేజీని ప్లాటుఫారం అవతలకు వాళ్ళు పోనిచ్చారుకదా, మధ్యన నీ అభ్యంతరమేమిటి?” అని ప్రశ్నించాను.

“వాళ్ళు పోనిచ్చారు కనకనే, మిమ్మల్ని నేను పట్టుకున్నాను!”

“నువ్వు పట్టుకుందుకు నేనేం నేరం చేయలేదే?”

“నేరస్థులు తాము నేరంచేసినట్ట ఎక్కడైనా వొప్పుకుంటారా సార్?”

ఈ గలాభా అంతా చూసి బండివాడు “బేడకాసాకటి వాడిమొహాన పారేయండి! నోరు కట్టడుతుంద”ని గోసాయి చిట్కా ఉపదేశించాడు.

“బేడకాదు; వాడికొక్క ఠోళీకూడా యివ్వను; ఈ శపభిషలు నాదగ్గర పనికిరావు. పద, వెనక్కి! బండి తిప్పు” అన్నాను. తన మంత్రం పారేట్టులేదని గ్రహించాడు కాబోలును సార్జెంటు, మరి మారుమాటాడకుండా మా బండిని ముందుకు పోనిచ్చాడు!

*

*

*

బెంగుళూరులో నాయుడిగారి బంధువులు నన్నెంతో
ఆదరించి గౌరవమర్యాదలను కనపరచినారు. బెంగుళూరు
మనుష్యులు చాలా నాగరికులు; మర్యాదస్థులు; అందరూ
నన్ను ఎంతో మన్నన చేశారు.

శ్రీ శ్రీనివాసాచారిగారు మాకొక ముచ్చటను చెప్పారు.
బొమ్మాడి గ్రామంలో ఆయన ప్రవర్తించిన విధం, ఆయన
వ్యక్తిగౌరవానికి తగినట్టులేదని నా అభిప్రాయం.

లా కాలేజీ విద్యార్థులు యేర్పరస్తున్న సమావేశానికి
రావలసినదని శ్రీనివాసాచారిగారికి, మిత్రుడు సుందరాపు
పంతులు వొక ఆహ్వానాన్ని పంపించాడు. బి. యల్. డిగ్రీ
పరీక్షలో ఎన్నికైన మార్కులతో ఉత్తీర్ణులైన * శ్రీవేపా
రామేశపంతులును అభినందిస్తూ వొక వెండికప్పును బహూక
రించవలెనని లా కాలేజీ విద్యార్థులు యీ సమావేశాన్ని
ఏర్పాటు చేశారు. నేను బెంగుళూరునుంచి తిరిగి వచ్చి
నట్లయితే, నన్నుకూడా వెంట తీసుకురావలసినదని మరీమరీ
నాతో చెప్పవలసినదని సుందరాపుగారు, శ్రీనివాసా
చారిగారికి చీటీ పంపినాడు. నాకు సభకు వెళ్ళడానికి
బడలికగా వున్నమాట నిజమే కాని, వెళ్ళకపోతే నాకు
వారిపై సానుభూతిలేదని దురభిప్రాయపడతారని నేనూ

* ప్రసిద్ధ న్యాయవాది. విశాఖపట్టణంలో 1898 లో ప్రాక్టీసు.
తదనంతరం మద్రాసు. 1920-35 హైకోర్టు జడ్జి పదవి.

హాజరైతిని. మిత్రుడునుండరావుకు నాలెక్చరు చదివి వినిపించాను. ఆయన సమావేశపు ఉద్దేశాన్ని నాకు తెలియ చేయగా నేను చెప్పాను; “దీనిని పెద్ద ఆర్భాటంగానూ, గోరంతలు కొండంతలుగానూ ప్రదర్శించినట్లయితే తెలుగు వాళ్ళు చాలా వెనకబడి వుండడంవల్ల యీ విషయాన్నింత ఘనంగా చెప్పుకుంటున్నారని యిక్కడివాళ్ళు అనుకుంటారు. పరీక్షలో చక్కగా ప్యాసయిన అభ్యర్థిని అన్నివిధాలా ప్రోత్సహించవలసిందే; కాని ఆ అభ్యర్థికి సహజంగా మనోదౌర్బల్యం వుండివున్నట్లయితే, మిత్రుల లేనిపోని పొగడ్తలవల్ల అతనికి అనవసర భేషజం కొత్తగా వస్తుంది. అతని జీవితం మున్నందు విఫలమవుతుంది. ఇందుకు మిత్రులు అనుసరించిన మార్గాలే కారణం కావచ్చును. విద్యావంతులమని చెప్పుకునే మన స్వదేశీయులకు లేనిపోని అతిశయం, నటన, భేషజం పరిపాటి అయిపోతున్నవి. ఇవి, వారికి మానసికమైన వొక అత్యవసర గుణాలుగా కనిపిస్తున్నాయి. ఈ దుర్గుణాలను యెంత వేగిరంగా మొగ్గలో తుంచితే అంత మంచిది. దక్షిణ దేశంలో పాండిత్య మనేది ఉపకారానికి బదులు, అపకారం చేస్తోంది. ఇది ఎంతో హానికరంగా పరిణమిస్తోంది. కాస్తో కూస్తో పాండిత్యముంటే చాలును; లేదా అతను తగుమాత్రపు ఘనతను సాధిస్తేచాలు, ఇక మనవాళ్ళు అదేపనిగ అతన్నికీర్తించడానికి యెగపడతారు. అతన్నొక “ఆదర్శపురుషునిగా” శ్లాఘిస్తూ అతని అభిమానులు వింజామరలు వీస్తూ పొద్దుపుచ్చుతారు. అంతటితో ఆయన తనను తాను అభివృద్ధి చేసుకుందుకు యేమాత్రమూ ప్రయత్నించడు. ఆయన అభిమానులు ఆయనలో వుండే

సుగుణాలనుకాక దుష్గుణాలను అనుకరిస్తారు. ఈ సందర్భంలో శ్రీ వీరేశలింగంగారి అనుచరులను నొక ఉదాహరణగా పేర్కొన వచ్చును.

అయితే శ్రీ వేపా రామేశంపంతులు భేషజపగుడుకాడు. అందుకు నాకెంతో ఆనందంగావుంది. ఆయన నిర్మోహమాటి. నిష్కర్షగా, సాచాగా మాట్లాడతాడు. మనిషిలో దాపరికం ఏమీలేదు. ఈ సుగుణం సాధారణంగా మనలో చాలామందికి మృగ్యం. వినయసంపన్నుడు. ఆయన తన విద్యార్థి జీవిత ఆదర్శాలను, తన ఉపజ్ఞను, శక్తిసామర్థ్యాల లోతుపాతులను సరిగ్గా అంచనా వేసుకుని నడుచుకున్నట్లయితే, యెంతో మేలు సిద్ధిస్తుంది. ఆయన భవిష్యత్తులో చక్కగా రాణించగలడనే నా నమ్మకం. అయితే యీ రాణింపు ప్రస్తుతం మన మద రాసు కేసరులని చెప్పబడేవారి 'ఘనత'ను పోలివుండదనే ఆశిస్తున్నాను.

ఈ అభినందన సభకు అధ్యక్షత వహించవలసినదిగా మొదటనన్ను కోరవలెనని అనుకున్నారట. కాని నేను బెంగుళూరులో వున్నట్టు తెలిసినమీదట, శ్రీ శ్రీరాములుగారిని అధ్యక్షులుగా వుండవలసినదని అభ్యర్థించారు. శ్రీరాములుగారు బి.ఏ., బి. యల్., హైకోర్టులో ప్రాక్టీసు చేస్తున్నారు. మచిలీ పట్టణంజిల్లా నివాసి.

మీటింగునాడు నేను వేసుకున్న దుస్తులు చాలా అంద వికారంగా వుండెను; మీటింగుకు వెళ్ళి కుర్చీలో కూచునీ కూర్చోనగానే, అధ్యక్షులు నా దగ్గరకువచ్చి "ఈ సమావేశా

నికి అధ్యక్షత వహించే అర్హులు ఎవరైనా వున్నారా అంటే వారు తమరే!" అన్నారు.

అధ్యక్షత వహించడమనే చికాకు కలిగించే బాధ్యత తప్పిపోయినందుకు భగవంతుణ్ణి అభినందించాను. సుందర్రావు పంతులు ఉపన్యాసధోరణి యేమీ బాగులేదు. మాటలతీకు, నిలుపులు సుదీర్ఘం. పొగడ్తలు లావు. ఈ పొగడ్తలు వింటే మహర్షి కి సైతం తలతిరిగిపోతుంది ! ఇక సుబ్రహ్మణ్యంగారు, సుందర్రావుపంతులుకన్న యేడాకులు యెక్కువే చదినాడు. ఉపన్యాసధోరణి బాగున్నదికాని విషయం పాడుగా వుంది. ఉపన్యాసాలను కావించడమనేది ఆధునికనాగరికత తెచ్చిపెట్టిన దోషాలలో వొకటివలె కనిపిస్తున్నది. మంచి ఉపన్యాసమంత చక్కనిదీ లేదు; చెడ్డ ఉపన్యాసమంత దుర్భరమైనదీ లేదు. కాని చాలా ఉపన్యాసాలు విసుగెత్తించేవిగానే వుంటున్నాయి. ఈ పొగడ్తల వలన రామేశంపంతులు భేషజాన్నలవరుచుకుంటే, అలాగ అలవర్చుకోడనే భావిస్తాను, దానికి మన మిత్రులే కారణం. నేనీసంగతి సుందర్రావుపంతులుకు తెలియచెప్పాను. ఈ సమావేశానికి నేనే అధ్యక్షతవహించి వున్నట్లయితే, అసలు విషయాలను పక్కదారులకు పోనిచ్చేవాడినికాను. సరియైన మార్గమేదో వివరించి చూపించి వుండేవాణ్ణి.

నేను, ఇంటికి వెళ్ళేముందు రామేశంపంతులును కలుసుకుని అతని లోతుపాతులను గ్రహించాలి.

నే నాయన్ని ఒకరోజున విందుకురమ్మని ఆహ్వానించాను. కాని ఆయన యెందువల్లనో రాలేదు. సుందర్రావుపంతులూ,

కవిమిత్రుడూ వచ్చారు. కవిగారు తన నవల అరవై పేజీలు చదివి విసిపించారు.

సమావేశంనాడు, శ్రీనివాసాచారిగారు సభలో గానం చేశారు. సమావేశానంతరం, మేడమిద వెన్నెట్లో మరికొంత సేపు కొన్ని కృతులను పాడారు. క్షత్రియుల విద్యాసమస్యను గురించి వెంకటపతిరాజుగారితో కొంతసేపు సంప్రదించితిని.

మదరాసులో పకోడీలు బహురుచిగా వుంటాయి.

అన్నట్టు యింతసేపూ యీ విషయమే మరిచాను. ఈవేళ ట్రిప్లికేను వెళ్ళడమే ఎంతో కష్టమైపోయింది. జనసమూహంతో దారి అంతా క్రిక్కిరిసిపోయింది. ఇసకవేస్తే రాలని ప్రజ. అరువత్తిమూరు ఉత్సవం జరుగుతూవుండెను. వచ్చిన జనంలో చూడదగిన చక్కనిమొహం వొకటి కనబడలేదు. స్త్రీలుకూడా అందంగా కనిపించలేదు.

10 ఏప్రియలు, బుధవారం :

స్కూలాఫ్ ఆర్ట్సుకు వెళ్లితిని. పచ్చయ్యప్ప కాలేజీకి అక్కడనుంచి బ్యాంకుకు పోతిని. బాలస్వామినాయుడుగారి వద్ద నుంచి తీసుకున్న చెక్కు మార్చుకుని నూట ఎనభైరూపాయలు తీసుకుంటిని. అటుపిమ్మట మళ్ళీ కాలేజీకి, కాలేజీనుంచి ఓరియంటలు లైబ్రరీకి వెళ్ళాను. అక్కడ నాపెన్సిల్ పోయింది. చెప్పిన ప్రకారం ఆ విద్యార్థి అక్కడకు వచ్చాడు. నా సలహాను తప్పక పాటిస్తానని వాగ్దానం చేశాడు.

11 ఏప్రియల్, లక్ష్మీవారం :

దళసరైన ఎరుపు మొరాకోలెదకు బైండు కాపీలు పన్నెండు కావాలని శ్రీసూర్యవారాయణగారు చెప్పగా విన్నాను. మిగిలినవి వివిధరంగులవి. నలుపు, ఆకాశపురంగు, ఆకు పచ్చ, ఊదా, “త్వరగా వాటిని పంపించేటట్లు చూడండి. వీరు వద్దనుంచి ఫోటోగ్రాఫులు తీసుకోండి. యింకా సెంచుకావాలంటే ఆర్డరివ్వండి. జాగ్రత్తగా పుస్తకాలకు పంపమని వీలరు అండ్ కో., కు తెలపండి. పదిలంగా పేక్ చేసి, స్తీళ్ళు వేసి సగత కాలుచేసి కట్టుదిట్టంగా పంపించేటట్లు యేర్పాటు చేయమనండి.”

12 ఏప్రియల్, శుక్రవారం :

అడ్మినిస్ట్రేటివ్ హాసులో ఇవాళ గానసభ. త్యాగయ్య గారి శిష్యుడు, శతవృద్ధు రమ్యంగా కొన్ని కృతులను పాడారు. మనషి వృద్ధులే అయినా చాలా ఆనందంగానూ, కులాసాగానూ వున్నారు. మిగుల ఉత్సాహి. ఉల్లాసంగా నాజూకుగా కనిపించారు. శ్రీనివాసాచారిగారు తమతో నగరాజారావు, రామచంద్రం, సాహేబు మరికొందరను గానసభకు తీసుకు వచ్చారు.

13 ఏప్రియల్, శనివారం :

ఒకరోజున శ్రీనివాసాచారిగారిని వారిబసలో కల్యాణ రామయ్యకు కలుసుకుని నాటక ప్రదర్శనాలను గురించి, రంగ భూమిని గురించి కొంచెంసేపు ముచ్చటించినాడట! ఆనాడు తాము ప్రదర్శిస్తున్న నాటకాన్ని చూడరమ్మని ఆహ్వానించగా శ్రీనివాసాచారిగారు నేను పూళ్ళో లేకపోవడంవల్లనూ,

ఆయనకు తదితరపనులు వుండడంవల్లనూ నాటకానకు వెళ్ళలేక పోయినారట. ఈవేళ వస్తామని కల్యాణరామయ్యకు వాగ్దానం చేశారు. వాగ్దానం చెల్లించుకుందుకు మేం ప్రదర్శనానికి చూడ వెళ్ళాము. దారిలో శ్రీ సూర్యనారాయణ పంతులునూ, మాకవిమిత్రుణ్ణి కలుసుకుని వారినికూడా నెంటితీసుకువెళ్ళాం; ప్రదర్శనం యేమీ బాగుండలేదు. హాలు నిండలేదు. నాటక ప్రదర్శనం జరుగుతున్న స్థలం టానుహాలు; హాలులో చాలా కుర్చీలు ఖాళీగానే పడివున్నవి. టిక్కెట్లు రేళ్లు రెండు; రూపాయిన్నర, రూపాయి; రేట్లు తక్కువగా లేకపోవడంవల్ల ప్రేక్షకులు పల్చబడివుంటారు.

హాలులో చూడదగిన ఆసక్తికలిగించే దృశ్యం * ఆనరబుల్ శంకరనాయుడుగారి కుటుంబం. మొదటివరసలో ఒక పెద్ద బెంచీమీద ఆయన కుటుంబీకులు తీవ్రణీవేసుకు కూర్చున్నారు. నలుగురు కూచోదగిన బెంచీ; కూచున్న స్త్రీలలో ఒకావిడ అందరికంటె వయసులో పెద్ద. స్థూలకాయం. మనిషి నాజూకుగానే వుంది. హాల్లో బిడ్డణ్ణి పండుకోబెట్టుకుని హాయిగా కూర్చున్నది. ఆవిడ ప్రక్కనే యింకొకామె, వయస్సులో కొంచెం చిన్నదే, చతికిలబడింది. తరువాత కూర్చున్నామె

* 1897 లో ఆమరావతి కాంగ్రెసున కధ్యక్షత వహించిన ప్రసిద్ధుడు. కొంతకాలము మద్రాసు హైకోర్టు జడ్జి పదవిని అలంకరించినవాడు. 1915 లో భారత ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకసభ్యుడు. 1919 లో పంజాబ్ లో నైనిక ప్రభుత్వమును ప్రతిఘటిస్తూ తన ఉన్నతోద్యోగానికి రాజీనామా ఇచ్చాడు. “గాంధీజీ - ఆరాచకము” అనే గ్రంథ రచయిత. పంజాబ్ లెఫ్టి నెంటు గవర్నరు సర్, మైకేలు ఒడయరు ఈయనపై మాననవ్వపు దావాతేగా శంకరన్ నాయర్ మూడులక్షల రూపాయలను చెల్లించవలసి వచ్చింది.

అందరికంటె చిన్నపిల్ల. మళయాళీ పద్ధతిలో చక్కని చీరలు ధరించాడు. దుస్తులు చాలా ఖరీదైనవే. ధరించిన నగలు సైతం ఎంతో విలువైనవి; అలంకరణ ఎబ్బెట్టుగా లేదు. మధ్యన కూర్చున్న ఆవిడచెవులకు కుట్టు పోగులు లేవు. కాని మిగిలిన యిద్దరి చెవులకూ ఎన్నో పోగులు. చూడడానికంత నాజూకుగా లేవు. చెవులకున్న పోగులు చాలా వలఁగావున్నవి. స్త్రీలను, వారి ఆచార పద్ధతులనుంచి మళ్ళించడం కష్టమేకాని, చెవులకు అన్నేసి కుట్టుపోగులు, ఆభరణాలు పెట్టుకోవడమనే అలవాటును మాన్పించవలసివుంది. ఈ కాలంలోకూడా యీ అలవాట్లేమిటో! ఈ పద్ధతులను త్యజించవలసినదిగా గట్టి కృషి చేయాలి. వారిలో అందరికంటె చిన్నపిల్ల చాలా బక్కపల్చగా వున్నది. కళ్ళు చేపకన్నులను పోలివున్నవి.

నాటకప్రదర్శనం పాడుగావుంది. దీనిని యీ మహిళలు ఏవిధంగా అనుభవిస్తూ ఆనందిస్తున్నారో గమనిద్దామని నాకు కుతూహలం కలిగింది. చిన్నపిల్ల అమాయిక. ఎంతో వినయ విధేయతలుగలపిల్లవలె పాడకట్టింది. రంగభూమిమీద వొక అసంబద్ధ సన్నివేశం తరువాత యింకొకటి అలాగైన ప్రదర్శింపబడుతూనేవున్నది. ఈ అసంబద్ధసన్నివేశాలను, దృశ్యాలను, నటననుచూసి యీ చిన్నపిల్ల ఏవిధంగా భావిస్తున్నదీ, ప్రతిచలిస్తున్నదీ గమనించవలెనని ప్రయత్నించాను.

సీనులు పాడుగావున్నాయి. తెరగుడ్డలు మరీఅసహ్యం. అభినయం! దానిని యేమనాలో నాకే బోధపడడంలేదు.

ఈ దుర్భర పరిస్థితిని వర్ణించడానికి తగిన విశేషణం భాషలో అగోచరం.

మొట్టమొదట అనసూయా, ప్రియంవదల సంగతి. తాటకిలాటి శరీరాలు; చెప్పలేనంత మోటుతనం. అనాగరకత హెచ్చు. సొగసైన లాలిత్యంగల శకుంతల చెలికత్తెలుగా వీరు తయారయినారు. సున్నితమైన హృదయభావాలనూ, మార్దవమైన అభిప్రాయాలనూ తీవ్రీ పొందాతనాన్ని కలిగివున్న చెలికత్తెల వేషాలు యీ 'కోమలాంగులు' వేస్తే నాటకం ఎలాగున వుండవలెనో ఆలాగునే వున్నది !

శకుంతల పాత్ర ధరించిన కల్యాణ రామయ్యకు కన్యవలె కనిపించకపోతేమానె ! మంచి నడివయస్సులోవున్న స్త్రీవలె చూపకులకు దిగ్భ్రాంతి కలిగించాడు. అతని ముఖలక్షణాలు అతనికే లొంగకుండెను. గుండ్రని కన్నులు. మొహానకు అతికించినట్లు పెద్దగుడ్డు; ఆటబొమ్మల కున్నట్లు మీదకు యెక్కిచ్చినట్లు వున్నవి. కోపమూ, చికాకూ, రుసరుసలు బహుశా ఏదో అవ్యక్తమయిన అనుకంపమూ తప్పితే అతని నేత్రాలు మరొకభావాన్ని అభివ్యక్తీకరింపజాలవు. మర్యాద, లజ్జ, ప్రేమ, గౌరవము, వినయశీలత, విచారము, విషాదము మొదలైన ఉదాత్తభావాలను వ్యక్తీకరించుటకు అతని కన్నుల తీరు సరిపడదు. ఈ గుణములేవీ అతని నేత్రాలలో మచ్చుకైనా కానరావు. భావప్రకటనకుగల యోజన అతని కనులకు మృగ్యం; నుదురు కిందకు అణిగి పోయివుంది; చిన్నది; లొత్త. చివరిభాగాలు మరీ చిన్నవి. కనుబొమలు వొకతీరునలేవు. పెదిమలు సన్ననివీకావు. పోనీ కుదురుగ వున్నట్లు కనిపించవు.

మీది పెదవి గుండన. పెదాలూ నోరూ ముందుకు పందెం వేసుకున్నట్టు తోసుకువచ్చాయి. స్తనములు చాలాపెద్దవి. పాపం అతను వాటిని సరిగ్గా అమర్చుకోలేదు. అయ్యరు ఆకా రానికి సంబంధించినంతవరకూ యివీ విశేషాలు; ఇక అతని వాచికం సంగతి. నోరుతెరచి అతను మాట్లాడబోయేసరికి థియేటరు విడిచివెళ్ళిపోదామన్నంత దుర్భరమనిపించింది. గొంతుకవంటే కప్పలు బెకబెకలాడినట్లే; ఎంతపెళుసు! మగ వారికంతమని యిట్టే తెలిసిపోతున్నది. సంగీతవాయిద్యాలు మహా భయంకరం; మార్దవం పిసరంతలేదు. కర్ణకఠోరమైన సంగీతం! ఈ దుస్సహమైన దిక్కుమాలిన సంగీతాన్ని అతను యెందుకు మానుకోడు? ఉహు! అలాగ వినిపించి ప్రేక్షకులను రంజింపచేయాలనే అతని అభిమతం !

ఈ మదరాసీలు కల్యాణరామయ్యకు పేరుచెబితే పొంగి పోతారు; ఉబ్బితబ్బిబ్బవుతారు. బాగులేదన్నవాళ్ళకు బహిష్కారమే. ఇతడు మంచి వ్యాపారస్థుడు. ముందుగా తాను వెళ్ళే స్థలములలో తగు మనుష్యులను కలుసుకుని వారిని ఆశ్రయించి ఆదరణ సంపాదించుతాడు. చెన్నపట్నం విడిచి దక్షిణానికిపోతూవుంటే యితని ప్రసిద్ధి మరీ ఎక్కువగాకనిపిస్తుంది. దీనినిబట్టి మదరాసీలకు 'విచక్షణ', సరియైన విలువలను పోల్చు కునే దృష్టి లేదని తేలుతున్నది. విజయనగరంజట్టు నాటకము లలో అభినయం యింతకంటే బాగావున్నది. ♦ బుచ్చిశాస్త్రి

♦ ఆనందగజపతి ఆధ్వర్యాన నెలకొల్పబడిన నాటకసమాజము: ఈ సమాజములో బుచ్చిశాస్త్రి, చొప్పల్లి నరసింహం, కర్రా పాపయ్యశాస్త్రి, పప్పు అప్పయ్యశాస్త్రి, పప్పు వెంకటశాస్త్రి, ఆదిభట్ల జగ్గవధానులు

కంపెనీవారు కల్యాణరామయ్యరు జట్టుకంటె అన్నివిధాలా ఎన్నోరెట్లు మెరుగు. అయితే వారికి శ్రీనివాసాచారి తరిబీదు వుందని చెప్పకతప్పదు. కల్యాణరామయ్యరువలె రంగభూమి మీద నెంకయ్యగారు అవకతవకగా ఎన్నటికీ అభినయించడు. అయ్యరుచేసిన మోటుపనులు కొండయ్య చేస్తాడంటే కలలో కూడా నమ్మజాలను. అసలు యితని నాటకపు నోటీసులే అవకతవకగా వున్నవి. ఈతని ప్రకటనలకొక అర్థంపర్థంలేదు. తానొక అసాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడనని ప్రకటించుకుంటాడు. ఈ నోటీసులను అచ్చముగా అలాగే “పంచ” పేపరులో అచ్చొత్తిస్తే హాస్యపు ప్రకటనలుగా చలామణీ అవుతవి. “నమ్రత” అంటే అయ్యరు ప్రకటనలలోనే కలమగదా మరి! ఈ నాటకపు వాళ్ళకు ఆత్మశ్లాఘన అలవాటు అయినది.

ఇది యీనాడు వారికొక ఫేషను. తమిళుల పద్ధతులు బహుతమాపాలయినవి. అవకాశము కలిగినచోటల్లా తమ

ప్రభృతులు సభ్యులు. ఈ సమాజమునకు నాయకుడు బుచ్చిశాస్త్రిగారు. ఈయన నాటకములలో నాయక పాత్రధారి. శ్రీ చొప్పల్లి నరసింహంగారు శ్రీ చొప్పల్లి సూర్యనారాయణ భాగవతార్ గారి జనకులు. వీరు సంస్కృత నాటకములలో నాయకిపాత్రధారి. హరికథా పితామహులు శ్రీ ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి సోదరులు శ్రీ ఆదిభట్ల జగ్గావధానులుగారు. వీరు రాక్షసవేషములను ధరించెడివారు. శ్రీ కర్రా పాపయ్యశాస్త్రిగారు విదూషక పాత్రధారి. నాటకాలలో మిగిలిన భూమికలను శ్రీ అప్పయ్యశాస్త్రి, వెంకటశాస్త్రిగారలు నటించెడివారు. వీరిద్దరిదీ మధురమైన గాత్రం.

బుచ్చిశాస్త్రి నాటకసమాజంవారు ప్రదర్శించే సంస్కృతనాటకములు: అభిజ్ఞానశాకుంతలము, విక్రమోర్వశీయము, వేణీసంహారము, ఉత్తర రామ చరితము ఇత్యాదులు.

వాళ్ళను తామే పొగుడుకుంటూ ఆకాశానికెత్తుతుంటారు. కల్యాణ రామయ్యకుకు ప్రసిద్ధి యిలాగే కలిగివుంటుంది. అతని రూపు, సం దేహంలేదు, చలాకీఅయిన డాస్సింగు గరల్వలె వుంది. ఇంతకంటే తక్కువవయసులో చిన్నతనంలో అయ్యరు కంఠమూ, రూపూ కాస్త బాగావుండేవేమో! యిప్పటికికూడా తాను తగుదునని ఆడవేషాలు ధరించడం ఎంత మూర్ఖత! అతని వక్రబుద్ధిని యేమనగలం!

దుష్యంతుడువేషం కట్టిన బుద్ధిమంతుడు బహుశా యీ ట్రూపుకు నాయకుడుకాబోలును. ఈ వేషమునకు ఇతనిని యెంచుకోవడంలో కల్యాణరామయ్యరు ప్రాజ్ఞతను యేమని పొగడగలను! పాడుమోహం; మట్టిబుర్ర. డోకువస్తూ రాక్షసు డిలా దూసుకువచ్చాడు. దయ్యంలాంటి మనిషి. నల్లగా లేడు కాని, వేషధారణ రోతకలిగిస్తున్నది. వేషంమీద గూపం అందంగాకనపడేట్టు చేసుకోవడంకూడా యెరిగినట్టు తోచదు. సాకు, నల్ల ట్రాజరు, కోటూ వేసుకుని మిలిటరీ ఆఫీసరులాగ దిగబడ్డాడు. దీనికితోడు తలమీద టోపీకూడాను! మీసాలు పల్చగా సన్నగా వున్నాయి. వేషానికి తగిన మీసకట్టుకాదు. నుదుట తిరుచూర్ణము; మొత్తంమీద మనిషిని చూసీ చూడగానే, మావేపు సాతానిభిక్షువు జ్ఞాపకంవచ్చాడు. మూతి కొంచెం ముందుకుంటుంది. మీది పెదవి గుండ్రము; పెదవులలో యిమడని పొడుగుపళ్ళు. ఇట్టి ముఖములో లావణ్యముగాని, చురుకుతనముగాని యేలాగు కనబడగలవు?

పాపం, అందు కతనేమి చేయగలడు! ధీమాగాని, చలాకీతనంగాని, రాజపౌరుషంకాని జోడుకంచుకాగడాలు

పట్టుకుని వెతికినా అతనిముఖంలో కానరావు. వేషము సరే సరి! అంతా మోటుతనమే; యుక్తత అన్నదిపూజ్యం. వెంట్రుకలు కొప్పుగా ముడుచుకుని దానిమీద టోపీవొకటి పెట్టుకున్నాడు. తలవెనుక ముడి! ఆహా! వీళ్లెంత మోటుమనుషులు! కించిత్తు దర్జాకూడాలేదు; పోనీ జౌచిత్యం అంతకంటే కనిపించదు! దుష్యంత మహారాజావారులేచి నిలుచుంటే తలముడి ముందుకు పడుతూవుంటుంది. బోర వెనక్కు వెడుతూవుంటుంది! ఆరి వీడి సిగతరగా! ఏమి వేషం! ఏమిలోకం! దుష్యంతుడు ఎంత మూర్ఖుడు! ఎంత జడ్డి పీనుగ !

మిగిలిన పాత్రధారుల వేషధారణ యేమీ చెప్పకొనక్కరలేదు. ఇంచుమించు వారికి మంచి దుస్తులు లేనట్టే; ఏ పనులయితే చేయకూడదో, ఏ మాటలను పలకకూడదో అవన్నీ చక్కగా చేసి, పలికి, రంగభూమి అంతా కంఠాళిచేసి విడిచి పెట్టాను. ఇదివర కొకసారి నేను చెప్పినట్టుగానే, రంగభూమిమీద కనిపించిన ప్రతి నటుడూ ఏదో సణుగుడు ప్రారంభించాడు. మంత్రాలు, జపాలు, పాటలు; సంభాషణమట్టుకు లేదు. నోరు విప్పి మాట్లాడ్డం తప్ప మిగిలిన హంగామా కావలసినంత.

రంగభూమిమీద ఒకనటుడు విశాఖపట్టణం చేంతాడంత స్వగతం చెప్పుకపోతున్నాడు. పక్కనున్న మిత్రుణ్ణి “ఏమిటి నేస్తం యీ తరగనిదుంప! ఎప్పుడైనా హనుమంతుడి తోక చూశావా? అన్నట్టు ఇందులో నీకేమైనా బోధపడ్డదీ?” అని అడిగాను. ఎవరయితే అనర్గళంగా ఉపన్యాసధోరణిలో మాట్లాడుతారో వాడు గొప్ప తెలివైనవాళ్ళని, గొప్ప నటులని

మనవాళ్ళ అభిప్రాయం. ఇది మరాటీ కంపెనీల బాణీ; దీని నొక సూత్రంగా యీ కంపెనీలు పరిగణిస్తున్నాయి. నటులు పలికే మాటలు కేవలం పాఠం వప్పగించినట్లే విసుగుకలిగిస్తూ కృతక మనిపిస్తున్నవి. ఎంతో కష్టమీద వొక్కొక్కమాటనే అంటున్నారు. ఈపాటి మహాభాగ్యానికి, కల్యాణరామయ్యరు చంగా బజారుసందుగొందుల్లో ప్రదర్శనాలీయక, ఎందుకీ బానుహాలులో నాటకాలు వేయాలని సహజంగా ఎవరై నా ప్రశ్నించవచ్చును; దీనికి నేనేం సమాధానమియగలను? పాపం, అయ్యరు వొట్టి వెరిక్కుట్టె! తాను శకుంతల భూమికను అత్యద్భుతంగా నిర్వహించగలనని భావిస్తున్నాడు. నటులకు వేషం చక్కగా కుదిరే టట్టు చేశానని, కాళిదాసు శ్లోకాలు అమోఘంగా భట్టి వేయించానుకదా అని అతనిధీమా. వీటికే అతను హెచ్చు ప్రాధాన్యత యిస్తున్నాడు. శ్లోకములన్నీ ఆభాసుపాలు చేసినాడు. శ్లోకం తరవాత శ్లోకం. ఎక్కడా ఎడ తెరిపిలేదు; నించున్న పాటున మనిషిని గొంతుక నులిపి హత్యచేసినట్టు శ్లోకాలను ధ్వంసంచేసి విడిచిపెట్టాడు. దారుణమైన హత్య! ఇక నా ఓర్మి సన్నగిల్లింది.

*“కిం శీతలైః క్లమ వినోదిభిః” అనే శ్లోకం దుష్యంతుడు నాటకరంగంమీద యీడుస్తూ చదువుతూవుంటే యిక భరించలేకపోయాను. నా తీవ్రఅసమ్మతిని తెలియచేసేటందుకో

*“కిం శీతలైః క్లమవినోదిభిరార్ద్రవాతాం

త్సంచారయామి నశినీదళ తాళవృన్దైః

అంకే నిధాయ కరభోరు యథాసుఖం తే

సంవాహయామి చరణావుత పద్మతామా”.

అన్నట్టు కాలిబూటుతో వొక్కసారి నేలనుకొట్టి “దురన్యాయం దురన్యాయం” అనుకున్నాను. నేను చేసిన యీ అసమ్మతి నూచక ధిక్కారం హాల్లంతా ప్రతిధ్వనిస్తున్నదా అనిపించింది. హఠాత్తుగా శకుంతల దుష్యంతుడి చెంత చేరుతూ గునుస్తూ సానిపిల్లలాగా టక్కరితనంతో వగలు కురిపిస్తూ తెలుగులో “ననుగూడరా నాథా”. అని జావిలీ అందుకుంది! ప్రాణం విసిగెత్తిపోయి పాపం, శ్రీనివాసాచారిగారు దిగ్గునలేచిపోయారు. యిదేమిటో దిక్కుమాలిన శకుంతల !

ఇదినరకు వొక్కసారి కల్యాణరామయ్యరు ప్రదర్శనం మీద నేను తీవ్రంగా జడ్జిమెంటు చెప్పానని శ్రీనివాసాచారి గారికి బాధనిపించింది. ఆనాడు ఆయన కల్యాణ రామయ్యరు నాటక ప్రదర్శనాలను సమర్థిస్తూ వాదించారు.

నాచెంతనే కూచున్న మిత్రుడు వెనక్కితిరిగి “ఇప్పుడీనాటకప్రదర్శనానికి కాళిదాసువచ్చివుంటే ఏమనుకునేవాడో!” అన్నాడు.

అర్థము : “చల్లనివై శ్రమం బడఁపఁజాలిన తామరపాకు వీవనల్
మెల్లనఁ గొంచు వీచుదునొ మిక్కిలి శీతలమైన వాయువున్?
సల్లలితారుణాబ్జసదృశంబగు నీ చరణద్వయంబు నో
పల్లవపాణి! నా తొడలపై నిడి హాయిగఁ బట్టువాడనో ?

(వీరేశలింగంగారి అనువాదం)

తృతీయాంకం : శకుంతలా దుష్యంతులకు అననూయాప్రియంవద్దలు వొదిలి పెట్టి వెళ్లిపోతారు. అప్పుడు శకుంతల తా నొంటరిగా వున్నానని సఖులెలాగ వెడలిపోయారో! అని వెతచెందుతుంది. అప్పుడు దుష్యంతుడు “నీ కీ సంభ్రమ మెందుకు ? నీ సేవకుడనైన నేను నీ చెంతనే వున్నాను కదా” అంటాడు. ఆ సందర్భంలోనిది యీ శ్లోకం.

“మారుమాటాడక యీపాటిక ఏ నుయ్యో, గొయ్యో చూసుకునివుండును!”

ఒక్క-చోటమాత్రం అయ్యరు అభినయం బాగున్నది. దుష్యంతుడితో తన చెలికత్తెలు ప్రసంగిస్తున్నపుడు శకుంతల మానంగా నిలబడివుంటుంది. ఇలా తానేమీ మాట్లాడకుండా నించున్నపుడే అయ్యరు నటన ఫరవా లేదనిపించింది.

శకుంతల, దుష్యంతుడితో * “ఇక్కడేమిటి అల్లరి చేస్తావు. అంతా చూస్తారు. బహిరంగం” అంటున్నది. సైదు కట్టెను పక్కకు తప్పకొని, కాస్సేపు అచట నక్కి, మళ్ళీ యింకొక సైదుకట్టెనులోంచి తలపైకెత్తి తొంగి తొంగి ముందుకు చూస్తూ మునికన్య శకుంతల “అక్కడకు మళ్ళీ నేనెవల పోగల దానను? నా పూలదండ పోయినదికదా!” అని వాపోతున్నది. వెదుక్కుంటూ యింకొకతె రంగంమీదకు ప్రవేశించింది. దుష్యంతుడు శకుంతలను “నీకేమి కావాలె?” అని ముచ్చటగా అడిగాడు.

“అయ్యో! నా పూలచెండును పోగొట్టుకొంటినే!”

“ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము. అద్దానిని నేను నీ కొసంగె దను. కాని నీవు నాకొక వాగ్దానమీయవలెను!”

“ఇచ్చెదను!”

“ముందు మాటయియ్యి”

“యిచ్చితిని!”

“అటులై న యిటునచ్చి కూర్చో. పూలచెండును నీ జటయం దలుకరించెద!”

* ఈ వాక్యాలు డైరీలనుండి యధాతథంగా ఉదాహృతములు.

దుష్యంతుడు, శకుంతలకు పూలదండను యిచ్చి ఆమె చేతిని పట్టుకున్నాడు. పట్టుకుని లాగుతూ “నీకరమెంత మెత్తగా నున్నదో!” అని ఆశ్చర్యం వెలిబుచ్చాడు! శకుంతలాదుష్యంతుల ప్రేమాభినయమును చూసి హాలులోకూర్చున్న స్త్రీలు ఘక్కున నవ్వుడమారంభించారు.

ఇప్పుడు యింక దుష్యంతుడు రంగభూమిమీద శకుంతల చెంత అభినయిస్తున్నాడు. వివాహితస్త్రీని మానభంగంచేసేటంత దూకుడుగా శకుంతలతో పెనుగులాడుతున్నాడు!

14 ఏప్రియలు, ఆదివారం :

1. తెనాలి రామకృష్ణ.
2. హిందువులు అనుసరిస్తున్న ప్రస్తుత నైవాహిక పద్ధతి సంతృప్తికరముగా వున్నదా.
3. మద్రాసులో విద్యార్థి జీవితం సుఖప్రదంగా వున్నదందుమా.
4. జీవితధ్యేయములు.
5. కేవలము వొకవ్యక్తి గొప్పస్థితిలోవున్నంతమాత్రాన, ఆతనియెడల గౌరవభావము చూపవలెనా.
6. ప్రజల ఐక్యతకు వర్ణవ్యవస్థ అనేది గొప్ప ఆటంకముగానూ, అడ్డుగోడవలెనూ లేదా.
7. మతనమ్మకమనేది ప్రస్తుతము, భారతదేశములో అభివృద్ధి అవుతున్నదా, లేక నశించుతున్నదా.
8. బహిరంగశత్రువు, కపటస్నేహితుడు, వీరిలో ఎవరు ఎక్కువ ప్రమాదకారులు.

9. ఆత్మహత్య చేసుకోవడమనేది మనిషి ధైర్యమునకు హేతువా లేక పిరికితనానికా
10. ఉపజ్ఞాపూర్వకమైన విద్యను గరపడంవలన, దేశంలో నేరముల సంఖ్య తగ్గునా?
11. జీవితపవిత్రత
12. చాంధసత్వమనేది సమాజమునకు హెచ్చు ఉపద్రవము తెచ్చిపెట్టినా

15 ఏప్రిల్, సోమవారం :

పచ్చయప్ప కాలేజీకి వెళ్ళితిని. సభకువచ్చిన జనం యెక్కువగాలేరు. చాలా బెంచీలు ఖాళీగానే వున్నవి. ఏర్పాట్లు బాగులేవు. వేదికమీద కొంతమంది మనవాళ్ళూ, ఆరుగురు యూరోపియనులూ ఆసీనులయిరి. వేదికచుట్టూ చాలామంది తగు మనుష్యులు గుమిగూడిరి. వారి గడబిడ, గాభరా హెచ్చు గానే వుంది.

బిషప్పుగారి ఉపన్యాసము యెంతో చక్కగా వుంది. ధోరణి ఎన్నతగింది. మధురమైన కంఠము. తెలుగుభాష సొగసును మెచ్చుకుంటూ కొంతసేపు ప్రసంగించాడు. మనిషిలో హాస్య, చమత్కారములు కలవు.

ఉపన్యాసమును ముగించాడు. మిగిలినవారి ప్రసంగములు పాడుగానే వున్నవి. మిస్టరు కూపరు ఓక్లీ ముక్కుకు సూటిగా ఉపన్యసించాడు. ఉపన్యాసములో తనకు సంబంధించిన భోగట్టా జూస్తా. ధోరణి బాగులేదు. ఎవరో కృష్ణమాచారి గారట, నానా చెత్తా మాట్లాడినాడు. విద్యాభివృద్ధిని కోరుతూ

‘టోస్తు’ను ప్రపోజుచేసే బాధ్యత ఆయనమీద పడింది. విద్యా విధానం లోపభూయిష్టముగా వున్నదనీ, దానిని చక్కపరచ వలెననీ ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించవలెననీ, ఆయన ప్రసంగించినాడు.

మిస్టరు స్టోనుదొర మాట్లాడుతూ విద్యావిధానము స్వయంపోషకముగా నిర్వహింపబడేట్లు చూడవలెననీ, విద్యా వంతులు తమనుతాము పోషించుకునే శక్తి గలిగివుండాలనీ, ప్రభుత్వం యీ విషయాన్ని తృణీకారభావంతో చూస్తున్నదనీ అన్నాడు.

*

*

*

సౌవర్కుదొరను సాగనంపుటకు వెళ్ళి అక్కడనుంచి ‘చీపాకు’కు బయలుదేరాను. గవర్నరుగారు ‘స్టూడెంట్సు హాస్టలు’కు శంకుస్థాపనచేసినసభకు చాలామంది విచ్చేశారు. మిస్టర్ బ్లైస్ దొర మొదట మాట్లాడిరి. నైఖరి అంతబాగా లేదు. ప్రతీ వాక్యాంతమందున్నా వొకేవిధమైన నిలుపులతో ధోరణి చికాకు కలిగిస్తూ వుండెను. మహారాజావారిని పొగడుతూ ప్రసంగించినాడు. కాని ఆయన పొగడ్తలు మహారాజావారి కేమీ రుచించినట్లు కనిపించలేదు. బ్లైస్ దొర ఉపన్యాసం సుదీర్ఘం.

తరువాత శంకుస్థాపన మహోత్సవం. మిస్టర్ డంకన్ గవర్నరుచేతికి కలశమందించాడు. ఒక ప్లేటుతో ప్లాస్టరును ఒక అందమైన కూజాతో నీళ్ళను తెచ్చి బాలయ్యనాయుడుగారు గవర్నరు కందించారు. కమిటీతరపున రాజావారు శంకువును బహూకరించారు. గవర్నరు ప్లాస్టరును అలది శంకుస్థాపన జరిగి

నట్లు ప్రకటించారు. శంకుస్థాపనానంతరం వేదికవద్దకు వెళ్ళి గవర్నరు ఉపన్యసించాడు. బ్లిస్ దొర ప్రసంగముకంటే గవర్నరు ఉపన్యాసము బాగున్నది. కాని జంకుతూవున్నట్టు మాట్లాడాడు. శరీరం ముచ్చెమటలుపోసింది. సభవారితరపున జస్టిస్ సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగారు వందనములు సమర్పించారు. ఉపన్యాస ధోరణి బాగులేదు. చెప్పినసంగతులు బాగులేవు. అతిపొగడిక. అయినా నాగరికముగాను, యుక్తముగాను చెప్పవచ్చునా; అది మదరాసీలలో మృగ్యము.

◆ ◆ ◆
కోటకు వెళ్ళితిని. విజయనగరవంశచరిత్రకు సంబంధించిన ముఖ్యమైన భోగట్టాలు దొరికినవి.

◆ ◆ ◆
(శ్రీ) శ్రీనివాసాచారిగారి మేనగోడలు గర్భాధాన మహోత్సవమునకు వెళ్ళితిని. దారిలో కపాలేశ్వరుని ఉత్సవము చూసితిని.

డాక్టరు హుల్లిస్సెదొరను అడగవలసిన విషయములు :

కోట యేలికలను గురించి మీకేమైనా తెలియునా ?

వీరు జై నరాజులని కృష్ణాజిల్లా మాన్యుయలులో పేర్కొనబడినది. అన్నట్టు మొదటి చాళుక్యులు జై నమతస్థులేనా? జై న దేవాలయములో వొక చోళరాజు యేదో నిర్మించినట్లు దాఖలావుంది కదూ?

పూసపాటి మాధవవర్మనుగురించి మీకేమైనా తెలుసునా ?

కాకతి గణపతి “మహా మండలేశ్వర” విరుదును వహించాడు.

నెల్లూరు రాజునకును మరెవ్వరికి జరిగింపి ఆ యుద్ధం? నో బుబుక్కు చూడండి.

తరువాత కంచిని రాజధానిగా పరిపాలించిన పల్లవులు వెల్లూరులో ఏమైనా శాసనము లున్న వేమో చూడండి.

ఇండియను ఏంటిక్వరీ వాల్యూము 6; పేజీలు 226 జమ్మలమడుగు చెంతవున్న గరిశలూరు; వెంపల్లె (అనుమల సముతు)

కావేరిబిడ్డి

తిరువాంకూరు రాజులది యేరాజవంశం. గోత్రములు. పాండ్య.

చోళులవంశమూలచరిత్ర ఎక్కడనుంచి మీకు తెలుసును.

శంభురాజు తెలుగువాడు.

రాజరాజు, రాజరాజగంగయే కారాదా? రెండు తరగతుల క్షత్రియులు.

సూయిలు దొర పత్రములు.

ఇలియటుదొర.

ఎప్రిగికా ఇండికాలో పేర్కొన్న మాధవవర్మ శైల, లేదా శిలావంశస్థుడు.

బుద్ధవర్మ, చిక్కభీమ, మైలపభీమ, అన్నపదేవ, వీర బసవరాజు.

16 ఏప్రిలు, మంగళవారం :

శ్రీనివాసాచారిగారితో కలిసి 'అభిజ్ఞాన శాకుంతలము' చదవడాని కుపక్రమించితిని. నాటకారంభమున తపస్వికన్యల సంభాషణము అధ్యంతరకరము కాదా? కాళిదాసునకు అనాఘాత పుష్పములవంటి కన్యల సౌందర్యమును వర్ణించుట ప్రీతి. *వల్కలములను ధరించిన శకుంతల, పుష్పాలంకృత పార్వతి వర్ణనములు.

♦ వనజ్యోత్స్న; నవమాలిక ! ఈ రంగము మహా సౌందర్యమైన కవితా రూపకల్పనతో అలరారుతున్నది ! కథా

*బిగిగావున్న శకుంతల స్తనవల్కలములను అనసూయ వొసిలిస్తున్న ఘట్టము: దుష్యంతుడు వల్కలధారిణి అగు శకుంతలను చూసి :

“సరసిజమనువిద్ధం శైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశోష్ణక్మ లక్ష్మీంతనోతి,
ఇయమధికిమనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తస్య
కిమపి హి మనురాణాం మండనం నాకృతీనామ్.” మొదలై నశ్లోకములు.

“నలినము శైవలంబునఁ జెనంగొని యుండెయ్య రమ్యమే యగున్;
మలినకళంకముం గలిగి మంజుల తన్వహియించుఁ జంద్రుఁడున్;
చెలువున మించె నీజలజనేత్రయు వల్కలధారణంబునన్;
రిలఁపఁగ సుందరాంగులకుఁ దాను విభూషణ మేదిగా దిలన్?”

(వీరేశలింగంగారి అనువాదం)

♦ శకుంతల ఆశ్రమములోనున్న వొకసాగనైనమాధవీలతకు 'వన జ్యోత్స్న' అని పేరు పెట్టుకొని తన తోబుట్టువువలె దానిని పెంచు తున్నది. ఇది నాటకమున రమణీయమగుకల్పన. గున్నమామిడి చెట్టునకు అల్లుకున్న వనజ్యోత్స్నవలె, శకుంతల తగిన వరుని పొందునని ధ్వని.

నాయకుడు మాటునదాగి ఇతరుల మాటలను వినడమనేది నాటకాలలో తరుచు కనిపిస్తూవుంటుంది. ఇది సాధారణమైన కల్పనే.

* “ఉపభోగక్షమ” అనే ప్రయోగము అర్థవంతమైనది. సాభిప్రాయము. † క్షతపరిగ్రహక్షమా; యదార్యమస్యా మభిలాషి మే మనః

* ‘భోగార్హమైన’ దని అర్థము. ‘వనజ్యోతస్నీ’ అని నువ్వు పేరు పెట్టుకుని పిలుచుకుంటున్న ఈ వనమాలిక యిప్పుడు గున్నమామిడి చెట్టుకు స్వయంవర వధువుఅయింది. శకుంతలా! దీన్ని చూశావా మరి’ అని అనసూయ పిలిచిచెప్పగా శకుంతల లతదగ్గరకువెళ్ళి చూస్తూ అంటున్నమాటలు: “సభిరమణీయే కాలే వీతస్య లతాపాదపమిధునస్య వ్యతికరః సంవృత్తః యన్నవ కుసుమయావనావనజ్యోతీ. బద్ధపల్లవతయోపభోగక్షమ ఏష బాల సహకారః”. “చెలియా! ఆహా! ఈ రమణీయకాలంలో, ఈ లతాపాదప మిధునమునకు ఒకరినొకరు కలియడం తటస్థించింది! నవయావన ఈ వన జ్యోతస్నీ. పల్లవరాగంతో అలరారుతూ భోగార్హమైనది ఈ క్రొమ్మావిగున్న.”

† శకుంతల సౌందర్యాన్ని చూసి ముగ్ధుడై గుమ్యంతుడు “నా కోరిక దుర్లభమేమో! ఈమె కులపతికణ్వునకు స్వజాతీయైనభార్యయందు పుట్టినది కాకపోవచ్చునా? పుట్టివుండకపోవచ్చును. సందేహించనక్కరలేదు.

‘అసంశయం క్షత్రపరిగ్రహక్షమా యదార్యమస్యామభిలాషి మే మనః సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణమస్తః కిరణప్రవృత్తయః’

అర్థం: నృపపరిగ్రహయోగ్య యీ నెలత నిజము; కాక, నామది నిర్దోషమీపె నెట్లు దవులు? నెందు సందేహవస్తువులయందు నాత్మగతులె ప్రమాణంబు లాయులకును.

*“తుమ్మెద నిన్ను బాధిస్తూవుంటే మేమేం చేయగలం? నిన్ను రక్షించడానికి మేమెవరమి? ఈ తపోవనాలు రాజుచేత సంరక్షింపబడుతున్నాయి. నిన్ను రక్షించడానికి దుష్టంతుణ్ణి పిలు.”

ఎంత చక్కగా వుంది !

♦ రాజు అడిగిన ప్రశ్నకు శకుంతల ప్రత్యుత్తరమియక పోవడం ఎంతో స్వాభావికముగానూ, సహజముగానూ వుంది.

ఈ కథలోని సంఘటనలు జరుగుతుండగా విశ్వామిత్రుడు యేమిచేస్తున్నట్టు? ‡ “పురాకిల” అంటే యెన్ని సంవత్స

* నవమాలికా కుసుమచుమీద వ్రాలిన తుమ్మెద, నీళ్ళుపోస్తున్న శకుంతల మోముమీద పడుతుంది. మొహంమీద వాలుతూ, చికాకుగలిగిస్తున్న భ్రమరపీడనుంచి తనను కాపాడవలసినదిగా శకుంతల తన చెలులను కోరుతుంది. అప్పుడు అనసూయాప్రియంవదలిద్దరూ “కే ఆవాం పరిత్రాతుమ్? దుష్టాన్ద మాక్రన్ద. రాజరక్షితాని తపోవనాని నామ” అని బదులు చెపుతారు.

♦ తుమ్మెదను తరిమివేసే నెపంతో దుష్టంతుడు, చెట్లచాటునుంచి వారిమధ్యకు వస్తాడు. శకుంతలకు ప్రశ్నిస్తాడు : “చక్కగా తపస్సు సాగుతున్నదికదా?” రాజు ప్రశ్నకు మానయై శకుంతల సిగ్గుచేత తలవంచుకుంటుంది.

‡ శకుంతలావృత్తాంతమును తెలియగోరి దుష్టంతుడు అనసూయా. ప్రియంవదలకు ప్రశ్నించగా వారు, శకుంతల జననవృత్తాంతమును తెలియ చేశారు. విశ్వామిత్రుని తపోభంగము, మేనకావిశ్వామిత్రులకు శకుంతల జన్మించుట, కణ్వుడు శకుంతలకు పెంచిపెద్దచేయుట, యిత్యాదులు. శకుంతలావృత్తాంతమును దుష్టంతునకు అనసూయ “శృణోత్వార్యః పురాకిల తస్య రాజర్షేరుగ్రే తపసి వర్తమానస్యకిమపిజాతశంకై దైవైర్మేనకా నామాప్సరా నియమవిఘ్న కారిణీ ప్రేరితా” అని చెప్పినది. అర్థము : “ఆర్యులు వినవలెను, పూర్వము కాశకుడనే రాజుని ఉగ్రతపస్సు చేస్తున్నపుడు, దేవతలు భయపడి ఆ నియమమును విఘ్నంచేయాలని మేనక అనే అప్సరసను పంపారు.”

రాలు? “దేవతలకీ పరతపోభయశీలత యెప్పుడూ వున్నదే” అనే రాజు మాటలు అనవసరం. ఇలా అనడంవలన ఆ పిల్లలకు తనమీద నమ్మక విశ్వాసం యేర్పడుతుందని నుష్యంతుడి ఉద్దేశం.

‘నైఖానసం’ దీనికి వివిధ విధములగు అర్థములు, అన్వయములు కలవు.

శకుంతల : “అసంబద్ధప్రలాపినీ...” ఎంతసోగసుగా వున్నది! వృక్షములకు కలశములతో నీకు పోయుటవలన శకుంతల అలసిపోయింది. రీతిలసిన శకుంతలావగ్గనం మనోహరం.

అనసూయా ప్రియంవదలకు చదువువచ్చును, ప్రియంవద తెలివైన పిల్ల.

అబ్బో! “మేము మేము” అని ఏమి రాచరీతి!

♦ ప్రియంవదపై కొంచెం కినుకవహించి శకుంతల రోషంతో “అనసూయా! నేను వెళ్ళిపోతాను” అన్నది. అనసూయ, “ఎందువలన” అని ప్రశ్నించింది. అప్పుడు శకుంతల: “ఇమామసంబద్ధ ప్రలాపినీమార్యాయై గౌతమ్యై నివేదయితుమ్”. అర్థం: “ఈ అసంబద్ధప్రలాపాలను ప్రేలుతున్న ప్రియంవద కథ పూజ్యురాలయిన గౌతమితో చెప్పడానికి.”

శ్రీ “కుండనుబూన మాంపు లవి క్రుంగెను, హస్తతలంబు లెఱునై యుండె, వడంకఁజొచ్చెఁగుచయుగ్మము, మిక్కిలియయ్యెక్వాసముల్, నిండెనుమోమునందుఁ జెవినిడ్డ శరీషమువాడఁజెమ్మటల్, వెండ్రుకలుంగలంగె ముడివీడఁగఁ దా నొకచేతఁ జెర్వుటన్.”

17 ఏప్రిల్, బుధవారం

రాజుగారు విజయనగరం బయలుదేరారు.

“అవ్ డాస్” రచించిన ఫ్రెసీవ్స్ అనే నవలను నేనూ శ్రీనివాసాచారిగారూ చదువుకున్నాం. ఇది ఒక రివరెండుకు సంబంధించిన క్షణికోద్రేకపూరితమైన కథ. ఇటాలియను కొండజాతిపిల్లను యితను పెంచుతాడు. ఒక ఇంగ్లీషు వనిత సృత్యమందిరాన్ని చిత్రించడానికై మతాచారి ఆహ్వానింపబడతాడు. తను చిత్తరువును వ్రాస్తుండగా ఆ ఇంగ్లీషు వనితను ప్రేమించడ మారంభిస్తాడు. ప్రేమ వ్యవహారం మెల్లగా మందకొడిగా సాగుతుంది. మొదట ఆమెను అతను అంతగా మెచ్చుకొడు; ఆమె ఎంతో అందకన్నె. కథలో చెప్పిందే చెప్పడం, “టు బీ ఆర్ నాటు బీ” పద్ధతి రచనాశైలీ విచారితం. “ప్రేమించనా, మాననా?” అనే వితర్కం విసుగు పుట్టించేటట్టు సాగింది. పాత్రల మానసిక అవస్థలను చిత్రించేటపుడు రచయిత్రి తికమకలు పడింది. మానసిక తత్త్వనిరూపణ, విశ్లేషణ యేమీ సహజంగా లేదు; సంభవ మనిపించలేదు. పాత్రల మానసికత తత్త్వం యిలాగున వుండడం అసంభవం. ఆమె మంచి ఆస్తిపరురాలు. ఇద్దరి ప్రేమకథా యిలాగున వుండగా చిట్టచివరకు యీ ప్రేమ

• ఈమె సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల నవలా రచయిత్రి. అసలు పేరు మేరీలూయిస్ డీరారమే. ఎడ్మండ్స్టోన్ 1839 సం॥గంలో జననం; మరణం : 1908. ఈమె తొలి నవల “హెడ్డయిన్ బాండేజి”; ఇది 1863 లో ప్రచురింపబడింది. సైనిక జీవితము, సామాజిక జీవితములలోని శృంగార యితీవృత్తములను పరిగ్రహించి అనేక నవలలను రచించినది. ఈమె నవలల పేర్కొన దగినవి : “అన్ డర్ టు డిస్కోవర్స్”; “మాత్స్”.

కుడు తన పెత్తండ్రి కుమారుడని ఆమెకు తెలియవస్తుంది. అతనే తన ఆస్తికి నిజమైన హక్కుదారుడని విదితమవుతుంది. ఈ కథ వొక కల్లబొల్లి అతుకులబొంత. ఈవిషయం తెలియక మునుపు, ఆమె తనను వివాహం చేసుకోవలసినదిగా, యేలుకోవలసినదిగా అతన్ని కోరుతుంది. ఈ విషయం తెలిశాక నేలమీద పడి మూర్ఛబోతుంది.

18 ఏప్రియలు, లక్ష్మీవారం :

బట్లరుకు ఏభై రూపాయలనోటూ, వొక పదిరూపాయల నోటూ దాచయిస్తాని.

ఇవాళ యెందుచేతనోకాని, నామనస్సు *దేవరపల్లి వైపునకు పరిపరివిధాల పోతున్నది. మా మావగారూ, చిన్న బావమరదీ, వాళ్ళూ - అన్నట్టు అతనూ, ఆ బ్రాహ్మణకుర్రవాడు, శాస్త్రులు తెలిసీతెలియని జ్ఞానం, మూర్ఖత! ఆగమ్మ కాకి! అతనూ జ్ఞాపకానికొస్తున్నాడు. ఆహా! ఆరోజులు, మళ్ళీవస్తే ఎంతబాగుండునోకదా! ఇంతకాలమైపోయినతరువాత వాటిని తలుచుకుంటే ఎంత మనోహరంగా వున్నవి! కాని ఆ గతించిన రోజులు కష్టాలతో నాకెంతో వ్యధను కలిగించాయి. హృదయానికి మోయలేనిభారమనిపించాయి. నిజంగా

* విశాఖజిల్లా శృంగవరపుకోట తాలూకాలోని ఒక గ్రామం. ఇది అప్పారావుగారి మామగారి ఊరు. మామగారిపేరు యల్లాప్రగడ సన్యాసి రాజుగారు. ఇక్కడనే అప్పారావుగారికి వివాహమయింది.

అవి ఎంతోభారం! చెప్పలేనంత భారం! అంతో యింతో సంపన్న వంతుడనయేవరకూ నాకష్టాలు గట్టెక్కాయికావు.

నా చిన్ననాటిరోజులు తిరిగి రావలెననే కోరిక యిక నాకు లేదు. ఎప్పుడూ ఏదో వొక దిగులు; డబ్బులేకపోవడం వల్ల ఎన్నెన్ని చిక్కులు. ఆ దుర్దినాలు నెళ్ళిపోయాయి; నెళ్ళిపోయాయి! పూర్తిగా మటుమాయమై పోయాయి! అమ్మయ్య! ఎట్టి విపత్తు!

అయితే నేమి, ఆరోజులలో నాకానందం లేకపోలేదు. రోజులు మంచి ఉత్సాహంతో గడిపాను. తెల్లవారితే దినం యెలాగ గడుస్తుందనే చీకూ చింతా లేనప్పుడే మనిషికి ప్రశాంతి; సుఖమూను! నొకరిసంపాదనమీద ఆధారపడ్డ మనిషికి యే అనుభవమూ వుండదు!

సాపం, నారాయణమూర్తి వంటి అంత తెల్లినైన వ్యక్తికి ఆరోగ్యం తిన్నగా లేకపోవడం యెంత విచారకరం!

* చిరంజీవి నెళ్ళిపోయినాడు. ఎంత ముచ్చటైన కుర్ర పిల్లవాడు! అతనికి స్కాలరుషిప్పు యిప్పించగలసనే అనుకుంటాను. అతనికి మా అమ్మాయినిచ్చి వివాహం చేసివుండును కాని! మా పెత్తండ్రికొడుకుకు, అతనికి తన కూతుర్నియ్యాలని వుంది. ఇదే సబబు.

* కావూరి చిరంజీవి గారు.

◆ లక్ష్మీ నరసమ్మ గారు, ◆ గురజాడ ప్రేమాజు గారు.

పదిహేనోతేదీని వొక వింత జరిగింది. తలుచుకుంటే యిప్పటికీ నవ్వు వస్తున్నది. పచ్చయప్పకాలేజీలో మీటింగుకు వెళ్ళి, యింకా చాలా వ్యవధి వున్నదికదా అని 'యీవినింగు బజారు'లో తిచ్చాడుతూవుంటిని. ఒక పుస్తకాలస్తాలువద్ద ఆగి పుస్తకాలను కొనుక్కొంటూవుండగా అక్కడకొక బికారి వంటివాడు వచ్చి ఆ అంగడి పానికొక కళ్ళజోడు అమ్మజూపినాడు. దానిని పాపువాడు రూపాయిన్నరకు అడగగా, వాడు మూడురూపాయలకిస్తానన్నాడు. నేను రూపాయిన్నర యిస్తానంటిని; వాడు కొంచెము గొణుగుకొని యిచ్చివేసినాడు. అది వెంటనే కళ్ళకుపెట్టుకొని చూస్తుని. సరిపడలేదు. ఎట్లు సరిపడును? నాకప్పటికీ చత్వారమూలేదు; హ్రస్వ దృష్టిలేదు. బూట్లు, స్పెక్టికల్సుతో యేదో లేనిఘనత వొకటి కొత్తగా వచ్చిపడ్డట్టు, మహాదర్జాగా అవి కళ్ళకు అలంకారంగా నుంచుకొని, కాలేజీలోకి వెళ్ళబోయినాను. కాని ఆకళ్ళజోడులో దూరపుచూపునకొకముక్కా, చదవడమునకొకముక్కా అతికివుండడముచేత, దృష్టిచెదరి మెట్లమీదనే, ద్వారములోనే జారి చాలా హాస్యాస్పదముగా చితికిలబడిపోయినాను!

రవివర్మ చిత్రించిన 'రాధ' బొమ్మచు చూస్తుని. మొద్దుమనిషినలె కనబడింది. ముఖములో కొంత అవాస్తవికత; స్త్రీమోము ఆలాగున వుండునా అనిపించుతుంది. కళ్ళు అంత పెద్దవిగావుండడం బాగులేదు. ఎడమ కనుబొమ చాలా పొట్టి. కన్నులు చారెడేసి. మీదిపెదవికొన కొంచెము అణగారినట్లున్నది. కొంచెమేమి, కాస్త హెచ్చుగానే వంగిపోయివుంది!

నోటితీరు నాకేమీ నచ్చలేదు. ఆకారము చూడగానే, మొత్తముపైని చాలా సాధువుగానూ, అమాయకంగానూ కనిపిస్తుంది. మరి, రాధ యిట్టిదా ? ఆమెలో భోగలాలసత్వమూ, చలాకీతనమూ చూసీచూడడంలోనే స్ఫురించవద్దూ ?

19 ఏప్రిల్, శుక్రవారం :

ఏబై రోజులకు బేటా నూరురూపాయిలు, టిక్కెట్లు ఇరవై రూపాయిలు, ఇరవైనాలుగు రూపాయలకు కొన్ని నాటకాలను కొంటిని. బ్రానుగ్రామకు వొకరూపాయి, మహారాజావారి ఖర్చులు నూరు.

క్రిస్టియను కాలేజీ తెలుగుసా సెటీ ఏర్పాటుచేస్తున్న సభ, సాయంకాలం 4-45 నిలకు; సభకు అధ్యక్షతవహించ వలసి నదిగా నన్నుకోరినారు.విషయం: “ వార్తాపత్రకల ప్రభావము.”

119

శాకుంతల నాటకపఠనము తిరిగి సాగించితిని.

విదూషకుడు తక్కువ జాతిబ్రాహ్మణుడనుట స్పష్టం. మాటాడే భాషప్రాకృతము. మాంసం భుజిస్తాడు.

రీ'కిం మోదకఖాదనే' ? విదూషకుడి కిది మామూలే. హాస్య మేమంత గొప్పగా చెప్పుకో తగిందికాదు.

♦ శరీర వ్యాయామమును కాళిదాసు కీర్తిస్తాడు. వేట దోషమే అయినా అది శరీరానికొక వ్యాయామం, కనుక దానిని సమర్థిస్తాడు.

తపోవనాన్ని విడిచి తన సైనికులను దూరముగా వుండే టట్లు కట్టుదిట్టం చేయమని దుష్యంతుడు, సేనాపతికి ఆజ్ఞ యివ్వడం; ఇది తపోజనులపై రాజునకుగల గౌరవం తెలుపు తుంది.

రీ ద్వితీయాంకము : దుష్యంతుడికి వేటఅంటే విముఖత కలిగింది. శకుంతల మీదనే అతనికి మనసు. “విదూషకునితో నాకింకా నీతోమాట్లాడ వలసినపని వుంది. ఒక అనాయాసకార్యంలో నీతోద్వాటు అవసరమ”ని దుష్యంతుడు అనగా, విదూషకుడు “కిం మోదకఖాదనే ? కుడుములు తినుట యందా?” అని ప్రశ్నిస్తాడు.

♦ “శాంతిపరులౌ తపోధనచంద్రులందు,
దహనశీలమా లేజంబు దాగియుండు;
తాడక దగియుండు సూర్యకాంతంబు లట్లు,
వెలికిఁ దార్తురు పరలేజ మడరబూని.

2) వేటను వర్ణించుచు దుష్యంతునితో, సేనాపతి :

“పారిపారి మార్చి లాగుటను బూర్వశరీరము గట్టివాఱు, భా స్కరకిరణాళికెంతయును సైచుచుఁ జెమ్మట లేశమైననుం బొరయక, చిక్కియున్ ధృఢతఁ బొందుటఁ బల్చనిమేన, విక్రమ స్థిరుడయి యీతఁ డొప్పెడును జెచ్చగ శైలచరద్విపంబనన్”
“కడుపులోఁ గ్రొవ్వెల్ల గఱఁగి యత్యంతంబు నుదరంబు పలుచనై యొప్పెసంగు” మొదలైనవి.

ద్వితీయాంక ప్రారంభంవలన, శకుంతలయెడల రాజునకు కలిగిన ప్రేమాతిశయంవల్ల అతనికి వేటయందు విముఖత కలిగిందని చెప్పడంతప్ప మరొక ప్రయోజనం కనిపించదు.

♦ “సఖే, న పరిహార్యే వస్తుని పౌరవాణాం
మనః ప్రవర్తతే; ”

ఈ మనోభావము వాస్తవిక విషయాలను నిజంగా తెలుపుతున్నదా? అలాగున తెలపకపోయినప్పటికీ, కాళిదాసు తనకాలంలోవున్న రాజులకీఆదర్శం వుండవలెనని అభిలషిస్తున్నాడా? అతనలాగున అభిలషించడం అర్హమే. గత కాలపు రాజుల ఆదర్శాన్ని తనకాలపు రాజులకు కాళిదాసు ఆపాదిస్తున్నాడు కాబోలును!

† “వశినాం హి పరపరిగ్రహసంశ్లేషపరాజ్ముఖీవృత్తిః.”

♦ దుష్యంతుణ్ణి, విదూషకుడు ‘మిత్రుడా! ఇప్పుడు తాపసకన్యను సైతం కామిస్తున్నట్టు కనబడుతున్నావే?’ అని ప్రశ్నించగా దుష్యంతుని సమాధానం: “సఖా! పరిహార్యవస్తువుమీదికి పౌరవులచునస్సుపోదు”

† పంచమాంకమున శకుంతలను దుష్యంతుడు తిరస్కరిస్తాడు. తిరస్కృత శకుంతలను దుష్యంతుని చెంతవదలి గౌతమీ శార్దూవుడు వెళ్ళి పోతున్నప్పుడు శకుంతల వారివెంట బయలుదేరుతుంది. తమతో వస్తున్న శకుంతలను శార్దూవుడు “కులముచెడిన నీవు కణ్వునిచెంతకు రావలదు; పతియింట దాస్యమే నీకు మంచిద” ని పరుషంగా మాట్లాడగా దుష్యంతుడు, శకుంతలను దూషించవద్దని చెబుతూ,

“కుముదాన్యేవ శశాంకస్సవితావితా బోధయతిపజ్జజాన్యేవ,
వశినాం హి పరపరిగ్రహ సంశ్లేష పరాజ్ముఖీ వృత్తిః”

శ్రీ యదార్య మస్యా మభిలాషిమే మనః

† ఇంగుదీతైల చిక్కణ శీర్షస్య

తెలుగున 'చిక్క' అనే శబ్దము, "చిక్కణ" అనే సంస్కృత శబ్దమునుండి పుట్టినదా? "చిక్క" సంస్కృతభవమా? గురువులగు కాశ్యపులు ఆశ్రమంలో లేరుకనుకనే బహుశా దుష్యంతుడు తనను వివాహం చేసుకోవలసినదిగా శకుంతలను అడిగివుంటాడు.

♦ రాజు, నీవారధాన్యములలో ఆరవవంతు భాగము యిమ్మని వొత్తిడితేవచ్చును. రాజుకు పుష్కలంగా ధనం

అర్థము : "కుముదంబులకే శశియును

గమలంబులకే రవియు వికాసమొసంగున్;

స్వమన మటు జితేంద్రియులకు

విముఖంబగుఁ బరవధువుల బిగికొఁగిలికిన్."

శ్రీ ఇది ప్రథమాంకములోనిది; 16 వ తేదీ డైరీలో యిది ఉదహరింపబడినది.

† శకుంతలను ఎవరు పరిణయమాడి అనుభవించగలరోకదా అని దుష్యంతుడు విదూషకునిచెంత వాపోవుచున్నపుడు విదూషకుడు "యింగుదీతైలతో చిక్కనైన అరణ్యవాసి జేతలో శకుంతల పడకమునుపే, నువ్వా మేను జేతకి చిక్కించుకో" మని సలహాయించాడు. చిక్కణ అనగా చిక్కనైన అని అర్థము.

♦ ఆశ్రమంలోని కొందరు తపసులు తనను గుర్తుపట్టారని, శకుంతలను చూడ్డానికి యేమిషమిద వెడితే బాగుండునని దుష్యంతుడు, విదూషకుణ్ణి ఆలోచన అడగగా, "నీవారధాన్యములలో ఆరవభాగం రాజువు కనక నీకు రావలసివుందికదా, ఆ మిషమిద వెళదాం" అని విదూషకుడు రాజుకు సలహాచెప్పాడు. ఇది విని దుష్యంతుడు "తాపసేంద్రులిచ్చు తపముల యాఱవ భాగ మక్షయముగఁ బరఁగు మాకు" అని చమత్కరించాడు.

వస్తోంది. కోశాగారం నిండుగానే వుంది. దుష్యంతునిలో కొంత హాస్యచమత్కారము లున్నవి. “తపములో ఆరవవంతు.”

* అహోదీప్తి మతోఽపి విశ్వసనీయతా వపుషః! అథవా ఉపన్న మేతదృషిభ్యో నాతి భిన్నే రాజని.

ఇటువంటి గుణములుకల రాజులను కాళిదాసు శ్లాఘిస్తాడు. తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన కవిపోషకుడైన యేలిక నుద్దేశించి కాళిదాసు యీ పొగడ్తలను బహుశా చేసి వుంటాడు.

♦ “కతిపయరాత్రం సారథి ద్వితీయే నాయుధ సద్ధీచా భవతాసనాథీ క్రియతా మాశ్రమ ఇతి”.

సరే; అందుకని, రాజు ఆశ్రమంలో కొన్ని రోజులు వున్నాడు.

† “మొదటైతే కుతూహలం పై కుబికినమాట నిజమేకాని,

* ఆశ్రమారణ్యంలోవున్న దుష్యంతుణ్ణి ఆశ్రమాన్ని రక్షించడానికై కొన్ని రోజులపాటు వుండవలసినదిగా ఋషికుమారులు కోరతారు. అప్పుడు వొక ఋషికుమారుడు దుష్యంతుణ్ణి చూసి అశ్చర్యంతో “అహా! ఈయన మూర్తి తేజోవంతమయినా విశ్వసనీయంగా వుంది. ఋషులకునూ యితనికినీ ఆటే భేదంలేదు. కనుక యిలాగ రాజనందనుడు వుండడమనేది యుక్తంగానే వుంది” అంటాడు.

♦ పూజ్యులైన కణ్వమహర్షి దగ్గరలేరుకనక రాక్షసులు యజ్ఞాన్ని విఘ్నంచేస్తారు. “అందువల్ల కొన్ని రాత్రుల్లు మీకు సారథి ద్వితీయులరై ఆయుధాలు చేతపూని, యీ ఆశ్రమాన్ని రక్షించ” వలసినదిగా ఆశ్రమ వాసుల కోరికకు రాజునకు ఋషికుమారులు తెలియచేస్తారు.

† ఋషికుమారుల కబురువిని రాజు ఆశ్రమంవైపు వెడుతూ, విదూషకుణ్ణి “శకుంతల్ని చూడాలని కుతూహలపడుతున్నావా?” అని ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు విదూషకుడు చమత్కారంగా అన్నమాటలివి.

ఇప్పు డీ రాక్షసుల కథ వినగానే ఒక్కపిసరంత మిగల్గేదు.”

హాస్య సంభాషణము !

• రాజధానినుండి కరభకుడు రాణి ఆజ్ఞను దుష్యంతునికి తెలిపాడు “ ఆగామిని చతుర్థే దివసే నిర్వృత్తపారణ ఉపవాసో మమ భవిష్యతి. తస్మిన్ దివసే దీర్ఘాయుషోఽవశ్యం సన్నిహితేన భవితవ్యమితి”.

రీ “త్రిశంకురివాంతరాళే తిష్ఠః” త్రిశంకుని కథ యెప్పుడు జరిగింది ? శకుంతలా వృత్తాంతానికి పూర్వమా కాక తరువాతనా ? ఇది ఎస్కానిజమ్ కాదా ?

ముందుకాలంలో ఎప్పుడో జరిగిన త్రిశంకు వృత్తాంతాన్ని, శకుంతలా వృత్తాంతానికి పూర్వమే జరిగినట్లు ఇక్కడ కవి చెబుతున్నాడేమో ?

† “మా ఖిలు మాం రక్షోభీరుకం గణయసి?”

“మహాబ్రాహ్మణ కథమేతద్భవతి సంభావ్యతే?”

• ఇవ్వవాళటికి నాలగవదినంనాడు పారణమానివేసి ఉపవాసం వుండబోతున్నాను కనుక దీర్ఘాయుష్మంతుడవగు నువ్వు దగ్గర వుండవలెను.

రీ తన తల్లి పిలుపు నందుకున్న తరువాత, రాజధానికి వెళ్ళవలెనా, లేక ఆశ్రమంలో యజ్ఞాన్ని రక్షించేందుకు వుండిపోవలెనా అనే మీమాంస దుష్యంతుణ్ణి ఎడర్కొంది. “రెండూ దాటకూడని అడ్డలే. యేమిటి చేయడమంటే” విదూషకుడు అన్నమాటలివి : “ త్రిశంకుళ్ళాగ అంతరాళంలో నిల్చిపో.”

† రాణి కబురు విని దుష్యంతుడు విదూషకుణ్ణి పుత్రకృత్యాన్ని నిర్వహించేటందుకు రాజధానికి వెళ్ళమని చెప్పాడు. నే నలాగే వెడతాను కాని “రాక్షసులకు భయపడిపోయి వెళ్ళిపోతున్నా నచుకుంటావు సుమీ !” అని

హాస్యసంభాషణము !

♦ రెండో అంకంలో చివరిశ్లోకంవలన దుష్యంతుడు భయంతోనూ, గౌరవంతోనూ శకుంతలను చేపడుతున్నట్లు తెలుస్తున్నది.

20 ఏప్రిల్, శనివారం :

మొన్న నీమధ్య, మణ్మగంచెట్టియారూతో రా కెట్టి కోర్టులో కూర్చున్నాను. మాతోపాటు కృష్ణయ్యగారుకూడా వున్నారు. ఆయన చాలా ముసలివాడు; కళ్ళు ప్రకాశవంత

విదూషకుడు అంటాడు. అప్పుడు “ఆబో! నువ్వు మహా బ్రాహ్మణుడివి. నీకు భయమేదీ వుందని నేనెలా అనుకోగలను?” అని దుష్యంతుడు వేశాకోశం చేస్తాడు.

♦ “క్వ వయం క్వ పరోక్ష మన్మథో
మృగశాస్త్రైస్సమ మేధితో జనః,
పరిహాసవిజల్పితం సఖే
పరమార్థేన న గృహ్యతాం వచః”

అర్థము : “కనఁగ మనమేడ ! యజ్ఞాతకామ యగుచు సరిగ మృగశాబకములతోడఁ బెరిఁగినట్టి ముగుద యిదియేడ ? పరిహాసమునకు నేను బలుకుమాటలు నిజమని తలఁపవలదు.”

తాను శకుంతలనురక్తుడైనానని విదూషకుడు అంతఃపురంలో ఒక వేళ చెబుతాడేమో అనే శంకితో దుష్యంతుడు విదూషకునితో పలికిన పలుకులు: “ఋషులమీద నాకున్న గౌరవంవల్ల ఆశ్రమానికి వెడుతున్నాను. కాని, తాపసకన్య శకుంతలమీద నా కేమీ మనసులేదుసుమీ” అంటూ దుష్యంతుడు విదూషకునకు వైవిధంగా తెలియచేశాడు.

ములు. ఉత్సాహం అధికం. తనకు అరవైఎనిమిదేళ్ళ వయస్సని చెప్పారు. త్యాగయ్యగారు నలభై ఆరు సంవత్సరాలక్రితం పరమపదించారు. ఆయన గురువు రామబ్రహ్మం. “ఆనంద సాగరమె” అనే కృతికి అర్థమేమిటని కృష్ణయ్యగారిని అడిగాను. ఈ కృతిని “ఆనందసాగర మీదని దేహము భూభారము, రామ బ్రహ్మనందసాగరము” అని చదువవలెను.

భాగవతం దేశంలో నశించిపోతున్నదని ఆయన అన్నారు. తమ చిన్నతనంలో ఎన్నో మంచి భాగవతపుజట్టులుండేవట! హరికథ దాసులను ఆయనా షణ్ముగంచెట్టియార్ గారూ ప్రశంసిస్తూ కొంతసేపు ప్రసంగించారు.

త్యాగయ్యగారు “శ్యామసుందరాంగ ” అనే కీర్తనను గానంచేస్తూ చనిపోయినారని శ్రీ కృష్ణయ్యగారు చెప్పినారు. ఆయన ముడికి నాటి బ్రాహ్మణుడు. నారాయణ అనేది శివ పరం.

కృష్ణమరాజుగారు విచిత్రంగా సంభాషిస్తారు. “యివి అన్ని మాయాపురాణాలు. మనుష్యుల్ని నరకానికి తోసివెయ్యడానికి వచ్చినాయి. అవి వినకూడదు. పురాణాలు అన్ని ఐక్య కంఠ్యం చెయ్యవలె. విష్ణుపురాణములు సాత్వికములు. బ్రహ్మవి రాజసములు. శివుడివి తామసములు. అంతర్ముఖులు శివుణ్ణిగాని అన్యదైవములనుగాని పూజించరు.” మాట్లాడుతున్నప్పుడు రాజుగారికళ్ళలో మందహాసముతోలగి క్రోధభావము కనబడుతూవుండెను. మనిషికి చిరుకోపం ; ఇట్టే నిముషాల

మీద విరుచుకు పడతారు. సంభాషణలో ప్రశాంతత లేదు. మాటలను యీడుస్తూ పలుకుతారు. పలికిన మాటనే పలుకుతూ చెప్పిన వాక్యమునే చెబుతూవుంటారు. మామూలుధోరణిలోనూ కోపంవచ్చినపుడూ ఇదేతీరు. భూమి వణకిపోతుందేమో నన్నంతజాగ్రత్తగా ఒక్కొక్క అడుగే ఎత్తిఎత్తివేస్తూ నడుస్తూవుంటారు. ఖర్చులో యేమాత్రం వెనకడుగు వేసేదిలేదు. చేతిలో ఎంతుంటే అంతా అవలీలగా ఖర్చుపెట్టేస్తారు. దూబరా లావు. స్వభావం మంచిది. కొన్నికొన్ని సందర్భాలలో సానుభూతిని చూపిస్తారు. మనిషి శుభ్రంగా వుంటారు. చిన్న వేశ్యాలంపటం వొకటి. డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళాలన్నారు.

ఈ వేళ తెలుగుహాస్య రెండు సంచికలు నాకువచ్చినవి. పోనీ, అప్పుడప్పుడైనా దాని సంగీతధ్వని వినవస్తూవుండడం సంతోషదాయకం. ఇదివరకటివలెనే నామిత్రులు ఉల్లాసముగానూ, ఉత్సాహముగానూ దీనిని నిర్వహిస్తున్నందుకు ఆనందమవుతున్నది. 'నాయరు' రాకవలన విజయనగరంలో కొంత అలికిడిగా వున్నట్లుంది. నాయరును దుయ్యబడుతూ మిత్రుడు వెంకయ్య చాలా ఘాటుగానే పత్రికలో లేఖ వ్రాశాడు. యువకులకుగల ఉత్సాహం, దురుసుతనం తప్పిస్తే లేఖ చక్కగానేవుంది. అతని మొదటివ్యాసం కంటే యిందులో కృత్రిమత్వం తక్కువే. తిట్టడపు దూకుడు చాలా తీవ్రంగానూ, యెంతమాత్రం తగనిదిగానూ, అయిత్తంగానూ వుంది.

నాయరు చాలా చిన్నవాడు. మహారాజావారి దృష్టిలో పడినప్పున్నుంచీ తననుతాను అభివృద్ధిచేసుకోవాలని ప్రయత్ని

స్తున్నాడు. ఇక్కడ వున్నప్పుడు కొన్ని పుస్తకాలను చదవడానకు ఆరంభించాడు. వెనుకంజ వేయకుండా కృషి చేసినట్లయితే యువకులలో మంచి వక్తగా రాణించగలడు.

ఈసంవత్సరం కాలేజీఫోటో నేను లేకుండానే సాగిపోయినది. బహుశా యిది మంచిదే. జబ్బుమనిషికి గ్రూపు ఫోటోలో స్థానంలేదు. కురూపికి ఫోటో తీయడమనే శ్రమ కూడా యేమ!

నా ఉత్తరాలకు జవాబు రాసేపాటి దయ మేనేజర్లకు లేకపోయింది. బహుశా నాకు తెలియచేయడానికి సంతోష కరమైనవార్త యేదీ లేదులావుంది. వారిపరిస్థితి అంత అనుకూలముగా లేదేమో!

వెంకయ్యగారే కాక మిగిలిన విజయనగరవాసులు (శ్రీ) నాయకును అభినందించవలసివుంది. విజయనగర వింతలు చాలా ఆసక్తిగానూ, ఆహ్లాదకరంగానూ వుండవచ్చును. విజయనగరంలో యిక ఊసుపోతుంది. నాయకు రాకవలన కలిగిన ప్రభావంయిది. ఆశ్చర్యమేమి! పిల్లలు నాయరంటే యిష్టపడి తీరుతారు. చక్కగా వ్రాయగలశక్తి, మాట్లాడగల నేర్పు వున్నపుడు పిల్లలను ఆకర్షించవచ్చును. మిస్టరు నార్టన్ అంటే విద్యార్థుల కెంత యిష్టమో చూడండి! ఆయనచుట్టూ ఎప్పుడూ పిల్లలే!

పాపం, రామమూర్తి పంతులు! ఆయన కుమారుని మురుగులు, చోరీపోయినవట; తెలుగు హాస్యకొక 'న్యూసు'

దొరికింది. నా అనారోగ్య విషయముకూడా ప్రతికకు వార్త అయినది. కొత్త ఏరువలె తెలుగు హాస్య మంచి పూటీమీద పున్నది. ఎక్కడచూసినా దొంగతనాలూ, అగ్నిప్రమాదాలూ, ఉపన్యాసపు వెల్లువలు!

మా బావమరదికి నామీద కోపంవచ్చింది. ఇక్కడకు వచ్చినప్పట్నుంచీ అతడ్నిగన్నుంచి నాకొక పుత్తరమైనా రాలేదు. అతని ప్రయత్నాలకు నేనభ్యంతరం కలిగించాననీ, మహారాజా వారు తనకు సొమ్ము బదులు యివ్వకుండా ఆటంక పరిచాననీ నామీద అతనికి కోపం. ఇందువలన కలిగిన ఫలితమల్లా మా యిద్దరికీ భేదాభిప్రాయాలు కలగడమే;

నా భార్య, పిల్లలూ మాడుగులలో వున్నారు. వాళ్ళ యోగక్షేమాలుపైతం నాకు తెలపడానకు మా బావమరదికి మనస్కరించింది కాదు. పోనీ, వచ్చిన యిబ్బండేమీలేదు; అప్పువ్యవహారంలో కలగచేసుకుని నావిధిని నేను నిర్వర్తించాను. అందుకు నాకేమీ విచారం లేదు.

ఒకనాడు, మహారాజావారు అనుకూలమైన షరతుల మీద కొంతడబ్బు అప్పిస్తామంటిరి. ఆయన అనుగ్రహానికి నేను తగను. చాలా సంవత్సరాలయింది, ఆయనవద్ద రెండువేల రూపాయలు నగదు అప్పు పుచ్చుకుని! అప్పుడు మాస్థితి గతులు యేమీ బాగులేవు. తీసుకున్న అప్పులో యింతవరకూ వొక్కరూపాయి చెల్లుపెట్టలేకపోతిని; పుచ్చుకున్న సొమ్ము తిరిగి నేను యివ్వలేకపోతానని మహారాజావారికి తాముమాట ఇచ్చినప్పుడు తెలియలేకపోయెను; ఈ అవకాశాన్ని యెంత మాత్రం వినియోగించుకోకూడదని నేనూ అనుకున్నాను;

నేనటువంటిమనిషినికానని నా స్నేహితులకూ తెలుసును. కాని చేసిన రుణంతీర్చలేక పోతిని !

మా బావమరిది అప్పలవిషయంలో ఖరాఖండిగా ప్రవర్తించడని తెలిశాక, నా మనసుకు మరీ బాధకలిగింది. అందువల్లనేను జోక్యం కలగజేసుకుని మహారాజావారికి నా అభ్యంతరం తెలియచేశాను. తీసుకున్న సామ్మూ తిరిగి చెల్లించకపోతే మనసుకు శాంతివుండదు. అటువంటి చిక్కులేవీ రాకుండా, ముందే మహారాజావాడు నాకు మనశ్శాంతి కలిగించారు.

నేను యిక్కడకువచ్చి కొన్ని నెలలయింది. కాని ఇంత వరకూ నా ఆరోగ్యంతిన్న బడలేదు. ఇంతకంటెతిన్న బడుతుందన్న ఆశనాకులేదు. ఈ అడ్మినిస్ట్రేషన్ హాసులోనే ఇదిబాగుపడనప్పుడు విజయనగరంలో అసలే లాభంలేదు. చుట్టుపక్కల వాతావరణం, యిన్ని మంచి సదుపాయాలు, గొప్ప ధనవంతులకూ, ఉన్నతోద్యోగులకూతప్పించి, అన్యులకు అందుబాటులోవుండవు.

నిజమే; నాకు ఆలోచనలు లావు; మనసు ప్రశాంతంగా వుండక అనేక విషయాలమీదకు దృష్టి పోతుంది. పురావస్తు తత్వ పరిశోధనలను కావించాలనే పిచ్చి ప్రబలిపోతున్నదీ. విజయనగరం రాజకుటుంబీకులచరిత్ర రాయాలనే తలంపు ప్రత్యేకంగా నానాటికీ హెచ్చుతున్నది. ఇందునిమిత్తమే నేను బెంగుళూరు వెళ్ళాను. ఓరియంటలు లైబ్రరీలో గంటలతరబడి కూర్చుని, భోగట్టా సేకరించాను. సందేహస్పదమైన ఆరోగ్యం కలవ్యక్తి సాధ్యమైనంతత్వరలో తాను చేయగలపనిని యేదో నొకటి చేయడం మంచిది. విజయనగరకుటుంబ పూర్వీకుల

వంశచరిత్రను గురించి కొన్ని కొత్త విషయాలను చెప్పగలిగితి నేని, అది నాకెంత ముదావహము!

ప్రస్తుతము నా ఆలోచనలో వున్నవి, మూడు విషయాలు: మహారాజావారి వంశచరిత్ర; ఆంధ్ర నాటకరంగం; క్షత్రియుల విద్యా సమస్య. ఈ మూడింటిని గురించి యెంతో కొంత నేను కృషి చేయగలనుకదా!

కొంతదూరము వచ్చినట్టేవచ్చిమాగుర్రం మరిముందుకు కదలడానకు వెనుకాడింది; సరే అని దానిని యింటికి పంపించి వేశాము. గయాసమాజ్‌లో జరుగుతున్న మీటింగుకు హాజరయితిని. సంగీతముపై వొక సంస్కృత పండితుడు చక్కని వ్యాసమును తెలుగున వ్రాసి చదివినాడు. అయితే దాని నెవరూ అర్థముచేసుకోకపోతేమానె, ఖాతరుకూడా చేయలేదు.

సమావేశమునకు అధ్యక్షత వహించినది మిష్టరు ఆడం; ఇద్దరు పిల్లవాళ్లు చూడడానికెంతో ముచ్చటగా వుండిరి. సభకు హాజరయినవారు అతితక్కువ.

సమావేశానంతరం రైల్వేస్టేషనుకు వెళ్లితిని. శ్రీ స్వామి నాథయ్యరు మొదటితరగతి కంపార్టుమెంటులో ప్రయాణము చేస్తూవుండెను. అతను కూర్చున్న కంపార్టుమెంటులోనికి ఇద్దరు యూరోపియనులు ప్రవేశించిరి. అయ్యగుగాను రిజర్వుడు కంపార్టుమెంటులోనికి వెళ్ళిపోవలసి వచ్చినది. రైలు కదలబోతుండగా సామాను మరొకపెట్టెలోనికి మార్చడం యెంతశ్రమ! ముందే వొకపెట్టె ఆయన రిజర్వు చేసుకోవలసింది!

21 ఏప్రిల్, ఆదివారం:

శాకుంతల నాటకం మళ్ళీ తెరిచాను.

“యజ్ఞకర్మ అయిపోయింది కనక సదస్యులు నాకు వీడ్కోలిచ్చారు. విరహంతో బాధపడుతున్న నేనింక యేమి చేయుదును?” అని దుష్యంతుడు † “శక్యమరవిష్టసురభిః కణ వాహీ మాలినీ తరంగణామ్ అజైరనజ్గత పైరవిరళమాలిజ్గతుం పవనః” బై రవి.

మేఘు సం దేశము, భవభూతి ఉత్తరరామచరితములతో సరిపోల్చి చూడవలెను.

శ్రీ ‘వేతసమరిక్షి ప్తేలతామణ్యపేసన్ని హితయా శకుంతలయా భవితవ్యమ్’. దుష్యంతుడు శకుంతల అడుగుజాడలను పరిశీలించుట సాగసుగా వుంది !

† దుష్యంతుడు విరహవేదనను భరించలేక ఆశ్రమ ప్రాంతంలో సంచ రిస్తూ అనుకుంటున్న మాటలు; అతని అవస్థను తెలిపే శ్లోకానికి అర్థం :

“ తోయజాతసువాసనతోడఁ గూడి
మాలినీతరంగజలకణాళిఁ దాల్చి
యనిల మిచట గాఢాలింగనార్హమయ్యెఁ
గామతప్తమదీయాంగకముల కిపుడు.”

శ్రీ ‘ప్రబ్బచెట్లతో చుట్టబడివున్న యీ లతామండపమునందు శకుంతల సన్నిహితురాలయి వుంది.’

1 “అభ్యున్నతా పురస్తాదవగాఢా జఘనగౌరవాత్పశ్చాత్
ద్వారేఽన్యపాండుసికతే పదపక్షిర్దృశ్యతేఽభినవా”.

చెట్లచాటున పొంచుండే శకుంతలనుచూడడం, ఆపిల్లల
మాటలు దొంగచాటుగా వినడం రాజునకుగౌరవప్రదమా?
దుష్యంతుని ఉదాత్తతకు అర్హమైనదా?

• “ప్రథమదర్శనాదారభ్య పర్యుత్సకాపన్నే వశకుంతలా.”
శకుంతల దుష్యంతుణ్ణి వొక్కసారే చూసి వుంటుందా
యేమిటి! ‘పర్యుత్సకా’ ఎంత సొగసుగావుంది !

† ‘పూర్వార్ధేన పుష్పశయనాదుత్థాయ’ అహా! ఎంత
సహజంగావుం దీ భంగిమ!

సరిగా దుష్యంతుడు లతామండపం చెంతకు వెళ్ళేసరికి
అనసూయాప్రియంవదలు శకుంతలమదనబాధనుగురించియెందుకు
ప్రసంగించాలో? వారి సంభాషణ కొంత జరిగిన తరవాత

1 “ఇవిగో ద్వారముకడఁ దెల్ల యిసుకలోన
జఘనభారంబునను వెన్కఁజాలలోతు
గాను ముందు ప్రక్కను నెత్తుగాను నున్న
క్రొత్తయదుగుజాడలు కనుంగొనఁగ నయ్యె.”

• దుష్యంతుణ్ణి మొదటిసారి చూసినప్పట్నుంచీ శకుంతల గాఢాను
రాగంచేత బాధ పడుతోందని ప్రియంవద అనసూయకు తెలియచేస్తున్నది.
‘రాజుకోసమే శకుంతలకి మనోవేదన కలుగుతున్నదాయేమిటి చెప్పా?’
అని ప్రియంవద ప్రశ్న.

† శకుంతలను అనసూయ “చెలియా! నిన్నొకటి అడగాలనుకుంటు
న్నాను. నీకు సంతోషం అధికంగావుందికదా?” అని ప్రశ్నించింది. ఈ ప్రశ్న
విని శకుంతల ‘పూర్వార్ధేన పుష్పశయనాదుత్థాయ’ పూలపొచ్చుకుండి నువ్వు
లేచింది.

మధ్యలో రాజు లతామండపంచెంతకు వచ్చినట్టు చూపిస్తే బాగుండును!

కనుబొమలు ముఖమునకు కొంత అందము కలిగిస్తూ కొన్ని లక్షణములకు దోహదముచేస్తవి. ముందుకు పొటకరించు కొని బొద్దుగావుండేవి సోగసుగా వుండవు. చర్మమునకు అంటు కొనిపోయినట్లుంటే, క్రూరత్వమును సూచిస్తవి. అతి సున్నితముగా పెన్నిలు గీతవలె వుంటే చులకనమనిషి అని సూచన. క్రమముగా విల్లువలె వంగి వోమోస్తకు దళసరితనముతో కండ్లకు అతిదూరముగాగాని, అతిదగ్గరగాగాని లేకుండా వుంటే, అవి ముఖమునకు శోభనిస్తవి. ఏకవరసగా లయినుగా కాకుండా యెగుడుదిగుడుగా సోగగావుంటే అవి తెలివితేటలకు సూచన. ఉదాహరణకు : అనంతాచారిగారి కుమారుడు.

ఈరోజున “ధనం” పాటను వింటిని. ఏమంత గూపసి కాదు; కాని నిఘాగాచూస్తే ఆమె ముఖవర్చస్సులో ప్రజ్ఞగల ధీమా, చక్కని నమ్రత కలిసి గోచరిస్తవి; నాజూకుతో మిళితమైన యీషత్తు నిర్లక్ష్యభావం వైఖరిలో స్ఫురిస్తుంది. ఉదాత్తంలో పాడుతూవుంటే కనుబొమలు విడతవి. పాట చాలా హాయిగాను, మధురంగాను వున్నది. పెటుకుతనం యేమీలేదు, పాండిత్యకౌశలమునకు తోడునీడగా అభిరుచివుంది. అయినా మదరాసీ స్త్రీలలో కనబడే చొరవగాని, శ్రీనివాసాచారి పాటలో వుండే భావవిన్యాసముగాని యీమెలో కనబడలేదు. ఆచారిగారి పాటలో రకరకాల అనుభూతులు వున్నవి. కాని మధుర

మైన రసోత్కర్ష ఈమె గానములో గోచరించినట్లు ఆయన కంఠములోకూడా కానము. ఈమె అనుభూతికిగల ఉద్రిక్తతను ఆచారిగారు అందుకోజాలరు. అట్టి ఉద్రిక్తానుభూతిని ఈమె యిట్టే అవలీలగా అందుకోగలదు. “ధనం” పాటనువినే అవకాశం యింతకుముందు నాకు లభించలేదు. ఇదే మొదటిసారి వినడం. నేను సాధారణముగా వినవలసివుంటూవుండిన గానములలో వలె యిందులో “గళసాధకపు వికారము” లేమీ లేవు. వాటిని ఆమె త్యజించినది; జయించినది. పాట సరళముగానూ, ఆహ్లాద కరముగానూ వున్నది. స్వరకల్పనలలో పాండిత్యమూ, చమత్కారమూ కలవుగాని తీపితనము అంతరించలేదు. గాత్రముతో పాటు నాజూకైన, మనోహరమైన వాయిద్యసమ్మేళనము. వీణారవమునకు సరితూగు గొంతుక. వీణావాయిద్యముకూడా మృదువుగా వున్నది. ఇంతకుముందు మైసూరుశేషన్నపాట వినడం తటస్థించింది. కాని ఈమె గాత్రం ఆయనగాత్రంకంటే మధురమైనది; ఇక మిగిలినవారి సంగీతము, ఈమెముందు దిగదుడుపు!

కాని ఈమెలో ఒక లోపమున్నట్లు నాకు తోచినది. వాయిద్యములో ధాటీ కనబడదు. ఆరితేరిన చేతిలోపడి దిక్కులను మార్మోగించే వాయిద్యంకాదు.

దర్బార్, భైరవి, సావేరి, యరుకులకాంభోజి, పున్నాగ వరాళి మొదలైన రాగములలో కొన్ని కృతులను బహు చక్కగా పాడింది.

ధనం పాటకచేరినుండి యింటికివస్తూంటే, తోవలో మా కొక పెళ్ళి ఊరేగింపు తారసపడ్డది. ఊరేగింపు చాలా బాగున్నది. ముందు వొకబ్యాండు. దానివెనుక వందలకొద్దీ మగవాళ్ళు ; రకరకాల విలువైన దుస్తులు ధరించుకుని కీవిగానడిచి వెడుతున్నారు. ఒక గుర్రంపై వొకబాలుడూ, బాలికా కూచుని వున్నారు. గుర్రం వెనకాల జరీచీరెలు, వింత వింత పొడుల ఆభరణాలు జిగజిగ మెరుస్తూ వుంటే, స్త్రీలు కొందరు, వయ్యారంగా నడుస్తున్నారు. పెళ్ళి ఊరేగింపు, మొత్తంమీద చూడదగినదిగా కనిపించింది. స్త్రీలలో కొందరు సుందరులు.

గుర్రపు బండి దిగి ఊరేగింపు తిలకిద్దామనుకుంటిని. ఏమి వింతలుకంటికి కనిపిస్తాయో, చెవులకు వినిపిస్తాయో మరి ! అనుకుంటూ వుండగానే బండినెళ్ళిపోయింది. నేనాపమనలేదు.

23 ఏప్రిల్, మంగళవారం :

క్రిస్టియనుకాలేజీలో ర సెల్ గారు షేక్స్పియరు “కొరియోలేనసు” పాఠము చెప్పగా వింటిని. వక్త అనజాలను. ధోరణి అంతబాగాలేదు. ‘స్కిన్నరు’ కన్న దృఢతరమైన వాచికము కద్దు. ఈషత్తు కాయికాభినయం, ముఖవికాసములో మార్పులు. స్కిన్నరును చూస్తుని. విశాలమైన యెగుడునుదురు. వాచికము మంచి స్ఫుటముగావున్నది. “బేకను ఉపన్యాసముల”ను బోధించుచుండెను. పొడగరి, బక్క-పల్చని మనిషి. సాహర్ద్రదృష్టి కలదు. పిల్లలు చాలా మెల్లగా చదువుచుండిరి. నెమ్మదిగా మాట్లాడుచుండిరి.

రసెల్ క్లాసులోకి రాగానే పిల్లలకు పేపర్లను యిచ్చి వేసినాడు. “కొరియోలేనసు” నాటకము ప్రథమాంకము; తొమ్మిదవ రంగము. “ఇది నిజముగా చాలా కష్టమైనరంగము. వివిధపాఠాంతరములు. ఉన్న పాఠాంతరములు మిక్కుటము. వీటిని సమన్వయముచేయడమే దుస్సాధ్యము. క్లారడన్ ప్రెస్సు ఎడిషన్ లో వాక్య విరామచిహ్నాలు ఎక్కువ” రసెల్ యిలా గున చెబుతూ చిరునవ్వునవ్వాడు. “ఇదిగో యిది గ్లోబ్ ఎడిషన్; ఇదీ క్లారడన్ ప్రెస్సు సంపుటినే అనుసరించిందాయె! ఆరవ పంక్తిలో పాఠాంతరం. ‘షేక్స్పియరీయనుపండితులు గ్లోబు ఎడిషనే’ ఫాలో’ అవుతూవుంటారు.” పుస్తకాన్ని బల్లమీద పెట్టి కాస్తేసు రసెల్ మానంవహించాడు. పుస్తకాన్ని తీసి చేతులతో అటూ ఇటూ ఒకమారు తిప్పాడు. “ఇక్కడ డ్రబ్బున్ చెబుతున్న పదం ‘ఏన్ ఓవర్ ట్యూర్’ అని;” నోట్సు తెరచి ప్రొఫెసరు బోధిస్తున్నాడు.

“ఆయన చెబుతున్న ప్రకారం... ఆయన్ని మన మొక అధ్యాత్మీగా ఎంచుకోనక్కరలేదు. ఆయన యీ పదం అయి వుంటుందని సూచిస్తున్నాడంతే; ఆయన సూచన మంచిదేమరి; కాని, షేక్స్పియరీ యను పండితులీ సూచనను ఆమోదిస్తారో లేదో నాకు తెలియదు. ‘ఓవర్ ట్యూర్’ అనే పదం ముందు ‘సి’ అనే అక్షరం లోపించివుంటుంది.” సుద్దముక్క చేతపుచ్చు కుని దాన్ని మెల్లగా ఎగరవేస్తూ కిందపడకుండా పట్టుకుంటూ రసెల్ తన ఉపన్యాసం కొనసాగించాడు;” పోనీ ఆయన చెబు తున్న ప్రకారం మనమాశ్వాన్ని పరిగ్రహించినప్పటికీ,

‘పేసేజి’ అర్థంమటుకు మారదు. కనక దాన్ని మనం పరిగణించ నక్కర్లేదు,”

డ్రెగ్జన్ అర్థాన్ని సమర్థిస్తూ వొక విద్యార్థి ఏదో పుస్తకాన్ని పట్టుకువచ్చాడు:

“ఫాలియోసులోమాత్రం ‘ఓవర్ ట్యూర్’ అనే పదమే కలదు. దానినే అక్కడ సమన్వయించుకుని అర్థం చెప్పుకుంటే ‘పేసేజి’ భావం పూర్తిగా మారిపోతుందండీ!”

ఓవర్ ట్యూర్ అనగా డ్రెగ్జన్ అని అర్థం.

రసెల్ తన నోట్సును తిరగవేస్తూ చెప్పుకువస్తున్నాడు.

“మంచిది. రైట్ దొర చెబుతున్న ప్రకారం ఈ పదాన్ని ఈ అర్థంలో పేక్సిప్పయరుకాని, లేదా ఆయన సమకాలిక రచయితలుకాని ప్రయోగించలేదు.”

క్లారెన్స్ నోట్సు రసెల్ వొకసారి తిరగవేసి “రైటు ఈ పదాన్ని ‘కవర్ ట్యూర్’ అని నిర్ధారించాడు. దీన్ని పేక్సిప్పయర్ ‘కవర్’ అనే అర్థంలోకాక ‘ఎప్లెసాఫ్ కస్పిల్ మెంటు’ అనే అర్థంలో ప్రయోగించాడు. కాని కవర్ అంటేనే ‘ఎప్లెసాఫ్ కస్పిల్ మెంటు’ విద్యార్థులు నవ్వుతున్నారు. “సరే; డ్రెగ్జన్ నోట్సులో మరేదోవుంది.” నోట్సు తెరచి చూస్తున్నాడు. నుదుటిమీద వేళ్ళను ఆనించి కొట్టుకుంటూ ఆలోచించసాగాడు. మనం గ్లోబ్ క్లారెన్స్ డన్ ఎడిషన్లనే క్లాసికల్ టెక్స్ట్ గా తీసు కోవడం మంచిదనుకుంటాను” (విద్యార్థుల పేపర్లను ఇక్కడి ప్రొఫెసర్లు దిద్దుతున్నారో లేదో? సత్యనాథంగారిని కలుసు కుని యీ విషయం భోగట్టాచేసి చూతాం).

రసెల్ మాటిమాటికీ విద్యార్థులను ప్రశ్నలు వేస్తున్నాడు. వివరణలను అడుగుతున్నాడు. “జైబైల్ అనే పదం మనకిప్పుడు వాడుకలో లేదు. మనకు డెబిలిటీ అనే శబ్దంవుంది. క్రియాపదం డెబిలిటేట్;” రసెల్ పెదవులపై మందహాసం. మనిషి పొడగరి; కాని సన్నం. వదనంలో ప్రసన్నత.

“కొరియోలేనన్ అహంకారి. అతని వ్యక్తిత్వం రాను రాను ప్రస్ఫుటపూతున్నది. గర్వి, క్రోధం హెచ్చు. అందువల్ల తన సహచరులకు దూరంగావుంటాడు. ఆరిస్టోక్రటిక్ తరగతికి చెందిన వ్యక్తులలో ఇతనిపాత్ర ద్విగుణీకృతమై రూపొందినది. తన అభిప్రాయాలను త్యజించి ఇతరుల అభిప్రాయాలకు చెవిబిగ్గే నమ్రత అతనికిలేదు. అహంకారం జాస్తి. ప్రపంచమే అంత” అంటూ రసెలు చిరునవ్వు నవ్వాడు.

మిస్టర్ స్కిన్నర్

విద్యార్థులకు పేపర్లను యిచ్చివేశాడు. విశాలమైన నుదురు. ‘బేకను ఉపన్యాసములను’ పాఠం చెబుతున్నాడు. “జీవితంలో వివిధ అంతస్థులకు చెందిన మానవులమధ్య వివాహం.....షెల్ అనేది అంత అవసరంకాదు. ‘షెల్’ అంటే తప్పక జరగగలిగేదని అర్థం.” స్కిన్నరు తన ఎడమ చేతిని మెడపై ఆనించుకున్నాడు.....“మెనీటైమ్స్, ఆన్ మెనీ అకేషన్స్, యీ రెండింటిలో దేనికి ప్రాధాన్యతయిస్తే బాగుంటుందో నాకు తెలియదు.....ఆంగ్లంలో ఎన్నో లాటిను భాషాపదాలు ప్రయుక్తమవుతున్నాయి...లాటిను క్రియావిభక్తులను విడిచిపెట్టి, ఆ పదాలను ఆంగ్లంలో వాడుతూ

పుండడం సంప్రదాయం. ఆంగ్లక్రియావిభక్తులు అవసరం కాదనుకునేవారు.

బేకన్ యీ వ్యాసాంతమందు వివాహాలను గురించి ఎన్నో అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చాడు. యులిసెస్ ను గురించిన కథ.”

యులిసెస్ పూర్వ వృత్తాంతాన్ని స్కెన్నరు విద్యాధులకు చెప్పాడు.

“అయితే ఇక్కడ కథ యులిసెస్ గుణసంపత్తికి, జౌన్నత్యానికి ఉదాహరణగా పేర్కొనబడిందా?”

స్కెన్నరుది కొంచెం చప్పిడిముక్కు.

‘క్వారల్’ అనే పదం లాటిను అర్థంలో వాడబడింది... (క్లాసు రూములో కూచోవడంవల్ల నా తలప్రాణం తోకకు వస్తోంది. గదిలో ఎండ. కొంజాలు దిగువకు పున్నాయి.)

యం గ్లెన్సు హిందూ అసోసియేషనుకు నెల్లి తిని. టేబిలుచుట్టూ ఎన్నో పత్రికలు పున్నవి. టిట్ బిట్సు, కాం టెంపరరీ ఫాక్టునెట్స్, ఇండియా ఎకాడమీ; పబ్లిక్ ఒపీనియన్, లండన్ టైమ్స్, వీక్లీ సోషల్ రిఫార్మర్ మొదలైన పత్రికలు. గుండ్రని బెంచీలు; తోట ఎంతో అందంగావుంది. ప్రతి ఆదివారమూ శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు ప్రొద్దున్న వేళల వేదాంత తత్వమును బోధిస్తూవుంటారు.

కాలేజీలో శ్రీవేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు కనిపించినా తో ప్రసంగించారు. “ఆధునిక ఆంధ్రసాహిత్యం యేమైతేనేం; దాన్ని నేను పట్టించుకోను; నా కొచ్చిన ఆ కాస్త తెలుగు

దానివల్ల పాడైపోతుంది. సాత్త్విక స్వభావం అలవచ్చుకున్న వారు ఎప్పుడూ నిజమే పలుకుతారు.”

“డిబేటింగ్ సొసైటీ”కి హాజరయితిని; చర్చనీయాంశము: “విద్యాధులు : రాజకీయాలు.” ఇద్దరు విద్యాధులు ఫరవాలేదు, ఓ మాదిరిగా మాట్లాడారు. అధ్యక్షుడు, బాంబాయినుంచి వచ్చిన వాక ప్రొఫెసరు.

24 ఏప్రియలు, బుధవారం :

గుర్రం మరకదలనని పెంకితనం చేస్తున్నది. జమేదారు వద్దకు వెళ్ళాను. అతనీ ప్రాంతాలలో లేడు. దూరదేశమే పోయాడు. జట్కాచేసుకుని వెళ్తున్న అండుకో కు వెళ్ళితిని. అక్కడనుంచి లిటరరీ సొసైటీకి పయనం.

25 ఏప్రియలు, లక్ష్మీవారం :

గుర్రపు బండివానిని బలవంతుణ్ణి కుదుర్చుకున్నాము. శ్రీనివాసాచారిగారు, రామనాథయ్యకు ముఖమును పరిశీలనగా చూశారు. అతడు ఆయనకు సలాము చేశాడు.

26 ఏప్రియలు, శుక్రవారం :

గుర్రపుబగ్గీచెడిపోయింది; బగ్గీ తయారీ యింకా పూర్తి కాలేదు.

27 ఏప్రియలు, శనివారం :

ఈవేళ ఉదయమే నేను తోటలో పూవులను కోసు కుంటూవుండగా, యింజనీరింగు కాలేజీ విద్యార్థి వచ్చాడు;

వచ్చి తనవిషయమై శ్రీ సుందర రావుపంతులుగారితో చెప్పమని కోరినాడు. అతనూ వెళ్ళగానే, పరమేశ్వరపితృగారు వొక మిత్రుని వెంటబెట్టుకుని వచ్చారు. బిలియడ్స్ గేము ఆడితిమి. తదుపరి మిత్రులకు ఎన్నో ఉత్తరాలను వ్రాస్తాని.

28 ఏప్రిలు, ఆదివారం :

ఈవేళ చాలా లేఖలు వ్రాశాను. నాయుడిగారి మిత్రుడు, దుబాసీ వచ్చాడు. బట్లరూ, అతనూ చాలాసేపు కాలక్షేపం చేశారు. నాకూ ఊసుపోయింది. బిలియడ్స్ ఆడాం; నాలాగే అతనూ బాగానే ఆడతాడు.

మా వంటలక్క చెప్పకోతగ్గ మనిషే; శరీరం నలుపు. మొదటిలో ఆవిడ చాలా మంచిమనిషి అనీ, శీలవంతురాలనీ, భక్తురాలనీ తోచినది. ఇట్టి శాంతతగలమనిషి చెన్నపురిలో యిన్నేళ్లూ వంటలక్కగావుండి, పట్నవాసపుఫక్కి యేమీ అలవరచుకోలేదే అనే వితర్కమూ సంతోషమూకూడా కలిగాయి; గాని యీ సదభిప్రాయ మెంతో కాలం నిలవలేదు.

కంతం ఎంతో బాగుంటుంది. పాటలు చాలా మధురముగా పాడుకుంటూ వుంటుంది. కేవలము భక్తిగీతములే కావు. అప్పుడప్పుడు అడపాతడపా కొన్ని ప్రేమగీతాలు కూడాను. కొంత వర్ణనాచాతుర్యము, కథనకౌశలమూ కలవు. తాను యెరిగిన భోగట్టాలు చిలవలూ పలవలూ పెట్టి వినసాంపుగా చెబుతుంది. చాలా తమాషాయైన మనిషి. గుణం మంచిదోకాదో నాకు తెలియదు; మంచిదనే అనుకుందాము.

ఆమె కొక సోదరుడు వున్నాడు. కరణీకంకోసం కోర్టులో
లావాదేవీలు పడుతున్నాడు. (శ్రీ) బి. యస్. పంతులును
కలుసుకుని ఆయనతో తన సోదరునిగొడవ చెప్పుకున్నదట!
ఆ కరణీకపుసూటు తన సోదరునిపక్షమయేటట్టు చేస్తానని
మా వంటలక్కకు ఆయన వాగ్దానమిచ్చాడట. ఆయన కిప్పుడు
నెల్లూరు బదిలీఅయింది. మాటలుంటే మా వంటలక్క మనువు
మరిచిపోతుంది. మాటలాడడమంటే చెవికోసుకుంటుంది.
వి. యస్. ఆర్. కుటుంబాన్ని బాగాఎరుగును. వి. యస్.
ఆర్. గారు వొక మధ్యలమ్మాయిని పెళ్లిచేసుకున్నారు.
ఆపిల్ల మిగుల అందకత్తై. యూరోపియనులలోగాని, స్వదేశీ
యులలోగాని అంతటి అందకత్తై లేదు. ఆమె 'శ్రీర' జమీం
దారుని కుమార్తె. ఆమెకు పెద్దమనిషి అయిన పదహారోనాడు
శోభనమయింది. ఆనాడే భర్త ఆమెను కాపరానకు యిక్క
డకు తీసుకువచ్చేశాడు.

మా వంటలక్క యీ ముచ్చటలను చెబుతూండగా
నేను "ఆమె యిప్పుడు వుందా?" అని ప్రశ్నించాను; "ఉహూ!
చనిపోయింది!"

వొకసారి ఆమెను పెనిమిటి బొంబాయినగరము తీసుకు
వెళ్ళాడు. రోజుకు వందరూపాయల అద్దె యింటిలో కాపరము
న్నాడు. వొకనాడు ఆమె వొక నిలువుటద్దములో ముఖము
చూసుకుంటూఉండగా అందు వొక * పెద్దపులిఆకృతి కని
పించి భయముగొలిపినది. అద్దములో కనిపించే ఆ పెద్దపులి

* చూ : 'ఆణిముత్యాలు' అనే అప్పారావుగారి కథానికాసంపు
టిలో ముద్రితమైన 'మెట్టిల్లా' అనేకథ.

మీదకు దుముకుతూ మింగవస్తున్నట్లు అనిపించింది. తన మెడవరకూ భుజాలను సైతమూ పెద్దపులి మింగివేసింది. వెంటనే తెలివితప్పిపోయి, పిల్ల కిందపడిపోయింది; ఎంతసేపటికీ స్మారకానకు రాకుండెను. భర్త భూతవైద్యము తెలిసిన వొక ముసల్యాను మంత్రగానిని రప్పించాడు. నూరుకడవల చల్లసీరు ఆమెమీద ధారాప్రవాహంగా గుమ్మరించమని భూతవైద్యుడు భర్తను ఆదేశించాడు. ఆ విధంగా స్నానంచేయించగా, కొంత సేపటికి ఆపిల్లకు స్పృహవచ్చింది. తమపరి, బొంబాయి నుంచి దంపతులు యిక్కడకు వెళ్లిపోవచ్చారు. ఇప్పుడిక ఆమె 'ఆమె' కాదు. పూర్వపులావణ్యమూ, సౌరూ, సౌందర్యమూ నశించి పోయినవి.

ఆమెను, 'శ్రీర' గ్రామమునకు వచ్చివుండమని కన్న వారు, చాలా పర్యాయములు కబురు పంపుతూ వచ్చిరిగాని, ఆ పిల్ల పుట్టింటికి వెళ్ళలేదు.

“దంపతులిద్దరూ ప్రేమతో అన్యోన్యంగా యిష్టాపత్తుగా వుండేవారా?”

“ఉహూ! వుండేవారుకాదు; అహ! వుండేవారు; అవునూ కాదూ అని చెప్పలేను.”

అతని భుజములపై ఆమె ఎప్పుడూ పడుతూవుండేది. అతనొకనాడు కృష్ణాజిల్లాలో వున్న తన తోబుట్టువును చూడడానికి వెళ్ళాడు. ఇలావుండగా వొక రోజున, ఆమె వంట్లో యేమీ బాగుండకపోయెను. మనసుకు చికాకు హెచ్చసాగింది. ఇంత మజ్జిగా అన్నమూ పెట్టమని అయిదారుసార్లు అడిగింది. అలాగున రోజల్లా అడుగుతూనే వుంది. భర్త గ్రామాంతరము

నుండి తిరిగి వచ్చాక తనకు వంట్లో యేమీ బాగులేదనీ చికాకుగా వుందనీ చెప్పింది. తాను లోపలకు రాకూడదనీ, 'వెలపల' వుంటిననీ తెలియచేసింది.

తన వొంటిమీద వొక్కసారి చెయ్యివేసి చూడమని భర్తను అడిగింది. భర్త, భార్యను స్పృశించాడు. తన మెడను రెండు చేతులా దగ్గరకుతీసుకుని, తనను అక్కున జేర్చుకో వలసినదని వేడుకొంది. భర్త భుజములపై తనతలను వాల్చు కొని భార్య, యీ అప్పగింతమాటలను చెబుతూ మరణించి నది : “యక్కడ శ్రీర. యక్కడ ఈవూరు. నేను మీపిల్లను. మీతో సంబంధం రావడము, మీ తొడలపైని కాలము చేయడము...”

నాటినుండి ఆయనకు మనోధైర్యము సడలిపోయింది. పట్టుతప్పి మనసు చంచలం కాజొచ్చింది. ఎప్పుడు ఏది మాట్లాడినా ఆమెను గురించే; వొకేవిధమైన కలవరింత; వొకటే పలవరింత. ఆమె మూర్తి అతనిని వదలకుండాను. ఇది యింఁచు మింఁచు వొక ఉన్నాద అవస్థ. తన భార్యను గురించి కథారత్నా కరం అనే గ్రంథాన్నీ మరి వొక నవలనూ రచించాడు. ఆయన యెప్పుడూ యేదో పుస్తకము పఠిస్తూనే వుంటాడు.

ఈ విషాదగాథను విన్నంతనే నా హృదయభారము మిక్కుటమయింది. మనసులో ఏవేవే ఆలోచనలు చెలరేగి గుండెలలో చేయిపెట్టి కలచినట్లయి, కొంతసేపు. మానముగ ఆలాగునే నిలబడిపోయాను. భరించలేని విషాదానుభూతి కలిగింది. బహుశా యీ హృదయవిదారకదృశ్యమును మా వంటమనిషి తన కళ్ళారా చూసింది కాబోలును !

వి. యస్. ఆర్. మొదట ఉపాధ్యాయ వృత్తినిచేపట్టి తరువాత కొన్నాళ్ళకు స్ట్రీడరయినాడు. వకీలు వృత్తిలో చక్కగా రాణించి చాలా ధనం ఆర్జించాడు. మంచి వక్త. తెలివితేటలుగలవాడు. “పి. యచ్. యస్”ను ప్రారంభించాడు. కాని లాభించలేదు. తరువాత స్పెక్యులేషను ఆరంభించాడు.

పైన చెప్పిన విషాదగాథను మరికొందరు యింకొక విధంగా చెబుతారు. ఆ యువతి అనుమానింపబడి హత్య చెయ్య బడ్డదట! హరిహరీ! ఇదే యదార్థమైతే, కాదనే హృదయ పూర్వకంగా నమ్ముతున్నాను, అతనే యీ అకృత్యం కావించిన నరపిశాచి అయివుండాలి! ఎంత మూఢాతిమూఢుడు!

ఒక కుమారుడు, ఒక కుమార్తెగల వయసుఘళ్ళిన వొక పురుషుడు తన శాఖకాని సుందరాంగి, నవజవ్వని యెడల వెర్రివ్యామోహములోపడిపోయి, ఎంతో శ్రమపడి పెండ్లాడి, మితిమీరిన వైభవంతో విరగబడుతూ త్యాగభోగరాయుడు లాగ వెలుగుతూవుంటే, అతనికి ఆమెనుగూర్చి యెన్నైనా అనుమానములు లోలోపల పీడిస్తూ వుంటవని యితరులకు తోచడములో యేమీ ఆశ్చర్యమూలేదు; ఇది అసంభవమూ కాదు. నాలుగయిదు రోజులీమధ్య తప్పక అతని నొకసారి నేను చూసితీరవలెను.

ఈ గాథను వి. యస్. ఆర్. యింకొక విధముగా చెప్పాడు. చాలా రొమాంటిక్ కథవలె వర్ణించాడు: స్పెక్యులేషనులో తన ధనమంతా పోయింది. ఇక బతుకుమీద ఆశ లేక తానూ తనభార్య ఆత్మహత్య చేసుకుందామనుకున్నారట! తలుపులు బిడాయించుకొని రెండు విషపాత్రలను

యెదటపెట్టుకొని వొక గదిలో కూచున్నారు; ముందు ఆమె, విషం తాగింది. కాని యితను తాగేలోపుననే దంపతుల ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం నలుగురికీ వెల్లడి అయిపోయింది. అతని ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం విఫలమయింది.

జలంత్ర సూటుకు సంబంధించిన విషయాలను గురించి మాట్లాడేటందుకు రంగాచారియర్, వకీలువద్దకు వెళ్ళాను. అక్కడనుంచి మాధవనాయరుగారింటికి, తరువాత బీచి. ఇల్లు.

29 ఏప్రిల్, సోమవారం :

నాటకములలో నాయికలు తక్కువ. వసంతసేన బోగముపిల్ల. భూమిక ఆకర్షణీయము; కాళిదాసుని “నాయికలు” శృంగారమునకే ప్రసిద్ధి. నాటకములలో దాంపత్య శృంగారము. సంఘటనములు తక్కువ. నాయికలేకుండా నాటకము. గ్రీకు నాటకములలో గ్రీకుల సాంఘిక పరిస్థితులు, ఇంగ్లీషులో ఆంగ్లల జీవితము, భారతీయ నాటకములలో హిందూదేశ పరిస్థితులు కనబడతవి.

The following is a list of the names of the persons who have been mentioned in the above text. The names are written in Telugu script. The list is as follows:

లీలావతి, సులోచన లేదా టు సిస్టర్స్; పి. సాంబనాథన్ బి. ఏ. రచించిన కొత్త నాటకం.

దివరెండు డి. అనంతన్ బి. ఏ. హెడ్ మాస్టర్
సి. యమ్. యస్. హైస్కూలు.

* * * *

‘అడ్మినిస్ట్రేటివ్ హాసు’ ఇప్పుడు ఉత్సాహంతో కనుల
నై కుంతమునలెవుంది. ప్రాతఃకాలం యెంతో శోభాయమానంగా
వుంటున్నది. ప్రతి ఉదయమూ ఆహ్లాదకరమే; కోకిలమ్మకు
మా తోటలోనే కాపురం. మధురమైన కంఠమునెత్తి పగటి
వేళల నిరంతరము దిక్కులు పిక్కటిల్లేటట్టు కుహూకుహూ మని
తన కలకలస్వనముతో గానప్రవాహముతో మైమరపిస్తున్నది.
తోటలో ఎన్నో లతలు ఎన్నెన్నో పూలగుత్తులు. విరగపూసిన
మొక్కల సొగసు. లిల్లీసు, నందివర్ధనపూలు, ఫలసంపంగి, గంగ
రావి, మందార!

అయాంబిక్ పెంటామిటరూ, లాటిను డ్రమెటిక్
మిటరూ వొకటేనా?

యూరిపిడస్ను తమిళభాషలోనికి అనువదించిన రచ
యిత యెవరో, దానినతను బ్లాంకు వెర్సన్ కెలాగున సరి
పుచ్చెనో?

ప్రాచీన భారతదేశపు నాటకములు అచ్చొత్తింపబడ
లేదు. అచ్చయంత్రములుండి, యెంత దౌర్భాగ్యము!

◆ ◆ ◆

* ‘కారన్ హిల్’ మ్యాగజిను సంపుటములను వరసగా
చదువనారంభించితిని:

* చదివిన సంపుటములు మొత్తం : 34; ఇవి 1862 సంవత్సరంనుంచి
1882 వరకు గల సంపుటాలు; ఉదాహృతమైన వ్యాసములే కాక మరికొన్ని
కలవు.

ప్లేజి ఎడాప్టేషన్సు ఆఫ్ షేక్స్పియరు; ఫారిన్ యాక్టర్సు
 అండ్ ఇంగ్లీషు డ్రామా; ది మిజరీస్ ఆఫ్ డ్రమెటిక్ ఆథర్;
 ది యింగ్లీషు డ్రామా; ఎలిజబెత్ అండ్ జేముస్; షేక్స్పియరు
 యిన్ ఫ్రాన్స్; కాన్స్ట్యూమ్స్ అండ్ కారెక్టరు; క్లియోపాట్రా;
 ఎ పెర్షియన్ పేషన్ ప్లే; డ్రమెటిక్ సిన్యూయేషన్ అండ్
 డ్రమెటిక్ కారెక్టరు; నై డిడ్ షేక్స్పియర్ రైట్ ట్రాజడీస్;
 ది కామెడీ ఆఫ్ ఫ్రాన్సు; షేక్స్పియర్ అండ్ వాల్టేర్; ఎ
 డ్రమెటిక్ టుల్; ఎ స్టడీ ఇన్ ఫూల్ లిటరేచర్; ది థియేటర్
 ఇన్ చైనా; ది ఫారిన్ థియేటర్ బిఫోర్ మోలీ; టు డ్రమెటిస్టు
 ఆఫ్ ది లాస్ట్ సెంచర్; బిహైన్డ్ ది కర్టెన్; ఆల్వే; ది డేనిష్
 నేషనల్ థియేటర్; ఎ ప్లెజెంట్ ప్లే; ది ఆర్ట్ క్రిటిసిజమ్; డాంటే;
 ఏన్నియట్ హ్యూమరు; ఆర్ట్: రిలేషన్ టు మేన్; సూపర్
 నాచురల్ ఇన్ ఆర్ట్; హ్యూమర్; అమెరికన్ హ్యూమర్;
 క్రిటిసిజమ్ ఆన్ వర్డ్స్వర్త్; జార్జి ఇలియట్; నవల్ ఎలిమెంటు
 యిన్ లిటరేచర్; సోషియల్ లైఫ్ యిన్ ఆర్ట్; ఆర్ట్ అండ్
 షెయిరాలిటీ; ఇంగ్లీషు రూరల్ పొయిట్రీ; పెసిమిజం అండ్
 పొయిట్రీ; ఎథిక్స్ అండ్ యీస్టటిక్స్ ఆఫ్ మోడరన్
 పొయిట్రీ; ద్రవిడియన్ ఫోక్ సాంగ్స్; ది స్టడీ ఆఫ్ కెల్టిక్
 లిటరేచర్.

ఇంగ్లీష్ లిరికల్ పొయిట్రీ; పొయిటిక్ ఇమేజ్ అండ్
 ప్రిమిటివ్ కన్సెప్షన్; క్రిటిసిజం ఆన్ వర్డ్స్వర్త్; పొయిట్రీ ఆఫ్
 ఇటాలియన్ డైలెక్టుస్; బాలెడ్; ఛాసర్స్ లవ్ పొయిట్రీ; ఎర్లీ
 యియర్స్ ఆఫ్ షెల్లీ; ఎ స్టీ ఫర్ ఎరోటిక్ ఫారమ్స్ ఆఫ్ వెర్న్,

ది మోడరన్ కల్చర్; బోహీమియన్స్ అండ్ బోహీమియనిజం; మై కస్టీ మన్; ఎనాస్కి అండ్ అథారిటీ; నేషనల్ కారెక్టరు; ది సోషల్ లైఫ్ ఎమాంగ్ గ్రీక్స్; ది బర్మీస్ హీరోయిన్స్; సెల్ఫ్ ఎస్టీమ్ అండ్ ఎస్టిమేషన్; థీవ్స్ అండ్ థీవింగ్; ది జయంట్ ప్లానెట్, ది జూపిటర్; ఎథిక్స్ ఆఫ్ ఫ్రెండ్షిప్; ది మోడరన్ ఐడియా ఆఫ్ కల్చర్;

ఫ్రెంచిప్రెస్స్; ది జర్నలిజం; ఎర్లీ న్యూస్ పేపర్స్; న్యూస్ పేపర్ ఇంటరెస్టు ఇన్ జర్నలీ.

అప్పటికి సిస్టరిన్ లా వయసు ఇరవైయేళ్ళు. ఆమె భర్త వొక సబు-మేజస్ట్రేటు. ఆమె గదిలో ఆమె పెట్టె బేడా తదితర సరంజామా అంతావుండేది. అతని సోదరునిభార్య, అక్క అతని యింటికివచ్చి అక్కడనే వుంటూవుండేవారు. వీరిద్దరికీ ఆమె అంటే తగని యీర్ష్యపట్టుకున్నది. ఆమెను విషంపెట్టి చంపివేశారు. ఎందుకు విషంపెట్టిచంపారు? కారణం తెలియదు. వాళ్ళకు ఆమె అంటే పడేదికాదు. ఏమో? చెప్పలేను. ఆమె, తానే విషం తాగి చనిపోయిందని కొందరంటారు.

ఒకనాటిరాత్రి గదిలోనుంచి వొక అరుపు వినవచ్చెను. ఆమె గొంతుకలో విషం బలవంతంగాపోసి కాళ్ళతో మెడను తొక్కిపెట్టారు. ఆమె కేకలు అతనికి వినిపించాయి. ఆ రాత్రి యెలాగయితేనేమి, అతనికి నిద్రలేదు. ఆమె అరుపులు, మూలుగులు ఇంటినొకరుకూడా విన్నాడు. పొద్దున్న ఆవిడ పడకగది తలుపులు యెంతకూ తెరవబడకుండెను. ఎంత పొద్దెక్కినప్పటికీ వేసినతలుపులు వేసినట్లే వున్నాయి. గది తలుపులు తెరిచి

యింటివాళ్ళు లోపలికి నెళ్లి చూసేసరికి ఆమె చచ్చిపోయి పడివుంది. శవంచెంత వొకగ్లాసు కనిపించింది. పోలీసులకు ఫిర్యాదుచేశారు. పోలీసులు వచ్చారు; వెళ్ళారు. ఆమెభర్త ఎంతో డబ్బు విరజిమ్మవలసివచ్చింది.

ఇది జరిగి యిప్పటికి వొక సంవత్సరమయింది; అతని రెండోభార్య మూడేళ్ళక్రితం చనిపోయింది.

వి. యస్. సంగతి సందర్భాలను మంచిచెడ్డలను ఉనికిని తెలుసుకుందామని ఆమెను అడగ్గా ఆవిడ అన్నీ చెప్పింది; చెప్పి “అతనికి మంచితనం వకటి, యెటున్నా వున్నది. పెళ్ళా లకి సంగీతం మప్పడమేమిటి, పై వాళ్లయదట పాడించడమేమిటి” అన్నది; ఆలాగున వి. యస్. చేసినాడా? అవును.

ఆఖరుకి అతనికి మేం క్షమాపణకూడా చెప్పకొ వలసి వచ్చింది. ఎంత అన్యాయం! నాకీ ఉదంతం చెవిని పడినపుడు నా కెంతటి విచారం కలిగిందో చెప్పలేను. అవును మరి, తొడిమకున్న ముళ్ళతేమను పీల్చుకునేకదా గులాబీ మొగ్గలు వికసించేది!

30 ఏప్రిల్, మంగళవారం :

‘వెన్ను అండుకో’కు వెళ్ళాను. మిస్టరు శామ్మ్యుల్ వూళ్ళో లేడు. మిస్టరు బిషపు తాను మూడు రోజుల్లో బుక్కులను సిద్ధంచేసి వుంచుతానని చెప్పాడు. కాని బైండరు యింకా వూరునుంచి రాలేదని, అందువల్ల బైండింగుకు కొంత వ్యవధి అవసరం పడుతుందని ఫోర్మన్ తెలియచేశాడు. బుక్కులు

తయారయిన తీరు బైండరుకు నచ్చలేదట; చక్కగా బైండు చేయాలని అతని ఉద్దేశం. అందుకు కొన్నాళ్ళాగమని గడువు యిప్పించమని ఫోరుమన్ నన్ను కోరాడు. 'సరే' అన్నాను. అక్కడనుంచి తిన్నగా మీటింగుకు బయలుదేరాను. పచ్చయ్యప్ప హాలులో సమావేశం. శ్రీ సత్యనాథం ఉపన్యాసమును సభలో చదువుతూ వుండెను. విషయం: "హిందువులకు యూరోపియన్లకుగల సాంఘిక సహవాసము" ఈ ఉపన్యాసము శంకరనాయుడుగారు కొత్తగా ఆరంభించిన మేగజినులో అచ్చుపడ్డది. సమావేశానికి మిస్టరు చెర్బెన్ అధ్యక్షత వహించాడు.

ఉపన్యాసంపెట్టుకుగావుంది. ఇంగ్లీషు దోషభూయిష్టము. భాష మహాదురుసుగా సాగింది. తెచ్చిపెట్టుకొన్న హాస్యం; జుగుప్సాకరం; ప్రసంగమంతా పేలవంగానేవుంది. చెప్పిన విషయంలో 'పస' లేదు. మనకూ యూరోపియనులకూ మధ్య పొత్తు కలియకపోవుటకు కారణము "యూరోపియనులకు మనల గురించి యేమీ తెలియదు, అందువల్ల వారికి మనమీద సానుభూతి లేదు." ఇదీ ఆయన ఉద్దేశం; "వారు మనలను సానుభూతితో చూడరు కనక వారికి మనలగురించి యేమీ తెలియదు. స్త్రీలను మనం నలుగురియెదటకూ తీసుకురాము; వారికి సమాజంలో ప్రమేయంలేకుండాపోతున్నది. మనలో మనకు ఐకమత్యము లేదు. ఆంగ్లజాతికి తాము అధికులమనే వొక గర్వభావం కద్దు. భారతీయులు ఇంగ్లీషువాళ్ళను పగపట్టినట్టు చూస్తున్నారు; అందువలన వాళ్ళకు స్వదేశీయులమీద గౌరవములేదు."

అయితే యిందుపై నా ఉద్దేశాలు యివి; స్వదేశీయులకు ఇంగ్లీషువాళ్ళకు మధ్య ఒక పెద్ద అభాతమున్నదీ అంటే దానికి కారణాలు యివి :

1. సాంఘిక అవస్థలో మనకూ వాళ్ళకూ గల భేదం. మనం స్వతంత్రులముకాము; వొకరిపై ఆధారపడ్డవాళ్ళం.
2. మన ఆచారములు సంప్రదాయము వేరు;
3. ఇరుజాతులమధ్య వొకే పోలికగల అభిరుచులు, ఆసక్తి, పరిస్పర సాహాయక దృష్టి వుంటేనేతప్ప, యిరుజాతులకు చనువు యేర్పడదు.
4. విద్యావంతులైన స్వదేశీయులు ఒక వింతఅయిన మనుష్యులు. అటు ఆవుపెయ్యాకాదు; ఇటు గేదెపెయ్యాకాదు అనే సామెతవలె వుంది వీరి పద్ధతి. వీరికి వ్యక్తిత్వమూ, శీలమూ పూజ్యము. నిజమైన సంస్కృతిని, వ్యక్తిత్వమును సాధించిననాడు వీరికి సమాజములో గౌరవము కలుగుతుంది. సిరిసంపదలుకూడా మనిషికి గౌరవము తెస్తవి.

1 మే, బుధవారం :

పత్రికలు నిరంతరము నిర్వహించవలసిన పనులు.

1. బహుదుర్బాలు, నిరుపేదలు అవివాహితులుగా వుండుట.

2. పిల్లలను చక్కగా పెంచి విద్యాబుద్ధులు గరిపే విధానం.

3. దొంగమందులను కంపెనీలను వెలివేయుట, చెడ్డ అలవాట్లను నిరోధించుట.

4. క్షత్రియులు, శూద్రులు తమ ఆడపిల్లలకు యుక్త వయసువచ్చిన పిమ్మటనే పెళ్ళిచేసేటట్టు కృషి సల్పుట.

పత్రికారచనలో శైలివిషయమున తగు జాగ్రత్త వహించవలసిన అగత్యము వుందా? తప్పక వుంది. మన పత్రికారచయితలు యేపరిస్థితులలో వుంటూ తమ కృషిని సాగిస్తున్నారో, ఆ పరిస్థితులు దుస్సహమైనవి. అన్ని డిపార్టు మెంటులలోనూ చాలినంతమంది మనుషులు లేరు. వున్నవాళ్ళు బహుకొద్ది. మేనేజరూ, ఎడిటరూ ప్రొఫ్రైయిటరూ అన్నీ వొకడే. వున్న వుద్యమాలకు సెక్రటరీ, ఉపన్యాసకుడూ వొకడే. స్కూలు మాస్టరూ, వకీలూ ఇతర ఉద్యోగ విధులు; దీనితో పుస్తక పఠనముకు పరిశీలనకు తీరిక చిక్కదు. కొంతకాలంవరకూ వారపత్రికలు హెచ్చుఉపయోగం. దేశములో ఐకమత్యము లేకపోవడం వొక ప్రధానలోపం.

సున్నితమైన హాస్యము. సరియైన పద్ధతులలో కల్పనా కథలు నవలలు. గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్టు తర్జుమా చేయడం వల్ల లాభం శూన్యం. తెలుగుభాషలో పత్రికా ప్రచురణావశ్యకత ఎంతోవుంది. మాతృభాషలో పత్రికలు, రాజకీయాలు, సాంఘికపరిస్థితులూ తెలిపే ఒక మాన్యుయలు వంటిది అవసరం. ఇట్టిది యింగ్లీషున లేదు.

2 మే, లక్ష్మీవారం :

కాస్మపాలిటను క్లబ్బుకు వెళ్ళితిని. క్లబ్బులో మద్రాసు గ్రాడ్యుయేట్ల ఎసోసియేషనువా రొక సమావేశము ఏర్పాటు చేశారు.

డాబామీద జట్టులు జట్టులుగా కూడి వారు కొంత సేపు అటూ ఇటూ పచారుచేస్తూ కాలము గడిపిరి. కాఫీ, నారింజ, ద్రాక్ష మొదలైన పానీయాలు, సోడాలు త్రాగిరి.

అనంతరం సభ - శ్రీ రంగాచారి తమ ఉపన్యాసమును చదివిరి. ధోరణి యేమీబాగులేదు. అవసరం వున్నా లేకున్నా ప్రతివాక్యమునూ నొక్కినొక్కి పలుకుతున్నారు. చెప్పిన అభిప్రాయములలో ప్రాముఖ్యత లేనేలేదు. ఆచరణయోగ్యతా లేదు! సభకు అధ్యక్షులు శ్రీ మణిఅయ్యరు. నాచెంత శ్రీ సుందరశాస్త్రిగారు కూర్చునివుండిరి. రంగాచారిగారు ఉపన్యసిస్తుండగా సందర్భానుసారముగా శాస్త్రిగారు విమర్శిస్తూ రిమార్కులు చేస్తూవుండిరి. ఆచారిగారు వెస్లక్ నూ ఆయన సతీమణినీ పొగడుతూ, ప్రసంగిస్తూవుండగా శాస్త్రిగారు నాతో మెల్లగా యిలా అన్నారు: “మనవాడు సబ్ జడ్జి కావాలని ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు.”

ఉపన్యాసకుడు ఛాందసత్వాన్ని ఎడాపెడా విమర్శిస్తుంటే ఆయన మళ్ళీ యిలాగున వ్యాఖ్యానించారు: “అదంతా బాగానే వుంది. మరి దీనికి ప్రత్యామ్నాయంగా మన విద్యావంతులయిన యువకులు యేంచేసినట్టు? విద్య అనేది మన యువకులకు తగనిగర్వం, నిరంకుశత్వం తెచ్చిపెట్టడం లేదా?”

ఆయనతరువాత శ్రీ బాలాజీరావుగారు ప్రసంగించారు. రావుగారి ఉపన్యాసములో సబబులకన్న నవ్వించడం హెచ్చు. సందర్భశుద్ధికంటే హాస్యం లావు. ఆ నవ్వుతాలమాటలైనా ఆయనవికావు. ఎరువుతెచ్చుకున్న మాటలు. ఏదో ఒక నెపంతో పట్టభద్రులను ఆయన దుమ్మెత్తిపోశాడు. పట్టభద్రులకు స్వయం

ప్రతిభ లేదట. విషయ సేకరణ, పఠనాసక్తి మృగ్యమట. చెన్నపురిలోవున్న పట్టభద్రులకంటె యితర పట్టణాలలోవున్న పట్టభద్రులు మరీససవలట ! కా లేజీ చదువులు ముగిసినతరువాత యింక పుస్తకాలజోలికే పోరు; డిగ్రీ తీసుకున్న పిమ్మట చదువుకు స్వస్తి. అరడజను పుస్తకాలైనా చదవరట! సామాజిక సంస్కరణగురించి నక్త చాలాచాలా చెప్పినాడు.

ఈయన ప్రసంగానంతరం వొక డిస్ట్రిక్టు మునసబులేచి నించున్నాడు. విదేశ భాషను అభ్యసించడం యెంత కష్టమో వివరించాడు. కా లేజీలలో పనికిరాని విషయాలనే హెచ్చుగా బోధిస్తారు. ఉదాహరణకు మాథమెటిక్స్ వట్టి నిరుపయోగం. ఈయన ప్రసంగంలో సబబూ, సందర్భమూ వున్నాయికాని, ఒకంతకు తెమిలిందికాదు.

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారు యిలాగ చెప్పారు : “స్త్రీ విద్య అంటే మీరేమీ పట్టించుకోవడంలేదు. మనము మన కుమారుల చదువుకుమాత్రము బోలెడుడబ్బు వెచ్చిస్తున్నాము; కాని మన కుమార్తెల చదువు నిమిత్తం మనం ఖర్చుచేసేది యేమీ లేనేలేదు.”

సుబ్రహ్మణ్యంగారి ప్రసంగమయినతరువాత మరి వొక ఉపన్యాసకుడు లేచాడు; పట్టభద్రులు చేసిన కృషి తనకు ఎంతో సంతృప్తికరంగా వున్నదని, ఆయన చెబుతూ “పట్టభద్రుల కృషి ప్రశంసనీయంగా వుంది; ఇందుకు కీర్తిప్రతిష్ఠ లాజ్జిస్తున్న పరమేశ్వరప్రీతి, కళ్యాణరామయ్యరు ప్రభృతులే వారి ప్రతిభయే ఉదాహరణ” అని పేర్కొన్నాడు.

అయితే ఈ సమావేశాని కొక నిర్దిష్టకార్యాచరణ కుపయుక్తమయే కార్యక్రమ మేమీ లేదు. పట్టభద్రులుకనుక వారి కొక కర్తవ్యం వుందికదా. విద్యావిషయిక సమస్యలను చర్చించడం పట్టభద్రుల ప్రప్రథమ కర్తవ్యం. నిజంగా ఆలోచిస్తే విద్యాసమస్యలపై యిప్పుడు మనకు ప్రతిభావంతమైన 'పబ్లిక్ ఒపీనియనే' లేదు. చరిత్రను యెలాగున బోధించాలి మొదలైన విషయాలపై ఎట్టి ఊహా కానరాదు. సాహిత్య కృషి సరేసరి. స్వతంత్రయోచన 'లేదు లేదు' అని చెప్పడమే కాని ఎందుకు లేదో ఎవరూ చెప్పరు.

మదరాసు నాటకరంగస్థితి సిగ్గుపడవలసిన పరిస్థితులలో వుంది.

ఇక పాఠశాలలో మాతృభాషలు అధ్యాన్నంగా వున్నవి. వస్తువిన్యాసంలోను, శైలిలోను శిల్పం అనేది హాళక్కి. ఒరిజినాల్టీలేదు. దారిద్ర్యం. తక్కువస్థితి; ఉన్నతస్థితికి వచ్చుటకు ప్రయత్నములు అవసరం. గర్వపడుటకు కారణములే కనిపించవు. విద్యావిధానమే దుష్టము; లోపభూయిష్టము. అభిరుచి అన్నదే కలిగించడంలేదు. దీనికి నాయకత్వము వహించు వ్యక్తులు లేకపోవడం. దీనికితోడు ఇంగ్లీషుతోపోటీ.

మైక్రోస్కోపులో పొడగట్టుతున్న విప్లవం, దాని నైతిక స్వభావము.

పట్టభద్రులు సంస్థలను నెలకొల్పుకోవడంలేదు.

మహిళలకు ఇంగ్లీషువిద్యను బోధించడంలేదు.

మెట్రిక్యులేషనుకు పాఠ్యపుస్తకాలు; ఆంగ్ల దేశచరిత్రను, భారతదేశ చరిత్రను బోధించడం.

మెట్రిక్యులేషను క్లాసు.

మోడరన్ ఇండియన్ హిస్టరీ.

యూరపు : ఇంగ్లీషు పిరీయడు.

కళాశాలలో సాహిత్య పాఠాలను యింతకంటె మిన్నగా చక్కగా చెప్పవలెను. మాతృభాషలలో ప్రొఫెసరు పిప్పలు. మదరాసు తెలుగు.

ప్రాదేశిక విభేదాలు, వైమనస్యాలు. ఐకమత్యం అవసరం. జాతిభేదం అనేది కూడదు. వీడు ఈజాతివాడు ఆ జాతి అనే భావం కూడనిది. విద్యారంగములో కృషి చేయుటకు, సేవ చేయుటకు కాంపిటీషను యేర్పరచి అర్హులకు స్థానమియ్యవలెను. ఇంతకంటె జీతం హెచ్చుచేయవలె. ప్రతిభావంతులను ఆహ్వానించుటకు విద్యాసంస్థలలో వారికి యింతకంటె హెచ్చుసదుపాయములు అవకాశములు కలుగచేయవలెను.

ప్రైవేటు మేనేజిమెంటుకు సంస్థలను అప్పగించడమనేది చేయరాని ఒక మహదోషం; ఇంతకంటె హానికరమైన పని మరినొకటి లేదు. నగరాలలో వున్న పాఠశాలలు కళాశాలలు యెంత అవకతవకగా, బేసబబుగా నిర్వహింపబడుతున్నాయో వాటికి అజమాయిషీ వహించే కమిటీలు యెంత అరాచకంగా ప్రవర్తిస్తున్నాయో ఊహించలేం. కమిటీలకు వున్నదల్లా అహంకారం నొకటే. బాగుపడే విధాన మేదో వారింకా గ్రహించినట్టులేదు.

పచ్చయ్యప్ప కాలేజి ఎందు కంట వెలుగులోకి వస్తున్నదో అర్థంచేసుకోవడం సులభంకాదు.

ఉపాధ్యాయులు ఆదర్శప్రాయులుగా వుండాలి. మహాన్నత శీలము, వ్యక్తిత్వము, గుణసంపద అవసరము. సాహిత్యాభినివేశము కలిగించాలి. ఇప్పుడు బి. ఏ., జనరలు యింగ్లీషు వట్టి అరాచకమయం.

మన విశ్వవిద్యాలయాల పరిస్థితివేరు. ప్రాదేశిక ఇంగ్లీషు యూనివర్సిటీల తీరువేరు. ప్రాదేశికవిస్తీర్ణము. మెట్రోపాలిటను మనుషులే సెనేటు సభ్యులు. మిగిలినవారికి యేమీ లేదు. ఇతర సగరాలలోవున్న పరిస్థితులు సాధారణంగా యేమీ తెలియదాయెను.

యువకులు కొంతకాలం బ్రహ్మచారులుగా వుండడం అవసరం. ఉపాధ్యాయుల కళాశాలను యిప్పటికంటే మంచి పద్ధతులపై నిర్వహించాలి. ఇంగ్లీషులో పట్టభద్రుడైనంత మాత్రాన, అతను యేపనిబడితే ఆపని నెరవేర్చగలడా, ఏ విషయాన్నైనా బోధచేయగలడా, ఏపరీక్షకయినాసరే అతడు పరీక్షాధికారిగా వుండగలడా?

స్వదేశీయులకు ఒరిజినాలిటీలేదని స్వతంత్ర యోచనా శక్తిని కనబరుచుటలేదని చాలామంది పదేపదే అంటున్నారు. అయితే నా దొక ప్రశ్న: ఈ దేశంలోవున్న ఈ ఉపాధ్యాయులు యేమి స్వతంత్ర యోచనాశక్తిని ప్రదర్శిస్తున్నారు? వీరికివున్న ఒరిజినాల్టీయేమి? కేవలం పెట్టుబుక్కులను ఎడిటుచేసుకోవడం; మిస్టర్ థాంప్సన్ అండు కాంపొజిషను పేపర్లు తయారుచేసుకోవడం తప్పితే వీరు వెలగబెడుతున్న దేమిటోమరి!

భారతీయ విద్యార్థులకు వారు ఎడిట్ చేస్తున్న పాఠ్యపుస్తకాలపద్ధతి యేమిటో నాకేమీ బోధపడడంలేదు. అంతా

దురవగాహంగావుంది. వారు చేస్తోన్న పని యేమీలేదు. మాతృభాషలోనూ, నుడికారపు సాంపుతోను కాంపొజిషను పుస్తకాలు రచింపబడాలని మనం ఆశించడం సహజం. ఈ ఆశయం ప్రతివారికీ వుంటుంది. కాని వాటి ప్రసక్తి యిక్కడా అక్కడా ఎక్కడా కానరాదుకదా !

ఎఫ్. ఏ. క్లాసులో చెప్పే హిస్టరీసంగతి మరి చెప్ప నక్కరలేదు. భయంకరంగా కర్ణకఠోరంగా వినిపించే తప్పుల తడక యింగ్లీషుతో, అంతకంటే ఘోరమైన ఆ చెప్పేపద్ధతితో విసిగెత్తిపోయి కుర్రవాళ్ళు క్లాసులో కూచుందుకే హడలెత్తు తున్నారు.

కొందరికి తాము చెప్పే విషయమేమిటో బాగానే వచ్చును. విషయం తెలిస్తే లాభం యేముంది ? దానిని చక్కగా బోధించవద్దా ? అదే వీరికి కొరత !

4 మే, శనివారం :

పాపం, ఆర్. వి. సుబ్బారావుగారి కుమారుడు ఆకస్మిక ముగా పోయినాడట ! సాయంకాలం సరదాగా బీచికి వెళ్ళి యింటికి వచ్చాడు. రాత్రి అన్నం తిని పడుకున్నాడు. కాని పొద్దున్న చూసేసరికి మరి లేడు. పాపం, సుబ్బారావుగారు ఎంత దురదృష్టవంతులు !

*

*

*

క్లబ్బులో శ్రీ రామశాస్త్రిగారిని కలుసుకుని ఉత్తర సర్కారులలోని విద్యాధుల ఎసోసియేషన్ గురించి మాట్లాడాను.

క్లబ్బులో కూర్చొని సుబ్బారాయుడు కొడుకు వెంకట
లింగం కనబడ్డాడు. ద్రవిడభాషాశబ్దశాస్త్రమును గురించి
తను కల్లెటుగారిని అడిగితే ఆయన, నన్నుగురించి ప్రశంసా
వాక్యములు చెబుతూ, నావద్దకు వెళ్లి తెలుసుకోమన్నారని
చెప్పినాడు : 'అయ్యా! తమరు యిచటకు దయచేస్తే నేను
రోజూ క్లబ్బుకు వస్తానని' అతనన్నాడు. ఈ చెన్నపట్టణ
ములోవాళ్ళు చాలా వింతమనుషులు!

ఈ కథను రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు
సంకలనముగా వ్రాసి, దీనిని
ప్రచురించినది శ్రీమంత్రి
అయిన శ్రీమంత్రిగారు.
ఇదిగో దీనిని చూడండి.

బట్లకుదగ్గర అయిదు రూపాయలు పుచ్చుకున్నాను.
యూరోపియనులనుగురించి నాటకము వ్రాసి, వారియెడల అను
కంపము కలిగేటట్లు చేయవలెను. ఈ సంకరులను యింగిలీషులు
పెట్టే ఖోభకు ఆ యింగిలీషులే తలవంచుకునేటట్లు నాటకము
వ్రాయవలెను.

మిస్టరు జగన్నాథం, నరసింగరావు, సిద్ధాంతి, లింగన్న.
5 మే, ఆదివారం :

'నేటివ్ క్లబ్'కు వెడితిని. రాజామణిచెట్టియారుతో
వొక గేమ్ ఆడాను. నెమ్మదిగా ఆడడం, పుష్, స్పిన్నూ ఇవీ
అతని ఆటకు ప్రసిద్ధితెచ్చిన రహస్యాలు. ఎదురుగుండా బంతి

వస్తున్నపుడు, దగ్గరపడినపుడు, నీ బేలు కొంచెం వెనక్కి తీసుకుని, మీదనుంచి అరబంతిని నెమ్మదిగా కొట్టాలి. వెనక్కి గిరుక్కున తిరగాలి.

రీ బంతి మిడిల్ పోకెట్ కు వచ్చినపుడు స్పిన్ స్లో;

6 మే, సోమవారం :

నా రచన నా రూపురేఖలవలెనే వుంది.

రామమూర్తిగారివద్ద పదిరూపాయలు పుచ్చుకున్నాను. రంగాచారిగారిని కలుసుకున్నాను. ఆయన్ని హైకోర్టుకు తీసుకు వెళ్ళాను. బగ్గీవాడికి పావలా యిచ్చి యింటికి పంపించివేశాను. పావలాపెట్టి పెప్పిన్ పొడరు కొనుక్కున్నాను. జట్కావాలాకు రూపాయి యిస్తాని.

7 మే, మంగళవారం :

భాషలు యేవిధముగా మార్పుచెందుతున్నవి; దూర దూరముగావున్న ప్రదేశములలో భాషలు యేకకాలమున మారుటకున్నూ, కొన్ని కొన్ని ప్రాంతాలలో వాకేరీతిని మారుటకున్నూ, మరి కొన్నిచోట్ల యీ మారుదల వేరు వేరుగా వుండుటకున్నూ కారణ మేమయివుండును?

మాటవరసకు మూలద్రవిడభాష దక్షిణాన తమిళము గానూ, ఉత్తరాన తెలుగుగానూ ఏలాగున మారినది? తమిళ భాష మూలద్రవిడభాషకు చాలా సన్నిహితముగా వున్నదనీ, అందు గొప్పసాహిత్యం కలదనీ అన్నవాడు బర్నలుదొరే అను

రీ బంతి ఆ విధంగా వచ్చినట్లు ఊహించుకుని కొన్ని కోణాలతో గీయబడిన నొక డయాగ్రాము యిక్కడ కలదు.

కుంటాను. తమిళభాషలో గొప్ప సాహిత్యముకలదని చెప్పినంత మాత్రాన, అది అతిప్రాచీనభాష అని చెప్పడానికి వీలులేదు. అర్వాచీనసోదరసాహిత్యంకంటె ప్రాచీనసాహిత్యం పాత భాషా రూపములను, పదములను యెక్కువగా నిక్షేపించుకుంటుందనడంలో సందేహమేమీలేదు, కాని తమిళసాహిత్యం తెలుగు సాహిత్యంకంటె అత్యంత ప్రాచీనమైనదని గట్టిగా చెప్పలేము.

భాషలు యేలాగున మారునను ప్రశ్నకు సమాధానము యీ విధంగా తేలుతోంది; కొన్నికొన్ని ప్రదేశాలలోని ప్రజలు కొన్ని కొన్ని ధ్వనులను పలికేటపుడు వారి ఉచ్చారణంగా లైన తాల్పాద్యవయవాలనుబట్టి భాషా పదములు మారుతూ వుంటాయి. ఇదేరీతిని ప్రజల అలవాట్లు, ఆచార వ్యవహారాలు, మతము, వారిపాటలు, సంగీతము, సాహిత్యము మొదలైనవి భాషలపై తమ ప్రభావాన్ని స్పష్టముగా నెరపుతున్నాయి. ఈ లాగునే ఇరుగుపొరుగు ప్రదేశాలలోవున్న భాషలు.

ఒక భాషాకుటుంబములో అనేకరూపాంతరిత పదములు. ఒకే జాతి భాషలో పలు రూపాంతరములు.

అందుకే భాషాకుటుంబములో అనేకరూపాంతరిత పదములు. ఒకే జాతి భాషలో పలు రూపాంతరములు.

పచ్చయ్యప్ప కాలేజీలో అడుగుపెట్టేసరికి మాథ మెటిక్సు లెక్చరరు కనిపించి “వాహోహో ! ఎప్పుడు రావడం ఏమిటి కథ?” అంటూ పలకరించాడు. నిజానికి ఆయన యెవరో నాకు తెలియదు. ముక్కు మొహమూ ఎరుగని వొక అపరిచయస్థుడు అంత కలుపుగోరుతనంగా పలకరించినపుడు మనం తికమకలలో పడతాం; ఇదొక తమాషాయైనపరిస్థితి.

మద్రాసు మ్యూజియం; ప్లేటు నవంబరు 13

సూయలు దొరగారు తలచినట్లు రెండు దానాలుకావు; మూడు.

9 మే, లక్ష్మీవారం :

రామస్వామిచెట్టి, కృష్ణస్వామిచెట్టిగార్లను ‘రఫ్ పేషకు’ వుంటే కావాలన్నాను.

10 మే, శుక్రవారం :

నాలుగణాలు నౌకరుకు. నాలుగణాలు బగ్గీవాడికి. అయిదురూపాయలు లిటరరీసోసైటీకి, రూపాయిన్నరబిలియర్డు. ఒకరూపాయి జింజరు, సోడా. మిగిలినసొమ్ము శ్రీనివాసాచారివద్ద వుంది.

11 మే, శనివారం :

బట్లకుదగ్గర ఆరూపాయలు తీసుకున్నాను. బ్యాంక్వై టింగుహాలుకు వెళ్లాను. టిక్కెట్లకు ఆరూపాయ లిచ్చాను. ట్రిప్లి కేను థియేటరులో నాటకప్రదర్శనం.

షేక్స్పియరు సీనులు. ప్రదర్శకులు మిస్టర్ అండ్ మిసెస్ బి. క్రాఫ్ట్స్, విల్మర్. హాలు కిటకిటలాడుతూ వుంది. మన చెన్నపురి పెద్దలు, భారతీయులు, యువకులు, వకీళ్లు, పలు వురు విద్యాధికులు ప్రదర్శనానికి హాజరయిరి.

ఫాల్ స్టాఫ్ వేషం బాగులేదు. వుండవలసినంత పెద్దవాడు గాగాని, లావుగాగానిలేదు. నైఖరి యేదోవాకలాగవున్నది. వాచికము “వప్పగింత” వలె వున్నదితప్ప “అభినయముగా” తోచలేదు.

మర్చంట్ టాఫ్ వెన్నిస్ లో నటించిన సూయలుదొరకు పోర్నను నోటికిరాదు. టేబిల్ మీద పుస్తకాన్ని చూసో, మరి పోర్ననుకాయితం చూసో చెప్పలేనుకాని, దానిని చదువుతూ అభినయించాడు. మైలాక్ వేషము ‘ఫరవా లేదు లే’ అనిపించింది. కాని పోర్నీ యో పాత్రధారిణి విల్మర్ సతి ‘వాహో’ అనిపించింది. అభినయం ప్రశంసనీయం. ఆమె అసలు చాలా సాగసైన మనిషి. వేషధారణము యుక్తము. అభినయం సహజముగానూ,, భాసమానముగానూ వుంది. వాచికం స్ఫుటముగానూ, గణనీయముగాను వున్నది.

ఒథెల్లో వేషం పరమచౌర్యాగ్య మనిపించింది. వికార మైన వేషధారణ. నటన పాడుపాడు! డెస్టెమోనా అంత బొత్తిగా బాగులేకపోలేదు!

మళ్ళీ విల్మర్ సతి ఎమీలియా వేషంలో కనిపించింది. అత్యద్భుతమనిపించింది. ఎమీలియా ఆహార్యము ఎంత సాగ సుగా వున్నదో వర్ణించి చెప్పడం కష్టం. దుస్తులు, అలంకరణ బాగుబాగు అనిపించినవి. విల్మర్ సతితప్ప యీజట్టులో చెప్పు

కోతగ్గ వారెవరూలేరు. ఆమె ఒకరైమాత్రమే చక్కగా నటించగలదు. మిగిలినవారి ప్రసక్తి అనవసరం.

ఇంటికి వెడుతూ వెడుతూ ఒకసారి ట్రిప్లికేను థియేటరుకుపోయి తొంగిచూశాము. హాలులోకి అడుగుపెట్టి పెట్టిగనే, శ్రీనివాసాచారిగారితో పరిచయస్థులొకరు, మమ్మల్ని మర్యాదగా పలకరించి, మొట్టమొదటి సోఫా చూపించి అక్కడ కూర్చోండని కోరినాడు. శ్రీనివాసాచారిగారికి అన్ని నాటకపు జట్టులతోనూ మంచి పరిచయం కద్దు. నాటక కంపెనీలవారు యియన పేరు చెబితేనే మన్నన చేస్తారు. మేము సొమ్మేమీ చెల్లించనక్కర్లేదని ఆ కంపెనీ మనిషి అన్నాడు. అతను కోరిన ప్రకారం ముందు వరసలో సోఫాలమీద కొంతసేపు కూచుని యింటికి వెళ్ళిపోయాము; వెళ్ళిపోతూ టిక్కెట్టు సొమ్ము ఇచ్చివేశాం.

భవనము చాలా పాడుగా వుంది, తెరలు అంతకన్నా పాడు. వేషములూ అభినయమూ మరీ దరిద్రం. అందరి దుస్తులూ పాడుగానే వున్నవి. చెప్పుకుంటే సిగ్గు సిగ్గు! హిరణ్యాక్షుడి వేషం కన్న చెన్నపట్టంలో యే ముష్టివాడి వేషమేనా బాగుంటుంది. తగిన తరిబీదు వుంటే ప్రహ్లాద వేషం నటించిన పిల్లవాడు పనికి రావచ్చును.

ఉత్తరదేశపు బాణీలో నటి వికారంగా పరమ రోతపుట్టే టట్టు పాడుతూ డ్యాన్సు చేసింది. ఉత్తరదేశపుపాటలకు నృత్యాలకు యిది మొక పేరడివలె కనిపించింది. సూత్రధారుని విగ్రహం పుష్టిగావుంది. పాట కొంతవరకు నయం. గొంతుక ఫరవాలేదు. నటీ సూత్రధారుల సంభాషణ మొదట తెలుగు

పద్యాలలో కొనసాగింది. పద్యాలు భాగవతంలోనివి. పద్యాలు పాడినతరువాత వాటిఅర్థం తెలుగున వివరించిచెప్పారు. ఇంచుమించు ఇది కళ్యాణ రామయ్యను తమిళ సంస్కృతముల కలగలుపువలె వుండెను.

ప్రహ్లాద నాటక ప్రదర్శనంలోని నటుల అభినయమును ఏదై నా వొక 'స్కెచ్'లో వర్ణించవలెను.

రైల్వేస్టేషనునుంచి 'పేడ్స్' అందినవి.

*ది యూరేషియను డ్రామా. ఒక గొప్ప 'సివిలియను' ఒక కొండజాతి స్త్రీని వుంచుకుంటాడు. అతనికి ఇద్దరు సంతానం. ఈ ఇద్దరూ ఇంగ్లండులో పెరిగారు. పరిస్థితుల ప్రభావంవలన తల్లి, పిల్లలూ ఒకరికొకరు దూరపూతారు. అతను ఆమెతో సంబంధాలను తెంచుకుంటాడు. అతను ఎక్కడవున్నాడో, అతని ఆనుపానులేమో ఆమెకు తెలియను. ఒకముసల్మాను వర్తకుడు ఆమెకు ధనం యిస్తూవుంటాడు. ఇంటికి కావలసిన వస్తువులు తెచ్చి పడవేస్తూవుంటాడు. ఇతను మొదట బట్లరు. తర్వాత వర్తకుడైనాడు. కొంత కాలానికి ఆమె కొడుకూ కూతురూ తిరిగి వస్తారు. కొడుకుకు తన తల్లి కొండజాతిస్త్రీ అని మొదట తెలియదు. తన తండ్రి చనిపోయాడని అనుకుంటాడు. కాని అతను యిండియాకు రాగానే పరిస్థితులన్నీ అవగాహనవుతాయి. ఇంటికి వచ్చే సప్లయలు కొన్నిరోజులనుంచి ఆగి

*"యూరేషియనులను గురించి నేనొక నాటకము వ్రాసి వారియెడల అనుకంపము కలిగేటట్లు చేయవలెను." చూ. 1895 మే నెల 4 వ తేదీ డైరీ.

పోతాయి. కూతురు పనిచేస్తూవుంటుంది. ఆమెకు చదువు వచ్చును. సప్లయిలు బండ్ అయినపుడు అట్టి సన్నివేశంలోనే పిల్లలిద్దరూ ఇండియా చేరినట్లు చిత్రించేదా?

ఆ యూరోపియను వొక పిల్లను పెళ్ళాడతాడు. అతనికి పిల్లలు కలుగుతారు. దగుల్బాజీ. ఇంకొక పిల్లను ప్రేమిస్తాడు.

12 మే, ఆదివారం :

ఇండియను యాంటిక్వరీ వాల్యూములను చాలావాటిని చదివితిని.

14 మే, మంగళవారం :

క్రీష్టియను కాలేజీలో హిష్టరీ ప్రొఫెసరు కెల్లెటుగారిని కలుసుకున్నాను. ఇద్దరం ఒక గంటకుపైగా ఎన్నోవిషయాలను ముచ్చటించుకున్నాం. కాలేజీలో ఆంగ్ల సాహిత్యాన్ని బోధించేటపుడు ఎన్ని అవకతవకలు జరుగుతున్నవో, బోధనా పద్ధతులు ఎంత లోపభూయిష్టముగావున్నవో వివరముగా చెప్పాను. విద్యాబోధన ఆలోచనలను పురిగొల్పేదిగా యెంతమాత్రం వుండడంలేదు. అభిరుచీ, విమర్శనా, అసలు లేనేలేదు.

మాతృభాషల సాహిత్యం గురించి, దేశచరిత్ర రచనా వశ్యకతను గురించి ప్రసంగించాను. తెలుగు పాఠ్యగ్రంథాల నిర్ణయంలోనూ, పరీక్షాధికారుల నియామకంలోనూ జరుగుతున్న పాక్షికత్వమును గురించి నొక్కి వక్కాణించాను. విశ్వవిద్యాలయ బోధనా పద్ధతుల దోషాలు దేశమంతటా విస్తరిస్తున్నాయి. మదరాసు తెలుగు. రామానుజాచారి, మాధవరావు, వెంకటరాయశాస్త్రి, శ్రీరామశాస్త్రిగార్లను

గురించి కెల్లెట్టుతో ముచ్చటించాను. అప్పుడు కెల్లెట్టు యిలా అన్నాడు : “చాలా ఆలస్యమైపోయింది. ఈ ఏడు వ్యవధిలేను. మీదటికి ఏదైనా తప్పకుండా ఏర్పాటు చేస్తాను” ఇందుకు నేనిలా సమాధానమిచ్చాను. “నాకైతే అట్టి పదవి అక్కరలేదు. ఆలాగున నేను కాలము వ్యర్థము చేయజాలను. కాని మా ప్రాంతమువారిని కూడా, తగిన పండితులను, అట్టి పదవులకు నియమించవలెను. కారణమేమంటే యిప్పుడు పరీక్షా పత్రములనుబట్టి పాఠ్యక్రమము నిర్ధారిత మవుతున్నది కనుక.”

చరిత్రను బోధించే పద్ధతులను గురించి సంభాషణ జరిగింది.

“పోలికలా, భేదములూ నిరూపిస్తూ గ్రీసు రోము రాజ్యముల చరిత్ర మీరెందుకు వ్రాయరాద”ని కెల్లెట్టుగారు నన్ను ప్రశ్నించారు.

“అబ్బో! అది నా శక్తికిమించిన పని.”

“కాదు కాదు, మీరే వ్రాయగలరు!”

He

asked "Why should you not write a history of Rome & Greece, as the conventional method?" I said that was beyond my power. He said "Oh! you can" we talked a while of this.

మేమిద్దరమూ అనేక విషయాలను గురించి ప్రసంగించుకున్నాము. నా వంట్లో బాగుండలేదు. లేకపోతే ఆ సంభాషణ అంతా వ్రాసేవాడినే మరి!

14 మే మొదలు 24 వ తేదీ వరకు :

పది పదకొండు రోజులనుంచి వొంట్లో యేమీ బాగు లేదు. “బ్రాంకైటిస్” వ్యాధి పట్టుకుని పీడించసాగింది. బాధ లావు. రోగంతోటే సరిపోయింది. పనేమీ కొనసాగింది కాదు. చేసిన మంచి కార్యం వొకటే. మహారాజావారి పుస్తకాలు తయారుచేసి వెస్ట్ అండ్ కో వారు పంపించినేశారు. శ్రీ వెంకన్నగారు నన్ను చూడ్డానికి వచ్చారు. అతనంటే నాకు చాలా అభిమానం. మంచి సాహిత్యాభిరుచి వున్న కొద్దిమంది యువకులలో ఇతను వొకడు; మనదేశంలో ఇలాటి యువకులు అరుదు.

28 మే, మంగళవారం :

బెల్టు కొలతలు. టేబుల్ కి 2 అంగుళముల కైవారం గల, అంతకు కొంచెం తక్కువగా వుంటే మరి వకటి గూడా తెస్తే బాగా వుంటుంది.

శ్రీమద్భగవద్గీతా అంశములను సంకలనముగా వ్రాసిన గ్రంథమును గురించి వివరములు తెలియజేయుటకు వ్రాసిన పత్రము.

కంచు అమాం దస్తా. బి. సూర్యనారాయణరావు గారి కోసం సంస్కృత గ్రంథాలు, నోట్సు; శంకరనారాయణ డిక్షనరీ, లెదరు బెల్టు; ఒక జత ముత్యపు గుండీలు. జాకెట్టు క్లాత్స్; ఫేన్స్ వస్తువులు; అలారం టైంపీసు.

3 జూన్, సోమవారం :

డాక్టరు కీల్వారనుదొరకు ఉత్తరం వ్రాశాను. గరిసెలూరు శాసనం గురించి శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యం, విజయరాఘవాచారి, సీతారామయ్య ప్రభృతులకు లేఖలు వ్రాశాను.

4 జూన్, మంగళవారం :

డాక్టరు భండార్కరుకూ, డాక్టరు ప్లీటుదొరకూకూడా ఉత్తరాలు రాశాను.

5 జూన్, బుధవారం :

రామూరు.

‘వెస్టు అండుకో’ కు వెళ్ళాను. “పైప్పు విరగదీసి మీకెప్పుడుకావలెనో తెల్పితే అప్పుడు సంపించివేస్తాము. మా సామానుమేము వుంచుకుంటాము” అన్నాడు మిష్టరు బిషప్ప.

“కొంపదీసి విరగదీయడం మాత్రం వద్దు. మొత్తం పైప్పంతటికీ సొమ్ము యిచ్చుకోమంటారు.”

“ప్రేమూ మిగతా సామాను మావేకదండీ ; అలాంటపుడు అంతా యెలా యిచ్చేస్తాం”

“పోనీ ఓపని చేయండి. ప్రేమూ, మిగతా సామానూ, కంపెనీ పైప్పు అన్నీ మా రాజావారికి ఖరీదుకివ్వండి; అలాచేస్తే నాకెంతో సంతోషం.”

“ఫస్టుపాట్టులోని పైపూ, మాండ్జినలు నోట్సులో వాడే పైపూ అన్నీ మావేకదండీ.”

“అవనీండి! అయితేనేం? మా కోరికను మీరు మన్నించవచ్చుకదా! ఆయనకి కావాలంటే కొత్త సదుకే కొనుక్కోవచ్చును.”

“అవునవును. సరే; అయితే అంతటికీ మేం ధరకట్టాలే!”

“సరే; కడితేకట్టండి, పోనీ!”

“కానీ, ఫ్రేముల్లోవున్న యీ టైపు మహారాజావారేం చేసుకుంటారు?”

“ఏమో; అవన్నీ నాకేం తెల్సు; బహుశా టైపోటైపింగుకు వీటిని వాడుకుంటారేమో! అలాఅయితే మాత్రం మీ ఆఫీసులోనే చేయిస్తారేండి”

“ఆయన తమపుస్తకాన్ని అక్కడే అచ్చొత్తించు కుంటారు కాబోలు!”

“బహుశా అందుక్కాదేమో లేండి; అక్కడ మంచి పనివాళ్ళులేరు. బుక్కు చాలా విలువైనది. అందువల్ల యిక్కడ కంటే అక్కడే టైపోటైపు చేయించాలని అనుకుంటున్నారేమో మరి! ఇక్కడ కంటే అక్కడ సులువు హెచ్చు. యిక్కడే మిషను అమిరిస్తే జాగా అంతా ఆక్రమిస్తుంది.”

“సరేలేండి. మరి ఎల్లోక్వాత్ కావాలంటేరే! దాన్సంగ తేమిటి?”

“మీరు సప్లయిచ్చేస్తే బహుసంతోషం!”

“అది యింకా ఎప్పటి కొస్తుందో తెలియకుండావుంది. ఇప్పట్లో బహుశా రాదేమోనండీ!”

“అయితే నేటివ్ ఫర్ములో అడిగి చూస్తాను”

“అబ్బే! వాళ్ళదగ్గిరుండను. అయితేనేం, అడిగిచూడండి. మేమెప్పుడూ వాకబు చేయలేదుమరి”

“ఆఁ అదే మనీ! పసుపురంగు క్లాతుమిద గిట్టక్షరాలు సాగసుగా వుంటాయి కదాని!”

అబ్బయ్య శాస్త్రి వొంట్లో యెలావుందో డాక్టర్నడిగాను. చిరంజీవికీ, నరసింగరావు పంతులుగారికీ ఉత్తరాలు రాశాను.

వేదాంతసారం	2— 0—0
ది ఫోక్ సాంగ్స్	2— 0—0
ఒరిస్సా అండ్ టెంపుల్ ఆఫ్ జగన్నాథ			0—12—0
గ్రీక్ అండ్ గోథ్	3— 0—0

డాక్టరు హుల్స్బీందొరవ్రాసిన ఉత్తరానికి నకలు :

ఉదకమండలం, 5, జూన్ 1895.

డియర్ మిస్టర్ అప్పారావు

ఈ నెల 3 వ తేదీన మీరు వ్రాసిన ఉత్తరం నిన్ననే నాకు అందింది. వచ్చేనెలలో మీరెక్కడ వుండేదీ, దయవుంచి మీ చిరునామా తెలపండి. బెంగళూరుకు తిరిగి వచ్చాక, ఆ మూడు శాసనాలను చూసి (ఉదయగిరివి రెండూ, పాలకొల్లు శాసనము వొకటి) ప్రచురణ నిమిత్తం మీకు వాటిని తప్పక పంపిస్తాను.

మీ లేఖలో పేర్కొన్న కృష్ణరాయ కాలపు రెండు శాసనములను ప్రచురించడానికి ప్రొఫెసరు కీల్టారను తలపెడు

తున్నట్టు కనబడదు. ఈ శాసనాలలో ప్రస్తావించబడిన విషయం గురించి మీ రొక మెమోరాండము పంపించినట్లయితే దానిని నేను సంశోషపూర్వకంగా డాక్టరు కీల్హారను ముందు పెడతాను. అప్పుడు ఆయన శాసనాలను ప్రచురించడానికై ఉద్దేశపడవచ్చును; అలా కానిషక్షంలో మీరు వాటిని ఎడిట్ చేసి ప్రచురించడానికై వాటిని వెంటనే మీకు పంపించివేయగలను.

మీరన్నట్టు నాసిక్ పేపరు మేమే సప్లయి చేయాలంటే అది నాకెంతో శ్రమ. లోకలుయేజంట్ల దగ్గర మీ కాపేపరు దొరకడం కష్టం కాదనుకుంటాను.

10 జూను, సోమవారం :

బజారులో కొనవల్సిన వస్తువులు: సగ్గుబియ్యం, పట్కి పంచదార, పాతబియ్యం, నెయ్యి, పేపబెత్తుపెట్టె, అగ్గిపెట్టెలు, స్ట్రామీది సన్నపాటి గిన్నెలు రెండు, లాంతరు.

16 జూన్, ఆదివారం :

రామస్వామిచెట్టి	57—12—0
నా సాదరు	49—14—0
వెట్టు అండ్ కో బైండరుకు	2—10—0
వంటలక్కకు	10— 0—0
పాలవాడికి	6— 0—0
పెరుగు	1— 0—0
నారాయణమూర్తి మందులబిల్లు	6— 0—0
డాక్టరు బిల్లు	90— 0—0
మందులు	40— 0—0
పుస్తకాలు	31— 0—0

కొనవల్సిన సామాను :

బొత్తాయిలు

నెక్ టై

పొత్తికడుపుపై కట్టుకునే బెల్టు

19 జూన్, బుధవారం

మబ్బుల వాతావరణం మనోహరంగావుంది. ఇంతకు ముందు చలిగాలి రివ్వున వేసుకొచ్చేది.

20 జూన్, గురువారం

ఈ రోజు ఉదయానే బెజవాడ చేరుకున్నాను. ఇక్కడ విజయనగరం రాజకుటుంబానికి చెందిన భోగట్టా కావలసినంత. “శ్రీకృష్ణవిజయం” రచించిన రాజకవి అత్యంత ఆశ్చర్యకరమైన వర్ణించిన యింద్రకీలాద్రి చేరువనవున్న బెజవాడ యెంత మనోహర నగరం! ఆ కొననున్న కృష్ణాబిడ్డినుంచి ఎర్రని కెరటా లతో ప్రవాహం; నగరంచుట్టూ వెనకభాగాన ‘సెట్టింగ్’ వేసినట్లు ఎత్తయిన కొండలు; లోయలో ప్రతిష్ఠింపబడిన కనకదుర్గగుడి, రైల్వేస్టేషను చెంతవున్న పర్వతంమీద కట్టబడిన బంగాళాలు; చూడ్డాని కీనగరశోభయెంత ఆహ్లాదంగావుంది ! కనుల వేడుక !

! పాటిబండ వెంకట రమణయ్య పంతులుగారియింట నా బస. ఆయనకి నేను అతిథిని. కొండలకు దూరంగా గవర్నరు పేటలో వారియిల్లు; వాసయోగ్యంగానూ, హాయిగానూ, ఎంతో

! ప్రస్తుతం విజయవాడలో న్యాయవాదిగావున్న శ్రీ పాటిబండ అప్పారావుగారి తండ్రి.

సదుపాయంగానూ వుందీ యిల్లు. పంతులుగారు సంస్కృత పండితులు. తరువాత తరువాత యింగ్లీషు నేర్చుకున్నారు. ఇప్పడీవూళ్ళో యీయన లీడింగు ప్లీడరు. ఇల్లు సొగసుగా యిమ్ముగా వుంది. గాలీ, వెలుతురూ పుష్కలం. గదులు చాలినన్ని. ఇన్ని గదులున్నా భవంతి అందమేమీ చెడగొట్ట లేదు. భవనం యెక్కచీగా వుంది.

నే నున్న గది కిటికీ తెరచిచూస్తే యెదురుగా బందకు కాలువ, కాలువవెనుక వరసలు వరసలుగా చెట్లూ కనిపిస్తవి. ఇటువంటి యిల్లు. వొకటి కట్టుకొని అందులో కాపురముండాలని నా కోరిక. ఏడాదికీ కొన్ని నెలలైనా యిటువంటి యింటిలో విశ్రాంతి తీసుకోవాలని మనసు. తీరిక అనేది చిక్కి కాలం నా చెప్పుచేతల్లోవుంటే యిటువంటి యింట్లో 'రిటైరు' అవుతాను. రిటైరు కావడం ! విశ్రాంతి ! ఎంత వింతైనమాట ! ఎన్నడూ విననిమాట ! ఈమాట కేమన్నా అర్థంవున్నదా ! శరీర దాగుధ్యం పూర్తిగా సడలిన నావంటివాడికి యిది ఎంత వింత మాట ! ఆరోగ్యం బాగున్నా లేక పోయినా బలవంతుడైనా దుర్బలుడైనా మనిషి ఎలాగూ రిటైరుఅవుతాడు. అప్పుడు ప్రశాంతమైన ఒక యింట్లో గడిపే అవకాశం వుంది. కాని ఎప్పుడూ యేదో ఆలోచిస్తూ యేదో రాస్తూవుండే నాకు 'విశ్రాంతి' అనేది కల్ల. నా మెదడు ఎప్పుడూ పనిచేస్తూనే వుంటుంది. ఈ కృషినుంచి నేను తప్పించుకుంటాననేది పొసగనిమాట. డాక్టర్లు ఎన్నిసలహా లిస్తేనేమి ! వాటిదారి వాటిదీ; దీనిదారి దీనిదీ ! శ్రమ అధికమై, ఇక నేనేపనీ చేయజాలని పరిస్థితే కలిగినప్పుడు,

నాకిక బతుకుమీద ఆశేలేదు. పనిచేయలేకపోవడమనేది ఒక విషమపరిస్థితి.

కాని నా కిప్పు డొక విషయం జ్ఞాపకానకు వస్తున్నది. ముసలికాలంలో దేవరాపల్లిలోనో, లేదా మరో గ్రామంలోనో, 'రిటైరు' కావాలని నా కొకప్పుడు వుండేది. ఏడాదికి నాలుగయిదు నెలలో పోనీ ఏడాదల్లానో అక్కడే కాలం వెళ్ళు బుచ్చాలని ఒకనాటి నా తలంపు.

అన్నన్న ! భూపతిరాజు కత్తెర్లనీ దీపపుమసినీ నా పెట్టెలో పెట్టడం మర్చిపోయాడే ! శాసనపు పలకల్ని కాపీ చేసుకుందుకు అవసరమైన వస్తువుల్ని వేటినీ మరవకుండా అన్నీ 'నా పెట్టెలో పెట్టండి బాబూ' అని అందరికీ మరీ మరీ చెప్పా నాయ్ద ! అవీ యీవీ అన్నీ కలిపి విజయనగరం 'షేక్' చేసి పంపించేశాడు !

రామస్వామిచెట్టి కంపెనీలో వున్న గణపతిచెట్టి నాకు స్నేహితుడు. దుకాణదారుడికీ, బేరగాడికీ వున్న పరిచయం వంటిదికాక మా యిరువురికీ మంచి స్నేహమే వుంది. మద్రాసులో నే నున్నన్నాళ్ళూ నాతో యెంతో యిష్టాపత్తుగా వున్నాడు. ఏ వస్తువడిగినా సప్లయిచేసేవాడు. రైలుకొచ్చి దిగబెట్టేడు. సామానూ అవీ కట్టుదిట్టంగా పంపించాడు. అతనే స్టేషనుకు రాకపోతే, యిబ్బందికలిగేది. రైలు తప్పిపోను ! అతని ఫర్ము రాణింపులోకి రావాలని నా కోరిక. పట్టంలో అందరి అభిమానాన్ని సంపాదించుకోవాలి. యూరోపియను ఫర్ము దీనిముందు మందులోకి రాకుండాపోవాలి. ప్రింటింగులో

వాటిని యిప్పటికే వెనక్కి-తో-సేశాడు. పాయంటుపైపులో ఒక బుక్కు అచ్చువేయాలని గవర్న మెంటు సూపరెండెంటు డిప్లొమి అన్ని ప్రెస్సులకూ వెళ్ళాడు. మద్రాసులో అన్ని అచ్చాఫీసులకు ఆబుక్కు పంపించిచూశాడు. స్పెసిమను కాపీలను అచ్చు ఆఫీసులన్నీ తయారుచేసి గవర్న మెంటుకు పంపించాయి. కాని అన్నింటోకీ ఇతని ప్రింటింగే కుదురుగా వున్నదని ఎంచుబడి చేశారు. అయితే, రామస్వామిచెట్టి పాపు చూసీచూడగానే కొట్టవచ్చినట్టు డాబుగా కనిపించదు.

చెట్టిది గౌరవమర్యాదలున్న కుటుంబం. పెద్దింటివాడు. తగు మనిషి. బాగా పైసా, పరకా వున్నవాళ్ళే. వాళ్ళ పిన తండ్రి మదరాసులో పాపు పెట్టాడు. ఇదే చెన్నపట్టానికి మొట్ట మొదటి “నేటివుపాపు”.

గణపతిచెట్టికీ, నాకూ పరిచయం ఎలా కలిగిందో! ఆ! శ్రీనివాసాచారిగారు నాకాయన్ని ఎరుకపరిచారు.

*

*

*

బెజవాడ ఒకప్పుడు దేశానికి రాజధానిగా వుండేది. చెప్పకోతగ్గ నగరంగానే వుండేదనుకోవచ్చును. సైనిక ప్రాధాన్యత దృష్ట్యా దీనికి ప్రాముఖ్యతవుంది. ఇక్కడ చాలా సైనిక బలము వుండేదని కృష్ణామాన్యుయలులో పేర్కొనబడింది. కృష్ణరాయలు పూర్వ దిగ్విజయయాత్రకు విచ్చేస్తూ బెజవాడలో కొన్ని దినములు వున్నాడు. ఆముక్తమాల్యద : “విజయవాటిం” గొన్ని దినంబులుండి. “వాటి”ని మాధవ వర్మ సంస్థాపించాడు. బెజవాడలో “పూసవాటివారికోట” అని

పిలువబడే వొక ప్రదేశమున్నది. ఇప్పు డీ జాగాలో యిళ్ళు కట్టబడ్డవి.

ఓ జూలై, ఆదివారం :

అమ్మయ్య! ఎంతకాలానకు యిల్లు చేరుకున్నాను ! లోకలురికాడ్లను యెత్తివాసుకున్న నా బుక్కు మా వాళ్ళ నిర్లక్ష్యంవల్ల పోయింది. నెలలతరబడి చేసిన యింత కృషి, శ్రమా బూడిదలోపోసిన పన్నీరు. రాజమండ్రిలో వొకరోజు ఆగాను. వివిధ కాంపౌండులలోవున్న అనేక శాసనపుపలకలను పరిశీలించాను. శాసనపుపలకలు ఎండకు ఎండుతూ, వానకు తడుస్తూ దిక్కుమొక్కు లేక పడివున్నాయి. వీటినిచూసే నాథుడే లేడు.

I lost my manuscript for book of research on the Local Records. So the labour of months is gone. I stayed for a day at Rajamahendravaram. Saw some wind-eroded slabs in various compounds. No one was not taken of them.

రాజమండ్రి నుంచి పితాపురంవచ్చి అక్కడోరాత్రి వున్నాను. *మా మేనత్తగారి కుటుంబపరిస్థితులేమీ బాగులేవు. ఆవిడ పెన్సియన్ రోగిష్టి. ప్రథమకోపం; చీటికీమాటికీ రుసరుసలు.

* మేనత్తపేరు : తుమ్మలపల్లి లక్ష్మయమ్మ గారు; భర్త వెంకటరత్నం గారు. కొంతకాలం ఈయన పితాపురం ఎట్టిటు తాణేదారు.

మనిషికి ఎంతతోస్తే అంత. శతమొండి. ఆవిడ పెద్దకొడుకు తెల్లనైనవాడే. ఇంటిగొడవలు భొక్తున పళ్ళేదు. సంసారంలో సుఖంలేదు. మా మావను నా వెంట తీసుకు వెళ్ళిపోవచ్చాను. ఇరవై గూపాయలు చేతిలో పెట్టి యింటికి పంపించివేశాను. అతనికి భద్రాచలం వెళ్ళిపోయి మడిదున్నుకు బతకాలని వుంది.

*

*

*

నిన్నటి సాయంకాలం మహారాజావారు యితరుల మనస్సుకు నొప్పి కలిగించకుండా వుండడముగురించిన్నీ, ఆగ్రహమును అదుపులో పెట్టుకోవడము గురించిన్నీ మాతో ముచ్చటించిరి. దీనికి సందర్భము యిలాగున కలిగింది. మొన్నటిరోజున పిల్లవాళ్ళను మహారాజావారి యెదుట పరీక్షిస్తూ లక్ష్యాజీ పంతులుగారు “నో ఎసీ” అనే పదబంధం ప్రయోగించినారట. వెంటనే తన మామూలుధోరణిలో ‘శర్మ’ ఆయనమీద విరుచుకుపడి “అది ఆంగ్లములో దుష్ప్రయోగమ”ని మందలించెనట. అదీ పిల్లవాళ్ళయెదట! నేను అప్పుడు లేచుగాని, తరవాత తెలిసింది. రామమూర్తి పంతులు, సుందరాపు పంతులూ శర్మగారితోపాటు కత్తులెత్తినారట. తాను యింటికి వచ్చేముందు, లక్ష్యాజీపంతులుకు క్షమార్పణ చెప్పుకొంటినని సుందరాపుపంతులు నాతో చెప్పిరి. కాగా నాటి ఉదంతమును గురించి రాజావారు యిలా అన్నారు : “నాతో వుండేవారంతా తమ ఆగ్రహమును అదుపులో వుంచుకోవలెనని నా కోరిక. మనిషి అనుకునేవాడల్లా యిది అభ్యసించతగ్గది. ఇతరుల మనసుకు నొప్పి కలిగించకుండా వుండేందుకు ప్రతిమనిషీ యెంత జాగ్రత్త వహించవలెనో అంత జాగ్రత్తనూ వహించి మనలు

కోవలెను. మనిషనే ప్రతివాడికీ యేదో వొక యిబ్బంది వుంటూనే వుంది; సంసారతాపత్రయాలో, లేక ఉద్యోగంలో కలుగుతున్న చికాకులో ఏదో అందర్నీ బాధిస్తూనే వున్నాయి. ఈ చికాకులకు తోడు మరికొన్ని లేని పోని బెడదలను కొనితెచ్చుకోవడమేల? ఉన్న చికాకులు మనిషికి యెలాగూ తప్పడంలేదు. అందులోనూ కుటుంబభారమంతా మీదపడ్డ వొక మనిషిని మరి చికాకుపరచడం దేనికి? అసలే పుట్టేడు కష్టాలతో కుమిలిపోతున్న వొకరి హృదయాన్నీ, మనసునూ మనమేల గాయపరచవలెను? యెవరివల్లనైనా లోపమేవుంటే, కష్టంకలిగితే, తప్పువుంటే మనం వారిమొహం యెదటనే పుల్లవిరిచి పొయ్యిలో పెట్టినట్టు మాటలనగూడదు. సమయాసమయములు, సవ్యాపసవ్యములూ వున్నవి. తప్పును మృదువుగానూ, మనస్సును నొప్పించకుండానూ చెప్పుటకు వీలున్నది.”

ఈ సందర్భమును పురస్కరించుకొని రాజావొక ముచ్చట చెప్పారు. చాలా యేళ్ళక్రితం తాము విద్యావ్యాసంగము చేస్తుండగా తమయెదట వారి నాయనగారు కూర్చొనిరట. నాయనగారియెదట అంతసేపు ఆలాగున కూర్చొనడంవల్ల శరీరము చెమటలుపోసి మనసుకు చికాకు వేసిందట; అప్పుడు మహారాజావారు లేటు సుంద్రరావుపంతులు గారితో ‘నాన్నగారి యెదట కూచోడం కష్టంగా వుందని’ రట; ఈ మాటవిని సుంద్రరావు పంతులుగారు మందహాసంచేస్తూ, “గొప్పతనముయెదట కూచోవడం సుఖంగావుండదు!” అన్నారట.

మహారాజావారు మరివొక ముచ్చటను ప్రస్తావించారు. ఒక యూరోపియను, ఆయనపేరు నేనూ మరిచాను, మహారాజావారి నాయనగారితో తానొకప్పుడు వొక నౌకరుమీద ఎంతో క్రోధము వహించితిని తెలియచేశాడట. ఆ నౌకరు ఎన్నిసారులుచెప్పినా తన దుష్ప్రవర్తన మానకుండెననీ, అతని నడవడిని యిక సహించలేకపోతినినీ యూరపియను రాజావారికి చెప్పెను; నౌఖరును చంపుదామన్నంత కోపం యూరపియనుకు కలిగింది. చంపుదామనే అనుకున్నాడు. కాని, కొంచెం తమాయించుకొని అతన్ని చంపే ప్రయత్నం మానుకున్నాడు. కాని ఆ యూరోపియను, యింత పెద్దమనిషీ చరచరా తన పడక గదిలోనికి నెళ్ళి తాడుతో చితుకబాడెనట. తనకోపం చల్లారేవరకూ ఆలాగున ఛళ్ళుఛళ్ళున కొడుతూనే వుండెను. రాత్రి భోజనం వేళకు అతనికోపం చల్లారినది. ఇదివిని మిస్టర్ అండర్వుడ్తో యిలాగున అనెను : “ అంత కోపంగా పడక గదిలోనికిపోయి ఎందుకు ప్రవర్తించవలసి వచ్చింది? సత్ప్రవర్తనంటే ఏమిటో తెలియదు; కనుక మనుషులు దుష్ప్రవర్తన కలవాటు పక్షిపోతారు. దుష్ప్రవర్తనమేతప్ప వారికింకొకటి వున్నదనే విషయమే తెలియదు. ఇవన్నీ కేవలం అజ్ఞానంవలన పుడుతూవుంటవి.” దీనికి దొర సమాధానం చెబుతూ “నిజమే; కోపగించుకోవడం, కోపంతో చిందులు తొక్కడం మంచిపనికాదని నాకూ తెలుసును. క్రోధ మనేది మనిషిని భూతంవలె వెంటాడుతూ, మనఃక్లేశాలను కలిగిస్తుంది. కాని యేమి చేయను? ఇట్టే చిరుబుగ్గు లాడడం, కోపంతో రెచ్చిపోవడం నా స్వభావమాయె!” అన్నాడట.

5 జూలై, శుక్రవారం :

రేపు శాకుంతలనాటక ప్రదర్శనానికి తప్పక వెళ్ళి కల్యాణ రామయ్యకు, బాలామణి జట్టులకూ, దీనికీగల తారతమ్యములను తైపారువేసి పరిశీలనగా చూడాలి.

గత కొన్ని దినములనుంచి రాజావారు అదే దీక్షగా లెక్కలేనన్ని వ్యాకరణములు తిరగవేసి “నో ఎనీ” అనే ప్రయోగం తప్ప, అయితే యెందువలన తప్పు అనే సంగతి పరిశీలిస్తున్నారు. మేముకూడా ప్రమాణగ్రంథములను తిరగ వేస్తున్నాము.

ఈరోజున రాజావారు అప్రయత్నంగా తోచినట్టు ‘న్యూ మన్’ లో గాని, ‘ఫ్రూక్’ లో గాని యిట్టి ప్రయోగం దొరకవచ్చునని అన్నారు. సూర్యనారాయణ పంతులు ‘న్యూమన్ చరిత్రోపన్యాసములు’ మొదటి వాల్యూము పదిపేజీలు అలా తిరగవేస్తూ వెళ్ళేసరికి, వింత! “హ్యాదర్ ఆర్ నోఎనీ” అనే ప్రయోగం కంటపడ్డది. అక్కడికా వివాదము పై సలయిపోయింది. దీనిమీదట మహా రాజావారు అన్నారుకదా : “ఇదివరకొకసారి కొన్నే శృక్రితం యిలాగునే నా కొక సందేహము కలిగింది. అదిమా పూర్వీకులకు ‘మహామండలేశ్వర’ అనే బిరుదుకలదా, లేదా అని. పాపం, సంజీవరావుపంతులుగారు, అంత ముసలివారై పూడి కూడా బహుటపికతో యీ విషయం పరిశీలించి సందేహ నివృత్తిచేశారు. మహామండలేశ్వర అనే బిరుదకల మా పూర్వీకులలో వొకరు జారీచేసిన ఫర్మానాలను వారు నాకు

చూపించారు. నేను రీసెర్చిసలిపి 'ట్రీట్రి' వ్రాసితిని. మనము మన తప్పులను సరిదిద్దుకోగలము. తప్పుల తడకలతోవున్న ప్రకటనలను సరిచేసుకోగలము.

మా నాయనగా రొకసారి మా వంశీయులకు, కుటుంబీకులకు 'మహామండలేశ్వర; సుబదార్' అనే బిరుదులు కలవని క్లెయిము చేసిరి. మా నాయనగారి క్లెయిమునకు యెట్టి ఆధారము లేదని, యివి గాలి కబుర్లని నేను సంశయించాను. వివాద గ్రస్తమైన తన ప్రకటనలను చనిపోయిన ఒక మనిషి ధ్రువపరచుకోజాలడుకదా ! ఈ విషయములో మా నాయనగారి మాట నిజము కావచ్చును; వారిమాట గౌరవించనలెను.

సంజీవరావుగారు దాఖలా చూపించిన పత్రం 'మహామండలేశ్వర' బిరుదును ధ్రువపరుస్తున్నది. కాని సుబదార్ అనే బిరుదుమాట; మొన్న మొన్న అప్పారావు పంతులు 'సుబదార్' బిరుదును ధ్రువపరచే ఒక గ్రంథమును తెచ్చి నాకు చూపించినారు.

ఇప్పుడు శ్రీ సూర్యనారాయణపంతులు, వారినాన్నగారికి తగిన కుమారులవలె, దీక్షతో వెదికి యీ 'నో ఎస్' ప్రయోగాన్ని ప్రామాణికంగా చూపించారు. ఈ ప్రయోగంవల్ల అసలుప్రశ్న తేలిపోయింది. 'న్యూమన్' ప్రామాణికుడు కాడనలేము. ఆయన యెన్నికగన్న రచయిత. ఒకానొక ప్రయోగము సాధువా, అసాధువా అనే విషయంపై నాకున్నా, రామానుజాచారిగారికిన్నీ వొకప్పుడు మతభేదం కలిగింది. ఈ ప్రయోగమునుగురించిన శంక అయిదుసంవత్సరాలవరకూ నా మనసులో వుంది. తుదకు సాధువా అసాధువా అని శంకి

స్తున్న యీ ప్రయోగం నాకు 'న్యూమన్' లో దొరికి నిర్ధారణ అయింది. మనం ఈవేళ 'నో ఎనీ' అనే ప్రయోగం కనుగొనుట యేదో మహత్కార్యమనిగాని, ఈ చర్చకు అవకాశ మిచ్చిన సంఘటననుబట్టి యుత్కర్ష పొందదగినదనిగాని నే ననుకోను. 'నో ఎనీ' ప్రయోగము సాధువుకాదని చెప్పడానకు నా కేమీ అభ్యంతరంలేదు. తన కొక విషయము సరియైనదని స్పష్టంగా తెలిసి నిశ్చయజ్ఞానం కలిగినపుడు, యితరు లా విషయంలో పొరబడుతున్నారని దృఢముగా తెలిసినపుడు, అప్పుడే నిజంగా ఓరిమి వహించాలి. ఇతరులు పొరబడుతున్నారని మనకు తెలుస్తున్నకొద్దీ మనము శాంతము వహించవలె. ప్రాజ్ఞుల మనసులకు నొప్పి కలిగించకూడదు. అందులోనూ లక్ష్యాజీవంతులువంటి వయోవృద్ధులను 'పొరబడిరని' చటుక్కున బొత్తిగా ఆక్షేపించరాదు. మన మనసులోని మాటలను నాజూకుగా, మృదువుగా యేమీ కోపించకుండా నెమ్మదిగా చెప్పవచ్చును.

పాపం, లక్ష్యాజీవంతులు అష్టకష్టాలూ పడి, కాలము మళ్ళిన వృద్ధులు. అనుభవములో పండిపోయిన యోధులు. వాదించేటపుడు ఆయన కోపముకోనే మాటాడివుండవచ్చును. వీరత్వముగానే పలికివుండవచ్చును. అయితేనేమి, వారికన్న చిన్నవారు ఆయనపట్ల గౌరవముతో మసలుకోవలెను. వారి పలుకులు సహించవలెను. వారి మనస్సు సంతోషపెట్టవలెను. లోపములు చూపుటకు చక్కని మార్గములున్నవి. సాధువుగా చెప్పుటకు వీలున్నది. నేను చెప్పినదే సబబని నిష్కర్షగా, విధివాక్యముగా అననక్కరలేదు. శర్మవంటి ప్రజ్ఞావంతులకు తాము

యెంత పెద్దవారైతే అగుగాక, దురుసుగా యితరుల నెరసులను ఎంచవలసిన అవసరం కనబడదు.”

ఈ సందర్భములో మహారాజావా రొక ఆర్చి బిషపు వృత్తాంతాన్ని వివరించారు. మతముమీద మిల్లుదొర వ్రాసిన మూడువ్యాసాలను రాజావారు చదువుకుంటూ వుండగా, కొన్ని ధర్మసందేహాలు కలిగాయట! కాళీబాబు తన శంకలను తీర్చి గలడేమో అని ఆయనను అడిగితే “యిలాటి శంకలను నే నేమీ ఖాతరుచేయను; హాయిగా యింత తిని పడివుండక నా కెందు కీబెడద. రామరాజు పొద్దున్నే పాలూ, నెన్నా పట్టుకొస్తాడు. గుమ్మపాలు కులాసాగా తాగి, ఆనందగా తిరుగుతాను. ఇంత చదువూ చదివి రామరాజునీ, బట్లరుముండాకొడుకునీ అడమా యించుకోలేరు మీరు. చదువులూ, చట్టబండలూను; ఎప్పుడూ ఏదో సందేహమే. ఏదో ధర్మశాస్త్ర చర్చే. నాకు మీ అంత చదువురాలేదని దిగులులేదు. రేపట్నుంచీ నా క్కావలసింది పొదుగులో పాలు; వేరే మరగబెట్టుకొని రామరాజూ, నేనూ పుచ్చుకుంటాం. బాగా అనుభవించడం యెలాగునో మాకు తెలుసును; మీరు మాత్రం యేదో శంకలు, ధర్మసందేహాలు వేసుకుని ప్రాణిని ఉసురుపెట్టుకుంటూంటారు. శంకలు లావపు తున్నకొద్దీ చికాకులు జాస్తీ.”

ఇంతలోనే ఆర్చిబిషపు వచ్చి తమకోసం ఎదురు చూస్తున్నాడని కబురురాగా, తొందర తొందరగా దుస్తులు వేసుకుని రాజావారు వెళ్ళిపోయినారట. పుస్తకం చదువు తున్నప్పుడు తమకు కలిగిన సందేహాన్ని బిషప్పుకు, వివరించి

చెప్పగా ఆయన “బట్లరునొర దీనిని ఫలానాపుస్తకంలో చర్చించి ఫలానా ఫలానాచోట వివరణ రాసినట్టుంది” అన్నాడట !

“ బాగానేవుంది కథ. అదేమిటో తెలియచెప్పక రాసినట్టుందంటాడేమిటి ? తను ఇంగ్లీషువాడై వుండికూడా, బట్లరు గురించి యితమిథ్యమని తెలియదే !” అని రాజావారు తలపోసి రట. బిషప్పు వెళ్ళిపోగానే, బుక్సెల్లరువద్ద బట్లరు గ్రంథం కొని పరిశీలనగా చూసేరట. బిషప్పు షేర్కొనినచోట ఆ వివరణ విపులంగా వుందట. ఆప్పుడు రాజావారిలాగున అనుకున్నారట: “ఈ ఇంగ్లీషు విద్వాంసులకు యెంత నిశ్చయజ్ఞానముంది. దానిని చెప్పేటప్పుడు ఎంత నాగరికంగా సమ్రతగా చెప్పుతారు !”.

ఈ విషయం ఉదహరించి మహారాజావారింకా యిలా గున చెప్పారు : “పిన్నలతో మనం ప్రసంగించేటప్పుడు యెంతో జాగ్రత్త వహించవలెను. చిన్నల దోషాలను సరిదిద్దేటప్పుడు పెద్ద వారికంటే వీరికి హెచ్చు బాధనిపిస్తుంది. అది సహజం. ఇతరులు తమ లోపాలను యెత్తిచూపించకూడదని కుర్రవాళ్ళు తాపత్రయ పడుతూవుంటారు. ‘నేను వేసుకున్న బట్టలను గురించి, నా రూపలావణ్యం గురించి వాళ్ళూ వీళ్ళూ యేమనుకుంటున్నారు ? నా వేషభాషలు, కేలివి తేటలు, ఇతరుల మెప్పును, పొందుతున్నాయా ? పదిమందీ నన్ను గొప్పవాడినని అనుకుంటున్నారా, లేదా ? అనే ఊహలు యువకులను సదా వెంటాడుతూనే వుంటవి. చిన్నప్పుడు నా చుట్టూ ఎవరుండేవారో, వా రెలాంటివారో అనేప్రసక్తి నాకు వుండేదికాదు. వాల్లెలాంటి వాళ్ళయితే నాకేమి ? నన్ను గురించి చెడ్డగా భావించకుండావుంటే చాలును. నా గొడవేదో నాది; నా మీద నాకే శ్రద్ధ

హెచ్చుగా వుండేది. యెవరయినా నాగురించి యేమయినా అనుకున్నారా, లేదూ నాకు అపకారమేచేశారా, వాళ్ళపాపం వాళ్ళది. నే నేమీ లెక్కచేసేవాడిని కాను. దాన్ని యిట్టే మర్చిపోయేవాడిని. నా కపకారం చేసినవాళ్ళమీద నాకు కినుకా వుండేదికాదు. “ పోస్తూ ” అని త్నమించేవాణ్ణి.

ఒక పిల్లవాడిని మనం దురుసుగా మందలించి, చీవాట్లు పెట్టి కారాలూ మిరియాలూ నూరి దుయ్యబట్టుకుంటే మన చెంత కిక రమ్మన్నారాడు. మనచెంతకువస్తేనేకాని వీల్లేని స్థితిలో వుండి ఆ పిల్లవాడు మనదగ్గరకు రాక తప్పదనుకుందాం. అప్పుడు మన సహవాసం సాంగత్యం అతనికి ఆనందమియ్యదు.

అయితే వయసువస్తున్న కొద్దీ అనుభవం హెచ్చుతున్న కొద్దీ, మనపట్ల యితరులు ఎట్టిదోష మాచరించినా పట్టించుకో కూడదు. మనోబలమున్న మనుష్యులు వీటికి చలించరు. పదిమందిమధ్యకీ వచ్చినతరువాత, సమాజములో పాల్గొంటున్నప్పుడు వొకరిని ఎంచుబడిచేయుటకు, తానట్టి యెంచుబడికి గురి అవుటకు వ్యక్తులు సిద్ధపడకతప్పదు. తమకు పరిచయ మవుతున్న మనుషుల చహారాలు, వ్యక్తులు పడికట్టవలెను. మానవజీవితమనే గ్రంథమును చక్కగా చదవవలెను. లేక పోతే ఆవ్యక్తి యెందుకూ మారనట్టు నలుగురూ జమకడతారు. ఇట్టి అభ్యాసమునకు నిదర్శనం యేమంటే ఓరిమీ, సహనమూ, ఇతరులను రంజింపజేసే వుద్దేశ్యమూ, శక్తి కలిగి ప్రవర్తించుట. ఇట్టి వ్యక్తులలో వొకరిని నొప్పించుట అనే గుణం వెదికినా కానరాదు.”

ఈ విధంగా ఆయన చాలా చెప్పకొచ్చాడు. జరిగిన యీ సంభాషణ యథాతథంగా రాయగలిగానని నేను చెప్ప జాలను. కొన్ని చోట్ల పొరపాటు పడ్డానేమో !

అపకారంచేసిన వారిమీద కినుక వహించకపోవడ మనేది, యితరుల దోషాలను మన్నించడమనేది రాజావారి వ్యక్తిత్వంలో కనిపిస్తుందనీ, అవి పిన్నలకూ, పెద్దలకూ అరుదుగా వుంటవనీ ఆయనకే తెలియదు !

మహారాజావాడు యింకా యేమేమో ప్రస్తావిస్తూండగా శలవు తీసుకుంటానని కాలేజీకి వెళ్ళిపోవలసివచ్చింది !

8 జూలై, సోమవారం :

కృష్ణంరాజుగారివంట్లో యెలా వుందో చూసివద్దామని పొద్దున్నే బయలుదేరాను. నిన్నటికంటె యివాళ నయం. రెండు వీరేచనా లయాయట. వమనం చేసుకున్నారట.

మద్రాసు ఎలక్ట్రిక్ ట్రాంవే కంపెనీకి ఏ మాత్రం పర పతి వుందని ఆవిడ నన్ను అడిగారు. కాస్త మంచికబురు ఆవిడ చెవిని వేతామనుకుంటే, యేమీ లేనేలేదు. తనకు తానే వితర్కించుకుని తమ సొమ్ముకేమీ మోసంరాదనుకుంటూ, కొద్దిపాటి లీగలుపరిజ్ఞానాన్ని ప్రదర్శించింది ఆవిడ. టెక్కలి ప్రోనోటుమీద దావావేయమని మా నాన్నగారికి మేనేజర్లు దానిని, పంపించినట్టు ఆవిడ తెలియచేసింది. అది చెల్లుపెట్టవల సిన పూచీ తమకున్నట్టు ఆవిడ చెప్పలేదు; కాని నాలుగువేల రూపాయలు అడ్వాన్సుయిస్తే ఎలా వుంటుందని మా నాన్న గారిని ఆవిడ సలహా అడిగారట; అడ్వాన్సు ఈయమని ఆవిడకు

గురజాడ రచనలు .

మా నాన్నగారు సలహా యిచ్చారట. జమిందారు మేనేజరు, ప్రోనోటు వ్రాశారు. ఇప్పుడు జమిందారు తనకూ, ప్రోనోటుకూ యేమీ సంబంధం లేదంటున్నాడు.

కృష్ణారాజుగారి కుశలం తెలుసుకున్నాక, హెడ్ మేనేజరు చెంతకు వెళ్ళాను. నేను వెళ్ళేసరికి జరుగుతున్న రివెన్యూ కేసుకు సంబంధించిన చరిత్రయావత్తూ ఆయన చెప్పుకువస్తున్నాడు. ఈ కేసులో రాజకీయంకూడా యిమిడివుంది. చెబుతున్నప్పుడు ముఖకవళికలు మామూలుగానే వున్నాయి. ఏమీ తొట్రుపాటు కనిపించలేదు. చెప్పే తీరు ధారాళంగావుంది.

ఇక్కడనుంచి తిన్నగా సుందరావు పంతులు యింటికి! నేను కనిపించేసరికి ఆయన తన హాబీనిగురించి ముచ్చటించారు. ఆయుర్వేదం, దాన్ని ప్రోత్సహించవలసిన ఆవశ్యకత, వైద్యవిధానం అన్నీ చెప్పుకొచ్చారు. ఇంటికివచ్చిన మీదట కోటకు వెళ్ళాను.

మేనేజరు సాహేబు కేసు ఎలా వివరిస్తున్నాడని మహారాజావారు నన్ను ప్రశ్నించారు. చక్కగా నివేదిస్తున్నాడనే కబురు విని నాకు తమ అభివందనలను తెలిపారు. అక్కడ లక్ష్యాజీ పంతులుగారుకూడా వున్నారు.

‘చారు’ మానేయడం మంచిదని రాజావారు సలహా యిచ్చారు. దేహానికంత మంచిదికాదని, కడుపులో గాలి యేర్పడుతుందని, అజీర్తికి హేతువుకాగలదనీ ఆయన అన్నారు. కోదండరావు పంతులుగారు వృద్ధులు; ఆయనకి నల్లమందు కడుపులో పడందే వొక్క గడియ గడ్డవదు. పాలు తాగరు;

పెరుగు వేసుకొరు, గోధుమ ససేమిరా పనికిరాదు. ద్రాక్షపళ్ళ రసం రోగిష్టికి ఎంతో మంచిదని రాజావాకు చెప్పారు. ఇంత పంచదార కలిపి పుచ్చుకుంటే వొంటికి మంచిదట; ఈ మాట యెంతవరకూ నిజమోనని వైద్యగ్రంథాలు చూస్తేమి; రాజావారన్నమాట అక్షరాలా నిజం.

మహారాజావారిది వొక ప్రత్యేకమైన ప్రవృత్తి. గుణ సంపద యెనలేనిది. ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిత్వం. ఆయనకు ఆయనే సాటి. మన దేశంలో యింతటి గుణసంపన్నులు అరుదు. ఇలా క్తులగా, హాస్యమూ ఆయనలో మిన్నగా కనబడతవి. జీవిత వేదాంతంనుంచి ఉద్భవించిన హాస్య చమత్కృతులు, షేక్స్పియరు కవికి గల చమత్కారం; తనకు తానే, తమ మరణం గురించి తామే నవ్వుతాడుగా మాట్లాడతారు.

పూర్వం వొకానొకప్పుడు వొక ముసల్మాను, మంచి నవ్వుతాల మనిషి వుండేవాడట. అందరినీ కడుపుబ్బ నవ్విస్తూ వుండేవాడు. తన అవసానకాలంలో కుమాళ్ళను పిల్చి తను పడుకున్నమంచమును గోడచేరువకు లాగమని కోరాడట. చనిపోతున్నపుడు తనకాళ్లు రెండూ గోడమీద పారచాపి అదే స్థితిలో వుండిపోయాడు. కాళ్ళురెండూ పారజాపివున్న మనిషి మృతక శేఖరం! అతనిని కుమారులు సమాధిచేస్తున్నపుడు కాళ్లు యెంతకూ వొంగేయికావు. ఎలావున్న శవం అలానే వుంది. పట్టుకు దొరకడు. శరీరాన్ని లొంగదీసుకుని సమాధి చేద్దామని ప్రయత్నిస్తున్నకొద్దీ ఆ శవం వున్నట్టేవుండి రక్కు-న మళ్ళీ యధా స్థితికి వచ్చేది. ఏతాములాగ కిందకూ, మీదకూ ఊగులాడడమే కాని లొంగడమనేది లేకపోయింది. ఆ చనిపోయిన ముస

ల్మాను చుట్టాలు యిదిచూసి యిలా అన్నాడు : “ ఈ మనిషి నవ్వుతాలమనిషి. తాను బతికివున్నపుడూ మనలను నవ్విం చాడు. చనిపోయిన తరవాతా నవ్విస్తున్నాడు.”

మహారాజావారు యిలాటిదే మరొకకథ చెప్పారు. ఒకా నొక ముసలాయన తన అవసానకాలంలో కొమాళ్ళను దగ్గరకు రమ్మని పిల్చి అన్నాడట : “ మీరు కుర్రముండాకొడుకు లుగా వున్నపుడు మిమ్మల్ని ఉయ్యాలలోపెట్టి ఊపాను. ఇప్పు డిక మీరు నన్ను ఊపండి !”

*

*

*

నిన్న రామమూర్తి పంతులుగారు వచ్చారు.

మహారాజావారు యెంతో కొంతసొమ్ము స్త్రీ వెన్నుదొరకు ముట్టచెబుదామనుకున్నారు కాబోలును. జాయింటు మేనేజరు గారిని పిలిచి స్త్రీ వెన్నుకు సూపరింటెండింగుపనో, లేదా తనిఖీ పనో కొన్నాళ్ళు అప్పజెప్పమన్నారు. ఈపని ఎవరైనా చేసిపెట్ట గలరు. దీనికి స్త్రీ వెన్నే అక్కర్లేదు. కాని దొరకు ఎంతో కొంత సొమ్ము యిద్దామని కదూ, రాజావారి తలంపు.

మహారాజావారిపట్ల స్త్రీ వెన్ను ప్రవర్తన ఉచితంగాలేదు; తెలివి తక్కువగా ప్రవర్తిస్తున్నాడు. మర్యాదా మప్పితం లేకుండా రాజా వారితో ప్రసంగిస్తూ వుంటాడు. ఇలాగున రాజావారితో స్వదేశీయులుగాని, యూరోపియనులుగాని సంభాషించివుండరు. ఈ పద్ధతీ నడవడి అతనికి ఎంతమాత్రం తగదు. స్త్రీ వెన్నుదొర యిక్కడ లేకపోతే ఎనులేం అడ్డిపోవు; ఇన్నాళ్లు యితను లేకుండానే రాజావారు తమ వ్యవహారాలను

చూసుకున్నారు. ఇక ముందూ అంతే ! మహారాజావారు తన నెంత 'యిది'గా చూస్తున్నారో దొర గమనించినట్లులేదు. మహారాజావారికున్న కీర్తిప్రతిష్ఠలు అతని కెరుకపడినట్లులేదు. స్త్రీవెన్ను, పోనీ డెమోక్రటు అందామా అంటే అదీకాదు; వొట్టి కన్న ర్వేటివు; దురభిమాని. కన్న ర్వేటివు పక్షంమీద ప్రీతి లావు; అయితే, యిన్ని దురభిమానములు, లోటుపాట్లు వున్నా అతనికి కొన్ని సుగుణాలు లేకపోలేదు. మహారాజావారంటే దొరకు ప్రేమ. తనకు చేతనైన సహాయం ఎవరికైనా చేస్తాడు. కాదనడు. సర్వీసులోవున్న మిగిలిన యూరోపియనులు చేసేపని తక్కువ; తక్కువేమి? యేమీ లేనేలేదు. కాని వాళ్ళ క్లెయిమ్మూ, కుటుంబాల క్లెయిమ్మూ తలకుమించినన్ని. ఇది కావాలి, అదికావాలని అన్నీ కోరిక లే !

మహారాజావారు 'సర్వీసు'లో మిష్టర్ డేనిస్ ను వుంచి యెంత దయతో దొరను చూశారు ! ఇతరత్రా డబ్బువచ్చే ఉపాధికూడా కల్పించారు. తనకు వివాహమయిందని తన భార్య తనను సమ్మి యింగ్లండునుంచి యింతదూరం వెళ్ళిపో వచ్చిందని దొర చెప్పుకున్నంతమాత్రాన మనసుకరిగి రాజా వారు దొరకు సదుపాయాలు కలిగించారు. డేనిస్ కు పెళ్ళి అయిందికనక యిక అతను తెచ్చే ఆదాయం సంసారానికి సరి పోదని మహారాజావారు అనుకున్నారు. అందుకని దొరకు యిన్నోటి సదుపాయాలు.

రాజావారు 'నో ఎనీ' అనే ప్రయోగం గురించి స్త్రీవెన్నును అడ్డగూ 'మీ రన్నట్టు అది న్యూమన్లో కొటేషన్లో వుందికదా ! అదే యిక రుజువూ. దానికదే ఉదాహరణ !'

అన్నాడు. “అదికాదు; ఆ ప్రయోగం గురించి మీ ఉద్దేశ మేమిట”ని రాజావారు ప్రశ్నించారు. చర్చకు తావివ్వక తన ఉద్దేశమేమో చెప్పక దొరగారు “నే నింగ్లీషువాణ్ణి. మీ అందరి కంటే నా భాష నాకు బాగా తెలుసు. మిస్టర్ అండర్వుడ్ నే నన్నమాట రైటన్నాడు. ఇద్దరు ఇంగ్లీషువాళ్ళకి యేకాభిప్రాయం కుదిరిందంటే యిక వివాదం ఫై సలయిపోయిందన్నమాటే; మిస్టరు ఆడం, కూపరు ఓక్లీ యిద్దరూ మంచి గ్రంథకర్తలే. వాళ్ళగ్రంథాలు చూడండి.”

దొర ఎంతసేపూ యిలా చెప్పుకుపోతాడే తప్ప తన అభిప్రాయమేమో వివరించడు. వ్యాకరణ విషయాలనూ చర్చించడు.

*

*

*

ఈ వేళ సాయంకాలం శర్మవచ్చాడు. ఆడం గ్రంథంలోని నొక వాక్యసముచ్చయము గురించి తనకూ, లక్ష్మణజీ పంతులుగారికీ వివాద మేర్పడిందట. దానిమీదట రాజావారు గంటల తరబడి వ్యాకరణ విశేషాలను గురించి ప్రసంగించారు. మహారాజావారికి వ్యాకరణ శాస్త్ర పరిజ్ఞానం అపారం ! ఎంత వింత !

11 జూలై లక్ష్మీవారం :

జాయింటు మేనేజరు, శర్మ ప్రిన్సిపాలుగారలను తమ వెంట మహారాజావారు తీసుకువచ్చారు. శర్మ సోదరునికి సగస్థానపు దావాలలో వకాలత్ యివ్వడం గురించి చర్చ జరిగింది.

మహారాజావారు గొప్ప ఆశ్చర్యకరమైన రాజనీతిని ప్రదర్శించారు. పరిపాలనా దక్షత ఎంత గొప్పది! మేనేజి మెంటును గురించి తమకు తామై సూటిగా ప్రసంగించలేదు. దాని కనేక కారణాలు ఆయనకు వుండివుండవచ్చును.

ఎట్టేములను ఎందుకు జమిందారులు తమకు తామై మేనేజిచేయకూడదో నాకు కనిపించే కారణాలు అనేకం. జమిందారు అయినంతమాత్రాన అతనికి పరిపాలనా దక్షత వుంటుం దనుకోనక్కర్లేదు. నిజానికి అతను జీవించే పద్ధతీ, పరిసరాల సరళీ వేరు; మామూలు పరిసరాలు వాతావరణం అతని అభివృద్ధికి ఆటంకమని అతనిభావన. పరిస్థితు లిలా వుంటున్నపుడు, అజమాయిషీచేసే జమిందారు ఒక న్యూసె న్సుగా తయారవుతాడు. మంచి మేనేజరును ఎంచుబడి చేసు కోవడమే జమిందారు కర్తవ్యం. అంతటితో అదిసరి, ఇదీ నా అభిప్రాయం.

శర్మ చాలా నెమ్మదిగా తన అభిప్రాయాన్ని తాను చెప్పాడు. నాకే ఆశ్చర్యమనిపించింది. శ్రీ జగన్నాథరావు పంతులు అందరికంటె అద్భుతంగా చెప్పారు. ప్రసంగంలో మహారాజావారు ఎప్పుడూ ముందు వుండేవారు; ఆయనొక విషయాన్ని ప్రారంభించి విడిచిపెట్టేవారు. మధ్య మధ్య సూచనలుగా రెండు మూడు మాటలు అంటూండేవారు. అంతేనేకాని, ఎన్నడూ ఆయన ఆదేశమిస్తున్నట్టు మాత్రం ప్రసంగించనూలేదు. ఒకరు చెప్పిందికాదని ప్రోసిరుచ్చనూలేదు.

శర్మ సోదరునికంటె, జగన్నాథరావు పంతులుగారి కుమారుని క్లెయిమ్మును మహారాజావారు అంగీకరించడం న్యాయమేమరి.

మహారాజావారు మా నాన్నగారి కుశలమడిగి తెలుసుకున్నారు.

12 జూలై, శుక్రవారం :

మనదేశపు నౌకరులు యెంత తెలివితక్కువగా, యెంత మూర్ఖంగా, అపరిశుభ్రంగావుంటారో యీవేళ మాటల సందర్భంలో రాజావారు చెప్పకొచ్చారు : “యే వస్తువు యెక్కడుండాలో అక్కడది వుండదు. దేన్ని యెలా వుంచాలో అలా వుంచరు. మనకు కోపం లేకపోయినా, లేని కోపం తెచ్చిపెట్టుకొని నటిస్తేనేగాని వాళ్ళతో వ్యవహారం సజావుగా సాగదు. మెల్లిమెల్లిగా అప్పుడప్పుడు అదీ యిదీ బోధిస్తూ వాళ్ళకి జ్ఞానోదయం కలిగించాలి. మనల్ని మనమూ అభివృద్ధి చేసుకోవాలి. ఈ శిక్షణ మనకూ అవసరమే.

ప్రతీ వస్తువూ నేలమీదపెట్టి వుంచడమనేది వొక దురలవాటు. బల్లలమీద యెందుకు వుంచకూడదు? ప్రతీ యింటా బల్లలుండడం అవసరం. మన హిందూ స్త్రీలు వారెంత గొప్పవారై నాకానీయండి, కాకపోనీయండి. పగలల్లా స్నానాలతోనే కాలం గడుపుతారు. మడి తడి; వంటా వడ్డనా; యేదో వొక చాకిరీ వుంటూనే వుంటుంది.

గిన్నెలూ, చెంబులూ కడుగుతారా, లోపల మకిలి వదలదు. అంతా పై పైనే; పాత్రలుమాత్రం ధగధగ మెరుస్తూ వుంటే చాలు.”

‘ఇ’ దొరగా రొకసారి రాజావారి స్టూడియోకి వెళ్ళేరు. అప్పుడు ఆయన తన స్టూడియోలోవున్న పాత్రలను కింద పెట్టి గుడ్డతో దుమ్మును దులుపుతున్నారట. దొరను చూసి “మంచి పనిలో వున్నాను. చేతినిండా పనే” అంటూ ఆయన చిరునవ్వు నవ్వారట.

రాజావారి దెంత నిరాడంబర జీవితం. ఆయనా, ఆయన పరిచితులూ కూచునే కుర్చీలు, బెంచీలు పెద్ద విలువైనవి కావు. వేసుకునే దుస్తులు చాకింటి మడతలే కాని, అవీ ఆర్భాటంగా వుండవు. ఆయన నాయనగారు ధరించే తేసు తలపాగాలు, సాధారణంగా ధనికులు ధరించడానికి తాపత్రయపడే డాంబిక మైన టోపీలు రాజావారికి కిట్టవు. ఆయన పెట్టుకునే తలపాగా సహజంగా వుంటుంది. దర్పం కనిపించదు. కాని అందంగా వుంటుంది. తీవి కనిపిస్తుంది. ఆయన ధరించే తలపాగాలనే ఇతర జమీందారులు, మొఖాసాదారులు అనుకరిస్తున్నారు.

29 జూలై, సోమవారం :

మళ్ళీ మామూలే. వంట్లో యేమీ బాగులేదు. మహా రాజావారికి నామీద ప్రేమ.

శ్రీ వీరేశలింగంగారు.

కవులకాలము. మూలసూత్రమంతా యిక్కడేవుంది. కవుల జననం, తేదీలు, కాలమూ అన్నీ ఆయనకు

2 ఆగస్టు, శుక్రవారం :

మహారాజావారికి నే నంటే అభిమానం. అరటికాయ కూర 'డిసింట్రీకి' మంచిదనిచెప్పి రోజూ పొద్దున్నే నాకు పంపించే యేర్పాటు చేస్తున్నారు.

నేను వ్రాతామని వేసుకున్న సాహిత్యప్రణాళిక :

ఒక వ్యాకరణమును వ్రాయుట

భారతదేశచరిత్ర, ఆంగ్ల దేశచరిత్ర

* ఇంగ్లండులో ప్రచురించుటకై ఆంగ్లములో కొన్ని కథలు. గ్రీసు రోము చరిత్రలను తారతమ్య పరిశీలనతో రచించుట.

♦ ఆధునిక జీవితమును అభివర్ణిస్తూ యింగ్లీషున నవలా రచన.

తెలుగు సారస్వతంపై వరసవరసగా కొన్ని ఉపన్యాసములు, ఈ సారి మద్రాసు వెళ్ళినపుడు వచ్చే శీతాకాలంలో అక్కడ యీ వుపన్యాసము లీయవలెను.

సామంతపకాళి మణి

భైరవి

కువలదళ స్నిగ్ధరంగై

పున్నాగమరాళి

తవకుసుమశరత్వం

శహాన

కుమ్మియది పొణ్ణెకుమ్మిగియది పెణ్ణి

హు శెని

* 'Stooping to raise' అనే పేరుతో ఆస్పరావుగారు రచించిన ఆంగ్లకథ వాకిటి లభించింది. అది 'సంస్కర్త హృదయమనే' పేరుతో వారి 'ఆణిముత్యాలు' అనే కథల సంపుటిలో తెలుగున ప్రచురితము.

♦ ఆంగ్లమున వారు వ్రాసిన యీ నవలాప్రణాళిక లభించినది.

కొంఱై కులుంగవకుమియతి
 సమ్మయిరకై కినిత్యకళ్యాణరై
 శ్యామసుందరాంగా
 యెంతో ముద్దు యంతసొగసు
 విదముశాయవే
 గూఢంనూపురశబ్ద

ధన్వాశి
 బిందుమాలినీ
 ఖరహరప్రియ
 హిందుస్తాని కాపీ

దృ శ్య ము లు :

కుమిలిఘాటు, గునుపూడి అడవి, నెల్లిమర్లయేరు,
 రామతీర్థం, శృంగవరపుకోట కొండలు, మాడుగుల, సింహ్య
 చలం, కోనాడ.

వి ష యా లు :

దానిమ్మ; సారంగ.

తానెవ్వరో తనా వారెవ్వరో
 * * *

చిత్తా స్వాతి వాన జోడించి కురీయగా
 చిప్పలోను బడె చినుకొక్కటి
 ఆ చుక్క ముత్యమయి మునిగిపోయె ముందు
 చిప్పలో చెప్పింది మా తొక్కటి
 * * *

శకుంతల

కామంప్రియా

మోహన; బాగుంది !

భ్యాగడ

యణ్ణై తెక్కురే న్వారాయ్ కణ్ణాళ్ళనే

ధర్మసంవర్ధనీ మా యమ్మా నమ్మితి నిన్నూ
దాసుడను నను బ్రోవఫలె నమ్మా

బంగరుకొమ్మా .

రీతి శాశ

జననీ నీను వినా త్రైలోక్య - దిక్కెవరమ్మ జగమూ
లోనగాని

సరసిజమానసమ్మోహిని వినవే నా మనవిసీ
విని నన్నాబ్రోవు

పూరికల్యాణి

నిను వినా మరి దిక్కెవ రున్నారు నిఖిలలోకజనని
నన్ను బ్రోచుటకు

పన్నగ భూషణుడౌ.....

హిందూస్తానీ కాపీ

వా డెటూ బాలెనొ దెల్పువే

పయ్యదాపై

నాదనామక్రియ

నామానాసువంటిదె నీ మానసయి

తే, నా నోముఫలము తీరురా

కళ్యాణి

... ..

యేమందునే కొమ్మా దీనివెద యట్లా తీరునమ్మ

కోమలి శ్రీరాజాగోపాలు నెడబాసీ

రామరామ యన్నాళ్లో కామినీ తాళూను

... ..

పన్నీటతడసె పడతి పయ్యదకొంగు
 కన్నీటతడిసెనుగా వన్నెమీరినట్టి
 వనితా చక్కనిమోము చిన్నపోయెనుగా
 మిన్నగమెరసే మెలత చక్కనిమేను
 సన్నమై సోలేనుగా వెన్నెలనాడే వెలది
 చందురూని కన్నెత్తి చూడాదుగా దిగులొందగ శహన

... ..

ఏనోవారానమ్మా యింగి ఆందుపో
 యి శెనెనేర మాచ్చమ్మా
 మానె శ్రీనివాసున్ మది మరందా
 నోయన్నె ఆనాలుం యిప్పడి ఆహు
 మో అవనిక్కి

... ..

రాజునెడల జూతామురాచే తోడి

... ..

యేమగువ బోధించెరా నీ కేమగువ
 శ్యామరాజ భూపాలతనయ
 సరస శ్రీకృష్ణరాజేంద్ర మారువ

... ..

రమ్మనిబిలిచితే రావే చెలియా కన్నడ

31 డిసెంబరు, మంగళవారం :

సరుకులమీద కాసులు	100 రూ॥లు
కంకణాలు	60
హబ్బీ	200

వడ్డీలు

వెంకటరత్నంగారి బాకీ

60

కొట్టాల సర్సన్నగార్కి

50

మొత్తం

470 రూ॥లు

నీళ్ళబ్రాహ్మడికి

నాలుగు నెలల జీతం

12- 0-0

జగన్నాథం

28- 0-0

దేవాంగికి

20- 0-0

ఆముదం

7- 0-0

చిట్టి వెంకన్న

10- 0-0

నూనె

20- 0-0

పెరుగు, నెయ్యి

12- 0-0

నూకిజీతం

6- 0-0

చేబదులు

20- 0-0

పాలది

5- 0-0

చాకలి

3- 0-0

యింటిమీద మొత్తం

20- 0-0

సన్యాశి

4- 8-0

పండుగఖర్చు

25- 0-0

చన్నయ్య

36-10-4

వెంకటాద్రి జీతం

14-12-0

అగురు దానికి

2- 0-0

మొత్తం

259-14-4

1896

1 జనవరి, బుధవారం :

విజయనగర రాజవంశీకుల ప్రాచీన చరిత్రను సంసిద్ధ పరచడం.

3 ఫిబ్రవరి, సోమవారం :

డైరెక్టర్ రాఫ్ పబ్లిక్ ఇనస్ట్రక్షన్ వచ్చాడు. స్టేషనువద్ద ప్రిన్సిపాలుగారు ఆయన్ని కలుసుకొనిరి. డాబాతోటలో జాయింటు మేనేజరుగారు కలుసుకుని తమతోపాటు ఆయన్ని తీసుకొని వచ్చారు.

4 ఫిబ్రవరి, మంగళవారం :

కాలేజీలో జరిగిన సమావేశంలో డైరెక్టరుగా రిలాగున ఉపన్యసించిరి :

“తత్త్వశాస్త్రము యెందుకూ పనికిరాదని కొందరి అభిప్రాయము. కాని అది అభివృద్ధి చెందుతూ వున్నది... మహా రాజావారి యెడల యెంతో గౌరవప్రపత్తులను కనబరుస్తూ మీదు ప్రసంగించడమనేది నా కాశ్చర్యమును కలిగించలేదు. ఆయనను యెరిగినవా రెవరైనా, ఆయనను ప్రేమించకుండా వుండజాలరు. అయితే ఆయనకొక దోషముకలదు. ఎంతో మంచితనము, చెప్పలేనంత మంచితనము కలిగి వుండడమే ఆయన దోషం. ధార్మికదృష్టికూడా ఆయనకు లావు.”

14 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

వెస్లక్ మెమోరియల్ గురించి జాయింటు మేనేజరు గారితో ప్రసంగించితిని. నాకు తోచిన వ్యక్తులతో తన పేరున ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరపడానికి అనుమతించారు.

28 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

బాలరామారావుకి రెండురూపాయలిచ్చి శ్రీకాకుళం పంపించాను.

29 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

శ్రీ బలిజేపల్లి సూర్యనారాయణ పంతులుగారిని కలుసు కుని ఆయనతో ముచ్చటించితిని. విశాఖపట్టణములో జరగ బోయే వెస్లక్ మీటింగుకు సహాయం చేస్తామని మాట యిచ్చిరి. ఇదేపనిమీద వెంకన్న పంతులుగారినికూడా కలిసితిని. సంతోషం. మాన్యుమెంటును గురించి శ్రీ రామానుజాచారి గారితో మాట్లాడినదానికంటె యింకా హెచ్చు భరవసాగా నాతో ప్రసంగించిరి. అధ్యక్షత వహించమని ఆయన్ని కోరాను. అందుకు తమకేమీ అభ్యంతరంలేదనీ, కాని మిస్టర్ ముల్లర్ అధ్యక్షత వహించేటట్లుగా ఆయన్ని వొప్పించడానికి ప్రయత్నించ గలననీ అన్నారు.

2 మార్చి, సోమవారం :

శ్రీకాకుళంలో మెమోరియల్ మీటింగు విజయవంత ముగా జరిగింది. సభ యిక ముగుస్తుందనగా కొంత చిక్కు ఏర్పడ్డది. లీడింగు లాయరు బాపిరాజు మొదట కొంత విముఖ తతోవున్నారు. తీర్మానం ప్రతిపాదించవలసినదిగా ఆయన్ని

కోరాను. కొంతచర్చ జరిగినమీదట యెలాగైతేనేం, ఆయనందుకు వొడబడ్డారు. చాలాసేపు ప్రసంగిస్తూ తీర్మానం ప్రతిపాదించి ఉపన్యాసం అయిపోయాక నాదగ్గరకొచ్చి యిలా అన్నారు : “చిట్టచివరికి ఎలాగయితేనేమి, నన్ను మార్చి వేశావు.”

4 మార్చి, బుధవారం :

సోంపేట బయలుదేరాను.

5 మార్చి, లక్ష్మీవారం :

సోంపేటనుంచి, ఛత్రపురం బయలుదేరాను. అడవి ప్రదేశంలో రైల్వేస్టేషను. నాదగ్గర చదువుకున్న విద్యార్థి కనకరాజు కనిపించాడు. నాయెడల శ్రద్ధాభక్తులు కనబరిచాడు. స్టాండ్డు పత్రిక ఎక్కడపడితే అక్కడే వుంటోంది. మంచి ప్రచారంలోకే వచ్చింది. కనకరాజు చేతిలో స్టాండ్డు పత్రికను చూశాను.

6 మార్చి, శుక్రవారం :

సబ్-మేజిస్ట్రేటును, తహశీల్దారును కలుసుకున్నాను. ఎంతో గౌరవం చూపారు. ఈ విషయంలో తాము తప్పక సహాయంగా నిలబడతామన్నారు. జమాబందీ అడాపుడిలో వున్నారు. తిరుగు ప్రయాణంలో ఒకసారి మనం కలుసుకుంటే మంచిదన్నారు.

21 మార్చి, శనివారం :

గం. 5-25 లకు యెలమంచిలి బయలుదేరాను.

గంగారానికి విజయరామపంతులు 43,000 రూపాయలు యిస్తానన్నాడు. చలపతిరావుపంతులు, భూమి చూసుకున్న తరువాత 75,000 యిస్తానన్నాడు.

“బోసందు” అనే పదం యీ ప్రాంతాల్లో వాడుకలో వుంది. బోసందు అంటే భూసంధి కాబోలును.

23 మార్చి, సోమవారం :

వెంకటేశ్వర్లు 24,000 రూపాయలకు కాపగొడ వలస కొన్నాడు. వెయ్యిరూపాయల రాబడి వస్తుందని అంటున్నారు. 15 మే, శనివారం :

నిన్న రాత్రి విచిత్రమైన కలవచ్చింది. కలలో కన్నీరు కార్చాను. మహారాజావారికేదో విపత్తు వాటిల్లినట్లూ, నాకు దుఃఖం పొంగుకువచ్చినట్లూ కల ! కలలో మహారాజావారు కనిపించారు. తెల్ల వారిన తరువాతకూడా మనసు స్థిమితపడలేదు.

కాని ఎంత ఆశ్చర్యం ! పొద్దున్న పదకొండు గంటల వేళకు రొప్పుకుంటూ రొప్పుకుంటూ సూరీడు పరుగెత్తుకొచ్చాడు. మనిషి నిలువునా వణికిపోతూ కంపిత స్వరంతో చెప్పలేక చెప్పలేక చెప్పాడు : “హెర్ హై నెస్ ఛోటా మహారాణివారు మరణించారు !”

దుఃఖకరమైన యావార్తను మొదట నమ్మలేకపోయాను. ప్రతాప్ సింగ్ భవంతిలో విషాదచ్ఛాయలు ఆవరించినవనీ, ఆపుకోలేని దుఃఖం అలముకొన్నదనీ వార్త. వార్త తెలిసి, సూరీడును వెంటబెట్టుకొని, ప్రతాప్ సింగ్ భవంతికి వెళ్లాను. ఆయన్నీ ఓదార్చాను. కష్టసమయాల్లో ఆత్మసంయమనం

అవసరం. ధైర్యం వహించండని చెప్పాను. సాయంత్రం మళ్ళీ వెళ్లి పరామర్శించి వచ్చాను.

16 మే, ఆదివారం :

పోద్దున్న ప్రతాప్ సింగ్ కబురుపంపారు. మధ్యాహ్నం భోజనంచేశాక మళ్ళీ మనిషిని పంపారు. వెడుతూ వెడుతూ దారిలో ఆయనికి కొన్ని రిఫ్రెష్ మెంట్లు కొని తీసుకు వెళ్లాను.

5 జూన్, శుక్రవారం :

సంస్థానం హుజూరు ఆఫీసులో పనిచేయ ప్రారంభించాను.

7 జూన్, ఆదివారం :

కోటపల్లి చలపతిరావుపంతులు దగ్గరవున్న క్యాషు బుక్కా, స్టేటుమెంట్లను పరిశీలించాను. ఫారాలను పూర్తిగా మార్చివేస్తేనే కాని, లాభంలేదు. అప్పుడుకాని యెక్కొంట్లను దేనికది విడమర్చి వేయడం సాధ్యంకాదు. ఇప్పుడున్న యీ ఫారాల్లోని ఎక్కొంట్లను, స్టేటుమెంట్లనూ చెక్ చేయడం కష్టం. కోర్టాఫ్ వాడ్లు హయాములోవున్న పిఠాపురం ఎస్టేటుఫారాలను పంపించమని రాశాను. ఈ ఫారాల్లో ఇన్ని హెడ్డింగులు ఎందుకో!

20 జూలై, సోమవారం :

ఏడుంబావుకి 'తిలారి'కి బయలుదేరాను. స్టేషనుకీ ఊరికీ దూరం నాలుగుమైళ్ళు.

సవారినిచూస్తే పిల్లలకు సరదా. ఆశ్చర్యంతో ఏదో పెద్ద వింతలాగ పిల్లలు చూస్తూ నిలబడ్డారు!

21 జూలై, మంగళవారం :

జరజంగికి ఒంటిగంటా పదినిముషాలయేసరికి బయలు దేరాను.

22 జూలై, బుధవారం :

గంగరాం గ్రామము తాలూకు ధాన్యం అంబారం, చోళ్లు నూఁచేను చోళ్లు వగయిరా తొలకరి.

నది యిక్కడుంటే ఎంతబాగుండును !

“జాముచెసినరూ ; అంతన్నాను.”

మంచి ప్రయోగాలే !

23 జూలై, లక్ష్మివారం :

వనవిష్ణుపురం వెళ్ళాను. భూమి సారవంతమైనదే. విస్తీర్ణంకూడా హెచ్చు. చెరువుకింద భూములు. చెరువులో నీరు ఏడాదిపొడుగునా వుంటుంది.

ఇరనై వేలు; ఐదువేలు.

1897

1 జనవరి, శుక్రవారం :

ఫేన్సీ డ్రస్ బాల్. మహారాజావారు ఉపన్యసించారు. ఉపన్యాసం బాగున్నది. కలెక్టరు మిస్టర్ హ్యూమ్ అభినందిస్తూ సమాధానం చెప్పారు.

2 జనవరి, శనివారం :

మహారాజావారు నన్ను బగ్గీమీద కూచోబెట్టుకుని కంటోన్మెంటు తీసుకువెళ్ళారు. అక్కడ కేంపులో నాటక

ప్రదర్శనం జరుగుతున్నది. రాజావారు కుట్టించిన కొత్త కోటు తొడుక్కున్నాను. ప్రదర్శిస్తున్న నాటకంపేరు “కేస్తు.” అభినయం మనోహరం. నాయిక తండ్రిగా మిస్టర్ రామ్మన్ నేర్పుగా నటించాడు. ఆ తాగుబోతు మాటలు, పోకిరీతనం, కిల్లాడీతనం యుక్తంగా చూపించాడు. పోలీ ఒక దేవతవలె తోచింది. దేవకన్య హృదయం వుట్టిపడేటట్టు నాయికపాత్ర ధారిణి నటించింది.

శి జనవరి, ఆదివారం :

జిల్లామునసబు రిటైరు అవుతున్నందుకు హెడ్ మ్యానే జరుగారి యింట సంగీతకచేరి. జాయింటు మ్యానేజరుగారికి దివాన్ బహద్దరు బిరుదు వచ్చినందుక* అభినందనము విందు. నా కన్యాశుల్కము ప్రతి నొకదానిని ఆయనకు కానుకగా సమర్పించి “ఇంత తక్కువ విలువగల కానుకను యిస్తున్నందుకు అన్యథా భావించకండ”న్నాను. “ఇది స్వల్పమేమీకాదు. అలా ఎన్నడూ అనుకోకండి. మీరు మీ హృదయాన్ని నాకు కానుకగా బహూకరిస్తున్నారు. ఆ సంగతి నాకు తెలుసును. ఇది ఎంతో గొప్ప కానుక!”

5 జనవరి, మంగళవారం :

విజయనగరంలో పావుశతాబ్దం. ఇరవై ఐదు సంవత్సరాలు.

19 జనవరి, మంగళవారం :

ఇంటిని గురించి.

* హరికథా పితామహ శ్రీ ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి ఆత్మ కథలో యిది అభివర్ణితము.

22 జనవరి, శుక్రవారం :

బాపిరాజు పంతులుగారికి అక్కివలస కేసుకు సంబంధించిన రికార్డుల్ని యిచ్చాను.

మాక్సుముల్లర్ 'వాట్ ఇండియా టీచెస్ అడ్.'

23 జనవరి, శనివారం :

దీనబంధు; మద్రాసు పేపరు

77 అన్నపిళ్ళైవీధి;

27 జనవరి, బుధవారం :

రేపు ఉదయం రైల్వో రాజామణి చెట్టియార్, దిగ్రేట్ 'ఆర్' వస్తున్నారు.

మాధవరావు వ్యవహారం. కాలేజీకి, హిందూస్కూలుకి నోటీసులు.

28 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

జాయింటు మ్యానేజరుగారితో బాబ్బిలి వ్యవహారం మాట్లాడాను.

29 జనవరి, శుక్రవారం :

మహారాజా హోల్కర్ టెలిగ్రాంయిచ్చారు. ఆయన్ని గురించి మ్యున్సిపల్ సెక్రటరీతో మాట్లాడాను.

30 జనవరి, శనివారం :

కన్యాశుల్కం ప్రతులు రివ్యూలకోసం మద్రాసు ప్రతికలకు పంపించాను.

4 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మీవారం :

ప్రిన్సిపాలుగారికి క్లాసికల్ డిక్షనరీలు, మెకాలే వాల్యూం 7.

10 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

భీమిలిలో మీటింగు. మహారాజావారు ఉపన్యసిం చారు. మిస్టర్ టర్నర్ రాజావారి ప్రసంగం చాలా బాగుం దని ప్రశంసించాడు.

11 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మీవారం :

“టర్నరంటే నాకెందుకు అభిమానమో మీకు తెలు సునా?” అని మహారాజావారు ప్రశ్నించారు. దాని కాయనే సమాధాన మిచ్చారు :

“నేను రాడికల్ ను కనక ”

నేను టర్నరుతో అన్నాను: “ఆయన్ని మీకు మర్చి పోడానికీకంటే, ఆయన, మిమ్మల్ని మర్చిపోడానికి అవకాశం హెచ్చుగావుందికనక !”

14 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

కమాండర్ - ఇన్ - ఛీఫ్ యివాళ ఉదయం రైలులో వచ్చాడు. రైల్వే స్టేషనునద్ద పటాలం.

15 ఫిబ్రవరి, సోమవారం :

నిన్న ఆదివారం సెలవుకనక, యివేళ కమాండర్ ఇన్ ఛీఫ్ గౌరవార్థం ఫిరంగులు పేల్చారు.

పదిగంటలకు మోతీమహాలులో విందు.

24 ఫిబ్రవరి, బుధవారం :

అక్కయ్యవలస కేసు యీరింగు.

10 మార్చి, బుధవారం :

పేకాట, కథల పుస్తకాలకు ఐదురూపాయలు ఖర్చు.

2 మే, ఆదివారం :

వెయ్యిరూపాయలు డ్రా చేశాను.

రెండు మెమోరాండములు.

దర్జావద్ద మూడువందల ఇరవై రూపాయల నోట్లు డ్రా చేశాను. అతనివద్దనే వుంచాను.

23 మే, ఆదివారం :

తెల్లవారుగూము మూడు గంటలకు మహారాజావారు పరమపదించారు.

26 జూలై, సోమవారం :

రామయమ్మగారివద్ద కృష్ణమ్మ సరిగ్గా పనిచేయడంలేదని రెండణాల జల్దానా.

27 జూలై, మంగళవారం :

మేనేజరుగారికి బ్యాంకువిషయమై మెమోరాండం.

31 ఆగస్టు, మంగళవారం :

రామయమ్మగారు నాఎదుట కరస్పీనోట్లను జమకట్టారు. మొత్తం వెయ్యి రూపాయలు.

8 ఆగస్టు, ఆదివారం :

సీతారామయ్య తాను పష్టిపూర్తికని రామాయమ్మ గారినిడబ్బు అడిగినాడట. ఆయన కిమ్మనమని చెప్పి ఆవిడ నా చేతికి ముప్పై రూపాయలు యిచ్చారు.

18 ఆగస్టు, బుధవారం :

మోతీలాల్ వెళ్లిపోయినాడు.

22 ఆగస్టు, ఆదివారం :

ఒకలక్షా నలభైవేలు. నెలకు వడ్డీ ఏడువందలు. ఆరు నెలలకు రావలసినవడ్డీ నాలుగువేల రెండువందలు.

రెండవ అయిటము :

పదివేల రూపాయలు. ఏప్రిల్ 15 వ తేదీ.

135 రోజులకు; రోజుకూ రూపాయి పదణాల ఎనిమిది పైసలు.

మూడవ అయిటము :

ఏడువేలు; 147 రోజులకు రోజుకూ రూపాయి బేడా ఎనిమిది దమ్మిడిలు.

నాలుగువేల అయిదువందల పంభొమ్మిది రూపాయిల స్మర. ఈ అయిటములక్రింద రావలసినవడ్డీ.

అయిటము నాలుగు :

నాలుగు సంవత్సరాలనుంచీ

పదిహేడు వేలు.

అయిటము అయిదు :

టర్నర్ వెళ్ళిపోయినపుడు

పదివేలు

రెండవదఫా

ఏడువేలు

మూడవదఫా

రెండువేలు

మొత్తం పంధొమ్మిదివేలు.

అన్ని అయిటముల మొత్తం లక్షా తొంభై మూడు వేలు. వడ్డీతో కలిపి లక్షా తొంభై ఏడువేల అయిదువందల తొంభై ఆరున్నర.

మిస్టర్ టర్నరు బహుశా ఫిబ్రవరి పన్నెండవతేదీన వెళ్ళిపోయి వుండాలన్నమాట. సెప్టెంబరు 18 వ తేదీకి రెండు వందల రోజులు. దీనికి వడ్డీ నాలుగువేల తొమ్మిదివందల ఇరవైతొమ్మిది రూపాయల పదమూడణాల నాలుగుపైసలు.

27 ఆగస్టు, శుక్రవారం :

ఇంగ్లీషు ఇలస్ట్రేటెడ్ మాగజైన్

గ్లిమ్మెస్ ఆఫ్ ది వరల్డు

11 సెప్టెంబరు, శనివారం :

మహారాణీవారు గవర్నరుకు తంతి యిచ్చారు. కాపీ ఒకటి బాలయ్యనాయుడుగారికి పంపించారు. మ్యానేజరుగారు దిద్దుబాటులుచేసిన ముసాయిదా కృష్ణమూర్తివద్ద వున్నది.

12 సెప్టెంబరు, ఆదివారం :

హిందూస్థానీ పనికత్తెకు నెలకు ఆరూపాయల చొప్పున యివ్వవలసిన యెనిమిదినెలల జీతం మొత్తం నలభై ఎనిమిది రూపాయలు యివ్వవలసినదిగా ఆర్డరయిందని జగన్నాథరావు పంతులుగారు నాకు చెప్పారు.

27 సెప్టెంబరు, సోమవారం :

బాడీను బాగా ఉత్కృండా పాడుచేసినందుకు అర్థ రూపాయి చాకలాడికి జరిమానా. రామయ్యమ్మగారిద్వారా నాకీ సంగతి తెలిపారు.

11 నవంబరు, లక్ష్మీవారం :

మిస్టరు విల్లక్స్ యివాళ ఛార్జీ తీసుకొన్నాడు.

20 నవంబరు, శనివారం :

ఇవాళ హెచ్. హెచ్., దివంగతులైన మహారాజా వారి క్వార్టర్సుకు వెళ్ళి ఒక సారి చూసివచ్చారు.

21 నవంబరు, ఆదివారం :

ఇవాళా అంతే.

26 నవంబరు, శుక్రవారం :

ఎ. డబ్ల్యు. అండ్ కోకు లెన్సు పంపమని టెలిగ్రాం యిచ్చాను. మేర్నీ ఫయింగ్ గ్లాస్ లా కావాలని 'ఎ' సైజు ఒకటి, 'బి' సైజు ఒకటి. 13 వ తేదీకే రావలసివుండే మరి !

9 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

తాళపత్రగ్రంథం యిచ్చినందుకు భట్రాజుకు పన్నెండు రూపాయలు చెల్లిస్తాని.

11 డిసెంబరు, శనివారం :

పట్టుపంచెలు

పసుపురంగుని.

బుఖ్నీ

ఎరుపు

సాటెన్

12 డిసెంబరు, ఆదివారం :

తెల్లచారలతోపున్న నీలిఉన్ని పావుపొను పంపించమని విశాఖవట్లం ఉత్తరం రాశాను.

14 డిసెంబరు, మంగళవారం :

తెలుపు, కుంకుమ రంగుల ఉన్ని రెండేసి పేకెట్టులు పంపమని మా వకీలుకి ఉత్తరం.

15 డిసెంబరు, బుధవారం :

చిట్టిబాబుగారికి సాటిన్ కోటుకు, పాయిజామా కుట్టించమని పంతులుగారికి పురమాయించాను.

17 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

మా వకీలుగారు తెలుపు, కుంకుమ రంగులవి నాలుగు ప్యాకెట్లు ఉన్ని పంపించారు.

18 డిసెంబరు, శనివారం :

* దత్తతస్వీకార మహోత్సవం ఇవాళ తొమ్మిదిగంటల నల్భై అయిదు నిమిషాలకు జరిగింది. హిందూపత్రికలో రిపోర్టు.

22 డిసెంబరు, బుధవారం :

పంటల ఎస్టిమేటు గురించి జరూరుగా ఆర్డరు పంపించమని గంగారం అమీను పంపుకున్న పిటీషనుమీద హెడ్ మ్యానేజరుగారు యిలా ఎండార్సు చేశారు :

* శ్రీ ఆనందగజపతి మహారాజా విల్లు ప్రకారం శ్రీ విజయరామ గజపతి దత్తతస్వీకారం జరిగి ఆయనకు సంస్థానం దఖలుపడ్డది.

“నా కీ పిటిషనుగురించిగాని, అతని నిరూపకంగురించి గాని ఏమీ తెలియదు. బహుశా, శాసనసరిశోధకుడు శ్రీ అప్పారావుకు ఎట్టేలు గురించి అన్ని తవిళ్ళూర్తూ తెలిసివుండ నచ్చును. — రిప్రజెంటు.”

అందుమీదట మిస్టర్ విల్లీక్ “యీ వ్యవహారంగురించి వెనువెంటనే వొక ఫుల్ నోట్ తయారుచేయవలసిందిగా” అప్పారావుకి ఎండార్సు చేశారు.

23 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

పిటిషను మీద రిపోర్టు వ్రాస్తూ మిస్టర్ విల్లీక్కు ఇలా తెలియచేశాను : “రెండు మూడు రోజుల్లోపున మెమోరాండం పంపిస్తాను. రికార్డులు లభించలేదు కనక యిప్పటికి అసమగ్రమైన రిపోర్టునే పంపవలసి వచ్చింది.”

మిస్టర్ విల్లీక్ ఎండార్సుమెంటు : “అలా అయితే సంస్థానం ఆఫీసుకువెళ్ళి రికార్డులుచూసి సమగ్రమైన మెమోరాండం తప్పకుండా పంపించండి”.

25 డిసెంబరు, శనివారం :

దత్తత గురించి హిందూలో వ్యాసం.

26 డిసెంబరు, ఆదివారం :

“మిస్టర్ విల్లీక్ మిమ్మల్ని రేపు ఉదయం కోటలో కలుసుకోవాలను కుంటున్నారండి” అని మ్యానేజరుగారు చెప్పారు.

27 డిసెంబరు, సోమవారం :

మిస్టర్ విల్లీక్ నా యెడల ధూర్తుడుగా ప్రవర్తించాడు.
“మెమోరాండం మీ రెందుకు తయారు చేయరు?”

“రికార్డులన్నీ ఆఫీసులో వున్నాయి కదండీ!”

“అయితే మీకు తెలుసున్నదే రాయండి. ఆఫీసులోకి వెళ్ళి పనికిరాని కవిలకట్టకోసం మానేజర్ని మీరూరికే ట్రబుల్ చేస్తున్నారే?”

“నే నెవర్నీ ట్రబుల్ చేయలేదే! సరే! నాకు తెలుసున్నదేదో రాయమని మీరన్నట్లయితే నే నేనాడో రాసి పంపించేవాడిని.”

“పోనీ! వెంటనే యిప్పుడు రాసి యివ్వండి.”

“మీకు అఫెండయినందుకు విచారం. మిమ్మల్ని అఫెండు చేద్దామనే ఉహ నాకు లేదు.”

“సర్పరే! నోట్ తయారు చేయండి.”

“మీకది రేపే పంపించేస్తాను. గుడ్ యీవినింగ్.”

26 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఉదయం అయిదు గంటలకు మిస్టర్ విల్లీక్కు రిపోర్టు పంపించాను.

31 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఇది నాకు చాలా ప్రమాదకరమైన సంవత్సరంగా పరిణమించింది. శ్రీ విజయనగరం మహారాజావారు, నేను దారాపుత్రులకన్నా, తల్లిదండ్రులకన్నా అధికంగా ప్రేమించిన

వ్యక్తి, పరమపదించారు. ఆయన శీలమూ, వ్యక్తిత్వమూ పరిణతమనస్కుల హృదయాలను ఆకట్టుకొనేవి. నిష్కల్మష హృదయంతో, నిండు దయతో, నిరంతర సత్యాన్వేషణతో ఆయన కుశాగ్రబుద్ధిగల మేధావులను ఆకర్షించేవారు. ఆయన పట్ల అవ్యాజమైన భక్తిప్రేమలు కలగడానికి కారణం ఆయన సుగుణసంపత్తి. మా జీవితములు ఆయన జీవితముతో పెన వేసుకు పోయినవి. లోకమునుంచి ఒక జ్యోతి వెడలిపోయినది.

మహారాజకుమారి కావారికి నేనంటే ఆదరణ ఇంతా అంతా కాదు. చెప్పలేనంతదయ.

1898

10 జనవరి, సోమవారం :

(శ్రీ) కె. సి. నరసింగరావుగారివద్ద గుర్రాన్ని కొన్నం దుకుగాను ఖరీదు ముప్పై అయిదురూపాయలు ఆయనకు చెల్లిస్తాని.

11 జనవరి, మంగళవారం :

విశాఖపట్టణంజిల్లా మాన్యుయలు కాపీ (శ్రీ) బి. సూర్య నారాయణపంతులుకు యిచ్చాను. విల్లకు దొరకు కావాలని అడిగి తీసుకువెళ్ళారు.

22 జనవరి. శనివారం :

సూర్యగ్రహణము, ఉదయమే అక్కాబత్తుళ్ళనిద్దరిని నియమించవలెను. గ్రహణ కాలములో బంగారము, వెండి,

రాగి కలిపిన మిశ్రమముతో ఎన్ని ఉంగరములు చేయగలరో అన్నింటినీ చేయించవలెను.

12 గంటల 20 నిమిషముల 12 సెకండులకు దక్షిణముగా 64 డిగ్రీలు; పశ్చిమముగా 30.7 డిగ్రీలు. గ్రహణము ఆరంభము.

సూర్యగ్రహణము 15 గంటల 8 నిమిషముల 54 సెకండుకు పట్టు విడుస్తుంది.

విడుపు ఉత్తరముగా 45 డిగ్రీలు, తూర్పుగా 40.7 డిగ్రీలు.

1 ఫిబ్రవరి మంగళవారం :

హిందూస్థానీ పనిమనిషికి ముప్పైఆరు రూపాయలు. ఆరునెలల జీతం.

17 ఫిబ్రవరి; లక్ష్మివారం :

విశాఖపట్నం నుంచి “అప్” ట్రయిన్సు :

రాక	పోక
1-42	2- 2
18	18-22
లోకల్	
9-47	10- 7

విజయనగరం నుంచి “డౌన్”

రాక	పోక
17-34	18- 1

23- 2

23-22

లోకల్

13-30

13-50

18 ఫిబ్రవరి, శుక్రవారం :

హార్బరు కట్టడానికి నైజాగ్ అద్భుతమైన ప్రదేశం. రాత్రి ఏడుగంటల పదిహేను నిమిషాలకు గవర్నరు వచ్చాడు.

19 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

డాక్టర్ బ్రౌనింగ్ను కలిశాను. గవర్నరు హార్బరుకు వెళ్ళాడు. నేనూ అక్కడకు వెళ్ళాను.

20 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

ఫోటోగ్రాఫిక్ నెగెటివులు. భూమికి సంబంధించిన వ్యవహారము. విశాఖపట్నంనుంచి గవర్నరుగారు ట్రెయినులో విజయనగరం బయలుదేరారు. అదే ట్రెయినులో నేనూ బయలుదేరాను. ప్లేషనునుంచి తిన్నగా గవర్నరుగారూ, డాక్టర్ బ్రౌనింగూ నేనూ కోటకు చేరుకున్నాము. తరవాత వారిని పెద్ద పూలతోటకు తీసుకు వెళ్ళాను.

21 ఫిబ్రవరి, సోమవారం :

పేలస్కు గవర్నరు సాయంకాలం మూడుగంటలకు వెళ్ళిపోయాడు.

27 ఫిబ్రవరి, ఆదివారం :

తీగ

నున్న కడియం

కెంపులతో తాపిన పతకంగల మూడు పేటలపలకసర్లు.

పతకం లేకుండా మూడు పేటల పలకసర్లు.

ఆరువందల రూపాయాలు.

అయిటము రెండు ;

కంటె

కంకణాల జత

వడ్డాణం

బాజుబందుల జత

తీగ

యేడువందల రూపాయాలు

డిటా

డిటా

1 మార్చి, మంగళవారం :

యలమంచిలిది మంచి పుగాకు.

8 ఏప్రియలు, శుక్రవారం :

శ్రీ బాలయ్యగారిని సాగనంపితిని.

23 ఏప్రియలు, శనివారం :

పి. వి. ఆర్. సన్న మ్యూజిక్ హార్మోనియం.

24 ఏప్రియలు ఆదివారం :

బిదుభూషన్ దాస్

అచ్చవేయడానకు పేపరు పదిరూపాయాల ఆరణాలు.

శ్రీనివాసాచారి.

26 ఏప్రియల్, మంగళవారం :

సాయంకాలం ట్రెయిన్లో బరంపురం బయలుదేరాను.

రిఫ్రెష్ మెంటు రూములో రెండురూపాయలు ఖర్చు.

కోచ్ వాడికి అర్ధరూపాయి.

27 ప్రపియల్, బుధవారం :

బరంపురంలో కలక్టర్ను కలిస్తాని.

మిస్టరు టయిలరునొర రేపు యిక్కడకు వస్తున్నాడు.

రామయ్యకు రెండు గూపాయలిస్తాని.

28 ప్రపియలు, లక్ష్మీవారం :

ఉదయం మిస్టర్ పుల్లుమురేను కలుసుకొని ప్రసంగించితిని. గిల్మన్కు తెలిగ్రాం. ఖర్చు గూపాయిన్నర.

29 ప్రపియలు, శుక్రవారం :

మిస్టరు టయిలరు నొరతో సంభాషించితిని.

30 ప్రపియలు, శనివారం :

మిస్టరు ఉల్లుమురే నొరను మళ్ళీ కలుసుకున్నాను.

రెండుగూపాయిలు యీనాం.

ఒక గూపాయి బండిబిక్కి.

1 మే, ఆదివారం :

క్యాంపు కంచిలి. సోనార్ గొచ్చా; గ్రాంధికం.

చెరువుకు దక్షిణంవైపు పచ్చని చింతలు, మొదళ్ళవలె కొన్ని; నెదురు పొదలించుమించు నీటి ఉపరితలాన్ని తాకుతున్నవి.

2 మే, సోమవారం :

అమీను. పెద్ద జమీందారును కలిశాను.

సోంపేట.

3 మే, మంగళవారం :

క్యాంపు సోంపేట, జలంత్రమేపు సంపాదించితిని. సోంపేటనుంచి విజయనగరం బయలుదేరాను. రెండున్నర రూపాయలు రాముడికి. రంగస్వామినాయుడుకొక రూపాయి.

12 మే, లక్ష్మివారం :

చి॥ నాన్నమ్మ వివాహం.

చి॥ బాబు ఉపనయనం.

14 మే, శనివారం :

సదస్యం.

14 జూన్, శుక్రవారం :

తమనగర మహారాజావారి వ్రజాల బ్రోచ్ వుండి పోయినదని కలియజేస్తూ శ్రీ గాలయ్యనాయుడుగారు మహారాణివారికి యిచ్చిన తంత్రి కాపీ నొకదాన్ని మిస్టర్ విల్లకు దొరకు అందజేస్తుని.

15 జూన్, బుధవారం :

రిఫ్రెష్ మెంటు గూమ్ బిల్లు.

24 జూన్, శుక్రవారం :

ఏదో భూముల తగువూళ్ల యిరుక్కున్న రైతులువస్తే వాళ్ళని మ్యానేజరుగారి చెతకు తీసుకు వెళ్ళండని రీవా' మహారాణివారు నాతో చెప్పారు. సరేనని రైతులను వెంటబెట్టుకొని మ్యానేజరుగారి ఆఫీసుకు వెళ్ళాను. నేను వెళ్ళేసరికి మ్యానేజరుగారు ఆపనీ ఈపనీ చూసుకుంటూ నన్నలాఎంతో సేపు

కూచోబెట్టి, విల్లకు దొరగారి చూడ వెళ్ళారు. అక్కడనుంచి తిరిగివచ్చి “దొరగాకు మిమ్మల్ని పిలుస్తున్నారని చెప్పారు.

తీరా నేను వెళ్ళేసరికి దొరగాకు తన ధోరణిలోలేదు. గిరుక్కున నాకేసికొరిగిచూసి “మంచిది, ఏమిటీ వ్యవహారం?” అని ప్రశ్నించారు.

“ఈ వ్యవహారం గురించి నాకేమి తెలియదండి. రైతుల్ని మ్యానేజరు గారిదగ్గరకి తీసుకు వెళ్ళమంటేనూ...”

“అలా అయితే నన్ను కలుసుకోవాలని మీరెందుకనుకున్నారు?”

“అనుకో లేదండీ.”

“ఈ విషయంలో యాక్తును తీసుకునేది నేను. మేనేజరు కాదు. ఆయనదగ్గరకి మీరెందుకెళ్ళారు? ఇలాంటి వ్యవహారాలు నేను సాగనిచ్చేదిలేదు.”

“అసలు వ్యవహారమేమిటో నాకు తెలియదు. ఇదేదో రైతుల వ్యవహారం. వీళ్ళని రీవావహారాణివారు మ్యానేజరు గారిదగ్గరకి తీసుకు వెళ్ళమంటే సరేనన్నాను. ఇంతే నేను చేసింది.”

“హా! నాకు తెలుసు! ఈ వ్యవహారానికంతా మూలం మీరే. యు ఆర్ ఎట్ ది బాటమ్ ఆఫ్ దిస్..... యస్..... మీ ప్రపర్తన గురించి మీరు జాగ్రత్తపడాలి.”

“నా ప్రపర్తన నాకు తెలుసును. కాని నేనేమీ ‘బాటమ్’లోలేను. మీ కంట కోపం ముంచుకొస్తున్నందుకు నాకు మాత్రం విచారంగా వుంది.”

“యస్. యస్; సరే, సరే; ఇక మీరు వెళ్ళండి!”

4 జూలై, సోమవారం :

ఫిబ్రవరి 1896 లో తాకట్టపెట్టిన నగలు విడిపించాను.

15 జూలై, శనివారం :

మైనరుమహారాజావారికి కుట్టించిన ఆరు వట్టలను టైలరింగు డిపార్టుమెంటువారు వెంకటస్వామిద్వారా యివాళ పంపించారు.

16 జూలై, ఆదివారం :

కోట ఆవరణంతా పరిశుభ్రం చేయించమని కబురురాగా సంజీవరావు పంతులుగారిని పాకీవాళ్ళని పిలిపించమని కోరాను. మాలిని గురించి రిపోర్టు. గణశధాన్యం.

20 జూలై, బుధవారం :

మూడు తలముల తొమ్మిది అణాల పరకకు ఒక గురి విందగింజ తక్కువ.

21 జూలై, బుధవారం :

ఇరవైరూపాయలు పుచ్చుకుని, అందులో పంథొమ్మిది రూపాయలు అమ్మకు పంపించాను. పోస్టుజవానుకు అయిదు రూపాయల ఆరణాలు. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి చందా.

31 జూలై, ఆదివారం :

గార్డియను మిస్టరు డబ్ల్యు. ఎ. విల్లికు, మహారాజ కుమారికపేరున ఇరవై అయిదువేలకు స్వయంగా తానే ప్రానోటు వ్రాశాడు. సంవత్సరానికి నూటికి ఆరూపాయల వడ్డీ చొప్పున ఈ సొమ్మును మహారాణీవారు యిచ్చారు.

31 ఆగస్టు, బుధవారం :

మహారాణి సాహేబ్‌వారు చెప్పిన ప్రకారం పాచి పెంటలో వున్న సకనేటి జగన్నాథరాజుకు కవరుపంపించాను.

20 ఆగస్టు, శనివారం :

బంగారు కంకణాల జతమీద అమ్మ వందరూపాయలు ఆమెకు యిచ్చింది. టెంకప్పొడి, లక్క పట్టుకో కలిపి తూకం ఏడుతులాలు.

11 సెప్టెంబరు, ఆదివారం :

మిస్టర్ గిల్‌మన్ దొరను కలుసుకొని, కె. వి. వ్యవహారాలను గురించి ముచ్చటించాను.

గిల్‌మన్‌దొర హంపి, విజయనగర శిథిలాలను చక్కగా ఫోటోకువత్తాడు. శిల్పాల ఫోటోలను చూశాను. ఫోటోగ్రాఫిక్ కెమెరా ఎరువు కావాలన్నాడు.

14 సెప్టెంబరు, బుధవారం :

మిస్టర్ గిల్‌మన్‌కు యిమ్మని ఉత్తరం పంపించాను.

15 అక్టోబరు, శనివారం :

పోలో టోర్నమెంటు.

24 అక్టోబరు, సోమవారం :

విజయదశమి. రాజావారికి ఉద్యోగులు అనేక ఫలాలను కానుకలుగా సమర్పించారు.

28 అక్టోబరు, శుక్రవారం :

డవేజరు మహారాణివారిని శ్రీ రామానుజాచారిగారు కలుసుకున్నారు.

4 నవంబరు, శుక్రవారం :

డవేజరు మహారాణీవారి విల్లు.

5 నవంబరు, శనివారం :

ఉదయం తొమ్మిదీ యేభైలయిదు నిముషాలకు బెనారస్ బయలుదేరాను.

6 నవంబరు, ఆదివారం :

గార్డులకు పాతిక రూపాయలు.

7 నవంబరు, సోమవారం :

వాడీ చేరుకున్నాను. గవర్న మెంటుస్ట్రీ డకు కలుసుకున్నాడు.

8 నవంబరు, మంగళవారం :

ఎనిమిదిన్నరకు అహమ్మదునగరు.

పాలు మంచిసీళ్లు తెచ్చాడు. తొమ్మిదిన్నర ఖర్చు.

9 నవంబరు, బుధవారం :

వొక చెక్కపెట్టె కొన్నాను.

13 నవంబరు, ఆదివారం :

కాశీలో బాబూ మొహన్ దాస్ మిత్రాను మహారాజా వారు చూశారు.

17 నవంబరు, లక్ష్మివారం :

కుమారరాజా; స్వామి భాస్కరనందను మహారాజా వారు పిలిపించారు.

18 నవంబరు, శుక్రవారం :

హావిద్యానాథశాస్త్రి

సీతారాం, అలహాబాద్.

30 నవంబరు, బుధవారం :

బెనారస్ రాజకుమారుడు కబురు పెట్టాడు.

31 డిసెంబరు, శనివారం :

ఈ నారం అన్నీ విశేషాలే. మార్కెట్టు చూడతగ్గదిగా వుంది గవర్నమెంటు పేపరు గురించిన పని ముగిసింది.

4 డిసెంబరు, ఆదివారం :

శ్రీ 'హో' గారిని చూడడానికి మూడు నాలుగుగంటల మధ్య వెళ్ళవలెను.

17 డిసెంబరు, శనివారం :

సి 49/2 గవర్నమెంటు పేపరుసామ్ము ఖర్చయిపోయి నది.

29 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

టర్నగుగురించి బి. ఎస్. వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది.

1900

17 మార్చి :

మదరాసులోవున్న మేనేజరాఫీసుకు యెవరో మరి, ఆకాశరామన్న పుత్తరమును వ్రాసిరి.

16 ఏప్రిల్ :

మద్రాసు ప్రభుత్వపు ప్రొసీడింగులు. ఉత్తరువు నెంబరు

357 ఆఫ్ మార్చి 9; 1900.

“ఫీస్ సెక్రటేరియటు పుస్తకభాండాగారములో వున్న శ్రీ అప్పారావుగారు పేర్కొన్న రికార్డులను, అవి రహస్యముగా

వుంచవలసినవి కానందున, వాటిని పరిశీలించడానికి శ్రీ జి. వి. అప్పారావుగారికి అనుమతి ఒసంగడమైనది. ఇందువిషయమై జనరలు రికార్డు డిపార్టుమెంటు సూపరెండెంటుతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను జరపవలసినదిగా శ్రీ అప్పారావుగారిని కోరడమైనది.”

29 నవంబరు, బుధవారం :

కలకత్తా చేరుకున్నాము. తెల్లవారిన దగ్గరనుంచీ మేము చూసినవన్నీ పరి పోలాలే. నగరసరిహద్దులు దగ్గర పడుతున్న కొద్దీ మిల్లులు మాకు ఎదురయ్యాయి. నిన్న సాయంకాలము బీహారు మీదుగా ప్రయాణము చేస్తామి. ఎటుచూసినా సమతల ప్రదేశము. పంటలతో అలరారుతున్నది. జొన్నచేలు, శనగచేలు, చెరుకు, చింతతోటలు పుష్కలముగా కనిపించినవి.

స్త్రీల్యాఘాను అందమైన భవనమే; నివాసయోగ్యం గానూ, సదుపాయముగానూ వున్నది. కానైతే పరిసరములు మాత్రం రోతగా వున్నవి. రైల్వేస్టేషనూ, ఫ్యాక్టరీల గడబిడ జాస్తీ. భవనమునకు చుట్టూ కాంపౌండు, తోటా కలవు. కాంపౌ, డులో రెండు గృహములు వున్నవి. భవన నిర్మాణములో శిల్పచాతుర్య మేమంత చెప్పుకోతగ్గది కాదు. కాని గదులు వొకదాని కొకటి యెదురెదురుగానూ, విశాలముగానూ వున్నవి. కలకత్తాలో గృహ శిల్పం గొప్పదేమీ కాదు. మాయమండమాటయీ వీక్షా, ఇటాలియను ఫెర్మ్యూసను చెప్పినంత సుందరవంతమైనదేమీ కాదు.

మునిసిపలు మార్కెట్టు చూడదగ్గ మనోహరమైన స్థలాల్లోకల్లా ముఖ్యమైనది.

30 నవంబరు, లక్ష్మీవారము :

న్యూమన్స్ కేటలాగులో ప్రాచీన భారతదేశ భూగోళ చరిత్ర పుస్తకము వున్నది. ఒక నిఘంటువు. వీటిని కొనవలెను.

పుస్తకశాలవద్ద “ది ఫ్రెంచి యిన్ యిండియా” అనే గ్రంథమును జూస్తిని.

1 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

షాపుకు వెళ్ళి గ్రంథాలను ఖరీదు చేస్తిని. హరిసను రోడ్డు విద్యార్థిపములతో కలకలలాడుచుండెను. వొకదానిని తప్పించి యింకొక నైరుపోస్తునకు దీపపుగ్లోబులు అమర్చ బడివున్నవి. వీధి వీధి అంతా ధగ ధగ మెరుస్తూ వేయి చంద్ర బింబములు వుదయించినట్లుండెను. వెన్నెల దూరినట్లు వున్నవీధి.

31 డిసెంబరు, ఆదివారం :

మ్యూజియమును చూస్తిని. ప్రాచీన శిల్పఖండములను దర్శించితిని. బౌద్ధశిల్పములే హెచ్చుగా వున్నవి. దుస్తుల అలంకరణములోనూ, అవయవ నిర్మాణపు తీరులోనూ, శిరోజములను దిద్దుకొనుటలోనూ, గ్రీకుల శిల్ప ప్రభావము పొడగట్టు తున్నట్లు నాకు తోచినది. ముఖవిన్యాసములో సైతము గ్రీకుల ప్రభావము కన్పడు.

ప్రాకారము అమరావతిలోవలె కాక డాబు దర్పములు లేకుండెను. అక్కడ మరికొన్ని స్థూపములు కలవు. అనేక శిరస్సులు బుద్ధునివీ, బోధిసత్వునివీ పదిల పరచి వుంచారు. వీటిలో కొన్ని మహాసౌందర్యముగ చెక్కినవి. శిల్పవిన్నానము యెనలేనిది.

ఆశ్చర్యం; ఇక్కడ వొక దక్కను శాసనపుపలకవున్నది. దీనిని శ్రీ కొవ్వలి వెంకటరామయ్యగారు బహుకరించారు.

ఇవేకాక, మరికొన్ని జైన విగ్రహములను మ్యూజియములో చూస్తామి. బుద్ధ, బోధిసత్వుల విగ్రహములను కడుజాగరూకతతో పరిశీలించినపుడు, నాకు కనిపించిన భేదమల్లా బోధిసత్వుల విగ్రహములకు ఆభరణము లున్నవి; బుద్ధ విగ్రహములకు లేవు.

కొన్ని జైన విగ్రహములు నించున్నట్లు చెప్పినారు.

కాశీలో ప్యాలసునకు సమీపముగ పార్శ్వనాథుని దేవాలయములు గలవు. రోడ్డునకు పక్కగావున్న గుడి మొన్న మొన్నటిది. ఇక్కడనుంచి, ప్రాచీన దేవాలయమున కొక రోడ్డు కలదు. దేవాలయము లోపల, కిటకిటలాడుతూ భోపాలు నుంచి యాత్రికులు వచ్చి గుమికూడివుండిరి.

అచ్చట మూడు చిన్నచిన్న కోనేలులు గలవు. వీటిలో పీఠములూ, పీఠములలో తీర్థంకరుల విగ్రహములూ ప్రతిష్ఠించి వుండిరి. ఈ విగ్రహములలో కొన్ని పాలరాతివి. మరికొన్ని నల్ల శానాపురాయివి.

ఒక చాద్విని. దేవాలయపు స్తంభములు కొన్ని చతురస్రాకారముగానూ, మరికొన్ని యెఱ్ఱమిది కోణములతోనూ వుండి, వాటిపై స్త్రీలు ప్రతిమలు చెక్కబడినవి. (పురుషుల విగ్రహములుకూడ చెక్కవున్నవి?) ఈ విగ్రహములు గానము చేస్తున్నట్లూ, నృత్యము చేస్తున్నట్లూ, వివిధ భంగిమములతో అలరారుతూ వున్నవి.

ప్రాచీన దేవళమునకు ఒక 'బేడా' కలదు; అర్వాచీన దేవాలయమునకు మాత్ర మదిలేదు. ఇది యిటీవల కట్టినదే. కాశీలోని హిందూదేవాలయములను పోలివున్నది.

* * * *

నిన్న రాత్రి నేషనలు థియేటరునకు వెళ్ళితిని. థియేటరు జనంతో కిటకిటలాడుతూ వుండెను. ఆరుగురు మనుషులు నిల బడడానికీమాత్రము జాగా వుంది.

నటుల వేషధారణ యంతో వాస్తవికముగానూ, సహజముగానూ వుంది. దుస్తులలో ఆడంబరములేదు. సంగీతము లేనేలేదు. రంగము ముగిసిన తరువాతమాత్రము సంగీతము వినిపిస్తూ వుండెను. సటన అత్యద్భుతముగా, సొగసుగా వున్నది. బహుశః తప్పించి మిగిలినదంతా సహజసిద్ధమైన పాత్రోచితమైన అభినయము. విషాదాంత నాటకములలో మధ్యమధ్యన బండ హాస్యము చాలా అసంగతముగా వుంటుంది;

నిన్న ప్రదర్శించిన నాటకము విషాదాంతము.

బెంగలీ థియేటరునకుకూడా నేను వెళ్లిచూస్తాని. ఇది మిగుల చిన్నది. నేను వెళ్ళేచరికి వొకప్రేమఘట్టము ప్రదర్శితమౌతూవున్నది. వొక అమ్మాయికీ, మరివొక నిద్రభంగికీ జరుగుతున్న ప్రేమఘట్టం. యువకుడు చాలాదృఢకాయుడు. పగడపు రంగుదుస్తులు ధరించి వున్నాడు. పిల్లయితే మధురముగా మాటలాడుతూ, చక్కగా నటిస్తున్నది. కాని, చూడడానికి నాజూకుగా కనిపించలేదు.

మిగిలిన రంగములన్నీ బహుశఃలే! ఒక బ్యాలటు మాత్రము బహుబాగున్నది. ట్యూనులు చక్కగా వీనుల

విందుగా వున్నవి. కాని వాయిద్యసమ్మేళనముమాత్రము
ఘోరాతిఘోరం!

4 డిసెంబరు, సోమవారం :

హైకోర్టు భవనములను చూడడానకు పయనమైతిని.
కోర్టుఆవరణ చిన్నదేకాని, అయితే నేమి, మిగుల పరిశుభ్ర
ముగా కడిగిన ముత్యమువలె వున్నది. పాక్కు సొగసుగా మురి
పెముగా వున్నది. మద్రాసు హైకోర్టునకు యీ అందములేదు.
ఇక్కడ చక్కని గాలీ, వెలుతురూ వచ్చునట్లుగా కట్టిన దర్వా
జాలు, కిటికీలు మసలడానకు చాలినంత విస్తీర్ణం.

5 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయము, కలకత్తానుంచి బయలుదేరితిని. హుగ్లీ
పరిసర వాతావరణం, దృశ్యములు కనులకు విందుగొల్పు
తున్నవి. విశేషించి, సితాపూర్ తోటలెంత మనోహరముగా
వున్నవని! స్త్రీమల్లు, పడవలు, మిల్లులు!

6 డిసెంబరు, బుధవారం :

విజయనగరము చేరుకొంటిని. ఉదయము దారిలో
భువనేశ్వరాలయమును చూస్తుని. దట్టమైన అడవులమధ్య
విశాలమైన మైదానములో దేవాలయపు గోపురములు కనబడి
నవి. నదీతీరాన, దారి అంతా మంచుతో కప్పి వున్నది.

7 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

మదరాసు చేరుకుంటిని. ఎస్కార్టుగా ఎనిమిదిమంది.
మా కోసము బగ్గీసెట్లముగా వున్నది. జయపూరు, తదితర
జమీందారులూ వచ్చిరి.

10 డిసెంబరు, ఆదివారం :

రీవారాణి బగ్గీమీద వెళ్ళినది. 'బొబ్బిలి'ని చూసినది.

11 డిసెంబరు, సోమవారం :

నైసాయి మదరాసు వచ్చాడు. రీవారాణి, నైసాయికి వంటకములను పంపించినది. గిల్మన్ వచ్చినాడు.

12 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఆహ్వానసభకు మహారాజా లనేకమంది హాజరైరి.

రీవారాణి "విప్రోరియా ప్రశస్తి" కాపీలను నైసాయికీ, ఆయన సతీమణికీ పంపించినది.

అడ్మిరాల్టీలో ఉదయం

పిట్టలు కిల కిలమని పాడుతున్నవి. ఒడ్డున విరుచుకుపడు తున్న తరంగాలతో, దూరంగా చూస్తున్న కొద్దీ పోనుపోను సముద్ర జలాలు ధగధగ ప్రకాశిస్తున్నాయి. తరంగములు ముందుకు విరుచుకుపడి, వొడ్డునుంచి వెనుకకు తగ్గుతున్నప్పుడు నలుపు వర్ణము కనిపించుచుండెను. సముద్రం వొడ్డున కొంచెము దూరముగా సోలోపులో పచ్చిక యెదిగివుంది. సముద్ర తీరము, దిగువగానూ నేలకు బెవిలుగానూ వుంది.

సముద్రతీరమున కివతలభాగాన కొన్ని తాటిచెట్లూ, చిన్నచిన్న ముళ్ళగుబ్బలూ గాలికి కదలాడుతున్నవి. వాటికి దిగువస్థలాన మరికొంతదూరములో సరుగుడు, కొబ్బరితోటలు కనిపిస్తున్నాయి. సముద్రతీరాన్నుంచి వొకకోడ్డుమీదుగా వెళితే అక్కడ శ్మశానము. అడ్మిరాల్టీనుంచి మరొక కోడ్డుమీదుగా పోతే బీచి తగులుతుంది. దారిలో సరుగుడుతోటలగానము విని

పిస్తుంది. పోర్టికోకు వెళ్ళుమార్గములో చక్కని పూలతోట, లతామంటపములతో పరిమళములను నెదబల్లుతున్నది. తోట చుట్టూ వెదురుపొదల కట్టపు కలదు. తోటమధ్య సొగసైన ఫోంఠెనూ, దానిచుట్టూ పూలతీవ్వల పందిళ్ళూ శోభతో అలరారుతున్నవి. పోర్టికో, నాజూకైన గుండ్రనిస్తంభములతో కట్టబడ్డది. స్తంభములు పెద్దవేకాక చాలా పొడుగు. స్తంభముల మొదళ్ళు చతురస్రాకారముగా వున్నాయి. స్తంభములమీద పచ్చనిరంగుతో లతలు, తెల్లగా మెరసేటట్లున్న పువ్వులు అంచులుగా చెక్కబడ్డవి.

డ్రాయింగు రూమునకు దిగువన పాలరాతి మేడమెట్లు కలవు. డ్రాయింగురూము లోషలభాగము ఆకుపచ్చనిరంగుతో అద్దకము వేసినట్లున్నది. గదిచెంత పూలలతలు. గది సీలింగు కూడా రంగువేసి వుంచారు. డ్రాయింగురూములోకి వెళ్ళే ద్వారమునకు లలితమైన తెరగుడ్డ అమర్చివుంది. తలుపులకు నలుపురంగు.

వొక ద్వారముచెంత నిలబడితే యెదురుగ సముద్రం అవుపిస్తుంది. ఇంకొక ద్వారము తెరిచి చూస్తే చుట్టూ వున్న గోడ కనిపిస్తుంది. గదిగోడకు నిలువుటద్దములు, కింద బల్లమీద నల్లని సింహపు ప్రతిమా వున్నవి.

గదిముందు విల్లు ఆకారముతో మనోహరమైన వొక పూల పందిరి కలదు. అందమైన టేకుబద్ద మీద నగిషీ చెక్కిన చందమున పూలతీగలు అట్లుకున్నవి.

ఆవరణచుట్టూ వున్న గోడకు గదికి యెదురుగ కర్రతో చేసిన గేలువుంది. గేలు చెక్కడప్రపని మితముగా వుంది.

గిల్బుతో మలామాచేసిన గేటుమీద రెండు చిన్నసింహపు పిల్లల ప్రతిమలు నిల్చున్నవి. ద్వారపు గోడమీద చిన్ని చిన్ని పిరమిడ్ల ఆకృతిని రెండు కొప్పులు.

మీది అంతస్తునకు వెళ్ళేందుకు గేటుచెంతనే మెట్లు వున్నవి. పడచుటి దిక్కున కుడినైపు మళుపులు తిరగవలెను.

గదిలో తేలియమీద యించుమించు నగ్నముగా వున్న కంచువిగ్రహము యెడమచేత్తో డాలూ, కుడిచేత్తో ముందుకు విసురుతున్న బళ్ళెమూ పట్టుకుని భయంకరమైన భంగిమలో నిలబడి వున్నది.

15 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

‘మోడలు ఫారము’నకు పోతిని.

(1) అరటి మొక్క పెరుగుదలకు నిరోధము కలగకుండా వాటి పిలకలను యెప్పుడు తీసేవేయవలె?

అరటి మొక్కలకు యెరువులు. పెంట.

చెరుకు పంట పాడవకుండా, చెదపట్టకుండా కాపుదల చేయవలెను. పొలమునకు చక్కగా నీరుపట్టవలెను. మచ్చులో సున్నము వెదజల్లి - యెకరమునకు ఒక అరటన్ను - ఫినాయిలు రెండు గేలనులు. చక్కని నీటిపారుదల.

(2) కాలువ గట్టుల ఏ పంటలు పండించవలెనో.

(3) కాలువలు మేట వేయకుండా ఆపుట యెట్లు?

16 డిసెంబరు, శనివారం :

శ్రీ భాష్యంగారు కబురు పంపించారు.

17 డిసెంబరు, ఆదివారం :

మైనదు మహారాజావారిని వైస్రాయిగారు రమ్మనమని వర్తమానం పంపించినారు.

18 డిసెంబరు, సోమవారం :

ఉదయం.

నిన్నరాత్రి చిన్నచిన్న తుంపర్లతో పన్నీరు చల్లినట్లు వానచినుకులు పడినవి.

తూర్పుదిక్కున ఆకాశపు మూలల పొగలవంటి మబ్బులు కమ్ముకు వచ్చాయి. మబ్బులరంగు దట్టముగా లేదు. తూర్పు దిశనుండి మబ్బు లటుయిటూ కదలాడి మిగిలిన ఆకాశమును అక్కడక్కడ పలచని బట్టతో కప్పినట్లు తెరలు తెరలుగా కమ్మినవి.

చల్లని పిల్లవాయువులు వీస్తూ, నీలి ఆకాశము పూర్వ రంగముగా వున్న కొబ్బరితోటలను కదలిస్తూ, అచ్చడపుడు మర్మరధ్వని చేస్తూ వున్నవి. ఆకాశమూ, భూమి కలుసుకున్న చోట, కొంచెము దూరమున ఎత్తుగా విదియనాటి చంద్రుడు. చంద్రునకు దిగువభాగాన, మూడు నాలుగు గజాలదూరంలో చిన్ని నక్షత్రము మిణుకు మిణుకుమని మెరయుచుండెను.

సముద్ర తీరమునకు కొంచెము దూరములో పాయలు పాయలుగా చీల్చుకొని వచ్చే తరంగాలమీద బెస్తవాళ్ళు వలలువేసి చేపలను పట్టుకొంటూవుండిరి !

20 డిసెంబరు, బుధవారం :

సర్ ఆర్థర్ హేవ్ లక్ వచ్చాడు. ఇటర్వ్యూ ముప్పావు గంటసేపు. వెళ్ళిపోతూ ఆయనన్నమాట లివి : “మీదర్గ *ఆమె వద్ద సెలవు తీసుకునేందుకు విచారముగా వున్నది.”

చే య వ ల సి న ప ను లు

ఓక్స్ వేలంవేసే సెకండు హాండు పుస్తకాలను. ఖరీదు చేయడము. ♦ మా తమ్మునికి ఒక గడియారము, ఒక పెన్నా, అమ్మకు చంద్రహారపు గొలుసు. చక్కసి వొకదుప్పటి.

లిటరరీ సొసైటీ లయిబ్రరీనుంచి గ్రంథములను తెచ్చు కోవలెను. ఇండియను ఆంటిక్వరీ ది ఎప్రిగాఫిగా యిండికా. కృష్ణాజిల్లాలోని బౌద్ధశిల్పములను, శాసనములను తెలిపే భోగట్టా.

దృ శ్య ము లు

26 డిసెంబరు, మంగళవారం :

రాత్రి, నీళ్ళల్లో దీపములు ప్రతిబింబించు చుండెను. అక్కడక్కడ వెలుగుతున్న దీపములకాంతి నదీ వక్షోజమున పడి తళతళ మెరుస్తున్నవి.

ఆగ్నేయ దిశను సరుగుచు, కొబ్బరినోటలు కలవు. ఈ దృశ్యమును చూసేసరికి, యేదో తెలియని ఉల్లాసమూ, ఉత్సుకతా కలిగినవి.

* రీవారాణి

♦ కీ. శే. శ్యామలరావుగారు

మనం, సొగసును, లావణ్యాన్నీ సౌందర్యాన్నీ భావించు కుంటాము. మనుషులపట్లకూడా మనం యింతే. మనుషుల గురించి మనకు యెంత తక్కువగా తెలిస్తే అంత యెక్కువగా వారినిగురించి మన ఊహపోహలు పోతూవుంటవి. ఈ ఊహలు యెంతో రమ్యంగా వుండడం కద్దు. ఊహలు రమ్యంగా వుంటున్న కొద్దీ ఆ మనుషులను తెలుసుకోవాలనే ఆసక్తి అధికమాతూ వుంటుంది.

రాత్రి ఆ సీశ్చల్లో ప్రతిబింబించే దీపముల కాంతి యెక్కడ నుంచి వచ్చి పడుతున్నది? ఆ దీపములు బెంగుళూకు కిరస్తానుల యింగ్లీషు కుటుంబము కాపుర ముంటున్న బంగళాలోవి. భార్య కొత్తగా కిరస్తానీమతము స్వీకరించినది. ఇదివరకు ఆమె హిందూ స్త్రీ; నూతనముగా హిందూ స్త్రీని వివాహమాడిన యూరోపియన్ తనమనసులో తనభార్యను గురించి ఏమిఊహించు కొనునో! నిజముగా అతని భావములుగమనించతగ్గవి. ఆమె నడవడి, ఆమె పరిసరములు, ఆమె గత జీవితము, తొలినాటి ముచ్చట్లు చిన్ననాటి వేడుకలు యివన్నీ ఆసక్తిని కలిగించే వే ! ఆమె పెనిమిటి కీ ఊహలు మధురముగా వుండును కాబోలును !

31 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఈవేళ యేమి రాసేది నేను? ఇవాళేమీ ముఖ్యమైన సంఘటన జరగలేదు. కనక వొక విషయమునుమాత్రము పేర్కొంటాను. పంధొవ్విదవ మహాశతాబ్దము నేటితో గడిచి పోయినది.

1901

1 జనవరి, సోమవారం :

నూతన. సంవత్సరము. 1901. నూతన శతాబ్దము. సాపం ! ఈ శతాబ్దములో జీవించే అదృష్టము మహారాజా వారికి లేకపోయినది !

6 జనవరి, శనివారం :

రాత్రి పదకొండు గంటలకు మదరాసునుంచి బయలు దేరాను.

7 జనవరి, ఆదివారం :

మాన్యమధ్యలో వున్నాను.

8 జనవరి, సోమవారం :

విజయనగరమునకు ఉదయమే చేరుకున్నాను.

9 జనవరి, మంగళవారం :

'నేంద్రకోజా' మలబారు అరటిమొక్కను తోటలో నాటితిని.

13 జనవరి, ఆదివారం :

చెరుకుపొలములో యేడుగోజులు గొర్రెలమందను కట్టించితిని. మధ్యభాగంలో నాలుగు రాత్రుళ్ళు.

నిన్న రాత్రి వొక దుక్కి వాన కురిసింది; ఉత్తరమున కట్టు బాగాతడిసింది. మీదకు కొంచెందూరంగా కల్లు తడవలేదు. బహుశా యిక్కడ వానపడలేదు కాబోలును. చెరువుకు నీరు కట్టించితిని.

18 జనవరి, శుక్రవారం :

పదిహేనో తారీఖున వర్షం కురిసింది. ఇంతవరకూ ఆకాశం మబ్బులతోనే వుంది. వర్షం విపరీతంగా కురియడం వలన గట్టమీద సర్వేరాళ్ళు కొట్టుకు పోయినవి. మన్ను మేట వేసింది.

అరటితోట వేయడమే మంచిది. మంచి లాభసాటిగా వుంటుంది.

19 జనవరి, శనివారం :

మాధవదొరనద్ద పట్టుకొచ్చిన అనాసమొక్కలను నాటించితిని. వెయ్యి ఒక్కంటికి అయిదురూపాయల ఖరీదు. నాకు అవసరం పడ్డవి అయిదువందలు; గెడ్డకు అవతల భాగాన అరటి మొక్కలను పాతించితిని.

వాతావరణం మబ్బుగానే వున్నది. నల్లనిమేఘాలు ఆకాశంమీద పరుగులుతీస్తున్నవి. కాని మూడురోజులనుంచి ఒక్క చినుకైనా పడిందికాదు.

మతారుబాండలో నీరు నిల్వవుంది.

నక్కదోస గింజలు చెరువుగట్టన జల్లించవలెను. గెడ్డ మీద కర్బుజాకూడా వేయించవలె.

20 జనవరి, ఆదివారం :

సరే, ఫిబ్రవరి 26 న తేదీన హజరుకమ్మని కొద్దుసమ నులు వచ్చి పడ్డాయి.

14 జూన్ :

ఇవాళ విజయనగరముమీదుగా మిడుతలదండు వొకటి దూసుకుపోయినది.

29 జూలై :

జోత్పూర్ మహారాజా అర్జునసింఘ్ యివాళ వచ్చారు.

31 జూలై :

ఆయనను నే నీరోజున కలుసుకున్నాను. ఆరువేల రూపాయలు సగదు, మరికొన్ని బహుమతులు ఆయనకు యిచ్చాను.

1 ఆగస్టు :

మహారాజా అర్జునసింఘ్ నేటి సాయంకాలం వెళ్ళి పోయారు.

9 ఆగస్టు :

నిన్నరాత్రి వెంకన్న పంతులుగారు చనిపోయినారు. పాశ్చాత్య నాగరికత తెచ్చిపెట్టిన మంచి చెడూ ద్విగుణ కృత్యమై ఆయనలో మూర్తీభవించినవి. ఆయనకు పౌర కార్యకలాపాలపై ఆసక్తి మెండు. మనిషికి ధైర్యం వున్నది. స్వతంత్రుడు; కాని, మనిషి మనసుకు యేదికోస్తే అది, యెంత తోకోస్తే అంత. ఆలోచనలకు తూకము లేదు.

ఆయనంటే కిట్టి వాళ్ళు ఆయనకుగల చెడ్డగుణాలనే చెబుతారుకాని ఆయన మంచిని ఎన్నకచేయరు. ఆయన చెడ్డను గోరంతలు కొండంతలు చేస్తారు. కాని అటువంటి దుష్గుణాలు ప్రస్తుతం మన సమాజంలోవున్న మేధావినిగ్గమునకు తప్పని సరిగా వ్రండకమానవనే విషయాన్ని వీరెవరూ గుర్తించడం లేదు.

మన మతనమ్మకములు, సాంఘిక అభిప్రాయములు, ఆశయములు అంతో యింతో వ్యక్తిగత జీవితములో నైతిక ప్రమాణమును కలుగజేస్తూనే, ఇంకొకవంక పౌరహిత జీవితములో సద్వర్తనమును, నీతిని కలిగించలేకపోతున్నవి; విద్యాధికులైన భారతీయులపై ఇవి తమ ప్రభావమును నెరపలేకపోతున్నవి. పాశ్చాత్య విద్యావిధానము ముందునకుపోయే గమన శక్తి లేని కేవలముకొన్ని అభిప్రాయములను, ఆశయములను మాత్రమే వుపదేశిస్తున్నది. సామాజిక, మేధోజీవిత పరిస్థితులను సమన్వయముచేసే శక్తి యీ పాశ్చాత్య విద్యకు మృగ్యము; పాశ్చాత్య విద్యాజనిత ఆశయముల కిట్టి శక్తిపూజ్యము.

తూర్పు యూరపు ప్రజలనుగురించి ఫ్రీమన్ ఒకచోట పేర్కొన్నట్లుగా, నే నిక్కడ ఒకమాట చెప్పవలెను. పరస్పర వ్యత్యాసముగల, విభిన్న సంస్కృతులు రెండింటి మధ్య ప్రస్తుత తరపు జనులు జీవించవలసి వచ్చినది. ఇందులో ఒక నాగరిక తకు సూత్రములు కొల్లలుగావున్నప్పటికీ అవి శిథిలమైనట్టివి. ఈ సంస్కృతి పూర్తిగా చివికి శల్యావశిష్టమైనది. దీనికి యితరులతో సమాధానపడు తత్వము లేకపోయినప్పటికీ యిది బహుదుర్బలమైనది. తనకు గల సంకుచితత్వమే దాని దుర్బలత్వమునకు హేతువు. కేవలము సంకుచితదృష్టివల్లనూ, యీ సంస్కృతికి ప్రాతినిధ్యము వహించువ్యక్తులు సాంఘికముగా తక్కువస్థితిలో వుండుటవల్లనూ, తద్వ్యతిరేకమైన పాశ్చాత్య నాగరికతా దోషములను, కెరటములవలె వచ్చి

పడుతున్న విజాతీయ విశ్వాసములను, పద్ధతులను వారు యెదిరించ లేకపోతున్నారు.

ఇక రెండవదాని విషయము : ముందుకు నడుచుకు పోవుటలో యిది శక్తివంతమైనది. స్వేచ్ఛాయుతమైనది. ఇది హేతువాదమును ఆకట్టుకొనుచున్నది.

పాశ్చాత్య నాగరికత కొన్ని అంధవిశ్వాసాలను పోగొట్టుతున్నమాట యథార్థమే అయినప్పటికీ, అది ప్రబోధించే స్వాతంత్ర్యము సాంఘికప్రగతిశూన్యమైనది. ఇది సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము కాదు. నామమాత్రమైనది. ఇది అన్యులకు చోటివ్వదు. ఇటువంటి నాగరికత, మనుజులను అవలక్షణములకు, అస్థిత్వమునకు, దోషములకు గురిచేసి అక్కడకు తీసుకుపోయి, దిగవిడువక తప్పదు. ఈ అవలక్షణములను, దోషములను, చెడుగులను, ధోరణిని దిగ్విజయముగ యెదిరించి పోరాడుట నేటి ప్రప్రథమ సమస్య.

విజాతీయ నాగరికతా గుణదోషములు రెండున్నా, రెట్టించిన పరిమాణములో శ్రీ వెంకన్నగారి వ్యక్తిత్వమున మూర్తీభవించినవి.

15 నవంబరు :

మొన్న శ్రీ శ్రీనివాస అయ్యంగారు యిక్కడకు వచ్చారు. ఆయనలో వొక వింతపరిణామము కలిగినది. మొదట ఆయన స్వతంత్రయోచనాపరుడైన సుశయవాదిగా వుంటూ, యిప్పుడు అసంబద్ధమైన ప్రతిదాసినీ విశ్వసించే, మూఢ విశ్వాసాలను శాస్త్రీయవృత్త్యా అసంగతంగా సమర్థింపజూసే, ధీమోసోఫిస్టుగా మారిపోయినాడు !

18 నవంబరు :

పెద్ద ముసురుపట్టినది. కుండపోతగా వర్షము కురిసినది. ఆముదపు పైను బాగుగానే పెరుగుతున్నది.

1902

4 మార్చి :

ఉదయము యేడు గంటలకు విజయనగరమునుంచి మద్రాసుకు బయలుదేరితిని. డవేజరు మహారాణి, రీవా సర్కారు, మైనరు మహారాజా, చిట్టి మహారాణి సాహెబు, బాబూసాహెబ్, ప్రతాప్ జీ పెద్దకుమార్తె, ట్యూటరు డాక్టరు లీపింగూ బయలుదేరారు.

5 మార్చి :

ఉదయం యేడుగంటలకు మద్రాస్ చేరుకున్నాము. స్వామి పరమహంస బాలసుబ్రహ్మణ్యంకూడా హోర్ హౌస్లో వచ్చారు. ఆయన ఆమెకు ఆనరబుల్ ప్రెజింటు సెక్రటరీ.

ఆయన శిష్యులు కొందరు ఆయనకోసం వొక బండ్లి తీసుకువచ్చారు. మరెవొక బండ్లినిండా పూలమాలలు, చంద నము. ఆయనకు శిష్యులు ఛత్రము పట్టినారు.

7 మార్చి :

ఈవేళ ఉదయం వొక మొదలియారు యువకుడు స్వామిజీని సందర్శించ వచ్చాడు. మొదలియారు యువకుడు పట్టభద్రుడు. తమిళమున “ఉత్కృష్ట మతము: హిందూవేదాం

తము” అనే గ్రంథము వ్రాసినాడట. విద్యాధికులైన హిందువులకు మత వేదాంత విషయపరిజ్ఞానము శూన్యమని, యేమేమో గొప్పగా చెప్పుకొచ్చినాడు. అబ్బో! నా మహా యదుటనే, నన్ను గురించి అతిగా ప్రశంసావాక్యములు పలుకుతూ పేర్కొన్నాడు: “మీది మహాన్నతమైన ఆత్మ!”

అతని రిమాకును ఆ భగవంతుడే రక్షించుగాక !

9 మార్చి :

తన చిన్న కుమారుని వెంటబెట్టుకొని బొబ్బిలి మహారాజావారు యీదినం వచ్చినారు. జమిందారులకు ట్యూటరులుగా వుండేందుకు యింగ్లీషువాళ్లకంటే ఆంగ్లో యిండియనులే తగునని అభిప్రాయపడుతున్నామని ఆయన చెప్పారు.

బొబ్బిలి చరిత్రమును తెలుగులో తాము ప్రచురించితిమని తెలియచేశారు. ఇందులో మొదటిభాగము స్వర్గీయ శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు రచించిన వెలమ కులమును గురించిన భోగట్టాలోను, రెండవభాగమును తాము రచించిన బొబ్బిలి చరిత్రమును ముద్రించిరట.

10 మార్చి :

నిన్న సాయంకాలము మేము శ్రీ కృష్ణ భాగవతి హరి కథా కాలక్షేపమునకు వెళ్లితిమి. శ్రీ కృష్ణ భాగవతిది తంజావూరుజిల్లా. ఆయన గొప్ప గాయకుడేకాక, తెలివితేటలు గల వ్యక్తి. తమిళమున ముక్తిదో కళ్యాణము కథను హృదయ రంజకముగ చెప్పినాడు. కథ చెప్పుతారు బాగున్నది. మిక్కిలి ఉత్సాహముతో శ్రద్ధతో విని జనులు సంతోషపడిరి. సంస్కృత

శ్లోకములు, తెలుగు పద్యములు, తమిళ, కన్నడ, మళయాళీ కీర్తనలు ఆయన పాడెను. తెలుగు పద్యములు, సంస్కృత శ్లోకములు భాగవతముగోనివి.

కథా కథనమందు క్లుప్తతయే ఆయన విజయమునకు కారణము.

1903

1 మార్చి :

అస్తబలు నా అజమాయిషీకిందకు వచ్చినది.

7 ఏప్రియలు :

విజయనగరంనుంచి మద్రాసుకు బయలుదేరితిని.

8 ఏప్రియలు :

మద్రాసు చేరితిని.

10 ఏప్రియలు :

సర్ భాష్యంగాదు వచ్చిరి.

11 ఏప్రియలు :

కూనూరుకు ప్రయాణము.

14 ఏప్రియలు :

ఒకరోజు ఊటీలో.

18 ఏప్రియలు :

బాలయ్య నాయుడుగారు వచ్చిరి.

11 జూన్ :

ఊటీనుంచి బయలుదేరితిని.

14 జూన్ :

మద్రాసులో.

20 జూన్ :

విజయనగరమునకు బయలుదేరితిని.

13 జూలై :

శర్మగారు విశాఖపట్ణంలో మరణించిరి. సమస్థానముపై దావా.

26 డిసెంబరు :

పితాపురం రాణులలో ఒకామె కోటకు వచ్చినారు.

1904

27 ఏప్రిల్ :

విజయనగరమునుంచి ఊటీకి బయలుదేరితిమి. స్టేషను వద్ద తునిరాజుగారు తన మేనల్లుళ్లను వెంటబెట్టుకొని, మహారాజాను చూడవచ్చిరి.

28 ఏప్రిల్ :

మద్రాసు వచ్చితిని. మా అమ్మాయికి వొంట్లో బాగులేదని టెలిగ్రాము వచ్చినది.

29 ఏప్రిల్ :

నాన్నమ్మకు కులాసాగా వున్నదని మళ్లీ టెలిగ్రాం.

30 ప్రశ్నలు :

శ్రీ రంగాచారిగారు విచ్చేసిరి.

31 ప్రశ్నలు :

సర్ భాష్యంగాదు వచ్చిరి. కూనూరుకు బయలుదేరితిని.

1 మే :

కూనూరు చేరితిని.

9 మే :

ఊటీకి వచ్చితిని.

11 మే :

మిస్టర్ గిల్మన్ వచ్చాడు.

16 మే :

మిస్టర్ లార్డ్ విచ్చేసినాడు..

23 మే :

లేడీప్రిన్సు వచ్చినది.

30 మే :

ది ఆనరబుల్ మిస్టర్ ప్రోక్సె వచ్చినాడు. కాగితములపై దస్కత్తులయినవి.

2 జూలై :

ఊటీనుంచి బయలు దేరితిని.

3 జూలై :

మద్రాసు చేరితిని.

4 జూలై :

సర్ భాష్యంగాను వచ్చిరి.

6 జూలై :

మిస్టర్ డ్వేల్, ఆయన సతీమణి యింటికి వెళ్ళిరి.

1905

15 ఏప్రిల్ :

మద్రాసుకు చేరుకుంటిని.

24 ఏప్రిల్ :

మా నాయనగారు పరమపదించుటవల్ల నేను విజయ నగరమునకు బయలుదేరితిని.

7 మే :

ఊటీకి పోవుటకు విజయనగరమునుంచి బయలుదేరితిని.

8 మే :

మద్రాసులో.

10 మే :

మద్రాసునుంచి బయలుదేరితిని.

11 మే :

ఊటీకిచేరితిని. రైలులో మిస్టర్ లార్మర్ నాతోపాటు ప్రయాణము చేసినాడు. నేను ఊటీకి వెళ్ళుసరికి మిస్టర్ చూథాంప్సన్ నాకోసం యెదురుచూస్తున్నాడు. శుక్రవారము నాడు మిస్టర్ గిల్మన్ వచ్చాడు.

26 మే :

మిస్టర్ లార్డర్ వెళ్ళి పోయినాడు.

29 మే :

మహారాజాపారు ప్రభుత్వ భవనములో గవర్నరును కలిసిరి.

5 జూన్ :

గవర్నరు సతీమణి మహారాజానుచూడడానికి వచ్చినది.

1906

12 జనవరి, శుక్రవారము :

తాళపత్రగ్రంథములు సంపాదించితిని.

16 జనవరి, మంగళవారం :

శ్రీరామమూర్తి గ్రంథము రెండవభాగమును పైలు చేయవలెను.

18 జనవరి, లక్ష్మివారం :

వెలగాడగ్రామమునకు రోడ్డు.

22 జనవరి, సోమవారం :

వాల్తేరుకు బయలుదేరితిని.

27 జనవరి, శనివారం :

మహారాణి, ప్రిన్స్ ఆఫ్ వేల్సును చూసినది.

1911

12 జనవరి గురువారం :

శ్రీ వీరేశలింగం పండితులు నిశ్చయముగా మహాపురుషుడు. సాహిత్యములో వాకశాఖను ప్రారంభించి, సఘములో పురోభివృద్ధిపంథాలేనదీసిన మాన్యుడు. ఇది మిగుల కష్టతరమైన పని. తెలుగుదేశపు సేనాధిపతులైన వంశపురుషుల రక్తము ఆయనలో ప్రవహించుచున్నది. కనుకనే వారిలో సాహసము, నిశ్చలత్వము కనబడలేవి.

27 మార్చి :

నాది ప్రజల వ్యూహము. దానిని యెవరిని సంతోష పెట్టడానికై నా వదులుకొలేను.

1913

1 జనవరి, బుధవారం :

సర్ జాన్ ఎట్కిన్సన్ కలుసుకున్నాను. మనిషి మంచి మర్యాదస్థుడు. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్ వెళ్ళిపోయిన తరువాత వాకసారి మళ్ళీ ఆయనను చూడవలసివుంది. రామమూర్తికి రావుసాహేబ్ బిరుదు వచ్చినందుకు నాకు అమిత ఆనందం కలుగుతున్నది. ఆహ్లాదకరమైనవార్త. కాస్మోపాలిటన్ క్లబ్బులో రామచంద్రరావు కనిపించి యీ విషయం ప్రసంగిస్తూ “మన ఉద్యమానికిది వాక గొప్పవిషయ మన్నా”డు.

• వాగను కాసనులు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు

2 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

15 వ తేదీన వారసత్వపు దావా అపీలు విచారణకు వస్తుంది. వాదులు వాయిదాకోరితే, దాన్ని శ్రీనివాసయ్యం గారంగీకరిస్తేతప్ప, మళ్ళీ 'యారింగు' పడదు. ఇకవాయిదా యివ్వాస్తేకాదని మేం వాదిస్తాం.

జస్టిస్ పి. ఆర్. సుందరఅయ్యకును చూస్తిని. తెలుగు కథలనుగురించి వొకనోట్ రెండుమూడు రోజుల్లో రాసి యియ్యాలట. 10 వ తేదీన మీటింగు.

శేషయ్యకునుకూడా ఇవ్వాళనే కలుసుకున్నాను. మిస్టర్ హంటర్, ఏల్సు, శేషగిరిరావులకు లేఖలు రాశాను. మహా రాజాకు వైర్ యిచ్చాను.

3 జనవరి, శుక్రవారం :

మిస్టర్ ఫౌలర్ నావిజయనగరం చిరునామాకు తంతి యిచ్చాడట. బహుశా విల్లునుగురించే అయివుంటుంది. లాయరు కిచ్చిన సూచనలను మార్చుకోవలసివచ్చింది.

4 జనవరి, శనివారం :

మదరాసు నుంచి బయలు దేరాను. హెచ్. సెంచ్ కి వైరు (అ) తెలుగు (ఆ) సివిలియన్సుకు తెలుగు.

5 జనవరి, ఆదివారం :

ఏలూరులో.

విజయనగరం చేరుకున్నాను. రాజమండ్రిలో గున్నేశ్వర్రావు కనిపించి ప్రదర్శించుకుందుకు తెలుగు నాటకాలు కావాలని అడిగాడు.

6 జనవరి, సోమవారం :

మిస్టర్ ఫౌలూ, మహారాజావామా, నేనూ, కీర్తి శేషులైన మహారాజావారి 'విల్లును'ను గురించి చర్చించుకున్నాం.

9 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

విజయనగరం నుంచి మద్రాసుకు బయలుదేరాను.

12 జనవరి, ఆదివారం :

స్వామి అయ్యకు యింట 13 వ తేదీన పార్టీ. మాక్కుహంటర్ ను, మిస్టర్ గిల్మన్ ను చూస్తిని.

14 జనవరి, మంగళవారం :

ఎమ్. జి. నటేశంగారియింట ఆరున్నర గంటలకు పార్టీ.

16 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

గవర్నర్ విజిట్; తిరుగు ప్రయాణం.

23 జనవరి, లక్ష్మీవారం :

పేజి 360♦ జె. యమ్. యల్. యస్. అక్టోబరు 1839 సంపుటి పది.

తెలుగుభాషా సాహిత్యములమీద రచించిన వ్యాస . తెలుగు పద్యములను రెండు తరగతులుగా విభాగించుకొవచ్చును. పాప్యులర్; క్లాసికల్.

(పరా : ఇది స్థూలమైన విభాగం)

పాప్యులరు కృతులు (సామాన్య కావ్యములు) సమాన ప్రమాణంగల ద్వీపదలలో రచింపబడ్డవి. పాశ్చాత్య సాహిత్యం

♦జర్నల్ ఆఫ్ ది మెద్రాసు తెలుగు సొసైటీ.

లోని కథాగేయములవలె యివి జన బాహుళ్యానికి పరిచితమైన శైలిలో వ్రాయబడినవి.

క్లాసికల్ (మహాకావ్యములు) కృతులు సాధారణముగా పద్యాలలో వ్రాయబడినట్టివి. గ్రే, హూ రేసెల కృతులతో వీటిని సరిపోల్చవచ్చును.

వీటికి శబ్దాడంబరం ఎక్కువ. శబ్దాడంబరానికే ప్రాధాన్యత లావు. కాని పద్యపాదాలలో అభిరుచికలిగించే గుణం, సౌఖ్యమార్యం వుందనడానికి సందేహం లేదు.

చాలా పద్యాలలో ముఖ్యంగా సీసపద్యాలలో ఒకే ఒకభావం పదేపదే మూడు నాలుగుసార్లు ఆవృతమాత్రా వుంటుంది. భావ ఒకటే. కొద్దిగా పదాలుమాత్రం తేడా. ఇవి తెలుగుభాష నేర్చుకుందామనుకునే విదేశీయుడికి తే గాగా ఉపయోగపడితాయి. అతనిక అమరికొశం అక్కర లేదు. ఇవి చాలును. కాని యీ పద్యపాదాలుమ్మారుకు సాగసుగా వుండవు.

ఇట్టి పదాడంబరంలేని ద్విపద కావ్యాలు విదేశీయుని అభిరుచులకు సరితూగగలవి. ఇవి సహజంగానూ, లలితం గానూ వుంటాయి. కనక, విదేశీయుల మెప్పుదల పొంద గలుగుతాయి. శబ్దాడంబరం లేకపోవడం చా దనులై స్రగోహృణ పండితుల దృష్టిలో వొకదోషం. దీనికికోడు యింకొకటి : చాలా ద్విపదకావ్యాలు, బహుశా అన్నీ, వారి దృష్టిలో తక్కువే. సాధారణంగా పద్యకావ్యాలు మాత్రం పవిత్రమైన జాతికి చెందినట్టివి! కొండండరామ, కాంతాలలామ సుమతీ శతకం, యత్యాదులన్నీ తక్కువజాతికి చెందినకృతులు. వేమన

శతకం, సిద్ధరామశతకం, కాంతాలలామ, యిలాంటివి కేవలం
వొట్టి గ్రామ్యభాషలో రాయబడ్డవని పండితప్రకాండుల లెక్క.

(ఇది చాలా వి తియైనమాట. పండిత సంప్రదాయ
మైన సంస్కృతపద జటిలత్వముగల కవితాపద్ధతులలో ఛంద
స్సులో వీటిని పోల్చి చూస్తున్నారు. ఈ జానపద గేయాలలో
శబ్దశాస్త్రనం లేకపోయినా, కవితాశిల్పం లేకపోలేదు. సర్వజన
సంస్థాపితమైన జానపదగేయములు విదేశీయులకు ఆకర్షణీయ
ములు. దేశమున ప్రాచ్యము పొందిన శైలిలో, భావము
లను వివిధరీతుల వ్యక్తీకరించడంనల్ల ఇవి విదేశీయుల ఆదరణను
పొందగలుగునవి. ఇందుగల భావవ్యక్తీకరణ పద్ధతి వారికెంతో
ప్రయోజనకారి.)

ఇవి కాక మరికొన్ని కథానాటకమున వున్న శ్వాసలు
కలవు. ప్రత్యేకమైన ఒకవిధమకు సంగీతం యీ వీరకథలలో
సహజం. ఇవి పెద్దవి. మార్గ కవితారీతులకు, ఛందో నయమ
ములకు యివి విభిన్నం. బొబ్బిలికథ (రంగారావు చరిత్ర)
నాగమ్మకథ మొదలైనవి యీ తరగతికి చెందినవి. ఆనోటా
ఆనోటా ప్రచారంలోనికి వచ్చి యివి జనులవల్ల పదిలపరచ
బడ్డవి. మొన్న మొన్నటి వరకూ యివి అచ్చుకు నోచుకోలేదు.
ఈ కథలు దేశంలో నలుమూలలా బహుళ వ్యాప్తి చెందాయి.
పండితులు వీటిని తిరస్కార భావంతో తోసిపుచ్చినా, గ్రామ్య
మని, నిరసించినా, వీటిని దేశీయులు పాడుకుంటూ వుంటారు.
పేరా 67 ;

వ్యాఖ్యానంలో లెక్కు ముద్రాపబడింది. పదిమందికీ
తెలిసే తెలుగులో వ్రాసినవ్యాఖ్య. ప్రతిపదానికి విప్రులమైన అర్థం.

367 :

వైదికమత ప్రధానమైన బ్రాహ్మణుల సాహిత్యమువలె,
జైన, శైవవాఙ్మయములు, సౌకుమార్యము గలవి.

376 :

త్వరలోనే మద్రాసులో అచ్చుకానున్న నొక కావ్యము
నుండి కొంతభాగము యిదు ఉడహరింపబడ్డది. ఇది దేశంలో
గొప్ప ప్రసిద్ధికెక్కిన కావ్యం. బహుశ ప్రచారంలోవున్న
కావ్యం. అదే సారంగ ధరచరిత్ర. ద్విపద. ఇదికాక చావకూర
వెంగళరాజు మధురమైనఉదాత్తశైలిలో రచించిన యదే కావ్య
మున్నదికాని విదేశీయులకు ద్విపదకావ్యంపొచ్చుగా ఉపయోగ
పడుతుంది. ద్విపదలను సహజ సిద్ధమైన సభాషణ
పూర్వక శైలిలో వ్రాయడమే యిందుకు హేతువు. అక్క
డక్కడ సారంగధర ద్విపదలోని శైలిని బట్టిచూస్తే యిది
ప్రాచీన కావ్యమని గుఱువవుతుంది; కాని శైలి నేటికి కూడా
సువరిచితమయినదే.

13 ఫిబ్రవరి, లక్ష్మీవారం :

రెండుసంతకాలు. పెద్దచెరువు. మహారాజా ఫోటోను
ఉపయోగించవలెను.

22 ఫిబ్రవరి, శనివారం :

ఆక్స్ ఫర్డ్ యూనివర్సిటీ హేండ్ బుక్కు
పంచాప కేశలయ్యకు

7 ఏప్రిల్, సోమవారం :

విజయనగరం నుంచి బయలుదేరాను. రాజమండ్రిలో వీరేశలింగం పంతులుగారు బండ్లి యెక్కారు. ఇద్దరమూ కలిసి ప్రయాణం చేశాము.

8 ఏప్రిల్, మంగళవారం :

మద్రాసు చేరుకున్నాను.

9 ఏప్రిల్ బుధవారం :

పరీక్షాధికారుల సమావేశం

14 ఏప్రిల్, సోమవారం :

విజయనగరం నుంచి బయలుదేరాను. మోడర్న్ రెవ్యూ.

15 ఏప్రిల్, మంగళవారం :

మద్రాసు చేరుకున్నాను.

ఫ్రెంచి బుక్కుకోసం వెంకటచలానికి, హైదరాబాద్‌కు నికి ఉత్తరాలు రాశాను.

23 ఏప్రిల్, బుధవారం :

జస్టిస్ పి. ఆర్ సుందర్యును కలిశాను.

రామేశం బుక్కు. రామకృష్ణ కవిగారికి ఉత్తరం వ్రాశాను.

వెంకటచలం లక్ష్మీవారం వస్తాడు.

24 ఏప్రిల్, లక్ష్మీవారం :

పరీక్షాధికారులకు ఉత్తరాలు వ్రాశాను.

26 ఏప్రిల్, శనివారం :

సింహాచలం శాసనము.
తిమ్మరుసుమీద గ్రంథం.
విన్నకోట పెద్దన వ్యాకరణం.
దంతలూరి.

1 మే, లక్ష్మీవారం :

విజయనగరంనుంచి నీలగిరి కొండలకు బయలుదేరాను. టెన్టెనుకు కమిటీలోవున్న మిస్టర్ 'యస్' దొర కంపార్టు మెంటులో తారసపడ్డాడు. మసిషి ప్రశన్నంగా వుంటాడు. ఓర్కితో ప్రతీనీ వింటాడు, తెలుగుకు గురించి చాలాసేపు చర్చించుకున్నాము. దొర మంచివాడు; కనుకనే కంపార్టు మెంటు కిటికీ నన్ను మూసివేసుకోనిచ్చాడు.

2 మే, శుక్రవారం :

మిస్టర్ మిషిల్ మాట్టను టెన్టులో చూశాను. చివరి కెలా అయితేసేం, అతన్ని కలుసుకోగలిగాను. మెయిలు కేరేజీలో ఇద్దరమూ ఎక్కాం. 3 రూపాయిలు చెల్లించాం. స్టాంపుఫారంమీద అతను అదృశ్యమయ్యాడు.

హైలాండ్సుకు చేరుకున్నాను. లోనికి నెల్లమని మహా రాణీవారు డ్రాయింగురూము చూపించారు. పూలపందిర, కొండలు, లోయలు, దిగువను సమతల సదేశం. ప్రకృతిశోభ ఒక కలవలె తోస్తున్నదని ఆమె అన్నారు. 'నిజమే మరి, ఇది అందమైన ఒక కల! గది చక్కని అలంకరణతో అలరారు తున్నది.

నీలిపూల లతలు తలలు పూపుతూ స్వాగతమిస్తున్నవి.
ఉక్కింతలు కూడా కలవు.

10 మే, శనివారం :

ఉటీకి బయలుదేరి వెళ్ళాను.

14 మే, బుధవారం :

మహారాణివారి కోసమని పేస్సేయరు నాటకం
కొన్నాను.

1-12-0

టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా

0 -4-6

2 -0-6

15 మే, లక్ష్మీవారం :

ఉదకమండలం బయలుదేరి వెళ్ళాను.

23 మే, శుక్రవారం :

గురువులుకి నాల్గురూపాయ లిచ్చాను.

12 జూన్, లక్ష్మీవారం :

కెనమెరా లైబ్రరీలో, (1) అనంతపురం మాన్యుయల్
(2) బళ్ళారిజిల్లా మాన్యుయల్, (3) మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీ
జర్నలు, విన్నకోట పెద్దన, జర్జన్ పండితుడు వ్రాసిన
వ్యాసము యూనివర్సిటీ నోట్ బుక్కును చూడవలెను. దత్త
మండలముల శాసనముల పుస్తకము.

17 జూలై, లక్ష్మీవారం :

క్రంది అంతస్తుకు దూలాలు $8 \times 17' \times 10'' \times 12'$

మీది అంతస్తుకు దూలాలు $8 \times 16' \times 9'' \times 11''$

26 జూలై, శనివారం :

మెంటాడ ప్రాజెప్టు సమాచారం.

8 ఆగస్టు, శుక్రవారం :

శ్రీ కె. లింగమూర్తి, శ్రీ వీరేశలింగంపంతులుగారి
లైబ్రరీ!

14 ఆగస్టు, లక్ష్మీవారం :

స్వామిగారి

రామాయణము

చిలకమర్తి

పద్మనాభము

— గున్నేశ్వరరావు

15 సెప్టెంబరు, సోమవారం :

పారిస్ లోవున్న మిస్టర్ డ్యూరెల్ కు పబ్లిక్ లైబ్రరీలో
నాకు కావలసిన సమాచారము లభియించగలదేమోనని
ఉత్తరం వ్రాస్తిని. ఇంపీరియల్ లైబ్రరీలోని లైబ్రేరియనుకు,
పారిస్ విశ్వవిద్యాలయములోని హిస్టరీ ప్రొఫెసరుకూ లేఖలు
వ్రాస్తిని.

డూప్లేరు గురించి ఫ్రెంచిభాషలో ఏమీ గ్రంథమేలేదా?
స్కూలు పుస్తకములు, అక్కరకువచ్చే సారస్వతము.

శ్రీ అ. రామమూర్తి పంతులుగారు : ఆయన ధరించే
దుస్తులు.

17 అక్టోబరు, శుక్రవారం :

ధీ కరేస్ రెమ్యూసుడు సర్వే మ్యాప్ ఆఫ్ ఇండియా,
అండ్ బర్నా బ్రీజె. జి. చార్తోలొమ్యా, డబ్ల్యు మెళ్ళకు వొక
అంగుళము స్కేల్.

సెయింట్యుబరీస్ యింగ్లీషునవల
సెనేటు సమావేశము.

18 అక్టోబరు, శనివారం :
సెనేటు సమావేశము.

19 అక్టోబరు, ఆదివారం :
ద్రవిడియను బోర్డార్థస్టడీను మీటింగు.

20 అక్టోబరు, సోమవారం :
ఇంటర్మీడియేటు తెలుగు కాంపోజిషను సబ్ కమిటీ
సమావేశము.

23 అక్టోబరు, లక్ష్మీవారం :
రాజమండ్రి మేయిలుకు అందుకోవలెను.

4 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :
రిసపైరు పెండాలుకు రావలసినదని ఆహ్వానము. ఎల్.
టి. హారిష్.

5 డిసెంబరు, శుక్రవారం :
సాయంకాలము నాలుగుగంటల పదిహేను నిమిషము
లకు శంకుస్థాపన మహోత్సవము.

1914

1 జనవరి, మంగళవారం :
చిరునామాలు : ఏబ్బు; డబ్బ్యు. బి 18 ఉబర్న్ బిల్డింగ్స్;
యన్. డబ్బ్యు.

ఆర్. కిప్లింగ్ : రతెనస్ స్వే; యస్. డబ్ల్యు.
జి. కె. ఛప్టన్ : నోవ్ రోడ్స్; బేకన్స్ ఫీల్డ్స్ ఒక్స్,
నాటక రచయిత మిప్టర్ జాన్ బెర్నార్డ్ : 10 అడల్ఫ్
ట్రెక్స్; డబ్ల్యు. సి.

*

*

*

దేవతా పూజలకుం అంగరంగభోగానకుం యిప్పించి;
కపాలానకుడిచిన; దీని యెవ్వరు దప్పినా.

17 జనవరి, శనివారం :

సర్ ముక్రేను మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటలకు
కలిశాను.

*

*

*

సంధి వ్యావహారికభాషలోగల ఉచ్చారణకు సన్ని
హితముగా వుండేట్లు చేద్దామనే ప్రయత్నం కాసరాదు. సంధి
కార్యములు భాషలో స్వతస్సిద్ధంగా యేర్పడినవే తప్ప, అవి
కృతకమైనవిమాత్రం కాదు.

లిఖితపూర్వకమైన భాషను చదివేటపుడు చదువరుల
ఉచ్చారణశక్తిమీదనూ, ఉదాత్తానుదాత్తాది స్వరభేదము
వల్లనూ యివి యేర్పడతాయని రామయ్య వాదిస్తున్నాడు.
ఇది సంగీతం అవుతుందేతప్ప భాషాలక్షణములకు కాదనే
సంగతి ఆయన మర్చిపోతున్నాడు.

ఇక లక్షణారావుకు సంప్రదాయంమీద విశ్వాసం.
సంధికార్యములవలన వాక్యములలో లయా, స్పష్టతా
యేర్పడతాయని ఆయన భావం.

కొనకు *యు. జి. కె. యస్. సైతం వాడుకలోని సంధిని అనుసరించడానికి తల పెట్టింది. తుమున్నాద్యర్థకము తరవాతవచ్చే కొట్టినడు మొదలైననోట్ల సైతం ద్రుతప్రకృతి కాను నిర్లక్ష్యం చేసింది.

రామయ్యవాదిస్తున్నట్లుగా ద్రావిడభాషల ధ్వని పుచ్చా రణ క్రమం గ్రాంథికభాషను అనుసరించి యేర్పడినట్లయితే; అంటే గ్రాంథికభాషకు స్వతస్సిద్ధముగా వొక ప్రత్యేకధ్వని శాస్త్రమున్నదే పున్నట్లయితే, దానిని మార్చడానికి ఆయనకు

*ఆ కాలంలో మద్రాసులో యేర్పడిన “ఉపయుక్త గ్రంథకరణసభ” బాలన్యాకరణకర్త చిన్నయ్యగారి దీనికి కొంతకాలం గౌరవాధ్యక్షులు. స్కూలు పుస్తకాలకు గ్రాంథికభాషలో వ్రాయించి ప్రచురించడం దీని ఆశయం.

స్కూలు పుస్తకాలలోని గ్రాంథికభాష సులభవ్యోక్త మయేందుకు జటిలమైన కొన్ని సంధికార్యములను పరిత్యజించి వాడుకలోవున్న కొన్నిటిని గ్రహించింది. 1856 లో యీసభవారు అనుసరించిన యీ పద్ధతి తెలుగు భాషాచిత్రంలో వొకమార్పు. కాని వాడుకలోలేని పాతబడిన పదాలను అర్థం చేసుకోగలిగిన విద్యార్థికి ఉపయుక్త గ్రంథకరణసభ “అవసరమైనవేద్యంగా” సంధిలో తలపెట్టిన యీ మార్పు ఉపకరించలేదు. కాగా తరవాత వచ్చిన గ్రాంథికభాషా రచయితలకు కేవలం సంధిని పుల్లంఘించడమే వొకభ్యాషనుగా మారిపోయింది.

ఉపయుక్త గ్రంథకరణసభ ఆనాడు కావించిన యీ మార్పును దృష్టిలో పెట్టుకొని 1912 వ సంవత్సరం మేనెల 15, 16 తేదీల్లో తెలుగు అకాడమీ ఆధ్వర్యాన మద్రాసులో జరిగిన పండిత పరిషత్తు పద్యరచనలో వ్యాకరణ బద్ధమైన సంధిసూత్రాలను తప్పక అన్నిటా పాటించితీరాలనీ, పిల్లల కుపయోగపడే పుస్తకాలకు రచించేటపుడుమాత్రం వ్యాకరణసూత్రాలు ఆమాదించినవోట మాత్రమే సంధిని సడలించాలనీ, మామూలు గ్రంథరచన గ్రాంథికభాషలోనే కొనసాగాలనీ తీర్మానించింది.

అధికారం యెలాగు వచ్చింది ? ఇందుకు యడాగమం వాక దృష్టాంతం. సంధిలేనిచోట కళలమీద యడాగమం వస్తోంది. గ్రాంథికభాషలో 'య' ఆదిగాగల పదాలులేవని చెప్పినా, వాడుకభాషలో కొన్నివున్నాయి. కృతకంగా తెచ్చిపెట్టుకొన్న యడాగమం చెవులకు పెటుకుగా వుంటున్నది. ఆధునిక తెలుగు భాషలో ద్రుతప్రకృతికాలు యించుమించు నశించిపోయినట్లే.

గ్రాంథికభాషలో సంధిలేనిచోట కళలమీద మాత్రమే వచ్చే యడాగమం యే పదాలను ద్రుతప్రకృతికాలని గ్రాంథిక భాషావ్యాకరణాలు సూత్రీకరించాయో, అవే ద్రుతప్రకృతికాల మీద ఆధునిక గ్రాంథికభాషలో యడాగమం వస్తున్నది. ద్రుతప్రకృతికాలు వున్న వనేవిషయం, చాలామంది పండితుల మనసునుంచి తొలగిపోయిందనే కదా దీని అర్థం !

లక్ష్మణరావు చెబుతున్నట్లుగా ధ్వనులకలయికమాత్రమే సంధికాదు. రామయ్య యింతకంటే కొంచెం జాగ్రత్తవహించి సంధి అంటే పదాదిని, పదాంతమందువచ్చే మాధ్వలుగా పరిగణిస్తున్నప్పటికీ, అవి యేమిటో స్పష్టంగా నిర్వచించడం లేదు. సరే, విసంధి యేమంత క్లిష్టమైన సమస్యకాదు.

చిలకమర్తి 'మహాపురుషుల జీవిత చరిత్రము' : యువ నిషత్తులు జడివి, యదిమొదలు, మాయన, నాయక, యతడు, యక్కడస్థాపించియందు, యట్లుచేయ, యాడుదాని, యెచ్చట, యర్థము, యన్నము, యుద్యోగము, యధికమయ్యే, యుత్తర ప్రత్యుత్తరము, యనుచితము, యుపన్యాసము, యనంతరము, యాచారము; సహజజ్ఞానియని యనేకుల యభిప్రాయముచేసి యాయాదేశములందున్న;

18 జనవరి, ఆదివారం :

సాహిత్యపరిషత్తు వార్షిక సమావేశానకు హాజరయితిని. సమావేశమునకు పండితహారప్రసాదశాస్త్రి అధ్యక్షతవహించిరి. పాలీభాష పూర్వమొకప్పు డెంకో ప్రాచుర్యము వహించి వుండే దనిన్నీ, అందుకు అదిసులభముగా పలుకుటకు అనువుగావుండుట కారణమనిన్నీ తమప్రసంగములో పండిత హారప్రసాదశాస్త్రి గారు నుడివిరి.

26 జనవరి, సోమవారం :

తెలుగు కాంపోజిషను, టి సి, సెకండు పేపరు ఆన్సరు పుస్తకాలలో అన్నీ లోపాలే. పరీక్షకు వెళ్ళే అభ్యర్థులకీ లోపాలులేకుండా చేయవచ్చును. ఇంగ్లీషు కాంపోజిషను బోధించే ఉపాధ్యాయుడే, విద్యార్థులకు తెలుగు కాంపోజిషను చెప్పవలెను.

తెలుగు గ్రూపు టి (సి) ను అభ్యసించే విద్యార్థులు సెకండు పేపరు ఆన్సరుచేసేటప్పుడు నిర్దిష్టమైన గ్రాంథికమును రాయడానికి ప్రయత్నించాలి.

గ్రాంథికభాషలో కాంపోజిషను రాయడానికి అభ్యర్థులకు యేపాటి శక్తికలదో పరీక్షించడానికి యీ పేపరు పెట్టారనుకుంటాను. కంపల్సరీ కాంపోజిషనులో అభ్యర్థులు ఆధునిక ప్రయోగాలను వాడవచ్చును; సాధారణంగా వాటినే అభ్యర్థులు ప్రయోగిస్తూ వస్తున్నారు.

స్కూలుఫైనలు పరీక్షలో కంపల్సరీ పేపరు పెట్టారు. ఆ సంప్రదాయాన్ని మానకుండా కాబోలును, కా లేజ్ తరగతులలో కంపల్సరీ కాంపోజిషను పేపరువుంటున్నది.

15 మార్చి, శనివారం :

ఇంటర్మీడియటు తెలుగు కాంపోజిషనులో యే యే పద్య తులు అనుసరించాలనే చర్చ తెమలక ఆలస్యమాతున్న కొద్దీ యిక జాగుచేయడం కూడవనుకున్నాను. పుస్తకాలమీద నా అభిప్రాయం నెంటనే పంపించాలనుకున్నాను.

16 మార్చి, సోమవారం :

రావుబహదూర్ (శ్రీ) కందుకూరి వీరేశలింగంగారు వ్రాసిన రాజశేఖరచరిత్ర. ఇది గోల్డుస్మిత్తు “వికారాఫ్ వేక్ ఫీల్డు” అనే నవలకు అనుసరణ. ఇది బహుళ ప్రచారం పొందిన నవల. గ్రంథకర్త గ్రాంథికభాషలో రచించినప్పటికీ గ్రాంథికభాషా సంధులను పుల్లఘించారు. ఈ ఉల్లంఘనంలో కూడా వొక నియమమును అక్కడక్కడ పాటించారు. మరి కొన్ని చోట్ల పాటించలేదు. దీనిని యిదివరకు పాఠ్యగ్రంథంగా పెట్టారు.

గ్రీకు పురాణకథలు మొదటిభాగం. దీన్ని సెప్టి లక్ష్మీ నరసింహంగారు వ్రాశారు. హార్లాకు వండర్ వుక్, టేంగిల్ వుక్ కథలకిది అనువాదం. కథలలో గొప్పలక్షణాలు, సాహిత్య మెలకువలు వున్నాయి. తెలుగు సారస్వతలో నూతన పోకడ లను యివి ప్రవేశ పెడుతున్నాయి. వీరేశలింగముగారి అనుసరణమువలె యీయన అనువాదం చక్కగా వుంది. అనువాద కుడు మెలకువలు వెలిసిన రచయిత. సంధిని పరిత్యజించడంలో వొక నియమాన్ననుసరించారు. ఇది గ్రాంథికలో వ్రాసిన గ్రంథమే. ఇదివరకు ఇది విద్యార్థులకు పాఠ్యగ్రంథం.

శృంగారచంద్ర కాశీయానం. దీన్ని వ్రాసినవారు ముద్దులపల్లి గురుబ్రహ్మం. దీనిలో యేమీ నాటకీయత కనిపించదు. శైలి, నిర్వహణపద్ధతి చాలా పేలవంగావున్నాయి. ఆయన వ్రాసిందే మరొక గ్రంథం, కొండవీటి చరిత్ర. కృతకమైన భాష. పుష్పలావికల వర్ణనలవల్ల విద్యార్థులు నేర్చుకోతగ్గదేమిటో!

22 మే, శుక్రవారం :

ఊటీకి వెళ్ళితిని.

26 మే, మంగళవారం :

(1) మాయింట వొక వాచ్‌మన్.

(2) శేషగిరిరావు బి. ఏ. ఆనర్సు

31 జూన్, బుధవారం :

మద్రాసు చేరుకున్నాము.

12 జూన్, శుక్రవారం :

ఎన్నికలు.

17 జూన్, బుధవారం :

ఊటీకి వెళ్ళితిని. మళ్ళీ యీ వేళే తిరిగిబయలుదేరాను.

1 ఆగస్టు, శనివారం :

టెస్టు బుక్కుమీద నివేదికను పంపితిని.

2 ఆగస్టు, ఆదివారం :

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ రిజిస్ట్రార్‌కు టైపుడు లేఖ; గోవిందరాజు అయ్యిరుసు ఉత్తరం.

3 ఆగస్టు, సోమవారం :

రిజిస్ట్రారుకు ఉత్తరం. బి. హనుమంతరావు, స్టాఫ్, మిడిల్ మాస్టరుకు లేఖలు.

16 ఆగస్టు, ఆదివారం :

మహారాజాను, ఇనస్పెక్టరు చూడ వెళ్ళారు.

1 సెప్టెంబరు, మంగళవారం :

పాలకొల్లునుంచి నారింజపల్లు పంపమని ఉత్తరం వ్రాస్తానని. మావిడిపళ్ళ యెగుమతులు. సర్ హెరార్డు స్టూవర్టుకు ఉత్తరం.

6 సెప్టెంబరు, ఆదివారం :

ఉక్కుదూలములు 4×18 ; $10'' \times 6''$

4×14 ; $8'' \times 6''$

దాస్కు ఉత్తరం వేస్తానని.

7 సెప్టెంబరు, సోమవారం :

తెలుగు పేపర్ల కలెక్షన్.

18 నవంబరు, బుధవారం :

కరివేపాకు మొక్కలు భాగవతులవారి యింట. బాదం మొక్కలు గున్నేశ్వరరావుగారి యింట. కొబ్బరి మొక్కలు.

తోటకు వెళ్లితిని. చక్కగా దున్నలేదు. అప్పయ్య పంతులుతోటనుంచి అరటిమొక్కలు తెచ్చి వేయిస్తానని. తోటకు వెళ్ళాను. ఎండవేడి మిక్కుటముగావున్నది. నాశరీరము ఎండకు దొరికిపోయినది. మిరపకాయలు కొనడానకు బజారుకు పోతిని.

20 నవంబరు, శుక్రవారం :

సాయంకాలము టెంపరేచరు 99.6

తరువాత 99.4

మునసబును చూస్తుని. మూర్తి పంతులుతో ప్రసంగించితిని.

21 నవంబరు, శనివారం :

ఉదయం జ్వరం 98.4

పదిగంటలకు 98.5 లేదా అంతకంటె కొద్దిగా హెచ్చు.

నిద్రపోయిన తరువాత

మధ్యాహ్నము 2 గంటలకు 99.2

మూడూ నలభై నిమిషాలకు 99.2

ఆరూ ఇరవై నిమిషాలకు 99.6

తోటపాలెం బండ్లలో వెళ్లితిని.

భోజనంచేశాక పదిగంటలకు 98.6

తోటకు వెళ్ళితిని.

రాత్రి కడుపులో తిప్పడ మారంభమయినది.

22 నవంబరు, ఆదివారం :

పొద్దున్నే అయిదూ ముప్పై అయిదు నిమిషములకు 98.4

పదకొండూ, పన్నెండు గంటలమధ్య 98

రాత్రి యేడుగంటలకు 99

రెయిలు స్టేషనుకు వెళ్ళితిని.

తొమ్మిది గంటలకు

99

రాత్రి బాగుగానే నిద్రపట్టినది.

23 నవంబరు, సోమవారం :

ఉదయం ఆరు గంటలకు

98

తొమ్మిదీ ముప్పై అయిదు నిమిషములకు

98.6

పదకొండు గంటలకు

98.4

నిద్రపోయి లేచిన తదుపరి మూడుగంటలకు

98.8

ఏడుగంటలకు

98.4

రమారమి పదిగంటలకు

98.8

పొద్దున్నే కొద్దిగా చలివచ్చినట్లు అనిపించినది. మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకు పెద్ద పూలతోటకు వెళ్ళితిని. పదుపుమీద గుడ్డలు తీసివేసి నిద్రపోతిని; కాలికి ప్లాకింగ్స్ తోనే !

24 నవంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం అయిదూ నలభై నిమిషాలకు

98.4

ఎనిమిదిన్నరకు

98.8

ఇంచుమించు పన్నెండు గంటలకు

99.4

భోజనమయ్యాక పన్నెండున్నరకు

100

ఒంటిగంటన్నరకు

100

నిద్రపోయి లేచాక మూడు నలభై అయిదు

నిమిషాలకు

99.6

అయిదుం పావుకు

99.7

ఆరూ నలభై అయిదు నిమిషాలకు

విస్తళ్ళు కుప్పకూడగా

99.4

పదిగంటలకు

99.2

Am
5:40 98 4
8:30 98 8
9:30 99 4
12:30 100
1:30 100
3:45 99 6
5:15 99 7
6:45 99 4

24 TUESDAY (328-37) 3 1h 59m P.M. (Greenwich)

Some more meat & laundry & honor of the 7th of June & the 1st of the month
put after meals.
Other things are slightly different from morning nothing without rest?

విద్య కుటుంబము

ఉదయం ఎనిమిదిన్నరకు శ్రీ రామానుజాచారిగారి యింటికి వెళ్ళి అక్కడనుంచి కొటకుబయలుదేరితిని. వీధులలో కొంతసేపు తచ్చాడితిని. ఉదయమే కడుపులో బిప్పడ మారం భించింది. భగభగ మంట.

మధ్యాహ్నం వొంటిగంటన్నరకు పట్టుకొన్న జ్వరం విశ్రాంతి తీసుకోకుండా పొద్దున్నే చాంద్రదాయణం చేయడం వల్ల వచ్చి వుంటుందేమో మరి?

పులుసుతగిలితే స్వయంకలో ఒకమాస్తకు డ్రైసెస్సేషన్. మొన్న దూమెగుగుగా పులుసు కలుపుకొని అన్నం తిన్నాను. ఈవేళ పులుసులో ఆనపముక్కలు తిన్నాను. ఉదయం అరిటికాయ పెరుగుకూర. గాని పెరుగు అంటే అంటడం.

9 MONDAY (313-62) King Edward VII, born, 1841

24.11.14

పులుసు వదిలితే stomach అలకమోర్త
కు రిక్త stomach
శ్రీ మెల్ల వామెలనగా పులుసు కలుపుకు
తిన్నాను

10 TUESDAY (314-51) 4 1h 37m P.M. (Greenwich)

అంతా పులుసు తిన్నాను కలుపుకు
ఆలెను తింటే రాసుకున్నాను
గాలి తిన్నాను తింటే.

పొద్దున్న యిల్లు కదలకుండా వున్నట్లయితే, టెంప
రేచరు తగ్గివుండే దనుకుంటాను.

ఇవాళవరకూ నేను ఉదయం బయట కెక్కడికీ వెళ్ళండే.

మీకు జ్వరం సాధారణంగా రాదనీ, వస్తే ఆట్టేకాలం
వుండదనీ డాక్టరు బ్రౌనింగ్ నాకు చెప్పాడు. వొంటికి యే
మాత్రం ఎండ తగలకుండా కాపాడుకోమని సలహా ఇచ్చాడు.

బహుశా ఊటీలో వుండడావల్ల నేమో, నా శరీరాని
కేమాత్రం యెండంటే కిట్టకుండా వుంది. నరాలను అది నీరస
పరిచిందా యేమిటి చెప్పా!

25 నవంబరు, బుధవారం :

ఉదయం ఏడుగంటలకు నిద్రనుంచి లేచానా టెంపరేచరు
97.8; తొమ్మిది నలభై నిమిషాలకు 97.8; ధర్మామీటరు
చాలా సేపు నోట్లో వుంచి చూసుకుంటే దాని “రీడింగులు”
97.9; 98; 98.4; 93.6. టెంపరేచరు యిప్పుడిప్పుడే హెచ్చు
తున్నదా? లేక శరీరంలోని వాక్యోక్కభాగపు వేడి నెమ్మది
నెమ్మదిగా యెక్కుతున్నదందామా?

భోజనంచేశాక ఒంటిగంటా పదినిమిషాలకు చూసు
కుంటే ఉష్ణోగ్రత 99. బడలిక తీర్చుకోవాలనిపిస్తున్న దీవేళ.
నిద్రపోతే బాగుండును.

మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు నిద్రలేచాక ఉష్ణం 99.
రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు 99.2.

26 నవంబరు, లక్ష్మీవారం :

ఉదయం అయిదు గంటలకు 98.6; పన్నెండు గంటలకు 93.6; కొద్దిగా కడుపులో చురుక్కు చురుక్కుమనే నొప్పి. ఉదయం బీరకాయ. నారదబ్బికాయ. నిన్నరాత్రి వెలక్కాయ పచ్చడి. నిన్న మెంతికూర.

మూడు గంటలకు 100.4. రాత్రి 101; రాత్రి కడుపు నొప్పి విపరీతముగా ఆరంభమయింది. వెప్పరమెంటు అవీ పుచ్చు కున్నాను. నొప్పి తగ్గిందికాదు. కడుపులో ఆసిడ్ చేరింది. చారు; సోడా. తగ్గలేదు నొప్పి. కొంచెం నల్లమందు వేసు కున్నాను. అరగంటకల్లా నొప్పి తగ్గింది.

27 నవంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం నాలుగు గంటలకు 101, అయిదు గంటలకు ఆముదంతాగాను. ఎనిమిదిగంటలకు 99.6; ఏడుగంటలకు 99.5.

28 నవంబరు, శనివారం :

ఉదయం ఆరుంపావుకి 98. ఎనిమిదికి 93; వొంటిగంటకు 93.3; మూడు నల్లబై నిముషాలకు 98; ఎనిమిదిగంటలకు 99. రాత్రి పదకొండు గంటలకు నిద్రపోయాను. తెల్లవాకుర్ఘాము నాలుగింటికి లేచాను.

ఔంపరేచరు కొంచెం తగ్గుమొహం పట్టడానికి కారణం, ఆముదం ప్రభావమే అయి వుంటుందా ?

29 నవంబరు, ఆదివారం :

తెల్లారగట్ల నాలుగుగంటలకు 98; ఆరుగంటలకు 98;
తొమ్మిదిపావుకి 98.1; ఒంటిగంటా పద్నాలుగు నిమిషాలకు
నిద్రలేచాక 93.8.

30 నవంబరు, సోమవారం :

ఉదయం అయిదున్నరకు	97.9
తొమ్మిదిపావుకి	98.3
ఒంటిగంటా పదినిమిషాలకు	99.1
ఆరున్నరకు	99.1.

ఒంటిగంటకు నిద్రపోతున్నప్పుడు ప్లానలుకొని తొడు
క్కున్నానేమో చెమటపట్టింది. కులాసాగా లేచిపట్టనిపించింది.
మజ్జిగ తాగాను.

రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు పరుపుమీద వాలాను,
తొమ్మిది గంటల తరువాత నిద్రపట్టింది.

పట్టించే కాని కోడికనుకు. మాటి మాటికీ మెలకువ
వచ్చేది.

1 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం ఆరుగంటలకు లేచాను. ఆరుపావుకి 93.2;
తొమ్మిదిగంటలకు 98.3; పదికొండున్నరకు 99; రెండుగంటలకు
99.4.

పదికొండున్నరకు స్నానంచేసి అన్నం తిన్నాను. రెండు
గంటలకు నిద్రలేచాను.

పోద్దున్న అటూ యిటూ తిరుగాడాను; ఏదో లోకాభి
రామాయణం చెప్పుకున్నాం. చాలా హాయిగా వున్నట్లని
పించింది.

రాత్రి వాన కురిసింది.

2 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఆరుగంటలకు 97.6; ఎనిమిదిం పావుకి 98. మూడు
గంటలకు 100; ఇవాళ అన్నీ పనులే. మూడుగంటలకు కాఫీ,
జావా తాగాను.

ఇవాళ మబ్బులూ, గాలీ.

3 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

అయిదుంపావుకి 93.9; ఆరునలభై అయిదు నిమిషాలకు
93.4; మళ్ళీ యివాళ చేతినిండా పనే. మహారాణితో కలిసి
మధ్యాహ్నం పన్నెండుదాకా ఆ కాగితమూ, యీ కాగితమూ
చూస్తూ కూచున్నాను. వొంట్లో బాగున్నట్టువుంది. బహుశా
జావలో కొంచెం కాఫీ కలిపి పుచ్చుకోవడంవల్ల కాబోలు !
మధ్యాహ్నం భోజనం చేశాక విశ్రాంతి. కాని నిద్ర పట్టింది
కాదు. మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు అస్పయ్యారి తోటకు
వెళ్ళాను. చాలాదూరం నడిచాను. ఇదివరకు యెంతబలంగా
వుండేవాణ్ణో అంత సత్తువగానూ యివాళ వున్నాననిపించింది.
నా జబ్బుకు యేమిటి చికిత్స ? (1) హాయిగా విశ్రాంతి, కంటి
నిండా నిద్రా ? (2) బిస్మత్తుకూడానా ? (3) కాఫీ ?

4 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం అయిదు నల్లభై అయిదు నిమిషాలకు 99.4; ఎనిమిదింపావుకి 98.8, సాయంకాలం అయిదుగంటలకు 98.3; ఆరున్నరుకు బాగా బడలిక తీరాక 98.4.

5 డిసెంబరు, శనివారం :

పొద్దున్న ఆరుగంటలకు 98.

6 డిసెంబరు, ఆదివారం :

పొద్దున్నే ఆముదం తాగాను. ఎనిమిదిగంటలకు 99.6; తరవాత 100.4; 101.4; కడుపునొప్పి. మళ్ళీ నల్లమందువేసు కున్నాను. వేసుకున్నాక నొప్పి తగ్గింది.

7 డిసెంబరు, సోమవారం :

ఉదయం యేడుగంటలకు 98.3; తొమ్మిదికి 98.1; పడుకొని లేవాక నాలుగు గంటలకు 97.8; రాత్రి తొమ్మిదికి 98.3 కు మించి.

ఇవాళల్లా బిలో నార్మల్. బహుశా ఆముదం తాగి నందునల్లనే కాబోలును. అలా అయితే, యిన్నిరోజుల టెంపరేచరు యిలా వుండడానకు కారణం మలబద్ధకమే అని నేను నిర్ధారణ చేసుకోవచ్చునా? వాగర్పు తగ్గినది. కాని నొప్పిమాత్రము వున్నది.

8 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం ఆరుగంటలకు 97.4; పదిన్నరకు 98; రెండూ నల్లభైఅయిదు నిమిషాలకు 98.8.

అబ్బే, మరి సందేహంలేదు. ఈ “లో పెంపరేచు” కు హేతువు ఆముదపు ప్రభావమే.

9 డిసెంబరు, బుధవారం :

స్నానంచేశాక నార్మకంటె హెచ్చు,

10 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

తెల్లవారగల్లు నాలుగున్నరకు 98.6; రెండుగంటలకు 98.5 లేదా 6; రాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు 99; మధ్యాహ్నం క్షవరం చేయించుకొని స్నానంచేసిన తరువాత రెండుగంటలకు 98.5 లేదా 6. సరే!

11 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం తొమ్మిదిగంటలకు 99; స్నానానంతరం పదిం పావుకి 99; బాగా నిద్రపోయి లేచాక మూడు యిర్నైకి 99.1 లేదా 2; మెల్లిమెల్లిగా కడుపుకొప్పి ఆరంభం.

12 డిసెంబరు, శనివారం :

సోద్దున్నే అయిదున్నరకు 97.8; మధ్యాహ్నం బాగా పనిచేసి స్నానంచేసి వొక్క చిన్నకునుకు తీశాక 98.6;

14 డిసెంబరు, సోమవారం :

ఉదయం నాలుగున్నరకు 98.1; ఇవాళ చక్కగా పని చేశాను.

15 డిసెంబరు, మంగళవారం :

తెల్లనాడుగూము రెండుగంటలకు 100.2; అయిదు మోతాదుల సాల్టు తీసుకన్నాను. ఆరున్నరకు 99.5; పది గంటలకు 99.6; మూడుగంటలకు 99.5; అయిదున్నరకు 99.4;

మూడుగంటలకు నిద్రలేచాను; రాత్రి పన్నెండున్నరకు 97.8; కొద్దిగా కడుపునొప్పి.

16 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఉదయం ఆరుంపావుకు 93.8; కడుపునొప్పి తగ్గలేదు; నిద్రలేచాక వొంటిగంట నల్లబై అయిదు నిముషాలకు 99.4.

17 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

ఆరున్నరకు 97.8.

18 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఉదయం ఆరునల్లబై అయిదు నిముషాలకు 98.5; ఆముదంతాగాను. ఒంటిగంటన్నరకి 100; రోజల్లా 93.6

19 డిసెంబరు, శనివారం :

ఆరున్నరకు 97.8; రెండుగంటలకు 93.6; లేతమాట పెరుగు పచ్చడి తిన్నాను. ఇది వేసుకునినడంవలన కడుపునొప్పి యాసిదు యేర్పడింది. ఇక అరటిదూబ వేసుకోకూడదు.

రోజ్జుగాలి. ముట్టులు. వాన కురియ లేదు.

20 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఆరున్నరకు 99; పదకొండుగంటలకు 100; నిద్ర పట్టకుండా చెడకొట్టడానికి అవసరమయినంతగా కడుపునొప్పి.

21 డిసెంబరు, సోమవారం :

తెల్లవాకర్షూము 101; నాలుగుగంటలకు 101; ఏడూ నల్లబై అయిదు నిముషములకు 99.8; పదకొండు గంటలకు కడుపునొప్పి.

22 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఆరూనలపై అయిదు నిమిషాలకు 97.4; పన్నెండు నలభై అయిదు నిమిషాలకు 98.4.

ఉదయం తొమ్మిదిన్నరకు విడిచిపెట్టిన ఆకలివేసింది.

23 డిసెంబరు, బుధవారం :

సుగుణవిలాస సభవారు కోరినకోరిక. ఆరున్నరకు 97.5; నాలుగుగంటలకు 99; ఆరుగంటలకు 99.4.

వకీలుగారు నా గ్రంథములను తీసుకువెళ్లిరి. గొడ్డళ్ళు గునపా.

కొద్దిగా జ్వరంవచ్చినట్లు ఫీలవుతున్నాను.

24 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

ఉదయం అయిదున్నరకు 98; వంట ఆలస్యముగా అయినది. పడకొండుగంటల నలభై నిమిషములకు భోజనంచేశాను. పెంపలేచరు 99.

25 డిసెంబరు, శుక్రవారం :

ఏడుగంటలకు 97.8; తొమ్మిదిగంటలకు 98; ఎంబి గంటా నలభై అయిదు నిమిషములకు 100; రెండుగంటలకు 100.5; రెండు నలభై అయిదు నిమిషములకు 100.3 లేదా 99; నాలుగు నలభై నిమిషములకు 100.3; రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకు 101; భోజనానంతరము తొమ్మిది గంటలకు 100 2; తొమ్మిదిన్నరకు 99.6.

ఉదయం పడకొండుగంటలకు స్నానం చేశాను. కడుపు నొప్పి.

26 డిసెంబరు, శనివారం :

తెల్లవారగట్ల వొంటిగంటన్నరకు 98; నాలుగుంపావుకు 98.5; తొమ్మిదిన్నరకు 98.8; పదకొండుంపావుకు 98; రెండున్నరకు 99; నాలుగున్నరకు 98.8.

ఉల్లినారుకు సొమ్ముయిచ్చివేసితిని.

27 డిసెంబరు, ఆదివారం :

ఆరున్నరకు 97.6; తొమ్మిదిగంటలకు 98; మూడు నలభై అయిదు నిమిషముకు 93.4; తొమ్మిదిగంటలకు 98.

మధ్యాహ్నం నిద్రలేచాక ఎంతో నిస్సత్తువుగా వుంది!

28 డిసెంబరు, సోమవారం :

అక్కిరాజు ఉమాకాంతమ్,

ఆస్థ) వాఙ్మయసమితి,

52 ఆఫీసు, వేంకటాచల మొదటి వీధి,

తిరువల్లి క్షేత్రం, చెన్నపురి.

ఆరుగంటలకు 97.6; ఆపనీ యీపనీ చేశాక పదిన్నరకు 93.4; రాత్రి ఏడున్నరకు 99.6; తొమ్మిదిన్నరకు 99.

29 డిసెంబరు, మంగళవారం :

ఉదయం ఆరున్నరకు 97.6.

ఏడుగంటలకు 98.4.

30 డిసెంబరు, బుధవారం :

ఆరున్నరకు 97.6; పదింపావుకు 97.8; చిన్నపూల తోటకు వెళ్లాను.

రాత్రి ఆరున్నరకు 98.6.

31 డిసెంబరు, లక్ష్మీవారం :

ఆకుంపావుకు 97.6; రాత్రి ఒంటిగంటన్నరకు 98.6.

1915

1 జనవరి, శుక్రవారం :

ఉదయం అయిదూ యిరవైకి 98; రాత్రి ఏడుగంటలకు 99.2.

వేడినీళ్ళు మీదపడుటవలన చేయి బొబ్బలెక్కినది.

2 జనవరి, శనివారం :

ఆరూ నల్లబై అయిదు నిమిషాలకు 97.6; ఆకున్నరకు 101; తొమ్మిదిన్నరకు 102; ఆరున్నరకు సాబ్బుపుచ్చుకున్నాను. రెండున్నరకు 99; మళ్ళీ సాబ్బు.

3 జనవరి, ఆదివారం :

ఉదయం యేడుగంటలకు 93; పదకొండుకు 98; రెండున్నరకు 99.

మధ్యాహ్నం భోజనం చేశాక మొహం ఝుమాయిం చింది. వాంట్లో యేదో తిప్పుడు.

* వైద్యుని సలహాకై నివేదిక

1. వృత్తి : కళాశాలలో కొన్ని సంవత్సరాలకాలం లెక్కరకు పదవి; విజయనగరం మహారాజులకు పైవేటు సెక్రటరీ.

* ఇది చెన్నపట్ణం పంపిన తేదీ 9 ఏప్రిలు 1915.

వయస్సు : ఏభై నాలుగేళ్ళు.

బరువు : ముప్పైమూడో ఏట 78 పౌనులు. నాలుగైదు నెలల క్రితం తూచుకమాసుకుంటే 81 పౌనులున్నాను. ఈమధ్యనే మళ్ళీ తూచుకనేసరికి 84 పౌనులున్నట్టు కనిపించింది కాని, మెషిను ఆర్డరులో లేదేమోనని నా అనుమానం.

2. శీతోష్ణపరిస్థితుల ప్రభావానికి నా శరీరం అతివేగంగా ప్రతిచలిస్తూ వుంటుంది. సాధారణంగా వీచేగాలిని సైతం నేను భరించలేను. గాలి వంటికితాకకుండా గొడగును అడ్డంపెట్టుకుంటూ వుంటాను. నడుస్తున్నప్పుడూ, బండిలో వెళుతున్నప్పుడూ యిది నాకు మామూలు. శీతోష్ణపరిస్థితుల కనుగుణంగా, వొక శాలువ, లేకపోతే వొక శాలువమీద యింకొకటి, తలపాగా, కోటూ, కోటుమీదకోటూ, కాకుంటే ఉన్నిదుస్తులు ధరించడం నాకు పరిపాటి. ఇక కొండలమీద వున్నప్పుడుకూడా యివే దుస్తులు; జుబ్బామీద జుబ్బా; కోటు మీద కోటూ. కొండలమీద వాతావరణం చక్కగానే వుంటుంది. శరీరానికి మంచిదికూడాను. అయినప్పటికీ, నా శరీరారోగ్యం నాలుగైదు సంవత్సరాలనుంచీ అలాగే వుంది. కొండలమీద వున్నప్పటికీ అంతా యథా పరిస్థితే. నిరంతరం ఆలోచిస్తూ మేధస్సుకు శ్రమకల్పించడం బహుశా దీనికి కారణం కావచ్చును. కొండలమీద వున్నప్పుడు బాగా ఆకలివేస్తున్న

♦ రాజకుటుంబీకులతో అప్పారావుగారు వేసవిలో నీలగిరిలో వుంటూ వుండేవారు. కొండుభట్టేయము మొదలైన రచనలు ఆయన యిక్కడ వున్నప్పుడే రాశారు.

ప్పటికీ, కాస్త ఊపిరి సలిపినప్పటికీ, కొంత ప్రశాంతత చిక్కినప్పటికీ, యీమధ్య బొత్తిగా అదీ లేదు.

3. మధ్యాహ్నం భోజనమయ్యాక కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకొనేవాణ్ణి. మంచమీద వాలి రెండు మూడు గంటల పాటు సేదతీర్చుకొనేవాణ్ణి. ఇలాగ కొన్నేళ్ళు జరిగాయి. ఇలా కాక యింకొకలాగ చేస్తేరా వొళ్ళు కుతకుత మనేది. సాయం కాలం మూడూ నాలుగుగంటలమధ్య ఆయాసంగా వుండేది. వొంట్లో నిస్త్రాణ. నాలుగు గంటలక్కానీ యింత రొట్టె, కాస్త కాఫీ పుచ్చుకుంటేనా బడలిక తగ్గేది; ప్రాణం లేచినచ్చి నట్లనిపించేది. ఓపిక కలిగేది. సాయంకాలంపూట నడవగలిగే వాణ్ణి. ఏ పనైనా చేయగలిగేవాణ్ణి. చకచకా అంగువేస్తూ నడిచేవాణ్ణి. రొట్టె, కాఫీ తీసుకోవడంవల్ల లోపల యూపిడ్ పుట్టి, ఒక్కొక్క పుడు నిదరాక బాధపడుతూ రావడంవల్ల, యిక లాభంలేదని నాటినీ వొదిలి పెట్టేశాను. అవికూడా అరిగి చుకోలేక వాతేయోం చేయడం ము! కొంచెం పుష్టికరమైన ఆహారం భుజించాలని యిప్పటికీ నానొకగా వుంటూనేవుంది. కానీ అది కడుపులోచేరి 'యూపిడ్' కలిగిస్తేమాత్రం బాధ కలుగుతుంది. సాగ్వికాహారం తీసుకున్న వెంటనే ఎంతో హాయిగా వుంటుంది. మంచి టీఫిను కావాలనిపిస్తుంది నాకు.

4. కొన్నేళ్ళ క్రితంమాట : అందరికివలె కాక నా శరీరం చాలా ఉష్ణంగా వున్నట్లుపించేది. తునుచు ఏదో బాధగానే వుండేది. కడుపు భగభగ మండుతూ వుండేది; రాత్రి భోజనం చేశాక స్థిమిత పడేవాణ్ణి.

5. 'రాశిపూట భోజనం చేసేముందు కొన్నేళ్ళపాటు కొంచెం క్లారెటు, కోకోవైను పుచ్చుకున్నానా లేదా అన్నంత స్వల్పంగా తీసుకునేవాణ్ణి. నా భోజనంలో ప్రధాన ఆహారం పాలు, అన్నం, కాస్తంత చక్కెర. కడుపులో యాసిడుచేరి ఉధృతమైనపుడు, కునుకు పట్టేదికాదు. నాకూ, నిద్రకూ సగ మెరిక. మాటిమాటికీ మూత్రం వస్తూవుండేది. రంగు విచిత్రం. క్లారెటు, తదితర పానీయాలను పూర్తిగా విడిచి పెట్టేను. కొన్నాళ్ళకు అవీ పడలేదు. ఎంత కొంచెం తీసుకున్నా చికాకు హెచ్చేది. ఉపశమనానికి బదులు మేధస్సు ప్రకౌపించేది. మూడేళ్ళక్రితం, నాలికకు అల్సర్ వచ్చింది. పాలు తాగవద్ద న్నారు. సరేనన్నాను. నైట్రో-హైడ్రోక్లారిక్ యాసిడ్తో కలిపిన మిక్స్చరు పుచ్చుకోవడంవల్ల అల్సరు పోయింది. మళ్ళీ అది రాలేదు.

6. విచిత్రమేమంటే, కొండలమీదికి వెళ్ళినప్పుడల్లా నాకు ఆకలి బాగానే వేస్తుంది, పొద్దున్నా సాయంకాలవూ, కాఫీ తాగేవాణ్ణి. అయినప్పటికీ మళ్ళీ నా నాలుకకు అల్సరు రాలేదు.

7. మామూలుగా వేసుకునే దుస్తులతోనే నిద్రపోవడం నా అలవాటు. కాని సాధారణంగా నామోము వెచ్చగా వుంటుంది. అందువల్ల మాటిమాటికీ విసుకుకుంటూ వుంటాను. కొన్నాళ్ళకి మోము భగభగమనడం పోయింది. అది భగభగ మన్నప్పుడల్లా బహుశా టెంపరేచరు నార్మలుగాకంటే ఎక్కువ వుండేది కాబోలును.

8. ఇరవై మూడేళ్ళకితం, అటుపిమ్మట చాలా ఏళ్ళ వరకూ, నా సరాలూ, పేగులూ సలుపులెత్తేవి. ఉన్న బాధంతా ముఖ్యంగా వాటివల్లనే. ఇట్టే అవి ప్రకోపించేవి. విరేచనం వొక్కొక్కప్పుడు కొంచెం నీళ్ళనీళ్ళగానూ, తరుచు గట్టిగానూ కోజూ గాలుగయిదుసార్లు అవుతూవుండేది. తీసుకున్న ఆహారం అరిగేదికాదు.

9. 1891 వ సంవత్సరంలో వొకనాటి ఉదయం పది గంటలకు వొక కొండను అధిరోహించ ఆరంభించాను. శీతా కాలం. ఎండకాస్తున్నది. తలమీద ఎండ పడుతూనే వుంది. తలపాగాలేదు. గొడుగులేదు. కొండమీదవున్న భవంతికి త్వరత్వరగా చేరాలనే ప్రయత్నంతో అడ్డుదారిని గబగబ నాలుగడుగులు వేశాను. కొండ శిఖరమీద నాలుగడుగులు వేసేసరికి ఆయాసం లావయింది. మూర్ఛ వచ్చినట్లయింది. కొన్ని సేకండులపాటు స్పృహకూడా తప్పింది. నాటి సాయంకాలం నుంచీ తలతిప్పడ మారంభించింది.

10. అదే పనిగా ఏదో ఒక ఆలోచనా పూర్వకమైన పనిచేయడంవల్ల, మేధస్సుకు శ్రమ కలిగించడంవలన నా సరాలు పట్లు తప్పాయి. సరాల బలహీనత హెచ్చింది. దాంపత్య సుఖం అనుభవించిన తరువాత మేధస్సు ఉద్రేకం కాజొచ్చేది. నిద్రపట్టేది కాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు భుజాలకూళ్లు సలుపులెత్తేవి. నాకు నిద్రలేమి అనేదిబిడ్డ ఎలాగూవుంది; అయినా కాఫీ తీసుకోవడం మానేసుకాను. నేను కా లేజీవో లెక్చరరుగా వుండేవాణ్ణి. అదే పనిగా గ్రంథాలను పరిశీలించడం అలవాటై పోయింది. కొంతకాలానికి పరిశీలన మాటకేమి, వుత్తినే పుస్త

కంఠోని అక్షరాలను నడివితే చాలును, తల భారమయేది. మేధస్సుకు శ్రమ కలిగేది. రెండడుగులు అలా నడిచినెళ్ళడమంటే ప్రాణాంతకం.

11. సరే; ఇక నాకు మరణం తప్పననుకున్నాను. కాని * స్వర్గస్తులైన మహారాజావారు నన్ను చెన్నపట్నం తీసుకువెళ్ళి డాక్టర్ బ్రౌనింగ్ కు చూపించారు. రైలుప్రయాణం భారమైనా నేను మదరాసు వెళ్లాను. † డాక్టరు బ్రౌనింగు నన్ను పరీక్షించాడు. నా శరీరంకోని నరాల నిర్మాణపద్ధతి పూర్తిగా చెడిపోయిందని చెప్పాడు. కాని నేను చాలాకాలం బతుకుతానని అన్నాడు. భోజనంకోపాటు ప్రతిసారీ యివి పుచ్చుకోవాలని ఆదేశించాడు: అరోమెటిక్ కన్ ఫెక్షన్ అయిదు గ్రెయినులు; బిస్మత్ ఐదు గ్రెయినులు; పెప్సిను అయిదు గ్రెయినులు.

నరాల సత్తువకు తాను నాకు అప్పట్లో మందు యివ్వలేదు. అలా యిచ్చినట్లయితే ప్రయోజనం లేదన్నాడు. కారణం అప్పట్లో నా కేమాత్రం చురుకుకలిగించే ఏమందు వాడినా, నా నరాలు వాటిని గ్రహించేస్థితిలో లేవట. ఏం తీసుకున్నా నరాలు చలించిపోతాయట. అందువలన సాత్వికమైన వొక టూనిక్ ను పుచ్చుకోమన్నాడు. ఇది రాత్రిళ్ళు సేవించే ఔషధం. ఇందువల్ల రాత్రిళ్ళుజరిగే వీర్యస్థలనం

* ఆనంద గజపతి.

• మద్రాసుప్రభుత్వ ప్రఖ్యాత స్వచ్ఛమైన డాక్టరు బ్రౌనింగు అప్పారావు గారిని పరీక్షించి యిచ్చిన సలహా, ఆయనతో కావించిన యింటర్ వ్యూ విశేషాలు 1895, మార్చి నెల 31 వ తేదీ డైరీలో కలదు. చూ. 34 వ పేజీ.

కట్టడుతుంది. బెటాడోనా; హెయసిమస్; కేంఫర్; ఇవికాక కాడ్ లివరాయిల్ కొద్ది కొద్ది మోతాదులుగా యివ్వడ మారంభించాడు.

12. కొన్నాళ్ళకి కొంచెం నయమయింది. ఆరోగ్యం బాగుపడింది. కాని అయిదు నెలలయాక బ్రోన్కైటిస్ వ్యాధి, జ్వరమూ పట్టుకున్నాయి.

అయితే నా అనారోగ్యంవల్ల నాకొకటి కలసివచ్చింది; అదృష్టమే మరి. డాక్టర్ బ్రౌనింగ్ వూళ్ళో లేకపోవడంవల్ల డాక్టర్ సగజుండరావు మండు యిస్తూవుండేవాడు. ఆయనా, నేనూ స్నేహితులమయ్యాం. రాత్రుళ్ళు బాగా కాగినపాలూ, యింత అన్నమూ తినమని ఆయన సలహా యిచ్చాడు. అప్పటికి నా వయస్సు ముప్పైమూడు. బరువు డబ్బెసిమిడి పోనులు. జ్వరం కావడంవల్ల ఆరు పోనులు తగ్గిపోయినాను.

13. పాలు తాగడం మొదలు మానేశానో కారణం మీకు ఇదివరకే చెప్పాను. నాలుకకు అల్సరు వచ్చింది. ఇక పాలు తాగవద్దన్నారు. సరే నన్నాను. పాలు పుచ్చుకోవడం వల్ల పొద్దున్నే విరేచనం బాగా అయ్యేది. మలబద్ధకంగావుంటే కాసిన్ని పాలు ఎక్కువ తీసుకునేవాడిని. ఇప్పుడు పాలు వొంటికి పడవు. కడుపులో యాసిడు పుట్టుకొస్తుంది.

14. 1894-95 మధ్యకాలంలో నాకు కలిగిన యితర బాధలు యివి : తల వెనకభాగం సూమలతో గుచ్చినట్టు, దబ్బిభాలో పొడిచినట్టు చురుక్కుమనేది. ఒక ఏడాదిపాలు బాధపడ్డాను. తరవాత తగ్గిపోయింది.

15. రోజూ మూడుపూటలా భోజనం చేసేవాడిని; సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు టిఫిను తీసుకునేవాడిని. ఒక్కొక్కప్పుడు కొన్ని వారాలపాటు అన్నానికి బదులు పొద్దున్నే పాలూ, కాఫీ తీసుకునేవాడిని. ఇలాగ పాలూ, కాఫీ తాగు తున్నప్పుడు మధ్యాహ్నం వేళల విరేచనం కొంచెం గట్టిగా అయ్యేది; నల్లగావుండేది.

16. విపరీతమైన బడలిక, ఆయాసం నాకు బాల్యం నుంచీ వున్నదే. నా శరీరతత్వమే అంత అస్పష్టమే. చాలా బక్కపల్చటి ముసిపిని. కాని నేను కావించేకృషి, మేధో సంబంధమైన కార్యాచరణ అత్యధికం. నేనింత కృషి ఎలా చేస్తున్నానా అని నా మిత్రులకేకాదు, నాకే ఆశ్చర్యం వేసేది. ఎప్పుడూ షక్క మీద అలా వాలి, విశ్రాంతి తీసుకోవా లనిపించేది. శారీరక కష్టమంటే యిష్టముండేది కాదు. ఇంత ఆయాసంగావున్నా యింత బలహీనంగావున్నా పోనీ ఆలోచన లకు విశ్రాంతియిచ్చానా! లేదు; మేధస్సును అదేపనిగా శ్రమపెడుతూ వచ్చాను. నిన్న మొన్నటివరకు నేను కావించిన మూర్ఖత్వపుని యిదే.

17. ఇప్పుడు నాకు కలిగిన దుగ్గత యిది : పూర్తిగా నరాల బలహీనత. జీర్ణకోశం చెడిపోయింది. నరాలకు పాకు కలిగినా, నా ఆరోగ్యం చెడిపోతున్నదే అనే వ్యాకులతవలనా శరీరం మాడ్చుచుండేది; మలబద్ధంపోయి విరేచనమయ్యేది. ఇది యిదినరకటిమాట. ఇప్పుడు అదీలేదు. నరాలకు ఉద్రేకం కలిగినా మలబద్ధం మలబద్ధమే. దీనికితోడు జ్వరం.

ఈ జ్వర లక్షణాలు బర్నేయా మాన్యుయలు మొదటి వాల్యూములో రెండువందల మూడవపేజీలో పేర్కొనబడిన జ్వరలక్షణాలను పోలి వుంటవి. కడుపులో యాసిడు చేరినట్టు వుంటుంది. చారు తాగినా, మజ్జిక పుచ్చుకున్నా యిది ఎక్క వవుతుంది. కడుపు నొప్పి ఆరింభమవుతుంది. జ్వరించుకుందుకు కొంచెం కష్టమైన ఆహారం, లేదా మలబద్ధం కలిగించేమందులు వాడినా, కడుపునొప్పి అధికమౌతుంది. అయితే యిది అరుదు. ఎవరూ చేసుకుంటే తక్కువ ఉపశమనం కలుగుతుంది. ఆముదం మొదలై నవి అసలే పడవు. మా డాక్టరు యీ మిక్స్చరు వాడమని చెప్పాడు : మాగ్నెస్ లోహిక ఔనుస్; సోడియం లోహిక ఔనుస్; సోడా బైక్రోబ్ పది గ్రెయినులు.

ఈ మిక్స్చరు ఆరుద్రాములు తాగితే ఆరేడు నీళ్ళవిరే చనావుతాయి. మొన్న వేసవికరకు నేనెప్పుడూ పర్గెటివు తీసుకోలేదు. పాలుతాగితే చాలుననిపించేది.

ఇప్పుడు ఎనిమిదిద్రాముల మిక్స్చరు వాడినా ఫలితం కనిపించడం లేదు. అందుకని మూడు ద్రాముల ఆముదం తాగేను. కాని దీనితో నాపని తలకిందులైంది. గత్యంతరంలేక ఎనీమా చేసుకున్నాను. రెండుమూడు రోజులనరకు సవ్యంగానే వుంది.

ఇప్పుడు నేను తీసుకుంటున్న ఆహారం.

(అ) ఉదయం ఆరుగంటలకు మెల్లినప్పర్డ్ ఆరు చెమ్మలు. నిండు చెమ్మలు కావు. (ఆ) పదకొండు గంటలకు అన్నం, చప్పిడి కూర; వాడే కూరగాయలు యివి : ఆనప

కాయ; పొట్లకాయ; వంకాయలు. (ఇ) రాత్రి ఏడుగంటలకు మధ్యాహ్నంవలె మామూలు భోజనం.

నూకలు వేయించి జావ చేసుకుని యీ మధ్య పుచ్చు కునేవాడిని. కాని ఆయుర్వేద వైద్యులు, వేయించిన నూకల జావ మలబద్ధకం కలిగిస్తుందని చెప్పడంవల్లమానివేశాను. ఇప్పుడు మళ్ళీ పుచ్చుకుంటున్నాను. నాకిప్పుడు జావలాంటి పదార్థం సులభంగా జీర్ణమయేది తీసుకోవాలని వుంది. మలబద్ధంపోయి జ్వరం తిరుగుమొహం పెట్టాలి. సరాల బలహీనతవల్ల కొంత, మందుల విషంవల్ల మరికొంత నాకు ఊష్ణం వచ్చి వుండవచ్చును. నెల క్రితం నా టెంపరేచరు నూటమూడు డిగ్రీలు. మెల్లిన్సుప్రుడ్జూ, నూకలజావా మూడు నాలుగు రోజులు పుచ్చుకున్నాను. అప్పటికి టెంపరేచరు నార్మలుకు వచ్చింది. మధ్యాహ్నం ఒక పూట భోజనం చేసేవాణ్ణి. తరవాత రాత్రిళ్ళుకూడా భోజనంచేశాను. మధ్యాహ్నం భోజన మయాక టెంపరేచరు వచ్చింది. మెల్లిన్సుప్రుడ్జూ, నూకల జావా తీసుకోవడంవల్ల టెంపరేచరు తగ్గినా, ఆ తగ్గడంతో పాటు నీరసంకూడా వుట్టేది. అన్నంతింటే నిస్త్రాణ వుండేది కాదు. కొంచెం దారుఢ్యంగా వున్నట్టినిపించేది. నిన్న రాత్రెల్లా నిద్రపట్టలేదు. ఇప్పుడు ఉదయం ఏడుగంటలయింది. టెంపరేచరు నూరు డిగ్రీలు. ఇదంతా నేను చెప్పగా వ్రాయబడ్డ నివేదిక.

18. జ్వరం కాస్తున్నపుడు కడుపులో మంటపట్టినట్లుం టుంది. రొమ్ము, భుజాలు, స్రత్యేకంగా ఎడమభాగం నొప్పిడు తున్నాయి. నూరు డిగ్రీల జ్వరం వచ్చినా, నొప్పి కలగనపుడు

కొంత బాధనిపించదు. టెంపరేచరు, నార్మలుకు వచ్చిందా ప్రాణం తెరిపిన బడినట్లుంటుంది. బాధలేదు. పనేమీ లేకుండా పూర్తిగా విశ్రాంతి తీసుకుంటూ కూచోడం నావల్ల కాదు. అయితే ఎంత విశ్రాంతిని భరించగలనో అంత విశ్రాంతి నేను తీసుకుంటూనే వున్నాను. నాలాగ జాగ్రత్తగా ఆహారం తీసుకొనే వాళ్ళుంటారని నేననుకోను. జ్వరంగా వుంది. జ్వరంతో ప్రయాణం చేయడమంటే భయంగానేవుంది. లేకపోతే మద్రాసు వచ్చి వైద్య సలహా తీసుకునేవాడినే.

19. నాకు వస్తోన్న జ్వరం రెండు రకాలు: ఒకటి అపుడపుడు వస్తూ వుంటుంది. కంఠంలో నొప్పి బయలుదేరి నపుడు, బ్రోన్కైటిస్ వచ్చినపుడు, రక్తంలో విషసంబంధమైన పదార్థాలు చేరినపుడు యిది వస్తుంది.

అప్పుడు నీరసం హెచ్చుతుంది. చికాకు లావవుతుంది. అవయవాలు పీక్కుపోతాయి. కొంచెం చలివేస్తుంది. ఇప్పుడు వచ్చిన జ్వరం మామూలుగా వచ్చే ఊష్ణంకాదు. సాధారణంగా నాకు ఆకలి బాగానే వేస్తుంది.

ఇప్పుడు వచ్చిన నా జ్వరానికి ప్రధాన కారణం యిదను కుంటాను: జూలై మాసం యిక వెచ్చిపోతుందనగా ఆఖరి వారంలో నా కొకరోజున నూటవొకటి డిగ్రీల జ్వరంవచ్చింది. జ్వరంరాడానికి ముందు ఆవేశ నేను చాలా శ్రమపడ్డాను. శ్రమంతా ఏదో ఒకటి చదవడం, రాయడం; ఆలోచనలకు శ్రమ కలిగించడంవల్ల టెంపరేచరు హెచ్చింది. కాని తగ్గింది; మళ్ళీ మూడురోజులూ ఈ మధ్య రెండుసార్లు టెంప

రేచరు హెచ్చింది. మా డాక్టరు బహుశా యిది మలేరియా అయివుంటుందనుకున్నాడు. నాకు చలిలేదు. ఆకలి గాగానే వేస్తుంది. ఎందుకైనా మంచిది ముందే జాగ్రత్త తీసుకుందామని మా డాక్టరు రెండున్నర గ్రెయినులు క్విన్వైను వాడమన్నాడు. రోజుకు రెండుసార్లు క్విన్వైను తీసుకున్నాను. ఒకరోజున మాకెవరికీ తెలియకుండా ఒక పొరపాటు జరిగిపోయింది. డిస్పెన్సరీలో మందు ఎవరిచ్చారోకాని క్విన్వైను మోతాదు రెండున్నర గ్రెయినులకు బదులు అయిదు గ్రెయినులకు పెరిగింది.

నేను రెండు గ్రెయినుల క్విన్వైన్కు మించి ఎప్పుడూ తీసుకోలేదు. అందువల్ల యీ ఐదు గ్రెయినుల మోతాదూ నాకు చాలా అవస్థ కలిగించి వుండాలి. దానితో నా కడుపు, నరాలూ, పేగులూ చెడిపోయి వుంటాయి.

అనుబంధం

1. మలబద్ధం వచ్చినపుడు నూటహాకటీ, నూటరెండు డిగ్రీల జ్వరం వుండున్నదని డాక్టర్ బర్నేయో చెబుతున్నాడు. కొంతమంది డాక్టర్లు యింతకంటే హెచ్చుజ్వరమే వస్తుందంటున్నారు. ఈ జ్వరం కాసినపుడు తలనొప్పి, నాలికపై ముళ్ళు పుడతాయి. నోరు పూస్తుంది. ఆకలి పుట్టదు. నాకు వచ్చిన జ్వరం యిలాంటిదే ననుకుంటాను.

2. గత నాలుగయిదు మాసాలలో నాకు అయిదారు సార్లు జ్వరమొచ్చింది. తిన్న ఆహారం అరగలేదు. తీసుకున్న

ఆహారం మంచిదీ కాదు. అందువల్ల కడుపునొప్పి ఆరంభమయింది. సరే; ఇక మలబద్ధం, అటు తరవాత జ్వరం రానే వచ్చాయి.

ఇప్పుడు నాకు జ్వరం వచ్చినా, నాలిక మామూలుగానే వుంది. ఇంతకు ముందెన్నడూ నాకు తల నొప్పిపెట్టిలేదు. ఎండలు ముదరడంవల్ల ఏప్రియలు ఎనిమిదో తేదీ నుంచి తలనొప్పి ఆరంభమయింది. ఇప్పుడు ఆకలి మటుకు బాగానే వేస్తోంది. ఉష్ణంవల్ల ఆకలి తగ్గలేదు. జ్వరం నూట వొకటి డిగ్రీలకు మించినట్లయితేమాత్రం ఆకలి వచ్చిపోతుంది. నాకు జ్వరం రావడానికి కారణాలు రెండు.

3. మొదటి కారణం : మధ్యాహ్నం వొంటిపూట తిండి. ఇంత అన్నం తినడమారంభించాను. అప్పుడు టెంపరేచరు తొంభై తొమ్మిది డిగ్రీలు. *ఇందులో జతపరచిన పట్టిక ఫిబ్రవరి పదిహేనువరకూ చూడండి. అటుపిమ్మట రాత్రుళ్ళు

* ఫిబ్రవరి పట్టిక లభించినదికాదు. కాని శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారికి వ్రాసిన లేఖలో జతచేసిపంపిన పట్టికలో మార్చి నెల 1వ తేదీ 1915 న మహాకవి శరీర ఉష్ణోగ్రత: ఉదయం యేడుగంటలకు 98.4; తొమ్మిది నలభై అయిదు నిమిషములకు 99.4; పదిన్నరకు 99.6 పదకొండున్నరకు 100.8; మరొక పావుగంటకు 100.6; మధ్యాహ్నం వొంటిగంటా నలభై అయిదు నిమిషములకు 100.8; మూడుగంటలకు 100.2; నాలుగు గంటలకు 100.8; నాలుగున్నరకు 100.4; ఏడూ యాభైకి 100; తొమ్మిదింటికి 99.3.

మర్నాటి టెంపరేచరు :

ఉదయం ఆరున్నరకు 98; ఎనిమిదిన్నరకు 98; తొమ్మిది గంటలకు 93.4.

కూడా తినిచూద్దామచుకున్నాను. పెంపరేచరు 99.6 డిగ్రీలకు హెచ్చేది. ఫిబ్రవరి 19 వరకు ఇలాగనేవుంది. తరవాత రెండురోజులూ పెంపరేచరు 99.8 డిగ్రీలు. ఇరవై రెండో తేదిన నూరు డిగ్రీలు. జావా అవీ తాగితే పెంపరేచరు తగ్గవచ్చును. మెల్లినొప్పుష్టూ, జావా తీసుకున్నాను. నీరసం అధికమయింది. అన్నం తింటే నిస్త్రాణగా వుండదు. బలంగానే వుంటుంది. కొన్నాళ్ళు అన్నమే తీన్నాను. నిస్త్రాణ పోయింది. కాస్త జవసత్వాలు వచ్చాయి. కాని కడుపులో ఆసిడ్ చేరినట్లు అనిపించింది. చింతపండు వాసన తగిలించాయిది ఎక్కువవుతుంది. మజ్జిగ పడదు.

4. ఇక రెండవ కారణం : ఎండపోడ కట్టదు. ఎండలో నాలుగయిదు నిమిషాలయినా నింవోలేను. ఎండబాగా కాసిందా ఆనాడు నేను ఏదైనా పనిచేస్తేనా జ్వరం వచ్చేస్తుంది. ఆవేశ ఏమీ చదవనూకూడదు; రాయాస్తీకాదు. నాకు విశ్రాంతి అవసరపూతుంది. ఇప్పుడు పనీ పాటూలేదు. విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాను.

5. మధ్యాహ్నం నిద్రపోకపోయానా, పెంపరేచరు విధిగా హెచ్చిందన్నమాటే. హెచ్చడంలోనూ అలా యిలా కాదు; త్వరత్వరగా కొన్ని సంవత్సరాలనుంచీ వస్తూ పోతూ, హెచ్చుతూ, తగ్గుతూవున్న యీ పెంపరేచరువల్ల నా శారీరక తత్వమే అంత అనుకున్నాను. ఏమాత్రం ఉదేకం కలగకుండా నరాలకు శక్తి కలిగించాలి.

6. నరాల బలహీనతతప్ప మరొక వ్యాధేమీ నాకు లేదు. మిగిలిన అవయవాలన్నీ బాగానేవున్నాయి. నిన్న నూకల

జావ తాగను. పొద్దున్న ఏడుగంటలకి మెల్లిన్సుపుడ్డూ,
పన్నెండుగంటలకి జావా పుచ్చుకున్నాను, రాత్రి ఏడుగంటలకి
మెల్లిన్సుపుడ్డూ, కాసిన్ని పాలూ తీసుకున్నాను. దానితో
ఎక్కిళ్ళు ప్రారంభమయాయి.

◆ ఎండవేడి యెక్కువపుతున్నకొద్దీ టెంపరేచరు
లావవుతోంది. కాని జ్వరానికి ప్రధానకారణం అజీర్ణం. మల
బద్ధం. నాకు కాస్త మంచి ఆహారంకావాలి. తినగానే జీర్ణ
మయితే మంచిది. అయితే మెల్లిన్సుపుడ్డూ, జావామాత్రం
వొద్దు. అవి పుచ్చుకుంటే చెప్పలేనంత నిస్త్రాణగా వుంటోంది.
నా జీర్ణకోశం చెడిపోయింది.

◆ ఇక్కడనుంచి యీ చివరినాల్గు పంక్తులూ ఆయన స్వదస్తూరితో
వ్రాసినవి. మిగిలిన భాగమంతా ఆయన చెప్పగా వ్రాసినది. టైపుడుకాపీ.

* శ్రీ అప్పారావుగారి నిర్యాణం

విజయనగర విద్యావేత్త

30 నవంబరు, విజయనగరం :

చాలా కాలంనుంచి వ్యాధిగ్రస్తులైవున్న శ్రీ గురజాడ నెంకట అప్పారావుగారు తమ వీధైనాలుగవయేట నేటి ఉదయం తమ స్వగృహంలో పరమపదించారు. వీరు విజయనగర కళాశాలలో విద్యనభ్యసించి పట్టభద్రులయ్యారు. అదే కళాశాలలో పెక్కు సంవత్సరాలు ప్రొఫెసరుగా వుద్యోగం చేశారు. తరువాత ఆనందగజపతి మహారాజావారి ఆంతరంగిక కార్యదర్శిగనూ, పిమ్మట డివేజరు మహారాజి, రీవామహారాజుల ఆంతరంగిక కార్యదర్శిగనూ పనిచేశారు.

మదరాసు విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగుభాషకు పరిక్షాధికారులుగ శ్రీ అప్పారావుగారు కొంతకాలం నియమితులు. మూడేళ్ళక్రితం సెనేటుకు సభ్యులుగ వీరిని ప్రభుత్వం నియమించింది. వీరికి ఆంగ్లకవిత్వమంటే మిక్కుటమైన ఆసక్తి కలదు. శ్రీ అప్పారావుగారు రచించిన ఆంగ్లగీతాలు, 'రీస్ అండ్ రయత్' సంపాదకులు స్వర్ణీయ డి. వి. శంభుచంద్ర ముఖర్జీగారి స్రవంసల నందుకొన్నవి. శ్రీ అప్పారావుగారు తెలుగుభాషలో కన్యాశుల్కమనే నాటకమును రచించారు. తాము ఆంతరంగిక కార్యదర్శులుగవున్న సమయంలో సంస్థాన పరిపాలనను దక్షతతో నిర్వహించడానికై తమ పలుకుబడి నంతటినీ వినియోగించారు.

* ఇది మద్రాసు మెయిలు దినపత్రికలో ప్రకటితమైనవార్త.

(శ్రీ) అప్పారావుగారి మృతికి సంతాపసూచకంగా నేడు మహారాజావారి కళాశాల మూసివేయబడింది.

Death of G. V. Appa Row

A Vizianagram Educationist

Vizianagaram, Nov. 30.—Death took place here this morning of Mr. G. V. Appa Row, aged 55, after a long illness. Mr. Appa Row graduated from the Maharaja's College, in which he later on served the best part of his life as Professor. Latterly he was appointed Private Secretary to the late Maharaja Anandaraja and served in this capacity under the late Dowager Maharani and Rewa Maharani. He was an examiner in Telugu for the Madras University and a nominated member of the Senate three years ago. He had a great liking for English poetry and wrote some verses which were highly commended by Mr. D. V. Sambhu Chunder Mukherj, late Editor of *Reis and Rayyet*. He has written a drama in Telugu called *Kanya-sulkam*. As Private Secretary his influence was exerted in the better administration of the estates. The Maharaja's College was closed to-day in honour of his death.—(A.P.I.)

చివరి చిరునవ్వు

నవంబరు నెలలో ఇరవై తొమ్మిది రాత్రుళ్ళు గడిచి పోయాయి. తెల్లవారింది. మహాకవి జీవితంలో అదే తుది ఉదయమని ఎవరూ కలలోకూడా అనుకోలేదు.

మేడమిదగదిలో మంచమీద మహాకవి మామూలుగానే దుస్తులన్నీ ధరించి పడుకున్నారు. మంచం పక్కకొడుకూ, ఎదుట డాక్టరు మంగయ్యనాయుడుగారూ దిగు

లుగా నించున్నారు. మహాకవి తల్లి, పిల్లలూ, బంధువులూ ఆందోళనతో అటూ, ఇటూ తిరుగుతున్నారు.

బయటకిటికీలోంచి ఎండపొడ గదిలోపడుతున్నది. చలి గాలి రొప్పుకొస్తున్నది. రొజ్జగాలీ, ఎండపొడా, మహాకవికి పడవుకదా !

దగ్గర నిలబడిన వారిని మెల్లగా దరికిపిలిచి మహాకవి, తాము ధరించిన మస్తులన్నీ తీసివేయమన్నారు. వొక్కష్టానలు లాల్చీని మాత్రం వుంచుకున్నారు.

తన మంచం ప్రక్కనే దిగులుగా నించున్న కొడుకును చేరువకు రమ్మని పిలిచి “కొంచెం కొక్కోవైనూ, దంపిన తాంబూలమూ తెచ్చిపెట్టు బాబూ!”.

వీటిని తగ్గడి తీసుకుంటే ఏమవునో అనే భీతితో కొడుకు, డాక్టరు నాయుడుగారిని చూపులతో ప్రశ్నించారు. డాక్టరుగారు ఇవ్వవచ్చునని తల ఊపారు. కొడుకు తగ్గడికి వాటిని అందిచ్చాడు.

తాంబూలము చప్పరిస్తూ మహాకవి, డాక్టరుగారి చేయి పట్టుకుని “వీటిని వేసుకో వచ్చునో, కూడదో, నేను బతికుంటే ఆహారశాస్త్రం మీద వొక గ్రంథం రాస్తాను, డాక్టరుగారూ!” అంటూ చిరునవ్వు నవ్వారు.

అదే మహాకవి చివరి చిరునవ్వు. అదే ఆయన తుది పలుకు. ఆప్పటికి గోడనున్న గడియారం ఎనిమిదిదాటి ఇరవయ్యోనిమిషమువద్ద ఆగిపోయినది !

* కీర్తిశేషులైన గురజాడ అప్పారావుగారు

“.....వీరు సామాన్య స్థితిగల కుటుంబమున జన్మించినవారు. విజయనగర సంస్థానమున వీరితండ్రి అమీనుగా నుండిరి. వీరి పూర్వీకులు గ్రామకరణములుగా నుండినవారు. వీరు చదువుకొనునప్పుడును సుఖముగా గాలము గడిపినవారు కారు.....పండిత చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారి ప్రోత్సాహమున వీరికి సంస్కృతమునను నభిలాష మెండుగనుండెను.....వీరు కళింగదేశ చరిత్రను వ్రాయు నుద్దేశమున తదనుకూలసామగ్రి సమకూర్చిరనియు దానిని ఆధారంచేసికొనియే విజ్ఞానచంద్రికా మండలివారికి గ్రంథమువ్రాసి యిచ్చుటకు సంగీకరించిరనియు వాడుకయున్నది. ఈపని జరిగియుండినందున వారు సంతరించిన సామగ్రిని ఆవిషయ మెరిగిన వారియొక్క సమర్థమిశ్రు తెవ్వ రైనను నుపయోగించుకొని గ్రంథమువ్రాసిన యెడల మిక్కిలి యుపయోగకరము కావచ్చును.....వీరు మహారాజులుం గారికి ఆతరంగిక కార్యదర్శిగా నున్నప్పుడే వీరి ప్రోద్బలముననే విజయనగరము మహారాజుగారి అంగ్లకళాశాలయు సంస్కృత కళాశాలయు రెండును స్థిరపడినవని తెలియుచున్నది..... రచకులుగా మాత్రమే గాక అప్పారావుగారు ఆంధ్రభాషా పక్షమున విశ్వవిద్యాలయ సభ్యులుగను, పరీక్షకులుగను ప్రశంసనీయమగు పరిశ్రమచేసి రనుటలో తప్పేమియులేదు. వాఙ్మయ , పక్షపాత మింతకలిగి గంజాము విశాఖపట్టణ

* ఇది వొక తెలుగుపత్రక వ్రాసిన సంపాదకీయం. ఆ పత్రక పేరు తెలియదు. సంపాదకీయములోని కొన్ని భాగములు యిక్కడ పొందు పరుస్తున్నాము.

మండలములలో ప్రాముఖ్యతవహించి శాంతులై ఎదుటివారలను మర్యాదించుటలో ససామాన్యమై దంభములేక పనిచేయుచుండిన అప్పారావుగారివంటి పుత్రుని గోల్పోయిన యాంధ్రమాత మిక్కిలి దుఃఖించుననుటకు సందేహములేదు. ఆమెకును, అప్పారావుగారి కుటుంబమునకును మా సానుభూతిని తెలియజేయుచు వారి ఆత్మకు శాంతికలుగును గాక యని ప్రార్థించుచున్నారము.

* మదరాసులో సంతాపసభ

శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారి మృతివలన ఆంధ్రదేశానికి వాటిల్లిన తీరని నష్టానికి దురపిల్లుతూ నిన్న సాయంకాలం ఆండర్సన్ హాలులో తెలుగు రీసెర్చిసొసైటీ ఆధ్వర్యాన సంతాపసభ జరిగింది. శ్రీ అప్పారావుగారి చిరకాల స్నేహితులు, వారి

*“వారు విజయనగరంలో శివసాయుజ్యం పొందిన దినములలో నేను మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములో ‘రీడరు’గా వుంటిని. అప్పుడు ఆండర్సన్ హాలులో పెద్ద సానుభూతిసభ చేస్తిమి. అప్పారావుగారి ‘కన్యక’ అనే ఖండకావ్యం ప్రత్యేకంగా ప్రకటించి పంచితిమి. మన ఆంధ్రులలో ఆనాడు చెన్నపురిలో వుండిన పెద్దలంతా వచ్చిరి. సర్. హోరాల్డు స్టూవర్టుగారున్ను, శ్రీమాన్ ఎస్. శ్రీనివాసయ్యగారున్ను సానుభూతి వచనములు వ్రాసిరి. “చాణుక్యని, యుగంధరుని జ్ఞాపకముచేసిన మహానీతిజ్ఞుడ”ని పలువురు ప్రశంసించిరి. అట్టి మహనీయుని భరవసా ఆంధ్రులకు పోయినదని శ్రీ చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తిగారు చాలా వగచిరి. “మహాధనికుడు కాగలిగిన పరిస్థితులలో వుండినీ సంస్థానమునకు ఋణపడి గతించినవాడని” శ్రీమాన్ శ్రీనివాసయ్యగారు తమకు విజయనగరం పెద్ద దావా నడిపించుటలో గలిగిన అనుభవముతో అనిరి” డాక్టరు శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావు, ఎం. ఏ., పి. హెచ్. డి.

అభిమానులు అగు శ్రీమాన్ శ్రీనివాసయ్యంగారు సభకు అధ్యక్షత వహించారు.

ఆనరబుల్ సర్ హోరాలు స్టూవర్టు

శ్రీ అప్పారావుగారి మృతికి తమ ప్రగాఢ సంతాపాన్ని తెలియచేస్తూ ఆనరబుల్ స్టూవర్టు పంపిన సందేశాన్ని శ్రీనివాసయ్యంగారు సభవారికి చదివి వినిపించిరి. “శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారి మరణమునకు సానుభూతి తెలుపడానికై సభ జరుగుతున్నట్లు నాకిప్పుడే వర్తమానం వచ్చింది. చాలా జరూరుపనులు వుండడంవల్ల నేనీ సభకు హాజరుకా లేకపోతున్నందుకు నాకెంతో దిగులుగావుంది. అప్పారావుపంతులువంటి మహాపండితుని కోల్పోయినందుకు దురపిల్లుతున్న తెలుగువారి సంతాపములో నాకూ భాగమున్నది.”

ఈ దిగువ సంతాపతీర్మానమును సభవారు దుఃఖిసూచకముగ కొన్ని నిమిషములు మానముగ నిలబడి ఏకగ్రీవముగ ఆమోదించారు :

“శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారి మరణంవలన తెలుగు సాహిత్యమునకు యెంతో నష్టం వాటిల్లింది. వారి కుటుంబానికి యీ సభవారు తమ సంతాపాన్ని తెలియచేస్తున్నారు.”

గారు ఆంధ్రపత్రికలో ప్రకటించిన వ్యాసమునుండి మీది వాక్యములు ఉదాహృతములు.

సంతాపసభజరిగిన తేదీ 8, డిసెంబరు. మహాకవి సంస్మరణ సంచికను ప్రకటించుటకు విరాళములకోసము విజ్ఞప్తిచేయగా సభలో అయిదువందల రూపాయలు వెంటనే వసూలయినవి.

శ్రీ చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తి

సంతాపశీర్మానాన్ని ప్రతిపాదిస్తూ మద్రాసు ప్రభుత్వ తెలుగు ట్రాన్స్లేటరు శ్రీ భానుమూర్తిగా రిలా ఉపన్యసించారు :

“శ్రీ అప్పారావుగారి ఉపజ్ఞమాత్రమే గొప్పదికాదు; ఆయన హృదయం నవనీతువంటిది. అనేక శాస్త్రాలలో నికటమైన పాండిత్యమూ, అవార విజ్ఞానసంపత్తిగల మేధావులు. తమ స్నేహితులను హృదయమిచ్చి ప్రేమించేవారు. సోదర ప్రజానీకంపట్ల ఆయనకు గల ప్రేమ యెనలేనిది. డాబూ, ధర్పమూ యేకోశానా యెరగనివ్యక్తి. మిత్రులైననూ, శత్రువులైననూ, వారి వారి సుగుణములను సరిసమానముగా గుర్తించి శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు వారిని మన్ననచేసేవారు. వారితో పరిచయమైతేవాలు; కలిగిన ఆకాస్త పరిచయమూ యితరుల ప్రేమను, గౌరవాన్నీ సదా పొందుతూ వుండేది. దీనికి, శ్రీ అప్పారావుపంతులుగారి సుగుణసంపత్తియే కారణం.”

శ్రీ అప్పారావుగారి మృతివలన, దేశము ఒక ఉత్తమ పుత్రుని కోల్పోయినదనీ, తెలుగువారొక ఆత్మీయుని పోగొట్టుకొన్నదనీ చెబుతూ శ్రీ భానుమూర్తిగారు గ్రాంథిక, వ్యావహారిక భాషావివాదములను ప్రస్తావిస్తూ యిలా అన్నారు :

“వ్యావహారికభాషావాదానికి ఆయన నాయకులు. నేనూ నా మిత్రులమూ దీనికి వ్యతిరేకులము. వారికీ, మాకూ తీవ్ర భేదాభిప్రాయాలుండేవి. రవీంద్రనాథ్ టాగూరు యే భాషలో అయితే, బెంగాలీ సాహిత్యాన్ని సృష్టించాలో, అట్టి

భాష మన తెలుగు సాహిత్యానికెంతో ప్రయోజనకారి. ప్రజలను విద్యావంతులను చేయడానికి, దేశ అభివృద్ధికి, జాతీయోభ్యున్నతకి యిట్టి భాషా సాహిత్యాలెంతో అవసరం.”

శ్రీ అప్పారావుగారు రచించిన ఖండికృతుల ప్రాశస్త్యమును ఉపన్యాసకులు పుగ్గడిస్తూ, ప్రజలను విద్యాసంపన్నులను చేసే, జాతీయతాన్నత్యాన్ని సాధించే రచనా విధానాన్ని రవీంద్రునినలె, శ్రీ అప్పారావుపంతులుగారు కొనసాగించారని యిలా అభిభాషించారు:

“శ్రీ అప్పారావుగారి కవితాశక్తి మహత్తరమైనది. విశ్లేషించిచూసే దృష్టి, తార్కికశక్తి, తమ ఆశయాల కనుగుణంగా రచించే నేర్పు ఆయనకు కలదు. తమ ఆదర్శాలేమో, వాటిని సాధించడానికి రేమి చేయనలెనో తెలిసిన ఆత్మశక్తి, చైతన్యమూ గల రచయిత.”

శ్రీ హరిసర్వోత్తమరావు

శ్రీ అప్పారావుగారి మృతిపట్ల తమ గాఢసంతాపాన్ని తెలియచేస్తూ శ్రీ *ఆర్. వి. సుబ్బారావుగారు పంపిన లేఖను శ్రీ హరిసర్వోత్తమరావుగారు సభలో చదివారు.

అనంతరం, శ్రీ హరిసర్వోత్తమరావుగారు ఉపన్యసిస్తూ శ్రీ అప్పారావుగారు నాయకత్వంవహించిన వ్యావహారిక భాషావాదమునకు తాము న్యూరేకులమే అయినా, శ్రీ అప్పారావుగారిలో గల రెండు ఉత్కృష్టగుణములను ఆయన శత్రువులు

సైతము మెచ్చుకొక తప్పదన్నారు : “గొప్ప గొప్ప పండితులకు సైతం, తమ వాదమును నచ్చజెప్పి, తమకు సుముఖులుగ చేసుకుంటూ వారిని మా ర్చేశక్తి శ్రీ అప్పారావుగారికి వుంది. తమ వాదానికి తామే ఆదర్శముగ నిలబడి కావ్యరచన సాగించడమనే ఉత్కృష్ట ఆశయాన్ని ఆయన సాధించారు.

మరికొన్ని సంవత్సరాలు ఆయన జీవించి, తాము అవలంబించినరీతులలో రచనలను అధిక సంఖ్యాకంగా సృష్టించివుంటే, ఈసరికి, ఆయన తెలుగుదేశానికి రవీంద్రులయేవారు.”

* ఆనరబుల్ శ్రీ శర్మ

“శ్రీ అప్పారావుపంతులుగారు మరికొన్నేళ్ళు సాహిత్య రచనలోనే తమ జీవితకాలమును గడిపివున్నట్లయితే, ఈపాటికి ఆంధ్రసాహిత్యం మహా సంపన్నవంతమై వుండేది. ఆయనకు అనేక యితర కార్యకలాపాలు వుంటూ వుండేవి. మీదపడ్డ యీ కార్యభారమంతా తొలగి యిక తీరిక చిక్కింది కదా అనుకునేసరికి, సాహిత్యసేవ మిక్కుటముగా చేసే అవకాశం తిరిగి లభించింది కదా అని ఆశించేతర, ఆకస్మికంగా మృత్యువు సమీపించింది. ఇటువంటి దురదృష్టకర సంఘటనవల్ల ఆంధ్ర దేశానికి తీరని నష్టం వాటిల్లింది. నిజంగా యిది తెలుగువారి దురదృష్టమనక తప్పదు.

ఇ తవరకూ వచ్చిన సాహిత్యం ప్రజలకు చేయవలసిన సేవ చేయతగ్గంత చేయలేక పోయిందనీ, దీనికి అనేక కారణాలు

కలవనీ, దీనిని సంస్కరించి నూతన దృక్పథంతో ముందు
అడుగు వేయాలనీ గమనించినవారు అరుదు. ఇట్టి వినూత్న
మార్గములను అన్వేషించి కొత్త కొత్త పోకడలపై ప్రజలకు
సాహిత్యాన్ని సన్నిహితంగా తెచ్చినవారు శ్రీ అప్పారావు
పంతులుగారు. ఆయన ఈ మార్గంలో మహోత్కృష్ట విజ
యాన్ని సాధించారు. మాతృభాషకు, సాహిత్యానికి యింతటి
ఆత్మస్నేహితులు మరొకరు లేరు.”

అనంతరం సానుభూతి తీర్మానాన్ని బలపరుస్తూ వొక
పండితుడు తెలుగున వ్రాసినట్లు.

అధ్యక్షుడు

ఉపన్యాసకుల పలుకులలో అతిశయోక్తులేవీ లేవని
చెబుతూ సభాధ్యక్షులు శ్రీ యస్. శ్రీనివాసయ్యంగారిలా
అన్నారు : “అప్పారావుగారు సునిశిత విమర్శకులు. ఇతరుల
రచనలనే కాదు; తమ రచనలను సైతం వారు విమర్శించుకుని
చూసుకునేవారు. కావ్యనస్తువులోనూ, రీతిలోనూ ఆయన
ఆదర్శముల్లా పరిపూర్ణ తన సాధించడం.”

తమకూ, శ్రీ అప్పారావుగారికీగల స్నేహాన్ని గురించి
ముచ్చటించి, అధ్యక్షులు కొన్ని మధురస్మృతులను పేర్కొ
న్నారు. విజయనగరం పెద్ద దావా జరుగుతున్న సందర్భంలో
ఆయనతో తాము వాత్తేసులో కొన్నాళ్ళు గడపే అవకాశం
లభించిందని చెబుతూ శ్రీ శ్రీనివాసయ్యంగారిలా అభిభాషిం
చారు : “సంస్కృత, ఆంధ్ర ఆంగ్ల భాషా సాహిత్యాలలో,
శాసనపరిశోధనలో పురావస్తుతత్వశాస్త్రంలో ఆయనకుగల

జ్ఞానం అపారం. ఆయన విషయపరిజ్ఞానం సన్నాశ్చర్యచకితుణ్ణి చేసింది. సాహిత్యపు పొకడలనేకాక, లోకమున మనుజుల ప్రవర్తనను, తీరుతెన్నులను, స్వభావాన్ని ఆకళించుకున్న రచయిత శ్రీ అప్పారావుపంతులు. ఆయనతో అయిదారు నిముషాలు ప్రసంగిస్తే చాలును, ఆయన సఖిశిఖపర్యంతమూ మహాపండితుడనీ, గొప్ప మేధావి అనీ మనకు బోధపడుతుంది. ఆయన సాహిత్యసేవయే, పరిశోధనమే జీవిత పరమాశయంగా ఉపలక్షించిన రచయిత. పరిశోధనలో మిక్కుటమగు ఆసక్తి వలన, ఎక్కువ ఖండకృతులను రచించే వ్యవధి ఆయనకు లేక పోయింది. ఇంతటి ధీశాలి యింకా అధికంగానే రచనలుచేసే అవకాశం వుందిమరి. కాని సంస్థానవ్యవహారాలు ఆయనకు ఊపిరాడనీయలేదు. విజయనగరరాజ కుటుంబీకు లాయనకు యెంతో ఋణపడ్డారని చెప్పనచ్చును. ఆయనతో పరిచయ మాతున్నకొద్దీ, ఆయన మనకు సన్నిహితులయేవారు. మానవునిగా ఆయనలోగల లోపములకంటె, సుగుణములనే మనం దర్శించగలం.”

అధ్యక్షుని ఉపన్యాసానంతరం, మద్రాసు యూనివర్సిటీ రీడరు శ్రీ బి. శేషగిరిరావుగారు సభవారు కావించిన సంతాప తీర్మానాన్ని, శ్రీ అప్పారావుగారి కుటుంబమునకు అందచేయ వలసినదిగా సూచించిరి.

* శ్రీ గురజాడ అప్పారాయ స్మృతి

కోకిలా ! పారిపోతివె కోర్కెలన్ని
వమ్ముజేసి, శోకమ్మున మమ్ముముంచి
చూపులకు నందరానిదై చొరనశక్య
మైన మరుభూమికొచ్చితే మందు నిన్ను
శీతకాలమ్ము నందెట్లొ చిక్కి సుక్కి
చాటుమాటున దాగుండి సరసమగు వ
సంతకాలము వచ్చెను సంతవరకు
ఓపికను పట్టలేనైతివే ! ప్రియసఖా !

వెజ్జినడియెదుగాని యీ విధము క్రొత్తై
ప్రకృతి మార్గమ్ములకు నడ్డువచ్చుచుంటె !
వేసవి చనంగ, దాని వెన్నెంట వచ్చు
శీతకాలము రాకుండ, జేయగలవె !

దివ్యహా నీమ గానమ్ము తీపి వీర
లకు రుచింపక పోయెను, వికల మతిని
“కొయ్యబొమ్మల” నే మెచ్చుకొనెడి వీరి
మతుల కెట్లెక్కునొర, “కోమలులసౌరు” ?

అంతమాత్రాన వీరిపై నలుగనేల ?
వెలుగుచీకటియొక్కచో వెలయుగాదె ?
ప్రకృతినైచిత్ర్య మిట్టుల బరగ, మమ్ము
నలుకమైవీడు నిన్నేమి యనగలమయ్యె ?

* శ్రీ బసవరాజు అప్పారావుగారు రచించిన సద్యములు.

ముందువచ్చు వసంతమ్మునందు నీదు
క్రొత్తగీతము విన నెంతో కోర్కెనుంటి
నింక నేమి వసంతమీ యిగురుపాట
వినపడదుకాదె యింక మావీనులకును ?

మరచిపోకుము నెచ్చెలీ మమ్ము, దలపు
మమరులలరి చేష్టలు దక్కియాలకించ
లీనమై హాయి, నీదివ్య గానరసము
చిలుకునప్పుడు నీదు నెచ్చెలులమంచు !

వాగనుశాసనులు శ్రీ గిడుగు

పల్లాకిమిడి,

5 డిసెంబరు, 1915

ప్రియమైన రామదాసూ,

ఎంత విషాదకరము ! అతను గతించినాడు ! ప్రియమైన
ఆత్మ ! నీవలెనే, నాకూ దుఃఖం పొంగుకునస్తున్నది. నీ విచారములో సంగోరుభాగమును పంచుకుంటున్నాను. నా అత్యంత
ప్రియమిత్రుడు పరమపదించినాడు !

ఎలాగవున్నదో చూసివద్దామని విశాఖపట్నం వెళ్ళాను.
అదే ఆఖరుసారి అతన్ని చూడడం. నే నతన్ని చూడ్డానికి వెళ్లి
నపుడు డాక్టరు నాకిలా సలహాయిచ్చాడు : “మీరు యెదట
కనిపించేసరికల్లా ఆయన వుదేకంపట్టలేక పోతున్నారు. అదే

కొన్ని సామఘాతి లేఖలను యిందు ప్రచురిస్తున్నాము.

పనిగా, జబ్బుచూటేమరచి మీతో సాహిత్యగోష్ఠి చేస్తున్నారు. చారిత్రకవిషయాలను గురించి, సారస్వతాన్ని గురించి చర్చలు జరుపుతున్నారు. విపరీతమైన అలసట శలుగుతున్నా లెక్క చేయడం లేదు. ఇలా అయితే ఆయన ఆరోగ్యం మరీ పాడవుతుంది కద ! ”

డాక్టరు, అతనికి ఉత్తరాలు వ్రాయవద్దని నాకు చెప్పాడు. నాటినుంచీ, అతనికి ఉత్తరాలు వ్రాయడం మానుకున్నాను. జబ్బు నిమ్మళిస్తుందికదా, ఆరోగ్యం తిన్నబడుతుందికదా అని ఆశిస్తూ వుంటిని. కాని యింత త్వరలోనే మరణం ముంచుకు వస్తుందనుకోలేదు.

నీ దస్తూరీతో వున్న అతని ఉత్తరం ఇరవై తొమ్మిదో తేదీన కాబోసు పోస్టులోవేశావు. అది, అతను, చెప్పగా నువ్వు వ్రాసిన ఉత్తరంకదా ! అవును, అదే కట్టకడపటి ఉత్తరం !

అతని మరణంతో వొక గొప్పవ్యక్తిని, వొక పరోపకారపరాయణుని, మహాపండితుని మన దేశం పోగొట్టుకొన్నది.

మీ నాయనమ్మను తలచుకొన్న ప్రాడల్లా నా హృదయం ద్రవించిపోతున్నది. గుండె చెరువవుతున్నది. పాపం, ముసలి తనంలో యెంత విపత్తు ! ఏమని చెప్పి ఆమె దుఃఖాన్ని నివారించగలం ! దుఃఖమును ఆచుకొనే శక్తిని భగవంతుడు ఆమెకు ప్రసాదించుగాక. మీ తల్లిగారినీ, నాన్నమ్మనూ, అప్పచెల్లెళ్ళనూ వోదార్చి, నువ్వు ధైర్యముతో వుండవలెను.

మానాన్నగారు పోయేసరికి నాకు పథ్నాలుగేళ్ళు మాత్రమే. దుఃఖం పట్టలేకపోయాను. అవును, నాకింకా జ్ఞాపకంవుంది, దుఃఖిస్తోన్న నన్ను చూసి దుఃఖం పట్టలేక అప్పారావు భోరున దుఃఖించసాగేడు. అదే నన్ను ఉపశమింపజేసింది.

తెలుగు ప్రజల స్మృతిపథంలో అప్పారావు సదా జీవిస్తాడు. చనిపోయినప్పటికీ అతను జీవిస్తున్నాడు. అతన్ని తలచుకోవడమంటే మన జీవితములలోని అత్యంత ఆనందమయ సంఘటనలను మన స్మరణకు తెచ్చుకోవడమే.

Appasa will live in the memory of all Telugu people. He is living though dead. To think of him is to recollect the happiest incidents in our lives.

Yours affectionately
Ch. Annamacharya

విస్టర్ జె. ఎ. ఏటప్ప

4 సాత్ పెరేడ్

బెంగుళూరు

24 డిసెంబరు '15

ప్రియమైన శ్రీరామదాసుగారూ,

.....మీ తండ్రిగారి మరణవార్త విన్నంతనే నా ప్రగాఢ సానుభూతిని మీకు అందచేయవల్సిందిగా రావు సాహేబ్ శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారిని కోరితిని. మీ నాయనగారి ఆస్తమిత్రులు, బంధువులూ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారిని తప్పిస్తే నేను మరెవ్వరినీ యెరుగను.

ఈ విషాదవార్తను నేను మొదట నమ్మలేకపోయాను. ఇది నిజంకాదనుకున్నాను. ఏమీ అంటే ఇలాటి దురదృష్టకర సంఘటన జరగకూడదనీ, జరగదనీ నా మనస్సు ఊహిస్తూ రావడమే నేనీ వార్తను విశ్వసించకపోవడానికి హేతువు. మొన్న మొన్న నే యీమధ్యనే ఆయన నాకు లేఖవ్రాశారాయె! తరవాత తెలుగు వ్యావహారిక భాషమీద ఆయన వ్రాసిన మొమోరాండము పన్నెండు కాపీలు పంపారాయె! తెలుగు భాషా సంస్కరణకు నడుముకట్టి అహోరాత్రాలు కృషిచేసిన మహాపండితుడు పరమపదించడం తీరని లోటు. అంతటి హాస్య రస ప్రధానమైన గొప్ప నాటకాన్ని రచించి, సంస్కరణోద్యమాన్ని శక్తినంతమైనదానినిగా చేసిన ప్రతిభాశాలి ఆయన. ఆయనకు బదులుగా ఆయన రచనలు యెల్లకాలమూ జీవిస్తాయి. మహాత్తరమైన ప్రయోజనమును సాధించి, ఉదాత్త ఆశయములకోసం ఆయన మరణించారు. ఆ ఆశయములు నెరవేరినవి. కనుక ఆయన లేరనే దిగులు పడనక్కరలేదు. భవిష్యత్తులో వొక్కొక్క యేడాదీ పైబడుతున్న కొద్దీ మానవులు గతంనెనుక కొకసారి తిరిగి చూసుకుని నమ్రతతో, గౌరవముతో మీ నాయనగారికి జోహారు లర్పిస్తారు. రచయితగా, పండితునిగా, దేశ భాషా సంస్కరణోద్యమ ఆద్యులుగా లోకము ఆయనకు హారతులు పడుతుంది.

ఆయనతో నాకు పరిచయం లభించడం ఎంత అదృష్టం! తెలుగు భాషా సాహిత్యములనుగురించి యెన్నో విషయములను తెలుపుచుచేస్తూ ఆయన నాకు లేఖలు వ్రాస్తూవుండేవారు.

వంగదేశీయ ఆంధ్రసమితి

27, భవానీచరణ్ దత్తాత్రేన్,

కలకత్తా, 14 డిసెంబరు '15

*అయ్యా,

డిసెంబరు పన్నెండవతేదీన వంగదేశీయ ఆంధ్రసమితి యను పేర బరగుచున్న బంగాళాదేశము ఆంధ్రసంఘముకూడి, కీర్తిశేషులగు గురజాడ అప్పారావుపంతులుగారు ఆంధ్రదేశము నకు చేసిన మేలు అతిశ్లాఘనీయమని కొనియాడుచు ఆంధ్ర కవి ప్రపంచమున నూతనాదర్శములతో ప్రకాశించుచున్న ఆంధ్ర ప్రపంచము కోలుపోయిన సత్తముని జ్ఞాపకార్థము ఈసభకూడిన దనియు వారి యకాలమరణమునకు మిక్కిలి చింతించుచున్నామనియు, నిలచి, నిశ్శబ్దముగా తీర్మానించిరి.....

* విజయనగరములో వున్న ఆంధ్ర సాహిత్యసంఘము కార్యదర్శి పేరున వచ్చిన సానుభూతి ఉత్తరం. వంగదేశీయ ఆంధ్రసమితి సహాయకార్యదర్శి శ్రీ పండ్రంగి కేశవరావుగారు. విజయనగరములోని ఆంధ్రసాహిత్యసంఘమును స్థాపించినవారు శ్రీ గురజాడ అప్పారావు పంతులుగారు.

మిస్టర్ మార్క్ హంటర్

ఆండర్సన్ హౌస్

నుంగంబాకం

మద్రాసు

9 డిసెంబరు '15

డియర్ మిస్టర్ రామదాసు,

నా మిత్రుడు శ్రీ అప్పారావు మరణవార్త విని క్రుంగి పోయాను. ఆయన సాధించినది ఉన్నతమైనది. దక్షిణ భారత దేశములోగల మేధావులలో పండితులలో ప్రథమ శ్రేణికి చెందిన వ్యక్తి. తన రచనలతో తెలుగుభాషా సారస్వతము లకు యెనలేని సేనచేసిన రచయిత. ఆయన ఉద్యమ స్వభావమును కొందరు అపార్థము చేసుకొంటే చేసుకొందురుగాక! కాని ఆయన తన ఉత్తమ లక్ష్యసాధనకు యెడ తేరిపిలేని పోరాటమును నడిపినాడు. ద్రవిడభాషలకు, వాఙ్మయమునకు ఆయన మరణంవలన తీరనినష్టము వాటిల్లినది.

నివాళి

* ఆయన మన ఆంధ్రులలో మాకు ముందటితరము వారిలో చాలా ప్రసిద్ధపురుషులు... తనమాట చెల్లివచ్చిన చోటనల్లా మన ఆంధ్రులకు, ఆంధ్ర సంస్థలకు సాయపడిన, సినలైన దేశాభిమాని... “దేశాభిమానం నాకు కద్దని వొట్టి గొప్పలు చెప్పకొక్కోయ్, పూని యేదైనాను వొకమేల్ కూర్చి జనులకు చూపవోయ్!” అని తన ముత్యాలసరములలో పాడి నట్లు తాను లోకోపకారమని నమ్మిన ‘వ్యావహారిక భాషోద్ధరణ’ మనే ఉద్యమమునకు ధారపోసిన మహితాత్ముడు. “నాది ప్రజల ఉద్యమము. దానిని యెవరిని సంతోషపెట్టడానికైనా వదులుకోలేను” అని ప్రవచించిన శ్రీ అప్పారావు పంతులు గారు నాకు గురుతుల్కులు.

♦ ఒకసారి మనోహరమగు స్త్రీలపాతపాట ఒకటి అప్పారావుగారి చెవినిబడి మనసున కొత్తసంగీతము తిరుగగా, తెలుగున ఒక కొత్త ఛందము నడిపింపవలెనని సంకల్ప ముదయించెను. 1910లో బరంపురమున జరిగిన నానావర్ణ సహపంక్తి భోజనములో అప్పారావు పాల్గొనినాడు. ఆ సంవత్సరమే తోకచుక్క పొడిచినది. ఒక విచిత్రమైన భావమధనమున అప్పారావు రసిక చిత్తమున నుండి ఒక కొత్త కవితావేశము రూపు కట్టినది... ఈతని కావ్యముల పాత్రలు ఒకసహజ భావో

* డాక్టర్ శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుగారు.

♦ శ్రీ కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారు.

ద్రేకములో ఈతనివలెనే, కావ్యచిత్తమును కుంటువడ నీయక మెరుగుదేరునట్లు సంస్కారాశయముల వెలిబుచ్చును.

♦ ఇంగిలీషు ప్రభుత్వం సుస్థిరంకాగానే, దిగజారుతున్న ఆర్థికపరిస్థితులు బట్టబయలైనాయి. ప్రజలు అన్నంతేక మాడి పోతున్నారనీ, ఈ దుస్థితి ప్రజలకు కలగడం మన దుష్టసాంఘిక పరిస్థితులవల్లనేననీ మనసంఘం మరామత్తు అయి, ప్రజాప్రభుత్వ స్థాపనమై, పరప్రభువుల స్వచ్ఛందవిహారం కట్టించబడితేనే గాని ప్రజలకు మరి ముక్తిలేదని ప్రజల్లో కొంతయలజడి కలిగింది... అంతవరకూ నిరసించబడ్డ జాతీయ సారస్వతం తిరిగి ప్రజలదృష్టి నాకర్షించింది... ప్రజాసామాన్య సారస్వత రక్త ధ్వజం ఎత్తబడింది... ఈ రక్తధ్వజాన్ని ఎత్తినవారిలో నగ్ర గణ్యులు గురజాడ వేంకట అప్పారాయకవి.

* గురజాడ అప్పారావు పంథామ్మినివందల పదిహేనులో చనిపోయినా పంథామ్మిది వందల పదిహేను తరువాతనే జీవించడం ప్రారంభించాడు. కాల్పనికోద్యమంలో ఉన్న ఉత్తమ లక్షణాలన్నీ స్వచ్ఛమూ, నిసర్గ సుందరమూ అయిన ఆయన వాణిలో కనబడతాయి. సామాన్యుల గాథలూ, సామాన్యుల మాటలూ, కావ్య ప్రాంగణాన ప్రవేశపెట్టడం ఆయన గొప్పతనం. ఆ 'ముత్యాలసరం'. కూడా అలాగే అమరింది! ఆ ఛందస్సు తెలుగువాడి కష్టసుఖాలూ, కథలూ ఎంత బాగా చెప్తుంది! "పాట లాధరి చెల్లచేమలకై పాటపాడితే తాటి ననమున ఆగి చంద్రుడు తాను చెవియొగ్గడమూ",

♦ శ్రీ కిశాంబి రంగాచార్యులుగారు.

* శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణకాశ్రీగారు

“మంచి చెడ్డలు రెండే కులములు; మంచి అన్నది మాల అయితే మాల నే నొందున్” అని చాటడమూ “నలుగురు కూర్చుని నవ్వే వేళల పుస్తడిబొమ్మను పూర్ణమ్మను ఒక పరితలచి” అవన్నీ పలికించడమూ, “పెరిగి విరిగితి, విరిగి పెరిగితి నని స్వంత కష్టసుఖాలు తలపోసుకుని వాపోవడమూ, “ప్రేమ కలుగక బ్రతుకు చీకటి” అని ప్రేమికుడు కావడమూ ఇవన్నీ ఆ క్రొత్త రోజుల్లో యువకవుల హృదయాలకు ఆనంద పక్షాలు తొడిగి, గూటి యెరుగనివాటికి కొండంత జీవితా కాశాన్ని చూపెట్టాయి. వీరి రచన లన్నిటిలోనూ వీరేశలింగం మానవోద్యమ ప్రభావమే కనబడుతుంది.

* గురజాడ అప్పారావు పంతులుగారు సంస్కృత ఆంధ్ర ఆంగ్లభాషలలో నిష్ణాతులు... ఆయన సృష్టించిన పాత్రలు మానవత్వంతో నిండినట్టివి. ప్రాణమున్న ప్రతివొక్కరిలోనూ అవి జీవించి, జీవితాన్ని ఉత్సాహవంతం చేస్తాయి. మానవత్వంతోనూ జీవితంతోనూ పరిపూర్ణమైన రచన కన్యాశుల్కం. దాసిలోని స్త్రీలూ, పురుషులూ దయాదాక్షిణ్యాలతోను, విపరీతాలతోను, అయిక్తాలతోను, క్రౌర్యాలతోను, కుయుక్తులతోను, పవిత్రతతోను, వంచకత్వంతోను తిరుగులాడతారు. ప్రకృతి - ఆచారం హేతువు - సంప్రదాయం, అభిప్రాయం, ఛాందసత్వం ఒకదానితో వొకటి తీవ్రసంఘర్షణలకు తలపడ్డ జీవిత వెల్లువలతో యిది నిండి తొణకిసలాడుతున్నది.

* శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు.

♦ మహాకవి గురజాడ అప్పారావుగారి గేయాలలో తేట తెనుగు భాష తియ్యదనము చక్కగా ద్యోతక మవుతాయి. మృదుమధురమైన పదాలను ఏరి కూర్చడంలో గురజాడ వారి కున్న ప్రతిభ “ముత్యాల సరాలు” చాటుతాయి. సరళమైన శబ్దాలకు పదునుపెట్టి జతచేర్చి తాము అంద జేయాలనుకున్న భావాలను చదువకుల హృదయాలకు హత్తునట్లుగా చెప్పగల గొప్పశిల్పి అప్పారావుగారు. పూర్ణమ్మ, కన్యక మొదలయిన పాటలను చదివితే మహాకవి రచనా పాటవం చక్కగా స్ఫురించుతుంది.

గురజాడవారి “దేశభక్తి” గేయం, జాతీయ గీతాలన్నిటిలోకి అత్యుత్తమమైనదిగా నేను భావించుతాను. బ్రిటీష్ వాళ్ళ జాతీయగీతమైన “గాడ్ సేవ్ ది కింగ్”లో సామ్రాజ్యవాదుల అహంకారం ద్యోతకమవుతుందే గాని, మానవత్వం గోచరించదు. భారతదేశంలో ఉత్తమ జాతీయ గీతాలుగా ఎంచబడుతున్న ‘వందేమాతరం’, ‘జనగణమన’ లలో కూడా మాతృభూమి కీర్తించడం వుందేగాని, ప్రజానీకంపై దృష్టిని కేంద్రీకరించవు. “దేశమంటే మనుషులోయ్” అని ఎయిగెర్ని చాటిన అప్పారావుగారి గీతం వాటన్నిటికంటే మహోన్నతమైన దనడంలో సందేహం లేదు.

“దేశాభిమానం నాకు కద్దని

వాట్టి గొప్పలు చెప్పకోకోయ్;

♦ శ్రీ మద్భక్త కవి చంద్రశేఖరరావుగారు

పూని యేదై నాను వొక మేల్
కూర్చి జనులకు చూపవోయ్!”

అనే చరణంలోనూ

“స్వంత లాభం కొంత మానుకు
పొరుగువాడికి శోడుపడవోయ్
దేశమంటే మట్టికాదోయ్,
దేశమంటే మనుషులోయ్!”

అనే చరణంలోనూ అప్పారావుగారు మానవత్వం
యొక్క జౌన్నత్యాన్ని నిరూపించారు.

“నెనకచూసిన కార్యమేమోయ్?
మంచిగతమున కొంచెమేనోయ్
మందగించక ముందుఅడుగేయ్
నెనకపడితే వెనుకే నోయ్!”

అని మహాకవి ప్రజానీకాన్ని అభ్యుదయమార్గాన నడువ
మని ఉద్బోధించారు.

“యీసుకోమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయ్?
జల్లుకొని కళలెల్లనేర్చుకు
దేశిసరుకులు సొంతవోయ్!”

“పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే
దారిలో నువు పాటుపడవోయ్;
తిండి కలిగితే కండ కలదోయ్
కండ కలవాడేను మనిషోయ్!”

అని మహాకవి ఎలుగెత్తి చాటారు. ఇంత గొప్ప జాతీయ గీతాన్ని మనకందించిన మహాకవి మనవాడవడం నిజంగా ఆంధ్రప్రజల అదృష్టం!

• ఏ కవికైనా సరే అతనిచుట్టూ ఒక సమాజం, ఆ సమాజానికొక చరిత్ర, ఆ చరిత్రకొక పరిణామం ఉంటాయి. ఈ సామాజిక చారిత్రక పరిణామగమనంలో కవియొక్క సాహిత్య స్థానం నిర్ణీతమవుతుంది. కవి ప్రగతిశీల, ప్రతిభాశాలీ అయితే ఈ గమనాన్ని అతడు మరింత వేగవంతంచేస్తాడు. సామాజిక పరిణామానికి విప్లవసంధాలో వేగం సాధించిన మహాకవిగా గురజాడ అప్పారావుకి నేను సమర్పిస్తున్నాను... భవిష్యత్తు మీద గురజాడకున్న విశ్వాసానికి నేనొక్కడ నివాళులెత్తుతున్నాను. తక్కినవాళ్ళంతా తెలుగుదేశంలో యోధాను యోధులైతే ఒక్క గురజాడ మాత్రమే ప్రపంచంలో ఎచ్చట ప్రామాణ్యాలకైనా విలువగల సార్వజనీనతను సాధించినవాడు.

ఆధునిక సాహిత్య ప్రపంచంలో తెలుగు దేశపు సరిహద్దుల కవతల అంతర్జాతీయ కవి సమ్మేళనంలో తెలుగువారి తరపున ప్రతినిధిగా నిలువ గలిగినవాడు గురజాడ అప్పారావు ఒక్కడే. కవిగా మాత్రమేకాదు, కథారచయితగా, విమర్శకుడుగా విశేషించి నాటక కర్తగా గురజాడ ధృవతార.

*ముఖ్యంగా నాటకరచన విషయంలో నీవు ప్రదర్శించిన ప్రతిభ సమకాలిక భారతదేశంలోనేకాదు; సమకాలిక

• శ్రీశ్రీ

*శ్రీ నాగ్ల వేంకటేశ్వరరావుగారు

ప్రపంచంలోనే గణుతించ దగినట్టిది. నీవు 'కన్యాశుల్కము' నాటకాన్ని - ఒక సమకాలిక సమస్య యితివృత్తంగా - ప్రకటించిననాటికి యూరప్ ఖండములోనైనా క్రొత్తనాటకం అంతగా ప్రచారంలోనికి రాలేదు.

♦ అప్పారాయకవి ఆంధ్ర వాఙ్మయానికి ఒక సరిహద్దు. ఈయనతో నవ్యసారస్వతయుగం మొదలైనది...స్వాతంత్ర్యపు టూర్పుపోసిన పరమేష్ఠి. దేశభక్తి అంటే ఏమిటో మొదట తెలియజెప్పిన మహానుభావుడితడే.

* సాంఘిక దురాచారాలను బట్టిబయలుచేసి సంఘ సంస్కారాన్ని సాహిత్యంద్వారా, అప్పారాయమహాకవికి పూర్వంగాని, తరవాతగాని ఏ తెలుగురచయితా ఆయన చేసినంత అమోఘమైన సేవ చెయ్యలేదనే నిస్సంశయంగా చెప్పవచ్చును.

దేవుళ్ళూ రాజులూ ధనికులూ ఆక్రమించుకొన్న సాహిత్యాన్ని ప్రజలకు సంపాదించిన మహాపురుషుడు అప్పారాయ మహాకవి. సాహిత్య విప్లవకారకుడై నూతన సంస్కృతిని నెలకొల్పిన మహాపురుషుడు.

అప్పారాయ మహాకవి తెలుగుజాతికి పెన్నిధి! ప్రపంచ కవులకుటుంబానికిచెందిన విశ్వకవి!

♦ శ్రీ ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు

* శ్రీ పెట్టి ఈశ్వరావుగారు

* ప్రతి విషయంలోను ఇంత స్పష్టమైన దృక్పథం ప్రదర్శించిన మహాకవి వెనుక ఒక మహత్తరమైన శక్తి వుంది. మారుతున్న లోకాన్ని తన రచనల్లో స్పష్టంగా చిత్రించాడు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసాహిత్య సంప్రదాయాలు మేళవించి, సజాతీయంగా, సహజంగా “క్రొత్తచాతల మేలుకలయిక క్రొమ్మేరుంగులు జిమ్మగా” జాతిని మేల్కొల్పి విజ్ఞానపథాలకు నడిపే ఉత్తమాదర్శం ఆయన రచనల్లో అడుగడుగునా గోచరిస్తుంది.

ఆంధ్రసాహిత్యంలో ఆయన అభ్యుదయయుగానికి దారి తీసిన మహాకవి. ఆయన ఉత్తమ జీవితాదర్శం ఎల్లప్పుడూ ఆంధ్రజాతి హృదయంలో వేగుచుక్కగా వెలుగొందుతుంది. ఆయన దివ్యవాణి ఆంధ్రజాతికి కర్తవ్యాన్ని ఉపదేశిస్తుంది. ముందుకు నడుపుతుంది. అదే ఆంధ్ర సాహిత్యాభ్యుదయానికీ, ఆంధ్రజాతికీ, అభ్యుదయానికీ, ఆశా రేఖ.

• మ హా క వి

గుత్తునా యని జాతిముత్యాల్
గుచ్చినాఁడే మేలిసరముల
ఇత్తునా యని తెలుఁగుఁదల్లికి
ఇచ్చినాఁడే భక్తితో !

నవనసంతము, నవ్యవనరమ,
మావికొమ్మల గమ్మచివురులు,
పాటపాడెడి పరభృతంబును
ఎవ్వరాపుదురో ?

పొడుపుమలపై రంగవల్లిక
మింటినడుమఁ బ్రచండతేజము
సంజమబ్బులపై ని కెంపులు
చూడకుంటిరిగా!

రంగవల్లిక మాయమయ్యెను
చండతేజము మాసిపోయెను .
సందెకెంపులు సాగిపోయెను
వెదకుచున్నారా!

కారుచీకటి గ్రమ్మినప్పుడె
చదల మబ్బులు కప్పినప్పుడె

మిణుగురై నను మెఱయనప్పుడె
వెదకుచున్నా రా!

చుక్కలన్నియు సొక్కి సోలెను
గిరులు కదలెను, దిరుగఁబాడెను
లోక మోహనమధురగానా
స్వాదమోదమున!

యుగయుగంబులనుండి మ్రోగెడు
విశ్వగానవియ త్తరంగిణి
భంగముల నుప్పొంగు నాతని
గీత శీకరముల్!

పాటపాడిన పరభృతంబును
మూఁగవోయిన ముద్దుకోయిలఁ
జిన్ని పికములు చిఱుతపాటలఁ
బిలుచుచున్నవి.నూ!

కొన్ని ముఖ్య తేదీలు

- 30-11-1861 : విశాఖజిల్లా ఎలమంచిలి తాలూకా రాయవరంలో మహా కవి జననం.
- 14-8-1883 : వారి 'సారంగధర' కావ్యాన్ని ప్రశంసిస్తూ "రీస్ అండ్ రయ్యత్" పత్రికా సంపాదకులు శ్రీ శంభుచంద్ర ముఖర్జీ కలకత్తానుంచి వ్రాసిన లేఖ.
- 1-4-1884 : విజయనగరం కళాశాలలో పదో అసిస్టెంటు లెక్చరరుగా నియామకం. జీతం నెలకు పాతిక.
- 1-1886 : ఎనిమిదో అసిస్టెంటుగా ప్రమోషను.
- 1-1886 : బి. ఏ; పట్టభద్రత.
- 3-3-1887 : కళాశాలలో 'లీన్' వుంచుకుంటూనే, విజయనగరం జనరల్ డెప్యూటీ కలెక్టరు కచేరీలో సబ్స్క్రిప్టుం హెడ్ గుమాస్తాగా ఉద్యోగ స్వీకరణ.
- 7-3-1887 : పై ఆర్డరు వచ్చిన తేదీ. ఆర్డరు నెంబరు 560.
- 27-10-1887 : విజయనగరం కాంగ్రెస్ సమావేశంలో ఉపన్యసించుట.
- 10-1887 : నాలుగో అసిస్టెంటుగా తిరిగి విజయనగరం కళాశాలలో లెక్చరరు పదవి. జీతం నెలకు వంద. ఆర్డరు నెంబరు 275.
- 20-7-1888 : విశాఖపట్టణం స్వచ్ఛంద సేవాదళ సభ్యత్వ స్వీకరణ. నెం. 225.
- 22-6-1889 : విజయనగరం సంస్థానపు డిబేటింగు సానైటీకి ఉపాధ్యక్షులుగా ఎన్నిక.
- 22-6-1891 : మూడవ లెక్చరరుగా నియామకం. జీతం నెలకు నూటపాతిక.
- 5-6-1896 : సంస్థాన శాసన పరిశోధకునిగా నియామకం.
- 1-1-1897 : 'కన్యాశుల్కము' మొదటి కూర్పునకు ఉపోద్ఘాత రచన. ఇంతకుముందే నాటకరచన ముగించుట.

- 6-1898 : ఆనందగజపతి సోదరి రీవా మహారాణికి ఆంతరంగిక కార్యదర్శిగ నియామకం.
- 24-4-1905 : తండ్రిగారి మరణం.
- -1906 : 'కొండు భట్టియము' తొలిసారిగా రచించుట.
- 11-3-1909 : 'కన్యాశుల్కము' నాటకమును యిప్పటికే కొన్ని అంకములను తిరిగి మార్చి వ్రాయుట.
- 1-5-1909 : "కన్యాశుల్కము" రెండవ ముద్రణకు పీఠిక.
- 21-5-1909 : వాస్తవిక రచనాలక్షణాలను ప్రతిపాదిస్తూ శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యము గారికి లేఖ.
- -1910 : బరంపురంలో నానావర్ణ సహపంక్తి విందు.
- -1910 : 'మత్యాలసరముల' రచన.
- -1910 : 'కొండుభట్టియము' రెండవసారి రచించుట.
- 21-4-1910 : 'బిల్వణీయము' మొదటి అంకము ప్రచురించుట.
- 24-11-1910 : 'గ్రామ్యశబ్ద విచారణము' వ్యాసరచన.
- 29-12-1910 : 'ఆకాశరామన్న'కు జవాబుగా వ్యాసప్రకటన.
- 4-1911 : 'బిల్వణీయము' రెండవ అంకమును అచ్చొత్తించుట.
- 27-3-1911 : "నాది ప్రజల ఉద్యమము. దానిని యెవరిని సంతోషపెట్టి దానికై నా వదులుకోలేను" ఆంధ్రసారస్వత ప్రపంచమున మహాకవి 'మాగ్నకార్టా' ప్రకటన.
- 23-1-1912 : కలకత్తాలో వంగీయ సాహిత్యపరిషత్తు, మహాకవి గౌరవాంధ్రం చేసిన తేనీటివిందు; సభ.
- 16-5-1912 : వ్యావహారిక భాషాప్రయోజనం గురించి మద్రాసులో జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు సభలో ప్రసంగం.
- 27-6-1912 : తెలుగుభాషలో సాంకేతికపదాల కూర్పుకు ప్రయత్నం.
- 15-11-1912 : 'కనక్య' ప్రచురణ.
- 12-1912 : కలకత్తాలో రవీంద్రునితో సమావేశం.

- 1913 : 'సుభద్ర' పద్యకావ్యరచన.

30-1-1913 : మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంలో "స్టెల్లా" గా నియమించుటకు గవర్నరు అభ్యర్థన.

20-4-1914 : "చి మినిష్ ఆఫ్ డి సెంటు, టు ది రిపోర్టు ఆఫ్ ది తెలుగు కాంపొ జిషు సబ్-కమిటీ" ప్రచురణ.

30-10-1915 : 'దించు లంగరు' ప్రచురణ.

30-11-1915 : ఉదయం ఎనిమిదీ ఇరవై నిమిషాలకు విజయనగరంలో మహాకవి నిర్యాణం.

కొన్ని విశేషాలు

బాల్యంలో శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారితో కలసి "నల" నాటక ప్రదర్శనాలు. మెట్రిక్యులేషను, ఇంటరుమీడియేటు, బి. ఏ; ఎమ్. ఏ; పరీక్షాధికారిగా నియామకం. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ యావజ్జీవిత సెనేటు సభ్యత్వం. తెలుగు వ్యాకరణ రచనకు కృషి; ఆంధ్రకవుల జీవితచరిత్ర, కళింగ దేశ చరిత్రల రచనకు కావలసిన విషయసేకరణ. విజయనగర సంస్కృత, ఆంగ్ల, సంగీత కళాశాలల అభివృద్ధికి కృషి. కొన్నిలయగా పౌరహిత కార్య కలాపాలు. నగరంలో నీటి సరఫరాకు కుళాయిల ఏర్పాట్లకు కృషి. వ్యావ హారిక భాషాఉద్యమవ్యాప్తికి ఆంధ్ర సాహిత్య సంఘస్థాపన. 'ప్రకాశిక' తెలుగుపత్రికకు సంపాదకత్వం.

కొందరు సమకాలికులు

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు :

ఆంధ్ర జాతీయభ్యవహానికి పునాదులువేసిన మహనీయులు. రాజమహేంద్రవరంలో 16 ఏప్రిల్, 1848 వ సంవత్సరంలో జననం. 1871 లో రాజమండ్రి ప్రభుత్వపాఠశాలలో ఉపాధ్యాయపదవి. 1876 లో 'వివేక వర్ధని' పత్రికాస్థాపన. సంఘసంస్కరణమే ధ్యేయంగా సాహిత్యరచన. మహిళోద్ధరణ; వితంతు శరణాలయం, పురమందిర నిర్మాణం. మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలలో పండితపదవి. రాజశేఖరచరిత్ర, బ్రాహ్మవివాహం, శారీరకశాస్త్రం, సంగ్రహాది శతాధికగ్రంథ రచయిత. వ్యక్తిగాకాక తామే ఒక సంస్థగా విరాజిల్లుతూ ఆంధ్రదేశంలో నూతనచైతన్యం, జాగృతి కలిగించిన యుగపురుషులు. ప్రజోపయోగంకోసం తమ సర్వస్వమును ధారపోసిన మహాపురుషులు. నిర్యాణం : 27 మే, 1919.

శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు :

ఆంధ్రమును మహాత్తరమైన జాతీయభాషగా రూపొందించ ఉద్యమించిన వాగను శాసకులు. కళాప్రపూర్ణులు. 'అదిలాక్షణికుల కందని బహు పద పారిజాత సుమములేరి' వ్యావహారిక భాషావాదమును సంస్థాపించిన శ్రద్ధ వేది. పర్వతాలపేటలో 1863 లో జననం. గిడుగు, గురజాడలు బాల్య స్నేహితులు. కొంతకాలం ఉపాధ్యాయవృత్తి. కళాశాలలో ఆచార్య పదవి. సవరభాష కొక లిపి, వ్యాకరణముల రచన. 1905 లో సకరబడుల స్థాపన. సవరభాషా కృషికి ప్రభుత్వంవారిచే 1913 లో "రావునా హేడ్" బిరుదు ప్రదానం. వ్యావహారిక భాషావ్యాప్తికి అనన్యకృషి. పండితగోష్ఠులు, చర్చలు, సభలు; విమర్శనా పూర్వక వ్యాసరచన. రచించిన కొన్ని గ్రంథములు: బాలకవి శరణ్యము, ఆంధ్ర పండిత భిషక్కుల భాషా భేషజము, ప్రాచీనమృగము, గమ్మ, గద్య చింతామణి మొదలైనవి. నిర్యాణం : 22 జనవరి, 1940.

శ్రీ ఆనంద గజపతి :

తండ్రి శ్రీ విజయరామగజపతి అనంతరము విజయనగర సంస్థానమునకు అధిపతి. ఆంధ్రభోజుడని కీర్తిప్రతిష్ఠ లాభించినవారు. సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్ల భాషలలో దిట్ట; కవి. సంస్కృత ఆంగ్లభాష గ్రంథములను సామాన్యముగ అందరికీ బోధపడేతెలుగున అనువదించుచేయడానికి వొక ప్రణాళికను ఊహించి, వొక్కొక్కశాఖను వొక్కొక్క పండితునికి అప్పగించినవారు. శ్రీ కొల్లూరు కామశాస్త్రిగారు తెలిగించిన గ్రంథపీఠికలో “నన్నయ్య, తిక్కన మొదలగు కవులు, పాండిత్య ప్రకిష్టచూపి కావ్యములను రచించిరి. ప్రబంధములునూ అంతే. పామరుల కష్టమయేభాషలో యీ ఉద్ద్రంధాలను అనువదించండ”ని ఆనందగజపతి ఆదేశించినట్లు కలదు. విజయనగర సంస్థాన చరిత్రను ‘ట్రీటీ’ అనే పేరుతో గ్రంథముగా వ్రాసిరి. విజయనగరంలో విశ్వవిద్యాలయం నెలకొల్పుటకు కృషిచేశారు. సంఘములోనూ, సాహిత్యములోనూ సంస్కరణమును అభిలషించినవారు. విశాఖజిల్లాలో నాడు జరుగుతూవుండే కన్యాశుల్క, బాల్యవివాహాల లెక్కలను సేకరింపజేసినవారు. కన్యాశుల్కము నాటక రచనకు ప్రోత్సాహించినవారు.

శ్రీ అలక రాజేశ్వరి :

ఆనంద గజపతితల్లి. భర్త అనుమతిని పొంది యీమె విజయరామ గజపతిని దత్తత చేసుకున్నది. ఆనందరాజుగారి విల్లు ప్రకారము యీయనకు సంస్థానము దఖలు పడ్డది. అట్లు దఖలు పడుటకు వీలులేదనీ, దత్తత చెల్ల నేరదనీ, వారసులు దావా తెచ్చినారు. దీనిని విజయనగరం పెద్దదావా, వారసత్వపు దావా అందురు. 1897-1912 వరకు జరిగిన యీదావా మహా కవి సాహిత్యకృషిని హరించి వేసింది. ఈమె పెద్దకూతురు రీవారాణి. ఆనంద గజపతి అక్క.

శ్రీ విజయరామ గజపతి :

ఆనందగజపతి దత్తత తమ్ముడు. అన్నగారి విల్లుప్రకారము సంస్థానము దఖలు పడగా 1904 '22 వరకూ సంస్థానమును వీలుబడిచేసిన వ్యక్తి. ఈయన హయాములోనే సంగీతకళాశాల స్థాపింపబడ్డది.

శ్రీ సి. చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు :

విద్యాధికులు. తమిళులు. రాయవెల్లూరు వీరి స్వస్థలం. విజయనగరం ఆంగ్లకళాశాలకు మొదటి ప్రిన్సిపాలు. ఆ నేకమంది విద్యార్థులకు తమ ఇంటనే భోజన సదుపాయముచేసి, జీతం లేకుండా చదువు చెప్పించిన ఉదారులు.

శ్రీ కిశాంబి రామానుజాచార్యులుగారు :

సంస్కృత, ఆంధ్ర ఆంగ్లభాషలలో పండితులు. పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా పెటసాడు వీరి స్వస్థలం. శతావధాని. స్వయం ప్రభువే రాణించిన వారు. ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్. కొంతకాలం హైకోర్టులో పాస్టిసు. శ్రీ చంద్ర శేఖరశాస్త్రిగారి అనంతరము, విజయనగర కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలునారు. 1914 లో కాకినాడలో జరిగిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్వాన్ని కోత్సవసభకు అధ్యక్షులు. మొదట గ్రాంథికవాది. తరువాత వ్యావహారిక భాషావాది.

శ్రీ లింగం లక్ష్మణజీ పంతులుగారు :

అఖండ ప్రతిభాశాలి. గ్రీకులాటిను, ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో గొప్ప పండితులు. ఆనందగజపతికి గురువు. కోయభాషకు లిపి కల్పించి, వ్యాకరణమును రచించిన మేధావి. వీరి స్వగ్రామం విజయనగరం దగ్గర వున్న కోనాడ.

శ్రీ జిద్దు సుందరరావుగారు :

బి. ఏ. పట్టభద్రులు. ఆనందగజపతికి పెర్సనల్ అసిస్టెంటుగావుండే వారు. అప్పారావుగారికి కావలసిన మిత్రులు. వారికి సహాయపడ్డవారు.

శ్రీ అనాసపురపు రామమూర్తి పంతులుగారు :

సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్లభాషలలో పండితులు. పట్టభద్రులు. మొదట కళాశాలలో ఉపాధ్యాయుడవి. అనంతరం విజయనగరసంస్థానపు దేవస్థానములకు నూపరువైజు. నైతికజీవితమును గడిపి పేరుపొందిన ఉద్యోగి.

శ్రీ ఎనమండ్ర నారాయణమూర్తిగారు :

పట్టభద్రులు; చెముడు జమిందారుకు కొంతకాలం ట్యూటరు. అప్పా రావుగారి సహాయంతో రాజువద్ద సెక్రటరీ అయి అనంతరం కళాశాలలో లెక్చరరు అయినారు. గ్రాంథికవాది. “అడవిమల్లులు” మొదలగు ఖండ కావ్యములను రచించారు.

శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారు :

ఆనందగజపతి కాలములో చెన్నపట్నం, నీలగిరి మొదలైన చోట్లగల జైలుస్టేషనులకు వీజంటుగా వుండేవారు.

శ్రీ వెంకటరాయశాస్త్రిగారు :

వీరు శ్రీ చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారికి బావమరది. విజయనగరము కళాశాలలో ఫిలాసఫీ లెక్చరర్ గా వుండేవారు.

శ్రీ నిష్టల రామశర్మగారు :

శృంగవరపుకోట తాలూకా సోంపురం అగ్రహారీకులు. ఎమ్. ఏ. ప్యాసయినారు. ఆంగ్లమున కవిత్వం చెప్పేవారు. కళాశాలలో లెక్చరర్ గా వుంటూ ఆనందరాజు అనంతరం ఎస్టేటు రెవిన్యూ నూపర్ వైజరుగా పని చేశారు.

శ్రీ వంగ మాధవరావుగారు :

విజయనగరం కళాశాలలో మాధమిటిక్స్ ప్రొఫెసరు.

శ్రీ శ్రీనివాసాచారిగారు :

విద్వాంసులు. ఆనంద గజపతి నెలకొల్పిన నాటక సమాజంలో సభ్యులు. చక్కిని గాత్రం. చంద్రహాస అను యింగ్లీషు నాటక రచయిత.

శ్రీ రాజామణిచెట్టిగారు :

రిటైరు డిప్యూటీ కలెక్టరు కుమారుడు. తెనుగున కవిత్వం చెప్పేవారు. బిలియడ్స్, క్రెకెట్టు ఆటలలో అభిరుచి.

శ్రీ పి. శేషాద్రిగారు :

మద్రాసు క్రిస్టియన్ కళాశాలలో కొంతకాలం, కాశీ హిందూ కళాశాలలో మరికొంతకాలం ప్రొఫెసరు. ఆంగ్లమున 'పూర్ణమ్మ' కావ్యంపై చక్కని విమర్శను వ్రాశారు.

డాక్టర్ శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుగారు :

విద్యాధికులు. విజయనగరం కళాశాలలో ప్రొఫెసరు. ఏమ్. ఏ., పి. హెచ్. డి., మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములో రీడరు. ఆంధ్రా రీసెర్చ్ యూనివర్సిటీ సంస్థాపకులు. మహాకవి శిష్యులు. వ్యావహారికభాషావాదము నకు అండగా నిలచినవారు. విమర్శకులు. కళాశాల విద్యార్థులకు మాతృ భాషాగో వ్యాసచరణులను తెర్చిది యివ్వడానికి ఎట్టి భాషను స్వీకరించ వలెనో నిర్ణయించడానికి మద్రాసు యూనివర్సిటీ నియమించిన కమిటీలో వ్యావహారిక భాషావాదుల తరపున వీరు వొక సభ్యులుగా నియమితులు.

డాక్టరు హుల్లు :

మద్రాసుప్రభుత్వ ఉద్యోగులు; కాసన పరిశోధకులు.

డాక్టరు మిల్లర్ :

సి. ఐ. ఇ. కొంతకాలం మద్రాసుక్రిస్టియన్ కళాశాలలో ఆంగ్లోపన్థ్యా సకులు; తరువాత కళాశాలాధ్యక్షులు.

రావుబహద్దర్ శ్రీ ఎ. వెంకయ్య అవర్ ఘోష :

ఎమ్. ఏ. పట్టభద్రులు. మద్రాసు ఆర్కియలాజికల్ డిపార్టుమెంటు అసిస్టెంటు సూపరెండెంటు; కాసన పరిశోధకులు.

శ్రీ వై. ఎ. ఏటు :

ఆంగ్ల విద్యాధికుడు. కొంతకాలం పచ్చయ్యప్ప కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలు. తమిళ, తెలుగుభాషలను అభ్యసించారు. 1906 లో తూర్పు జిల్లా లకు విద్యాధికారిగా నియమితులు. ఉపాధ్యాయ పరిషత్తులను జరిపి చర్చలు సాగించి గిడుగు, గురజాడల వ్యావహారిక భాషా ఉద్యమానికి ప్రోత్సాహం యిచ్చారు.

శ్రీ శ్రీనివాసయ్యంగారు :

ప్రసిద్ధ న్యాయవాది. మదరాసు హైకోర్టులో అడ్వకేటు జనరలు. అప్పారావుగారి సన్నిహిత మిత్రులు. గొప్ప షేక్స్పియరీయను పండితులు.

శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు :

పండితులు. వీరి స్వస్థానం నెల్లూరు. జననం : 21 డిసెంబరు 1853. కళాప్రపూర్ణ, మహా మహోపాధ్యాయ ఓరుదాంకితులు. ప్రతాపరుద్రీయము, ఉపాపరిణయము మొదలైన నాటకములను రచించారు. విశ్వనాథకవి రాజ ప్రణీత సాహిత్య దర్పణమును తెలిగించారు. గ్రాంథికవాదులు. 1919 వ సంవత్సరపు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుహాసభాధ్యక్షులు. నిర్యాణం : 18 జూన్, 1929.

305

మహాకవి

ఇతర రచనలు

ముత్యాల సరాలు (పాటలు)

ఆణిముత్యాలు (కథలు)

వ్యాస చంద్రిక (వ్యాససంపుటి)

కొండు భట్టియం :

బిల్లిణీయం (నాటక సంపుటి)

త్వ ర లో :

లే ఖ లు : మా టా మ ం తీ

..... ప్ర తు ల కు :

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం

బకింగ్ హాంపేట : విజయవాడ-2

Check List

Book Number	NPROIB44		Date	01/04/23
Front Cover	yes		Back Cover	yes
Blank Pages	CI, 8B, 2, 305			
	22B, 34B, 42B, 52B, 56B			
Missing Pages	NO			
Prepared By	Chaggy		Cutting By	Chaggy
Scanned By	Mounika		Pages	329
Quality Checking	Swathi			